

วารสาร

นจร การพัฒนาสังคม

JOURNAL OF MCU SOCIAL DEVELOPMENT

ISSN (PRINT) : 2539-5718

ISSN (ONLINE) : 2561-1215

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2569
VOL. 11 NO.1 JANUARY - APRIL 2026

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม

Journal of MCU Social Development

ISSN (Print): 2539-5718, ISSN (Online): 2651-1215

วัตถุประสงค์

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นวารสารที่เผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ หรือบทความปริทัศน์ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษา ในมิติเพื่อสนับสนุนการศึกษา การสอน การวิจัย โดยเน้นสาขาวิชาการพัฒนาสังคม สังคมวิทยา การพัฒนาชุมชน เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

บทความที่นำมาตีพิมพ์ในแต่ละฉบับ กองบรรณาธิการจะตรวจสอบความสมบูรณ์ตามรูปแบบเป็นขั้นแรก แล้วจัดส่งผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ประเมินบทความตามเกณฑ์และแบบฟอร์มที่กำหนดในลักษณะเป็น Double-Blind Peer Review คือ ปกปิดรายชื่อผู้เขียนบทความและผู้เกี่ยวข้อง

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้นๆ มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการฯ

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการคัดเลือกบทความลงตีพิมพ์และจะแจ้งให้เจ้าของบทความทราบหลังจากผู้ประเมินบทความตรวจอ่านบทความแล้ว

คณะกรรมการที่ปรึกษาอำนวยการ

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาตราจารย์ ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีรอาจารย์ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ), ศาตราจารย์ ดร.
พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จันทสโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุรณ์ วุฑฒิกโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อากาศโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง

บรรณาธิการ

ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภักทรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร.สุทธิดา พาตฤทธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.สร้อยบุญ ทรายทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.สุรัตน์ พักน้อย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยุทธ ชีโนกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทิยะกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ พัฒนะ เรือนใจดี

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาน บุญเสริม

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาจิระวัฒน์ กนฺตวณฺโณ (กันจ), รองศาสตราจารย์ ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ภักทรพล ใจเย็น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณ ภวากานันท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์
พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทบุญโญ, ดร.
ดร.พรทิพย์ เตชะสมบุญนาถิก

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ สายันต์ ไพเราะญจิตร
ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม
ศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม
ศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์
ศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย
ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
รองศาสตราจารย์ ดร.สุขมา อรุณจิต
รองศาสตราจารย์ ปาริชาติ วลัยเสถียร
รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมทิพย์ ศรีทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ขำเพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริกร กาญจนสุนทร
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ สุวีรางกูร
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังขมณี
รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ
รองศาสตราจารย์ ดร.เดโช แขน้ำแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัชพล ศิริสวัสดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ วัฒนะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญาชิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สชาติวีระ สะอาดเทียน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยชนก คะตะสมบุญณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คัททียากร ศศิธรรมาศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นักวิชาการด้านโบราณคดีชุมชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกฤตพัชร รุ่งเมือง
ดร.ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง
Professor Dr. Surya Prakash
Assistant Professor Dr. Ranjay Vardhan

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Panjab University India
Post Graduate Government College
for Girls, India

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระภุชิสสะ ปณฺญาปโชโต
นายจำมยุ้น ลุงเฮือง
นายเดชอุดม แสงบุญ

นายเกียรติพงษ์ จันทร์แก้ว
นายดาวเหนือ บุตรสีทา

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

พระมหาชาติชาย ปณฺญาวิโร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง วรรณทอง

พระครูสังฆกิจโสภณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา กัปโก

ฝ่ายแพร่และประชาสัมพันธ์

อาจารย์เดชอุดม แสงบุญ

อาจารย์จำมยุ้น ลุงเฮือง

ฝ่ายเหรียญกษาปณ์

นางสาวจิตราพร ทองอยู่

เจ้าของ

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน

กองบรรณาธิการ วารสาร มจร การพัฒนาสังคม
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โซน B ชั้น 1 อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร)
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
E-mail: socdev@mcu.ac.th
โทรศัพท์ : 035-248-000 ต่อ 8278, โทรสาร : 035-248-000 ต่อ 8279, 089-732-8951

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2569 ซึ่งอยู่ในระยะเวลาที่ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (ศูนย์ TCI) โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ทำการประเมินคุณภาพวารสารรอบที่ 5 ในปี พ.ศ. 2568 – 2572 ซึ่งในการประเมินคุณภาพครั้งนี้ ทุกวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI จะต้องได้รับการประเมินคุณภาพใหม่อีกครั้ง โดยภายหลังการประเมิน จะมีระยะเวลาการรับรองคุณภาพวารสารเป็นระยะเวลา 5 ปี คือ ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2572 มีเงื่อนไขเพิ่มเติมว่า หากต้องการขอรับการประเมินเพื่อปรับกลุ่มคุณภาพวารสาร สามารถส่งข้อมูลเพื่อเข้ารับการประเมินอีกครั้ง ในเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2570 ดังนั้น กองบรรณาธิการได้ตระหนักถึงคุณภาพวารสารตามกรอบการประเมินคุณภาพวารสารเป็นอย่างดีจึงได้คัดเลือกกลั่นกรองบทความวิชาการและบทความวิจัย ที่มีผู้เขียนส่งมาอย่างเข้มข้น เพื่อให้บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพวารสารให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ กองบรรณาธิการได้ปรับปรุงทั้งตัวรูปแบบและรายละเอียดของเนื้อหาภายในเล่มให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นวารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน) 2569 นี้ ประกอบด้วยบทความวิชาการและบทความวิจัย จำนวน 15 บทความ

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นกับการศึกษาของประเทศไทย หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณและยินดีน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงวารสารให้ดียิ่งขึ้นไป

ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล

บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทความวิจัย และบทความวิชาการ:	
การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน บางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี..... สุพิชญาน์ แก้วโพนทอง, พระครูปลัดเมธีวัฒน์, พระครูสุทธีรญาณ	1 – 13
การบริหารยุคดิจิทัลเพื่อความยั่งยืนของวิทยาลัยชุมชน: กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ กิตติยา ฤทธิภักดี, สุชญา พรหมแก้ว	14 – 26
รูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพจังหวัดเพชรบูรณ์ เชิงพุทธบูรณาการ..... นรุณ กุลผา, ดวงเพชร สมศรี	27 – 38
การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็น ระเบียบเรียบร้อย ของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 กรณีศึกษาเขตพื้นที่เทศบาลเมือง ปทุมธานี..... อิทธิพล วงษ์เพ็ชร	39 – 52
การสังเคราะห์พุทธธรรมกับความเป็นพลเมือง: เส้นทางสู่การพัฒนาประชาธิปไตย ที่สมบูรณ์..... ปรมต วรรณบวร	53 – 65
จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา: หลักการและวิธีต่อสังคม..... พระมหาธนัช คมภีรญาโน (สังฆมนญาณ)	66 – 79
กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร..... พันธุ์ทิพย์ นवानุช, สุธาสินี พิริยะกิจโกมล, ปทิตตา ชัยมูลชื่น, ณัฐวุฒิ ทิวัง และ อนุวัตร เอี่ยมแพร	80 – 91
รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืน ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย..... รวยรินทร์ ชุนห์วิจิตร	92 – 104

การยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ.....	105 – 116
ศุภชัย ผ่องราชย์, รุจิกร แก้วเนตร, ชนัฐพงษ์ อาริรัมย์, จามณี ภูแจ่มกระจ่าง, มนตรี พรรณรัตน์	
ความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำ เชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก.....	117 – 127
ณโม รักเลี้ยง, พชรดนัย วัชรชนพัฒน์ธาดา	
กลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอมอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	128 – 142
ชาคริต แสงอรุณ	
พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาตนเองและการรู้เท่าทัน AI.....	143 – 154
ณัด ไชยพันธ์, พระมหาวิระ ลันติบุรณ์, พระมหาวิรัชญ์ สัตตารัมย์	
การฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อมและยกระดับ การออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนด้วยนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์.....	155 – 168
พระคมสัน เจริญวงศ์, พระครูสังฆวิริยกิจ, เอนก ไยอินทร์	
การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวและความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ต่อพื้นที่น้ำท่วมในจังหวัด นนทบุรี.....	169 – 183
วรุตม์ ทับแสง, สุธาทิพย์ ชวนะเวสสกุล และ ชูเดช โลศิริ	
ซอฟต์แวร์พาวเวอร์ มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างคามเข้มแข็งโดย มีวัดเป็นฐาน กรณีศึกษา วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร.....	184 – 198
พระมหาอำนาจ สุทธิญาณเมธี	

การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
ของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
Upgrading the community economy to moral economy for sustainable
development of Bang Sa Kao Community Laem Sing District,
Chanthaburi Province

¹สุพิชญ์ แก้วโพนทอง*, ²พระครูปลัดเมธีวัฒน์, ³พระครูสุทิวรญาณ
¹Supitchaya Kaewponthong, ²Phrakhrupaladmethiwat, ³Phrakru Suthiwarayan
E-mail: jramanee@gmail.com*

Received: December 13, 2025 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 12, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว 2) ศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว และ 3) นำเสนอรูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 25 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มทำวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนบางสระแก้วเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีความเข้มแข็ง เน้นการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติและความสามัคคี มีการพัฒนาตลาดริมทางจากอดีตจนปัจจุบันกลายมาเป็น “ตลาดสี่มุมเมรุ” ที่ช่วยสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดเศรษฐกิจชุมชนสู่ระบบเศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว มีปราชญ์ชาวบ้านเป็นหลักปฏิบัติที่ดีและเข้มแข็ง ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมอย่างยั่งยืน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ เวทีชุมชน บัญชีครัวเรือน และแผนชุมชน และ 3) รูปแบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้วสามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติดังนี้ (1) องค์การการเงินและสวัสดิการ (2) เศรษฐกิจชุมชน (3) เกษตรและสิ่งแวดล้อม และ (4) สังคมและวัฒนธรรมที่สื่อสารในชุมชน

คำสำคัญ: เศรษฐกิจชุมชน; เศรษฐกิจคุณธรรม; การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

This research aimed to; 1) study the conditions of the community economic system of Bang Sa Kao Community; (2) study and develop learning processes and the transmission of the community economic system toward a moral economy of Bang Sa Kao Community; and (3) propose a model for upgrading the community economy toward a moral economy

¹ ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี; Dr., Lecturer in the Bachelor of Public Administration Program, Department of Public Administration, Chanthaburi Buddhist College.

²⁻³ ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี; Dr., Lecturer in the Master of Buddhist Studies Program, (Buddhist Management), Chanthaburi Buddhist College.

² E-mail: nkitoo0011@gmail.com, ³ E-mail: ktawon@gmail.com

for the sustainable development of Bang Sa Kaeo Community. The study employed a qualitative research methodology with 25 participants. The data collection instruments consisted of in-depth interviews and focus group discussions, and the data were analyzed using content analysis.

The research findings revealed that: 1) Bang Sa Kaeo Community is a small but strong community that emphasizes kinship-based living and social solidarity. A roadside market has been developed from the past to the present and has become the “Si Mum Meru Market,” which helps generate income and promote the community economy. 2) The development of learning processes and the transmission of the community economy toward a moral economy system of Bang Sa Kaeo Community relies on local sages as strong and effective best practices. This contributes to the sustainable development of the community economy toward a moral economy. The tools used for community development include community forums, household accounting, and community plans. 3) The community economy model toward a moral economy of Bang Sa Kaeo Community can be divided into four dimensions as follows: (1) financial and welfare organizations, (2) community economy (3) agriculture and the environment and (4) social and cultural dimensions of community communication

Keywords: community economy; moral economy; sustainable development

บทนำ

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน โดยอาศัยทรัพยากร แรงงาน ภูมิปัญญา และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาผลิตสินค้าและบริการเพื่อสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ เศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งได้ถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ในขณะเดียวกัน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนมักอยู่ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่เพื่อประกอบกิจการผลิตสินค้าหรือให้บริการ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

แม้ว่าเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานรากทางเศรษฐกิจ แต่ในทางปฏิบัติยังประสบกับปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาด้านการบริหารจัดการ การขาดความรู้และความเข้าใจเชิงระบบ รวมถึงข้อจำกัดด้านการเข้าถึงแหล่งทุนและตลาด ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนไม่สามารถเติบโตได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ ระบบการพัฒนาในอดีตที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจจากส่วนกลางเป็นหลัก ยังส่งผลให้ชุมชนขาดอำนาจในการจัดการตนเอง เกิดความเหลื่อมล้ำ และทำให้เศรษฐกิจชุมชนอ่อนแอในระยะยาว (สาคร สมเสริฐ, 2565) ในระดับการดำเนินงานของ

วิสาหกิจชุมชน ยังพบปัญหาด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ต้นทุนการผลิตที่สูง การบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ และการขาดการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน หากขาดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เศรษฐกิจชุมชนอาจไม่สามารถตอบโจทย์การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างแท้จริง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

บางสระเก้าเป็นตำบลแห่งหนึ่งที่มีขนาดเล็กที่สุดในจังหวัดจันทบุรี พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย มีสัตว์บกและสัตว์น้ำนานาชนิด เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ชายทะเลและปากแม่น้ำ มีลำคลองล้อมรอบ มีน้ำเค็มไหลผ่านตลอดทั้งปี การแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้กับระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมดังกล่าว อาจทำให้สภาพอากาศ ดิน และน้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้สัตว์นานาชนิดต่างดำรงอยู่และหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและฝูง ลักษณะของป่ามีพรรณไม้หลากหลายชนิด ขึ้นอยู่กลางเนินดินของตำบล ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ต้นตะเคียน ต้นไผ่และต้นประดู่ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำจืด รายล้อมด้วยป่าชายเลนซึ่งมีหลากหลายชนิดเช่นเดียวกัน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปรงและต้นตะบูน ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำเค็ม (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 1) ทั้งนี้ชุมชนตำบลบางสระเก้า มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการประกอบอาชีพ พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนในการดำรงชีวิต มีการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการเรียนรู้ เรื่องผลิตภัณฑ์ การแปรรูปอาหารทะเล การทำกะปิ งานฝีมือชุมชน (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 2) ชุมชนเข้มแข็งบางสระเก้า มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรมใหม่ ไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงจึงอยู่กันในรูปแบบของระบบเครือญาติ การถ้อยทีถ้อยอาศัย ดูแลกันเหมือนคนในครอบครัวของตน ทรัพยากรที่มีได้มาจากครอบครองโดยการจับจอง ไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ว่าเป็นของใคร แต่เป็นที่รู้กันว่าทรัพยากรนั้นของใคร ใช้วิถีชีวิตร่วมกันในลักษณะของการอยู่อาศัยรวมกันแบบพึ่งพา หรืออาจเรียกว่าการอยู่ร่วมกันแบบ “คนบ้านเรา” เป็นต้น เป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มีความผูกพันกันในชุมชนบางสระเก้าหรือเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายมาทำมาหากินอยู่ในชุมชนบางสระเก้า โดยที่ความสัมพันธ์ทางครอบครัวแต่ละคนก็จะช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน การประกอบอาชีพต่าง ๆ ก็จะช่วยกัน แม้ยามตกทุกข์ได้ยากก็จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือกัน เป็นเหตุเป็นตาในการดูแลทรัพยากรให้กัน รวมถึงการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา จึงเกิดเป็นชุมชนที่มีความรักใคร่สามัคคี การทำกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ มักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นรูปแบบของคนใน (In Group) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงมีสภาพให้เห็นอยู่จากการปลูกฝังค่านิยมจากบรรพบุรุษ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 3) ชุมชนเข้มแข็งบางสระเก้า เริ่มมีการพัฒนาตลาดร้านค้าชุมชน โดยอาศัยพื้นที่รอบเมรุวัดบางสระเก้าในการสร้างตลาดร้านค้าชุมชน ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาต่างก็เรียกกันว่า “ตลาดสี่มุมเมรุ” ในช่วงที่มีตลาดร้านค้าชุมชน เป็นของตัวเอง ช่วงเช้าชาวบ้านก็จะออกมาผักปลาเก็บส่วนหนึ่งเอาไว้ประกอบอาหาร ส่วนที่เหลือนำมาวางขายที่ตลาดสี่มุมเมรุหน้าวัดบางสระเก้า ตั้งแต่ช่วงบ่ายจนถึงช่วงเวลาเย็นของทุกวัน ในวันนี้ทุก ๆ บ้านก็จะมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบพอเลี้ยงชีพในครัวเรือนได้ นอกจากนี้แล้วยังมีการประกอบอาชีพเสริมด้วยการทำหัตถกรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทอเสื่ออกที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ ผนวกกับการที่มีแหล่งผลิตต้นกก และต้นปอคุณภาพ ทั้งนี้เพราะชุมชนบางสระเก้ามีพื้นที่ดิน 3 น้ำ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 4) ได้แก่ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทำให้มีวัสดุในการทำเสื่อคุณภาพดี ดังนั้น ชาวชุมชนบางสระเก้าจึงเริ่มทอเสื่อขายกันมากขึ้นแพร่ขยายสินค้าไปทั่วประเทศ ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาหาซื้อเสื่ออกบางสระเก้ากันมากจนผลิตแทบไม่ทัน ต่อมาเสื่ออกบางสระเก้าจึงเป็นคำขวัญจังหวัดจันทบุรีตอนหนึ่งที่ว่า “เสื่อจันทบูร”

จะเห็นได้ว่าชุมชนบางสระเก้า นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี สมัยใหม่ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนผ่านไปตามกาลเวลา ส่งผลกระทบทั้งในแง่บวกและลบควบคู่กันไป จากการลงพื้นที่วิจัยการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้พบว่ากระบวนการพัฒนาการชุมชนบางสระเก้าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน โดยยังคงยึดโยงอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ความสำคัญในการทำความเข้าใจรูปแบบ กระบวนการ และกลไกการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ความเอื้ออาทร และการพึ่งพาอาศัยกันของงานวิจัยจะช่วยสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับพื้นที่และสามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อศึกษาการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเลือกรูปแบบการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากต้องการเข้าใจสภาพปัญหาเชิงลึกเกี่ยวกับการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถนำไปใช้จริง โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

2. วิธีการศึกษา

- ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและทบทวนงานวิจัย บทความทางวิชาการ หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจคุณธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน รวมถึงกรณีศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

- การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาในชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

3. กลุ่มตัวอย่างและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 25 รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาชีพ จำนวน 8 คน เป็นผู้ประกอบอาชีพในชุมชนบางสระเก้าอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน เช่น เกษตรกรรม ประมงพื้นบ้าน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือหัตถกรรมท้องถิ่น รวมทั้งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และสามารถสะท้อนสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำ จำนวน 8 คน เป็นผู้นำชุมชนทั้งในระดับทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ ประธานกลุ่มสวัสดิการ หรือปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และถ่ายทอดแนวคิดด้านเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจคุณธรรม

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครือข่ายกิจกรรม และตัวแทนหน่วยราชการ จำนวน 9 คน เป็นผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเครือข่ายการพัฒนาที่มีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม หรือทำงานร่วมกับชุมชนบางสระเก้าอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การจัดการทรัพยากร และการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบบประเมินโดยการสัมภาษณ์เพื่อประเมินผลการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายปิดและกึ่งปลายเปิด เช่น เพศ อายุ บทบาทในชุมชน ประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ตอนที่ 2 สภาพเศรษฐกิจชุมชนและบริบทการเปลี่ยนแปลง เป็นคำถามปลายเปิด มุ่งเน้นให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนภาพรวมของเศรษฐกิจชุมชน รูปแบบการประกอบอาชีพ การใช้ทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

ตอนที่ 3 กระบวนการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมและความยั่งยืน เป็นคำถามเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน การน้อมนำคุณธรรม จริยธรรม และหลักพุทธวิธีมาใช้ในการพัฒนา ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม การลงพื้นที่สังเกตการณ์สภาพปัญหา กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดกิจกรรมการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ดังนี้

ครั้งที่ 1 การนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจคุณธรรมและกระบวนการพัฒนาแนวใหม่ไปเผยแพร่ถ่ายทอดในกลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนและผู้สนใจของตำบลบางสระเก้า จำนวน 100 คน ดำเนินการวันที่ 1 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ครั้งที่ 2 การสร้างเครือข่ายในกลุ่มเยาวชนและการพัฒนาต่อยอดกลุ่มเป้าหมายสำหรับการยกระดับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระเก้า จำนวน 100 คน ดำเนินการวันที่ 20 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมศาลาการเปรียญวัดบางสระเก้า อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ครั้งที่ 3 การติดตามประเมินผลและพัฒนาต่อยอดเพื่อยกระดับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ดำเนินการวันที่ 20 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดกลุ่มข้อมูลและหาประเด็นสำคัญ สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม สรุปและนำเสนอแนวทางการนำเสนอที่สามารถนำไปใช้จริงในพื้นที่

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วมีรากฐานมาจากทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ตั้งแต่อดีต ทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าชายเลน แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร ทำให้ชุมชนมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก อาชีพสำคัญ ได้แก่ การทำเกษตรกรรมพื้นบ้าน (โคก หนอง นา) โดยชุมชนจะมีการจัดการพื้นที่การเกษตรที่ผสมผสานทฤษฎีใหม่หรือศาสตร์พระราชาประยุกต์ให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว (ดังภาพที่ 1) ไว้สำหรับเลี้ยงชีพตัวเอง พอสิ้นสุดฤดูกาลทำนา ชาวบ้านในชุมชนก็จะปลูกกล้วยนำมามาทอเสื่อเป็นกลุ่มอาชีพที่สามารถทอเสื่อกกบางสระแก้วขึ้นมาตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น (ดังภาพที่ 2) การรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์ศิลปเสื่อบางสระแก้ว ขึ้นจากการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ภายใต้แนวความคิดหลักในการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง ที่เน้นกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง การจัดตั้งโครงการบ้านปลา-ธนาคารปูที่เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนจากล้อยางเพื่ออนุรักษ์ปลาและปู การตัดไข่มุกทะเล การถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ๆ (ดังภาพที่ 3) และการอนุรักษ์พื้นที่ป่าตะกาดใหญ่ (ดังภาพที่ 4) ที่ชุมชนบางสระแก้วได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูรักษาไว้ซึ่งป่าไม้ชายเลนชนิดต่าง ๆ เช่น โกงกาง ชลู่ แสม ฝาด ฯลฯ เป็นแหล่งอาหาร แหล่งอาศัยสัตว์น้ำ สร้างสมดุลของระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจุบันพบว่าต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปรง ต้นกะบูน ไม่ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว แต่เป็นกลุ่มพืชป่าชายเลนที่เคยมีอยู่หนาแน่นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลไทย รวมถึงที่บางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งพบในอดีตก่อนที่มนุษย์จะเข้าไปตั้งถิ่นฐานและเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ทำให้ป่าชายเลนเหล่านี้นลดลงอย่างมาก แต่หลายชนิดยังคงมีอยู่และได้รับการอนุรักษ์ในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 โคก หนอง นา โมเดล

ภาพที่ 2 กลุ่มเสื่อบางสระแก้ว

ภาพที่ 3 บ้านปลา-ธนาคารปู

ภาพที่ 4 กลุ่มป่าตะกาดใหญ่

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะเศรษฐกิจที่เด่นชัดของชุมชนบางสระแก้ว มีลักษณะเศรษฐกิจแบบชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง (Self-reliance economy) ชาวบ้านส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และขายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์พบปัญหาเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป การขาดช่องทางการตลาดสมัยใหม่ และการลดลงของแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ย้ายไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนในด้านทุนทางสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีบอผี พิธีบอปู่ย่า และขนบธรรมเนียม, การเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมทั้งมีเครือข่ายความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ส่งผลให้ชุมชนมีพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจคุณธรรม

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะเศรษฐกิจที่เด่นชัดของชุมชนบางสระแก้ว มีลักษณะเศรษฐกิจแบบชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง (Self-reliance economy) ชาวบ้านส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และขายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์พบปัญหาเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป การขาดช่องทางการตลาดสมัยใหม่ และการลดลงของแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ย้ายไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนในด้านทุนทางสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีบอผี พิธีบอปู่ย่า และขนบธรรมเนียม, การเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมทั้งมีเครือข่ายความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ส่งผลให้ชุมชนมีพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจคุณธรรม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พัฒนาระบบการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ได้รับการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรม โดยเน้น “ฐานคิดที่ยึดคุณค่าความดี” เช่น ความซื่อสัตย์ ความพอเพียง ความรับผิดชอบต่อทรัพยากร และการแบ่งปันกันในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ชุมชนบางสระแก้วมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยาวนานและด้วยความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่มีแนวคิดที่ว่า ทำอย่างไรดีเมื่อเราอายุมากขึ้น ทำอะไรไม่ไหวแล้วแต่ยังต้องใช้ชีวิตอยู่ต่อพร้อมทั้งมีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวชุมชนได้ พวกเราจึงเริ่มหาอาชีพเสริม จึงเกิดเป็นกระบวนการที่สำคัญ คือ

1. การเรียนรู้ฐานทรัพยากรชุมชน (Community Resource Mapping) คือ การที่คนในชุมชนบางสระแก้วมีส่วนร่วมกันสำรวจ วิเคราะห์ และทำความเข้าใจทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างเหมาะสมและยั่งยืน สำหรับชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี การเรียนรู้ฐานทรัพยากรชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถมองเห็น

ศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง และนำทรัพยากรเหล่านั้นมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายสมดุลของระบบนิเวศ

2. มีการจัดเวทีให้ชาวบ้านร่วมสำรวจทรัพยากร เช่น แปลงกก ป่าชายเลน แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร เพื่อเข้าใจศักยภาพและปัญหาของตนเอง

3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาและอาชีพดั้งเดิม โดยเฉพาะ “การทอเสื่อกกบางสระแก้ว” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ชุมชน มีการฝึกอบรมคนรุ่นใหม่ พัฒนาเทคนิคการทอ ลวดลาย และผลิตภัณฑ์ต่อยอด เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4. การบูรณาการความรู้สมัยใหม่กับภูมิปัญญา เช่น การตลาดออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การจัดทำกลุ่มอาชีพ และการสร้างเครือข่ายตลาดกับผู้ประกอบการนอกพื้นที่

5. การจัดกิจกรรมจิตอาสาและการปลูกจิตสำนึกคุณธรรม เช่น การปลูกป่าโกงกาง การฟื้นฟูแหล่งน้ำ การทำบัญชีครัวเรือน และกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้สร้างการตระหนักรู้ให้ชุมชนเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความร่วมมือในการพัฒนา และวางพื้นฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคุณธรรมอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมเรียกว่า โมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรม (Bang Sar Kao: 2B2S Model) ดังนี้

1. ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of Resource Capital) เป็นการก่อตั้งบนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุล เช่น ฟื้นฟูป่าชายเลน อนุรักษ์แหล่งน้ำและคลองธรรมชาติ และส่งเสริมเกษตรยั่งยืนและการผลิตเสื่อกกแบบดั้งเดิม

2. ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural-Wisdom) ได้แก่ การฟื้นฟูและต่อยอดภูมิปัญญาชุมชน เช่นการทอเสื่อกก ประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการผลิต และการใช้ภาษา สัญลักษณ์ และเรื่องเล่าชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าทางอัตลักษณ์

3. ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) ได้แก่ สร้างระบบเศรษฐกิจที่มีคุณค่า เช่น การผลิตที่สัจยเชื่อและมีมาตรฐาน การแบ่งปันความรู้ในชุมชน ตลาดที่ยุติธรรม และการบริหารจัดการแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม

4. กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การสร้างเครือข่ายกับท้องถิ่นและภาครัฐ การพัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์ และการติดตามประเมินผลต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีรากฐานสำคัญมาจากการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและทุนชุมชนที่สั่งสมมาตั้งแต่ดั้งเดิม ได้แก่ การทำเกษตรกรรมพื้นบ้าน (โคก หนอง นา) การทอเสื่อกกบางสระแก้ว การรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์ศิลปเสื่อบางสระแก้ว การจัดตั้งโครงการบ้านปลา-ธนาคารปู ซึ่งสะท้อนลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองที่เน้นการผลิตเพื่อยังชีพและการจำหน่ายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศิริชัย เพชรรักษ์ และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมีโครงสร้างการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรและทุนทางสังคมของชุมชน โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ อันเป็นกลไก

สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศันสนีย์ แอมประชา และคณะ (2568) ที่พบว่า ชุมชนชนบทหลายแห่งในประเทศไทยยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านองค์ความรู้และทักษะทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ ส่งผลให้ชุมชนยังคงยึดติดกับรูปแบบการผลิตแบบเดิมและขาดศักยภาพในการเชื่อมโยงกับตลาดใหม่ ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเปราะบาง สอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภโชค ดงสมบัติ และคณะ (2568) ที่อธิบายว่า ทูทางความเชื่อและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นพลังทางสังคมในการสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และความเข้มแข็งของชุมชน อีกทั้งยังสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หากมีการจัดการและเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม โดยสรุปผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า แม้ชุมชนบางสระแก้วจะเผชิญข้อจำกัดด้านโครงสร้างเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ แต่ด้วยฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ชุมชนจึงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนไปสู่ “เศรษฐกิจคุณธรรม” ที่ตั้งอยู่บนคุณค่า ความพอเพียง และการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้วได้รับการพัฒนาบนฐานแนวคิด “เศรษฐกิจคุณธรรม” ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าความดี อาทิ ความซื่อสัตย์ ความพอเพียง ความรับผิดชอบต่อทรัพยากร และการแบ่งปันในชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ ชนิษฐา ใจเบ้ง (2566) ที่พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอในชุมชนชาติพันธุ์ไทยญวนมิได้เป็นเพียงการสืบทอดทักษะการผลิตที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านวิธีการบอกเล่า การสาธิต และการลงมือปฏิบัติจริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันติมา จันทรเอียด (2564) ที่ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน ซึ่งพบว่า การเปิดเวทีให้สมาชิกชุมชนร่วมคิด ร่วมแลกเปลี่ยน และร่วมตัดสินใจ เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ สมภรณ์ นวลสุทธิ์ และคณะ (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่า การนำแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์มาใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ไม่เพียงช่วยเพิ่มช่องทางการเข้าถึงตลาดและรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพ ทักษะ และความสามารถในการปรับตัวของผู้ประกอบการชุมชนภายใต้บริบทเศรษฐกิจดิจิทัล ยิ่งไปกว่านั้นการจัดกิจกรรมจิตอาสาและการปลูกจิตสำนึกคุณธรรม เช่น การปลูกป่าโกงกาง การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการทำบุญซีเครวเรือน เป็นกลไกสำคัญที่หล่อหลอมให้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยสรุป ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่บนฐานคุณธรรมอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงสร้างความรู้และทักษะทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังวางรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่ “เศรษฐกิจคุณธรรม” ที่ตั้งอยู่บนคุณค่า ความพอเพียง และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สามารถอธิบายได้ผ่าน “Bang Sar Kaeo 2B2S Model” ได้แก่ 1) ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of Resource Capital) 2) ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural–Wisdom) 3) ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) และ 4) กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) โดยโมเดลดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการพัฒนาที่มองเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทรัพยากร ธรรมชาติ วัฒนธรรม คุณธรรม และกลไกทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ในองค์ประกอบด้าน ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of

Resource Capital) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุล เช่น การฟื้นฟูป่าชายเลน การอนุรักษ์แหล่งน้ำและคลองธรรมชาติ และการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว ประเด็นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ เสน่ห์ ใจสิทธิ์ และคณะ (2568) ที่พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ยั่งยืนที่ตั้งอยู่บนการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจคุณธรรมได้

สำหรับ ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural-Wisdom) ผลการวิจัยสะท้อนว่าการฟื้นฟูและต่อยอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ประเพณีท้องถิ่น และการใช้เรื่องเล่าชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าทางอัตลักษณ์ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์” ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน และสร้างความแตกต่างทางการแข่งขันในตลาด โดยไม่ทำลายรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ในส่วนของ3) ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) ผลการวิจัยพบว่า การสร้างระบบการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม การแบ่งปันความรู้ ทั้งนี้การบริหารจัดการแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม เป็นหัวใจสำคัญของโมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ เสาร์คำ ใส่แก้ว และคณะ (2568) ที่พัฒนาเครือข่ายเศรษฐกิจคุณธรรมฐานรากตลาดประมงพื้นบ้าน โดยพบว่าการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยคุณธรรม ความน่าเชื่อถือ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

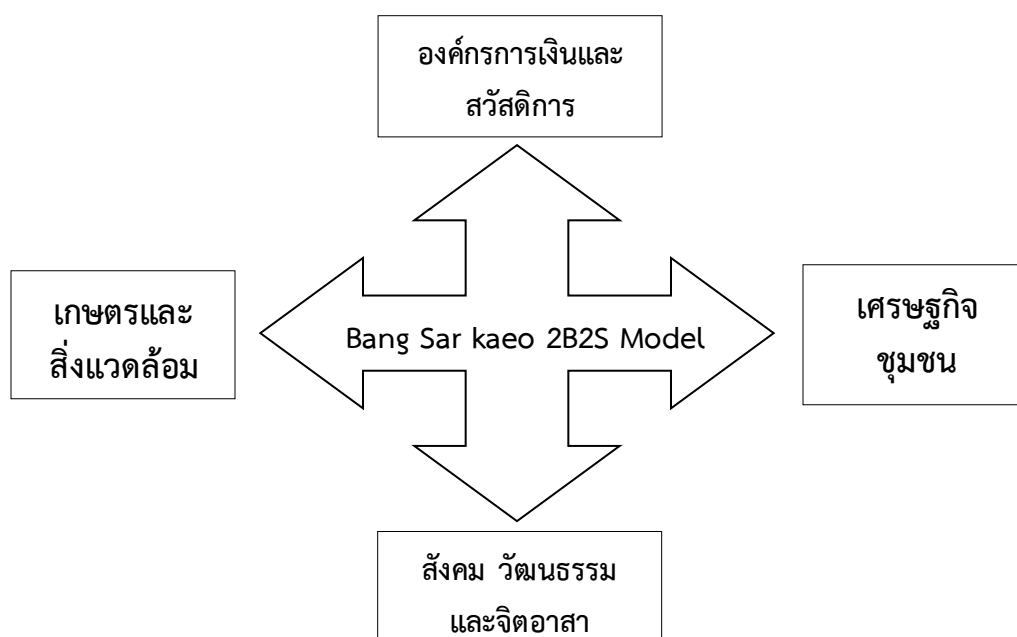
ขณะเดียวกัน กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) ซึ่งประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การสร้างเครือข่ายกับท้องถิ่นและภาครัฐ การพัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์ และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเชื่อมโยงโมเดลเชิงคุณค่าเข้ากับการปฏิบัติจริงในบริบทเศรษฐกิจร่วมสมัย ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยวิษญ์ ม่วงหมี และณัฐณี มีแก้วกฤษ (2567) ที่พบว่า การนำการตลาดดิจิทัลมาใช้กับวิสาหกิจชุมชนประมงพื้นบ้าน ช่วยเพิ่มศักยภาพทางการตลาดลดการพึ่งพาคนกลาง และสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจฐานราก หากดำเนินการควบคู่กับการมีส่วนร่วมและการจัดการที่เป็นธรรม โดยสรุป โมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่บูรณาการทรัพยากร ภูมิปัญญา คุณธรรม และกลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โมเดลดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนในเชิงรายได้เท่านั้น แต่ยังสร้างความเข้มแข็งทางสังคม วัฒนธรรม และจริยธรรม อันเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้จากผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ได้รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมเรียกว่า “Bang Sar kao 2B2S Model” ซึ่งประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านองค์กรการเงิน และสวัสดิการ ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวัฒนธรรม-จิตอาสา ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือที่สะท้อนโครงสร้างชุมชนเข้มแข็ง และสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และกลุ่มเกษตรสัมพันธ์ ทำให้ชุมชนทำเกษตรอินทรีย์ การจัดการน้ำ การเลี้ยงปลา และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม เกื้อหนุนทั้งเศรษฐกิจและระบบนิเวศของพื้นที่
2. เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ศูนย์ศิลป์เสือ กลุ่มสตรีสหกรณ์ทอเสื่อกก กลุ่มอาชีพกาวหน้า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนมีฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอเสื่อกก การผลิตสินค้าแปรรูป และงานฝีมือของสตรี เป็นระบบเศรษฐกิจฐานรากที่สร้างรายได้และความภาคภูมิใจ
3. ด้านองค์กรการเงินและสวัสดิการ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตำบลบางสระเก้า กลุ่มออมทรัพย์ (สุริยา) กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะ และกลุ่มการกุศล ทำให้ชุมชนมีระบบการเงินชุมชนหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่กลุ่มออมทรัพย์จนถึงกองทุนสวัสดิการ ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ลดหนี้ในระบบและสนับสนุนการพึ่งพาตนเอง
4. สังคม วัฒนธรรม และจิตอาสา ได้แก่ กลุ่มเยาวชนรักษถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ วิฑูยชุมชน และกลุ่มผู้นำชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรม มีกลุ่มจิตอาสา กีฬา เยาวชน ผู้สูงอายุ รวมถึงสื่อชุมชนที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมและความสามัคคี ส่งผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความยั่งยืนทางสังคม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเป็นโครงสร้างเครือข่ายองค์กรของตำบลบางสระเก้าที่แสดงให้เห็นถึง “ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับคุณธรรม” ผ่านการเงินชุมชน อาชีพจากภูมิปัญญา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรวมพลังทางสังคม การทำงานร่วมกันของทั้ง 4 มิติ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ และมุ่งสู่ความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทั้งเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. บูรณาการเศรษฐกิจคุณธรรม เป็นนโยบายเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ เทศบาล/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนด “เศรษฐกิจคุณธรรม” เป็นกรอบนโยบายหลักของตำบล ผ่านแผนพัฒนาท้องถิ่น/ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ พร้อมกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และระบบติดตามประเมินผลที่ต่อเนื่อง
2. ยกระดับทุนชุมชนเชิงพื้นที่เพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น เสื่อกก ระบบนิเวศป่าชายเลน อัตลักษณ์ชุมชน) ให้เกิดมูลค่าเพิ่มในรูปแบบผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวชุมชน และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยไม่ทำลายสมดุลระบบนิเวศ
3. พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่โปร่งใส เป็นธรรม และเสริมความมั่นคงฐานราก สนับสนุนกลไกการเงินชุมชน/สวัสดิการ และระบบบริหารจัดการกลุ่มอาชีพให้มีธรรมาภิบาล เช่น การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การทำบัญชีครัวเรือน/บัญชีกลุ่ม การตรวจสอบร่วมกัน ลดความเสี่ยงหนี้ในระบบ และเพิ่มความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

1. จัดตั้ง/ยกระดับ “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจคุณธรรม” และหลักสูตรชุมชน พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ถาวร (หรือกึ่งถาวร) ที่รวมองค์ความรู้ด้านทรัพยากร การผลิต การเงินชุมชน คุณธรรมชุมชน และการตลาด (โดยเฉพาะออนไลน์) พร้อมกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นรอบ/เป็นรุ่น
2. พัฒนามาตรฐานสินค้าและยกระดับตลาดด้วยกลไกชุมชน ทำมาตรฐานร่วมของผลิตภัณฑ์ (คุณภาพ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต บรรจุภัณฑ์) และสร้าง “เรื่องเล่าอัตลักษณ์บางสระเก้า” เพื่อเพิ่มมูลค่า พร้อมขยายช่องทางจำหน่ายทั้งตลาดท้องถิ่นและแพลตฟอร์มออนไลน์/เครือข่ายพันธมิตร
3. สร้างกลไกมีส่วนร่วมและจิตอาสาเพื่อคงฐานทรัพยากรและความสามัคคี กำหนดกิจกรรมร่วมเป็นปฏิทินชุมชน เช่น ฟื้นฟูป่าชายเลน/แหล่งน้ำ เวทีแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาเยาวชนรักษากัน และการประเมินผลร่วมกับชุมชน เพื่อให้ “เศรษฐกิจคุณธรรม” เป็นพฤติกรรมร่วม ไม่ใช่แค่โครงการระยะสั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังหลายพื้นที่เพื่อเปรียบเทียบงานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาชุมชนบางสระเก้าเพียงพื้นที่เดียว ดังนั้นงานวิจัยในอนาคตควรเปรียบเทียบหลายชุมชน หรือหลายจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่มีความหลากหลายและสามารถสรุปแนวโน้มเชิงนโยบายที่ครอบคลุมมากขึ้น
- 2) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความลุ่มลึกและรอบด้าน ควรใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา หรือการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนในเชิงลึก
- 3) ศึกษาองค์ประกอบเชิงลึกของทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรม ควรสำรวจเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชน เช่น ภูมิปัญญาทอเสื่อกก พิธีกรรมดั้งเดิม ประวัติการตั้งถิ่นฐาน และระบบเศรษฐกิจคุณธรรม ว่ามีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร
- 4) ติดตามผลการนำรูปแบบเศรษฐกิจคุณธรรมไปใช้จริงงานวิจัยในอนาคตควรเน้นการประเมินผลการใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น เช่น การติดตาม 6 เดือน-1 ปี เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ อุปสรรค เงื่อนไขความสำเร็จ และแนวทางพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). *คู่มือการดำเนินงานกิจการวิสาหกิจชุมชน (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- จันทิมา จันทรเอยัด. (2564). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสงขลา. *Songklanakarin Journal of Management Sciences*. 38(2), 139–167.
- ชนิษฐา ใจเป็ง. (2566). การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวนบ้านปางบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*. 17(2), 119–130.
- ชัยวิชญ์ ม่วงหมี และ ณศุณี มีแก้วกฤษ. (2567). การพัฒนาการจัดการตลาดดิจิทัลกลุ่มวิสาหกิจชุมชน วิถีประมงพื้นบ้าน ลานอาหารแปรรูปตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 9(12), 1819–1832.
- เทศบาลตำบลบางสระแก้ว. (1 มิถุนายน 2566). *ประวัติความเป็นมา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.bangsarakao.go.th/index/?page=article1932>
- คันสนีย์ แอมประชา, ณัฐปรีชา ชัยสินคุณานนท์ และ ธนภฤต แก้วพิลาธมย์. (2568). แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เดิมด้านเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะใหม่ในการรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ ตำบลนาเสียว อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสังคมศาสตร์ศึกษา*. 1(3), 129–139.
- ศิริชัย เพชรรักษ์ และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง. (2563). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดชัยนาท. *Rajapark Journal*. 14(36), 173–188.
- ศุภโชค ดงสมบัติ, อีระพงษ์ มีไธสง และ อภิญญาณ์ โพธิ์สาน. (2568). การประดิษฐ์ทุนทางความเชื่อเกี่ยวกับ พระธาตุพระบุเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของชุมชนตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล*. 14(3), 726–738.
- สมาภรณ์ นวลสุทธิ, สุจินดา พรหมขำ และ บำรุง ศรีนวลปาน. (2567). การพัฒนาแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน. *Journal of Roi Kaensarn Academi* 9(7), 1417–1432.
- สาคร สมเสริฐ. (2565). การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. (ดุชนิพนธ์ ปรัชญาดุชนิพนธ์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- เสนห์ ใจสิทธิ์, จันทน์สม์ ตาบุลึง, วันเพ็ญ พรินทรากุล, พัลลภ ทารุคำจา และ ภราดร สุขพันธ์. (2568). กลไกการยกระดับศักยภาพทางการตลาดและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรมัยยั้งยั้งจังหวัดลำพูนสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจคุณธรรม. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*. 8(3), 332–348.
- เสาร์คำ ใส่แก้ว, บรรณวัชร พลคำ, ณปภัช พัทธกรโชติ และ ภูวดิษฐ์ นันทสกุลสิทธิ์. (2568). การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจฐานรากตลาดประมงพื้นบ้าน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*. 8(6), 306–318.

รูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ
จังหวัดเพชรบูรณ์ เชิงพุทธบูรณาการ
Models of Buddhist Art Conservation in Si Thep Historical Park,
Phetchabun Province: A Buddhist-Integrated Approach

¹นรณ กุลผาย*, ²ตวงเพชร สมศรี**

¹Narun Kulpay, ²Toungpecth Somsri

First Author's E-mail: narun.kul@mcu.ac.th*

Corresponding Author's E-mail: mameaw43@hotmail.com**

Received: January 13, 2026 Revised: February 23, 2026 Accepted: February 25, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ และ 3) เสนอรูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงพุทธบูรณาการ การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมิได้เป็นเพียงกระบวนการดูแลรักษาทางกายภาพ หากแต่มีมิติทางคุณค่าเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา สามารถอธิบายกลไกภายในของกระบวนการอนุรักษ์ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านแรงจูงใจ ความเพียรพยายาม ความใส่ใจเชิงลึก และการประเมินอย่างมีเหตุผล บทความเสนอ รูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงพุทธบูรณาการแบบองค์รวม 4 มิติ ซึ่งประกอบด้วย 1) มิติด้านกายภาพ 2) มิติด้านสังคมและชุมชน 3) มิติด้านจิตวิญญาณ และ 4) มิติด้านการบริหารจัดการ โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นกรอบวิเคราะห์เชิงบรรทัดฐาน (Normative Framework) ที่เชื่อมโยงคุณค่าทางศาสนากับแนวทางการจัดการมรดกวัฒนธรรมร่วมสมัย องค์ความรู้ที่ได้ช่วยขยายกรอบการศึกษาด้านการอนุรักษ์มรดกทางพุทธศิลป์ให้มีมิติทางจริยธรรมและวัฒนธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การอนุรักษ์พุทธศิลป์; อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ; พุทธบูรณาการ; อิทธิบาท 4; โมเดลองค์รวม 4 มิติ

ABSTRACT

This research article aims to: 1) examine the principles and concepts of Buddhist art conservation in Si Thep Historical Park, Phetchabun Province; 2) analyze relevant Buddhist doctrines applicable to the conservation of Buddhist art; and 3) propose a Buddhist-

¹ นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Doctoral Student in the Doctor of Philosophy Program in Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² รองศาสตราจารย์, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Associate Professor, Dr., Lecturer in the Doctor of Philosophy Program in Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

integrated model for Buddhist art conservation. The study employs a qualitative research methodology, drawing upon documentary analysis and in-depth interviews with key informants. Data were analyzed using inductive content analysis.

The findings indicate that the conservation of Buddhist art in Si Thep Historical Park extends beyond physical preservation, encompassing religious and cultural value dimensions that are closely connected to the community's way of life. The Four Bases of Success (Iddhipāda 4)– chanda (aspiration), viriya (perseverance), citta (attentiveness), and vīmaṃsā (critical reflection)–provide a systematic explanatory framework for understanding the internal dynamics of the conservation process, particularly in terms of motivation, sustained effort, focused engagement, and reasoned evaluation. The study proposes a “Holistic Four-Dimensional Buddhist-Integrated Conservation Model,” consisting of: 1) the physical dimension, 2) the social and community dimension, 3) the spiritual dimension, and 4) the management dimension. Buddhist principles function as a normative analytical framework that bridges religious values with contemporary heritage management practices. This body of knowledge contributes to expanding the discourse on Buddhist art conservation by integrating ethical and cultural dimensions into heritage studies.

Keywords: Buddhist Art Conservation; Si Thep Historical Park; Buddhist Integration, Iddhipada IV; Holistic Four-Dimensional Model

บทนำ

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพถือเป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระดับสากล โดยได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก เนื่องจากมีคุณค่าโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่สะท้อนถึงอารยธรรมทวารวดีและพราหมณ์-ฮินดูที่มีอายุยาวนานกว่า 1,000 ปี พุทธศิลป์ที่ปรากฏในพื้นที่นี้ไม่เพียงแต่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์เชิงรูปธรรมที่สื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอดีต (กรมศิลปากร, 2542) การรักษาคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value: OUV) จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอนุรักษ์ที่พิถีพิถันเพื่อรักษาทั้งความแท้จริง (Authenticity) และความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity) ให้คงอยู่สืบไป อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรมศรีเทพยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะการจัดการที่เน้นมิติทางกายภาพและการบังคับใช้กฎหมายจากส่วนกลางเป็นหลัก ซึ่งบางครั้งส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างความต้องการของภาครัฐกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ภัยคุกคามจากการเสื่อมสภาพตามกาลเวลาและการขาดความเข้าใจในคุณค่าทางจิตวิญญาณของโบราณสถานในหมู่คนรุ่นใหม่ ยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การอนุรักษ์ไม่เกิดความยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ ฟิรพงษ์ สายสร (2563) ที่ระบุว่าการจัดการมรดกวัฒนธรรมหากขาดการมีส่วนร่วมและความเชื่อมโยงกับชุมชน จะทำให้โบราณสถานนั้นขาดจิตวิญญาณ และกลายเป็นเพียงก้อนอิฐที่ไร้ความหมายต่อสังคมปัจจุบัน

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในบริบทของแหล่งมรดกโลกมิได้เป็นเพียงภารกิจด้านเทคนิคหรือกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศรัทธาของชุมชน การนำหลักพุทธธรรมควบคู่กับแนวทางวิชาการสมัยใหม่จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างความถูกต้องทางวิชาการกับความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ

และวิม้งสา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมในการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ฉันทะก่อให้เกิดแรงจูงใจภายในและความรักในคุณค่าของมรดก วิริยะส่งเสริมความเพียรและความต่อเนื่องในการดูแลรักษา จิตตะช่วยให้การทำงานมีสมาธิและความเอาใจใส่ในรายละเอียด ส่วนวิม้งสาเป็นกลไกของการไตร่ตรอง ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างรอบคอบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543) เมื่อประยุกต์ใช้กับกระบวนการอนุรักษ์ หลักธรรมดังกล่าวจึงช่วยเสริมสร้างทั้งคุณภาพการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม ในขณะเดียวกัน แนวคิดมรดกวิพากษ์ (Critical Heritage Studies) อธิบายว่ามรดกมิใช่วัตถุที่มีคุณค่าในตัวเองโดยอัตโนมัติ แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ต้องมีการตีความและการจัดการให้เกิดความหมายต่อผู้คนในปัจจุบัน (Smith, 2006) การอนุรักษ์เชิงพุทธบูรณาการจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยงวิทยาการสมัยใหม่กับพลังศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชุมชน มิใช่จำกัดอยู่เพียงการปฏิสังขรณ์วัตถุ หากเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมและการปลูกฝังจิตสำนึกในการปกป้องรักษามรดกศิลปกรรมในฐานะตัวแทนแห่งพุทธธรรม

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อจำกัดของการอนุรักษ์ในรูปแบบที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลางเพียงด้านเดียว การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนา “โมเดลองค์รวม 4 มิติ” ที่บูรณาการมิติด้านกายภาพ วัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โมเดลดังกล่าวมิได้มีเป้าหมายเพียงรักษาสภาพโบราณสถานให้เป็นไปตามมาตรฐานมรดกโลก หากยังมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างคุณค่าทางวิชาการโบราณคดีกับวิถีศรัทธาของชุมชน เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นทั้งกระบวนการเชิงวิชาการและกระบวนการทางสังคมที่มีความหมาย และสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการแหล่งวัฒนธรรมอื่นได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักการและแนวคิดการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์เชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้:

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ประกอบด้วย พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ, กฎหมายและระเบียบกรมศิลปากร, และมาตรฐานการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งหมด 18 รูป/คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้:

- 2.1 บุคลากรอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จำนวน 2 ท่าน
- 2.2 บุคลากรกรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี จำนวน 2 ท่าน

2.3 พระสังฆาธิการ จำนวน 7 รูป

2.4 นักวิชาการด้านการอนุรักษ์พุทธศิลป์ จำนวน 3 รูป/ท่าน

2.5 ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 4 ท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือหลักคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผ่านขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้:

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบคำถาม

3.2 นำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความชัดเจนของภาษา

3.3 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมิติด้านโบราณคดี ศิลปกรรม และจิตวิญญาณ

5. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงพุทธบูรณาการในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน สถาบันทางศาสนา และแหล่งมรดกวัฒนธรรม การดำเนินการวิจัยจึงอยู่ภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และหลักความรับผิดชอบทางวิชาการ เพื่อคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนรักษามาตรฐานความน่าเชื่อถือของงานวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 การขอความยินยอมอย่างรู้ข้อมูล (Informed Consent) ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขอบเขต วิธีการวิจัย และแนวทางการใช้ข้อมูลแก่ผู้ให้ข้อมูลทุกท่านอย่างชัดเจน โดยการเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ และสามารถถอนตัวได้ตลอดเวลาโดยไม่เกิดผลกระทบต่อสถานภาพหรือความสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2 การคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ให้ข้อมูล กระบวนการเก็บข้อมูลดำเนินการด้วยความเคารพต่อความคิดเห็น ความเชื่อ และบริบททางวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูล โดยหลีกเลี่ยงประเด็นที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านความเป็นส่วนตัวหรือความอ่อนไหวทางศาสนา การสัมภาษณ์พระภิกษุ สามเณร และผู้นำชุมชน ดำเนินการในสถานที่และช่วงเวลาที่เหมาะสมตามบริบทของแต่ละฝ่าย

5.3 การรักษาความลับและการไม่เปิดเผยตัวตน (Confidentiality and Anonymity) ข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้ถูกจัดเก็บเป็นความลับ โดยใช้รหัสแทนชื่อหรือระบุในลักษณะภาพรวม เช่น “ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1” หรือ “ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศิลป์” เว้นแต่กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลให้ความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรในการเปิดเผยชื่อ ข้อมูลทั้งหมดใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

5.4 ความซื่อสัตย์และความถูกต้องทางวิชาการ การเก็บ วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลเป็นไปตามข้อเท็จจริงจากภาคสนามและหลักฐานเชิงเอกสาร โดยไม่บิดเบือนข้อมูล ไม่คัดลอกข้อมูลเฉพาะส่วน และมีการอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

5.5 ความรับผิดชอบต่อชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรม การดำเนินการวิจัยคำนึงถึงสถานะของพุทธศิลป์ในฐานะแหล่งมรดกวัฒนธรรมและพื้นที่ที่มีความหมายทางจิตใจของชุมชน จึงหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางกายภาพและทางสังคม พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในบริบทท้องถิ่น

โดยสรุป การดำเนินงานวิจัยในขั้นตอนจริยธรรมการวิจัยนี้ เป็นการยึดหลักเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ และหลักพุทธธรรมควบคู่กัน เพื่อให้ผลงานวิจัยมีคุณค่า ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

5.6. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา จากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาความประกอบแผนภาพโมเดลองค์รวม

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาหลักการและแนวคิดการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในพื้นที่มรดกโลกศรีเทพต้องมองเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน และมีมิติรอบด้าน โดยครอบคลุมทั้งความถูกต้องทางวิชาการ (Academic Accuracy) ความแท้จริง (Authenticity) และการธำรงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity) ของศิลปกรรม การบูรณะจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางวิชาการและการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เช่น จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในพื้นที่มรดกโลกจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางวิชาการควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และการบันทึกข้อมูลสามมิติ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเชิงพื้นที่และสนับสนุนการติดตามสภาพโบราณสถานอย่างเป็นระบบ

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์เชิงป้องกัน (Preventive Conservation) ซึ่งมุ่งลดปัจจัยเสี่ยงและชะลอการเสื่อมสภาพของโบราณสถานในระยะยาว อาทิ การจัดการความชื้นและแสงแดดเพื่อลดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างดั้งเดิม เช่น การจัดการความชื้นและแสงแดด เพื่อลดการดัดแปลงโครงสร้างดั้งเดิม ที่สำคัญคือการมองพุทธศิลป์เป็น “สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ” ที่ต้องรักษาเรื่องเล่าและความเชื่อควบคู่ไปกับวัตถุทางกายภาพ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างศาสตร์สมัยใหม่กับภูมิปัญญาชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ผลการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนงานอนุรักษ์คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วยมิติต่างๆ ดังนี้

1. ฉันทะ (แรงขับเคลื่อนด้วยศรัทธาและความรัก) ในบริบทของการอนุรักษ์พุทธศิลป์ ฉันทะ คือ จุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุด เปรียบเสมือนเชื้อไฟที่ทำให้งานอนุรักษ์มีทิศทาง แทนที่จะมองโบราณสถานหรือพระพุทธรูปเป็นเพียงก้อนอิฐหรือวัตถุเก่าแก่ “ฉันทะ” จะช่วยให้ผู้รักษาพินิจมองเห็นคุณค่าในฐานะ สมบัติทางจิตวิญญาณ ของบรรพบุรุษ เมื่อเกิดความรักและความภาคภูมิใจในรากเหง้า แรงบันดาลใจในการปกป้องรักษาจะเกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ ไม่ได้ทำเพราะถูกบังคับโดยกฎหมายหรือหน้าที่ แต่ทำเพราะต้องการสืบทอดความงดงามนี้ให้คงอยู่ถาวร ความรักในพุทธศิลป์จะช่วยหลอมรวมคนในชุมชนให้มีเป้าหมายเดียวกัน

2. วิริยะ (ความอุตสาหะท่ามกลางข้อจำกัด) งานอนุรักษ์มักเผชิญกับอุปสรรคที่บั่นทอนกำลังใจ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณที่จำกัด เทคนิคการบูรณะที่ซับซ้อน หรือแม้แต่สภาพดินฟ้าอากาศที่กัดเซาะโบราณวัตถุ วิริยะ จึงเข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความเพียร ผู้ที่ยึดหลักวิริยะจะไม่ยอมจำนนต่อปัญหา แต่จะใช้ความพยายามค้นหาวิธีการใหม่ๆ หรือการระดมทรัพยากรจากความร่วมมือของมวลชน เพื่อให้งานอนุรักษ์ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก ความเพียรในที่นี้ยังหมายรวมถึงความอดทนต่อเวลา เพราะการบูรณะศิลปกรรมชิ้นสูงต้องใช้เวลาและความละเอียดอ่อนอย่างมหาศาล

3. จิตตะ (ความประณีตและการจดจ่อ) พุทธศิลป์คือความงามที่แฝงอยู่ในรายละเอียด ทั้งรอยยิ้มของพระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้น หรือจังหวะของงานสถาปัตยกรรม จิตตะ คือความตั้งมั่นและใส่ใจใน

รายละเอียดเหล่านี้น้อยอย่างไม่ละสายตา ในกระบวนการอนุรักษ์ จิตตะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานรักษาความแท้จริงของงานศิลปกรรมไว้ได้ หากขาดความใส่ใจ การบูรณะอาจกลายเป็นการทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิม การจดจ่ออยู่กับเนื้องานช่วยให้เห็นร่องรอยเล็กๆ ที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ ทำให้การซ่อมแซมเป็นไปอย่างเคารพต่อฝีมือช่างโบราณมากที่สุด

4. วิมังสา (ปัญญาไตร่ตรองและวิชาการ) เพื่อให้งานอนุรักษ์มีรากฐานที่แข็งแรง วิมังสา คือการใช้ปัญญาพิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผล การอนุรักษ์พุทธศิลป์ต้องอาศัยหลักการโยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแยบคาย โดยการนำหลักฐานทางโบราณคดีมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมคำสอน เพื่อตีความความหมายที่ซ่อนอยู่ในศิลปกรรมนั้น ๆ วิมังสาช่วยให้เราเข้าใจว่าทำไมช่างโบราณถึงสร้างแบบนี้ และเราควรอนุรักษ์อย่างไรให้สอดคล้องกับทั้งหลักวิชาการสากลและบริบททางพุทธศาสนา การใช้ปัญญาไตร่ตรองจะช่วยป้องกันความผิดพลาดและทำให้งานอนุรักษ์มีคุณค่าทางวิชาการอย่างสง่างาม

การบูรณาการอิทธิบาท 4 เข้าด้วยกัน ส่งผลให้กระบวนการอนุรักษ์พุทธศิลป์ไม่ใช่เรื่องไกลตัวของคนในชุมชนอีกต่อไป เมื่อฉันตระสร้างรัก วิริยะสร้างแรง จิตตะสร้างความประณีตและวิมังสาสร้างความถูกต้อง ผลลัพธ์ที่ได้คือการเติมจิตวิญญาณให้กับวัตถุ หัวใจสำคัญคือการทำให้คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อพุทธศิลป์ถูกรักษาด้วยหลักธรรม คนจะเริ่มมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับการใช้ชีวิตประจำวัน กลายเป็นวิถีชีวิตที่ดูแลรักษาวัตถุอารามด้วยความเต็มใจ นำไปสู่ความยั่งยืนที่ไม่ได้ฝากไว้เพียงกับหน่วยงานรัฐ แต่ฝากไว้ในหัวใจของพุทธศาสนิกชนทุกคน

3. รูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงพุทธบูรณาการ (โมเดลองค์รวม 4 มิติ)

การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในบริบทของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบทางกายภาพ วัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงเสนอโมเดลองค์รวม 4 มิติ ซึ่งเป็นรูปแบบการอนุรักษ์เชิงพุทธบูรณาการที่มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุและมิติทางคุณค่า อันสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการมรดกวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มองพุทธศิลป์ในฐานะมรดกที่มีชีวิต (Living Heritage)

ทั้งนี้ โมเดลองค์รวม 4 มิติ มิได้ทำงานแยกส่วน หากแต่มีความสัมพันธ์เชิงระบบอย่างเกื้อกูลกัน โดยมิติทางกายภาพทำหน้าที่จัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ผ่านเทคโนโลยี GIS และการบันทึกข้อมูลสามมิติ เพื่อสนับสนุนการวางแผนอนุรักษ์เชิงป้องกัน ขณะที่มิติทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณทำหน้าที่กำหนดกรอบคุณค่าและความหมายของพุทธศิลป์ อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางบูรณะที่ไม่กระทบต่ออัตลักษณ์ดั้งเดิม ส่วนมิติทางสังคมทำหน้าที่สร้างกลไกการมีส่วนร่วมและการเฝ้าระวังในระดับชุมชน ส่งผลให้การอนุรักษ์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้น ความสัมพันธ์ของทั้งสี่มิติสะท้อนลักษณะของ “ระบบบูรณาการ” ที่เชื่อมโยงข้อมูล เทคโนโลยี คุณค่า และการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

1) มิติทางกายภาพ มุ่งเน้นการคุ้มครอง ป้องกัน และรักษาความมั่นคงปลอดภัยของโบราณสถานและพุทธศิลป์ในพื้นที่ศรีเทพ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และเทคโนโลยีการสแกนสามมิติ (3D Scanning) เพื่อบันทึกข้อมูลสภาพโบราณสถานอย่างละเอียดและแม่นยำ เทคโนโลยีดังกล่าวช่วยให้สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมสภาพ และความเสียหายจากปัจจัยธรรมชาติหรือกิจกรรมของมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการดูแลเชิงป้องกัน เช่น การควบคุมสภาพแวดล้อมรอบพื้นที่ การจัดระเบียบการใช้พื้นที่ และการกำหนดเขตคุ้มครองที่เหมาะสม

2) มิติทางวัฒนธรรม ซึ่งให้ความสำคัญกับการธำรงคุณค่าทางความหมายของพุทธศิลป์ ไม่ให้ถูกลดทอนเหลือเพียงโบราณวัตถุหรือสิ่งปลูกสร้างที่ไร้ชีวิต การอนุรักษ์ในมิตินี้เน้นการสืบทอดเรื่องเล่า ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับพุทธศิลป์ในพื้นที่ศรีเทพ อันเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมอัต

ลักษณะและความทรงจำร่วมของชุมชน การรักษามิติทางวัฒนธรรมจึงช่วยให้พุทธศิลป์ยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางคุณค่าระหว่างอดีต ปัจจุบันและอนาคต

3) มิติทางสังคม มุ่งสร้างพลังร่วม ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ วัด ชุมชนท้องถิ่น และสถานศึกษา การทำงานเชิงเครือข่ายดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบต่อมรดกพุทธศิลป์ การมีส่วนร่วมของสังคมไม่เพียงช่วยลดภาระของรัฐในการดูแลรักษา แต่ยังเป็นฐานสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว

4) มิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นหัวใจของการอนุรักษ์เชิงพุทธบูรณาการ โดยเน้นการธำรงความศรัทธาและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา ผ่านการประยุกต์ใช้หลักธรรมอริยบท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ในกระบวนการสื่อสาร การจัดกิจกรรม และการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ มิติดังกล่าวช่วยให้การอนุรักษ์มิใช่เพียงภารกิจเชิงเทคนิค หากแต่เป็นการปฏิบัติที่มีความหมายทางจิตใจและศีลธรรม

เมื่อบูรณาการทั้ง 4 มิติเข้าด้วยกัน พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพจึงมิได้เป็นเพียงมรดกทางกายภาพ หากแต่เป็น “มรดกที่มีชีวิต” ที่สร้างคุณค่าทางวิชาการ ความภาคภูมิใจของชุมชน และการยอมรับในระดับประเทศและนานาชาติอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมีหัวใจสำคัญคือการรักษาสมดุลระหว่างคุณค่าทางกายภาพและคุณค่าทางจิตวิญญาณ โดยต้องยึดถือมาตรฐานสากลด้วยความแท้จริงและความครบถ้วนสมบูรณ์ของโบราณสถานเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก ซึ่งมีเกณฑ์การประเมินที่เข้มงวดด้านคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล การอนุรักษ์จึงไม่ใช่เพียงการซ่อมแซมก้อนอิฐหรือศิลาแลง แต่คือการรักษารูปแบบศิลปกรรมสมัยทวารวดีและพราหมณ์-ฮินดูให้คงสภาพเดิมมากที่สุด นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่มาใช้ในการจัดเก็บข้อมูล ยังเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงจากการตีความผิดพลาดในการบูรณะ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ Sullivan (1995) ที่ระบุว่าการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรมต้องพิจารณาถึงความหมายที่แฝงอยู่ในวัตถุต่างๆ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กรมศิลปากร (2542) ที่ยึดถือระเบียบปฏิบัติในการบูรณะโบราณสถานตามหลักวิชาการ เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นศรีเทพให้ยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ Smith (2006) ในทฤษฎีมรดกวิพากษ์ ที่มองว่าการอนุรักษ์ที่แท้จริงต้องเป็นการจัดการมรดกที่สามารถสื่อสารคุณค่าจากอดีตสู่คนในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การประยุกต์ใช้หลัก อริยบท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนจริยธรรมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ พุทธศิลป์ในพื้นที่ศรีเทพมิได้มีสถานะเป็นเพียงโบราณวัตถุ แต่เป็นพยานแห่งศรัทธา ที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างพระธรรม คำสอนและวิถีชีวิต การใช้หลักธรรมเป็นฐานในการปฏิบัติงานจึงช่วยเปลี่ยนกระบวนการอนุรักษ์จากงานเทคนิคเชิงกายภาพ ให้เป็นการทำงานที่เปี่ยมด้วยความใส่ใจในรายละเอียด (จิตตะ) และการใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อรักษาความแท้จริง (วิมังสา) ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดทางพุทธศาสตร์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543) ที่ระบุว่าการพัฒนาที่สมบูรณ์ต้องเริ่มจากฉันทะ หรือความรักในวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ และสอดคล้องกับหลักการของ พุทธทาสภิกขุ (2541) ที่ชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์เชิงบูรณาการกับหลักพุทธศาสนาช่วยสร้างความยั่งยืนในมิติทางจิตใจ ซึ่งศาสตร์การอนุรักษ์ตะวันตกมักละเลย

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ สามารถพัฒนาเป็น “โมเดลองค์รวม 4 มิติ” ได้แก่ มิติด้านกายภาพ มิติด้านวัฒนธรรม มิติด้านสังคม และมิติด้านจิตวิญญาณ โดยบูรณาการร่วมกับกรอบ 3E Model เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และความเป็นธรรมในระดับชุมชน รูปแบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการมรดกโลกในบริบทพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จำเป็นต้องเชื่อมโยงมิติทางกายภาพเข้ากับมิติทางคุณค่าและความหมายของชุมชนอย่างเป็นระบบ

ในเชิงอภิปราย ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดมรดกวิพากษ์ของ Smith (2006) ที่เสนอว่ามรดกเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการสร้างความหมายร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิรพงษ์ สายสร (2563) ที่ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการโบราณสถานและสอดคล้องกับแนวโน้มนโยบายของ UNESCO (2023) ที่มุ่งเน้นการรักษา มรดกที่มีชีวิต โดยต้องสร้างความสมดุลระหว่างการใช้อย่างยั่งยืนเชิงเศรษฐกิจกับการธำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่

ในทัศนะของผู้วิจัย การยกระดับบทบาทของชุมชนจากผู้ดูไปสู่ผู้เฝ้ารักษา ช่วยเสริมสร้างความตระหนักรู้และความเป็นเจ้าของร่วม อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของระบบการดูแลรักษาในระยะยาว และสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

องค์ความรู้การวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เชิงพุทธบูรณาการ” ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของ โมเดลการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงพุทธบูรณาการแบบองค์รวม (Holistic Buddhist-Integrated Conservation Model) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม โดยบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่กับหลักพระพุทธธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ

โมเดลดังกล่าวมีโครงสร้างสำคัญ 2 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1. โครงสร้างเชิงมิติ (Four-Dimensional Framework) ประกอบด้วย 4 มิติหลักที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

1) มิติด้านกายภาพ (Physical Dimension) มิติด้านกายภาพเป็นฐานรากของการอนุรักษ์ เนื่องจากโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นวัตถุพยานทางประวัติศาสตร์ที่ต้องรักษาความถูกต้องตามหลักวิชาการ แนวทางในมิติดังนี้เน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) การสแกนสามมิติ (3D Scanning) การวิเคราะห์วัสดุ (Material Analysis) และการจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อให้การอนุรักษ์มีความแม่นยำ ตรวจสอบได้ และสามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

มิติดังนี้สะท้อนการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางโบราณคดี วิศวกรรมอนุรักษ์ และวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาความสมบูรณ์เชิงรูปธรรมของพุทธศิลป์

2) มิติด้านวัฒนธรรม (Cultural Dimension) มิติด้านวัฒนธรรมมุ่งรักษาความหมาย (Meaning) และอัตลักษณ์ (Identity) ของพื้นที่ โดยมองโบราณสถานมิใช่เพียงวัตถุทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ พิธีกรรม และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

แนวทางสำคัญคือการฟื้นฟูประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบต่อ เพื่อให้มรดกกลายเป็นมรดกที่มีชีวิต (Living Heritage) ที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน

3) มิติด้านสังคม (Social Dimension) มิติด้านสังคมเน้นบทบาทของชุมชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้เฝ้ารักษา (Custodian) ของมรดก แนวคิดสำคัญคือการเปลี่ยนจากรูปแบบการบริหารจัดการที่รัฐเป็นศูนย์กลาง ไปสู่รูปแบบการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

การจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัคร การสร้างเวทีสาธารณะ และการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) และก่อให้เกิดระบบการเฝ้าระวังทางสังคมที่เข้มแข็ง

4) มิติด้านจิตวิญญาณ (Spiritual Dimension) มิติด้านจิตวิญญาณเป็นแกนคุณค่าที่ทำให้การอนุรักษ์พุทธศิลป์แตกต่างจากการอนุรักษ์ทั่วไป โดยยึดหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นกรอบจริยธรรมกำกับการดำเนินงาน

หลักธรรมดังกล่าวช่วยเสริมแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ความเพียรต่อเนื่อง ความใส่ใจในรายละเอียด และการพิจารณาอย่างรอบคอบ ทำให้การอนุรักษ์มิใช่เพียงกระบวนการทางเทคนิค แต่เป็นกระบวนการที่มีความหมายเชิงศรัทธาและคุณค่าทางจิตใจ

ระดับที่ 2. โครงสร้างเชิงกลไกการดำเนินงาน (Operational Mechanism)

สังเคราะห์ออกมาเป็น 3 รูปแบบย่อย ได้แก่

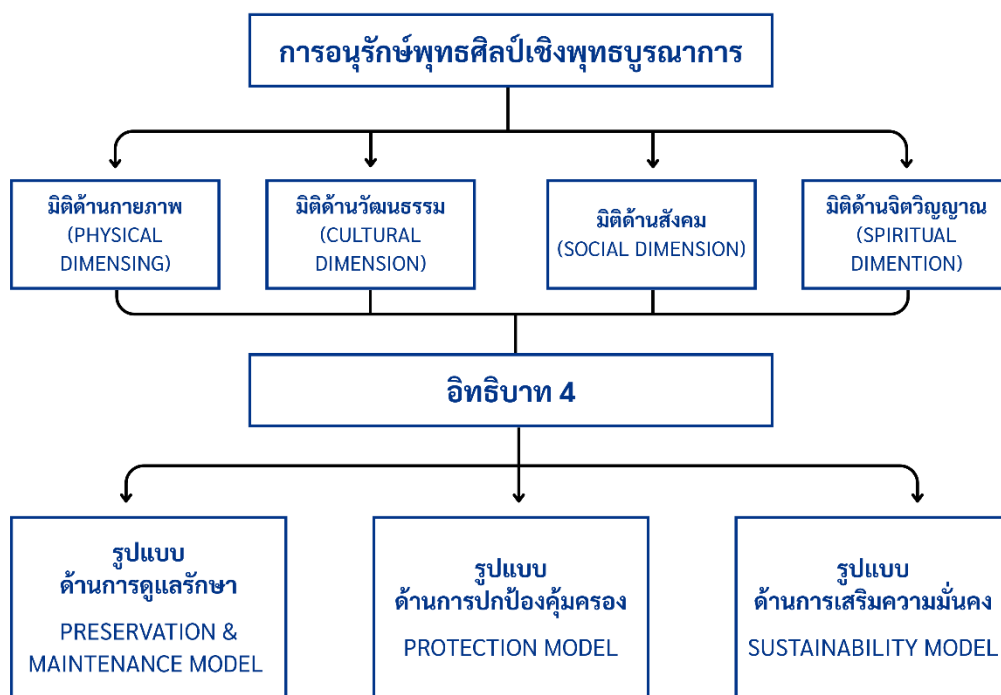
1) Preservation & Maintenance Model กระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ การสำรวจ การวางแผน การอนุรักษ์ การบริหารจัดการ และเผยแพร่คุณค่า

2) Protection Model (3E Model) Enforcement – Education – Engagement เพื่อสร้างสมดุลระหว่างกฎหมาย ความรู้และการมีส่วนร่วม

3) Sustainability Model บูรณาการศาสตร์ (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) กับศิลป์ (คุณค่าทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม) เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรม

สาระสำคัญขององค์ความรู้ องค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในพื้นที่มรดกโลกไม่อาจพึ่งพาเพียงมาตรการทางกฎหมายหรือเทคนิควิทยาศาสตร์ หากต้องอาศัย “การบูรณาการ 4 มิติ” ควบคู่กับกลไก 3E และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นทั้งกระบวนการเชิงวิชาการและกระบวนการทางสังคมที่มีความหมาย และโมเดลที่พัฒนาขึ้นจึงมีลักษณะเป็นกรอบการจัดการเชิงระบบที่สามารถประยุกต์ใช้กับแหล่งมรดกทางพุทธศาสนาอื่นได้ โดยยังคงอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่เป็นศูนย์กลาง

สรุปได้ว่าการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเชิงพุทธบูรณาการ มิใช่เพียงโครงการชั่วคราว แต่ได้พัฒนาเป็น “วิถีชีวิตของชุมชน” ที่เต็มไปด้วยศรัทธาและองค์ความรู้รองรับอย่างมั่นคง สอดคล้องกับมาตรฐานมรดกโลกและเป็นมรดกที่มีชีวิตสืบไป

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เชิงพุทธบูรณาการ สามารถสรุปผลการวิจัยในภาพรวมได้ว่า การอนุรักษ์พุทธศิลป์ในพื้นที่มรดกโลกแห่งนี้เป็น กระบวนการที่มีความซับซ้อนมากกว่าการบูรณะเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว โดยมุ่งเน้นการรักษาความถูกต้อง ทางวิชาการ ความแท้จริง และการธำรงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของศิลปกรรม ผ่านการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และการสแกน 3 มิติ มาใช้ในการบันทึกข้อมูลและวางแผนการอนุรักษ์เชิงป้องกัน อย่างเป็นระบบ หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนงานอนุรักษ์คือการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอิทธิบาท 4 ซึ่ง ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา มาเป็นกรอบจริยธรรมในการทำงาน เพื่อสร้างสมดุลระหว่าง ศาสตร์สมัยใหม่และคุณค่าทางจิตวิญญาณ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์เชิงพุทธบูรณาการที่เรียกว่า โมเดล องค์รวม 4 มิติ ซึ่งประกอบด้วยมิติกายภาพ มิติวัฒนธรรม มิติสังคม และมิติจิตวิญญาณ โดยมีองค์ประกอบ สำคัญในด้านการดูแลรักษาที่ดำเนินตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน ด้านการป้องกันคุ้มครองผ่านกรอบคิด 3E Model และด้านการเสริมความมั่นคงที่ผสานระหว่างศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกันอย่างลงตัว แนวทางดังกล่าวมิได้ เป็นเพียงโครงการชั่วคราว แต่ได้พัฒนาไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความรักและความศรัทธา ทำให้พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในฐานะมรดกที่มีชีวิต ซึ่งไม่ เพียงแต่สอดคล้องกับมาตรฐานการจัดการมรดกโลกในระดับสากล แต่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นตัวแทน แห่งพุทธธรรมที่สามารถถ่ายทอดคุณค่าอันล้ำค่าไปสู่อนุชนรุ่นหลังได้อย่างสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่พบว่า รูปการการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เชิงพุทธบูรณาการ จำเป็นต้องอาศัยแนวทางแบบบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ จิตวิญญาณ และสังคม โดยมีการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้าสู่กระบวนการอนุรักษ์ เพื่อสร้างความยั่งยืนและความมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะในสองมิติ คือ เชิงวิชาการ และ เชิงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ภาครัฐและกรมศิลปากรควรกำหนด แนวทางการอนุรักษ์เชิงบูรณาการ ที่ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ (กายภาพ วัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณ) โดยให้ความสำคัญกับการธำรงคุณค่าแท้ของโบราณสถานควบคู่กับคุณค่าทางศรัทธาของชุมชน
- 2) จัดตั้ง คณะกรรมการระดับพื้นที่ ที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ วัด ชุมชน และนักวิชาการ เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายร่วมกันในเชิงสหวิทยาการ
- 3) สนับสนุนการใช้ เทคโนโลยีดิจิทัล ในการอนุรักษ์ เช่น GIS, การสแกนสามมิติ, และฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อใช้ในการเก็บรักษา เผยแพร่ และเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่สาธารณะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

- 1) ชุมชนท้องถิ่นควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทอย่างจริงจังในกระบวนการอนุรักษ์ ทั้งในด้านการเฝ้าระวัง ดูแล และจัดกิจกรรมสืบสาน เช่น พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน
- 2) วัดและพระสงฆ์ควรจัดกิจกรรมทางศาสนาที่เชื่อมโยงกับโบราณสถาน เช่น การสวดมนต์บูชาการบวชใจ หรือค่ายเยาวชนเชิงพุทธ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถาน ศาสนา และสังคมร่วมสมัย
- 3) ส่งเสริมให้เกิดการจัดตั้ง เครือข่ายเยาวชนอนุรักษ์พุทธศิลป์ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้ผ่านโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการอนุรักษ์พุทธศิลป์เชิงบูรณาการในแหล่งมรดกโลกแห่งอื่น เช่น สุโขทัย และพระนครศรีอยุธยา เพื่อค้นหาความเหมือนและความแตกต่างที่จะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทไทย
- 2) ทำการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมิน ระดับศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงสถิติที่ใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย
- 3) ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต่อการอนุรักษ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อวางแนวทางการบริหารจัดการที่สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- 4) ศึกษาแนวทางการใช้ นวัตกรรมดิจิทัล ในการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม เช่น แอปพลิเคชันนำชมเสมือนจริงหรือพิพิธภัณฑ์ดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). *อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ*. กรมศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม: กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). สหธรรมิก.
- พุทธทาสภิกขุ. (2541). *ศิลปะแห่งการครองชีวิต*. สุขภาพใจ.

- พีรพงษ์ สายสร. (2563). การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการโบราณสถาน. *วารสารศิลปการศึกษ*. 12(1), 55–72.
- พีรพงษ์ สายสร. (2564). *พุทธศิลป์กับกระบวนการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Sullivan, S. (1995). *Museums as sites of preservation and communication*. Routledge.
- UNESCO. (2023). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO World Heritage Centre.

การบริหารยุคดิจิทัลเพื่อความยั่งยืนของวิทยาลัยชุมชน: กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ MANAGEMENT IN THE DIGITAL ERA FOR SUSTAINABILITY OF COMMUNITY COLLEGES: AN INTEGRATED CONCEPTUAL FRAMEWORK

¹กิตติยา ฤทธิภักดี*, ²สุชฎา พรหมแก้ว

¹Kittiya Rittipakdee, Suchada Promkaew

E-mail: kittiya.c2517@gmail.com*

Received: November 23, 2025 Revised: February 12, 2026 Accepted: February 17, 2026

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการในยุคดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้าง ความยั่งยืนให้กับสถาบันการศึกษาในศตวรรษที่ 21 บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและแนวทางการบริหารจัดการวิทยาลัยชุมชนในยุคดิจิทัล เพื่อสร้างนวัตกรรมการศึกษาที่ยั่งยืนของชุมชน โดยการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการสังเคราะห์พบว่า การบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืนในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องตั้งอยู่บนกรอบแนวคิด Innovative Learning Organization for Sustainability ซึ่งบูรณาการสามมิติหลัก ได้แก่ 1) การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล ในฐานะแรงขับเคลื่อนองค์กร 2) นวัตกรรมทางการศึกษา ในฐานะกลไกกลางของการเปลี่ยนแปลง และ 3) การศึกษาบนฐานชุมชนเพื่อความยั่งยืน ในเชิงผลลัพธ์และเป้าหมายปลายทาง

การขับเคลื่อนทั้งสามมิติมีความเชื่อมโยงกับแนวทางการบริหารทั้ง 6 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล 2) การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ 3) การบูรณาการเทคโนโลยีอย่างมีระบบ 4) การบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ 5) การส่งเสริมความร่วมมือและเครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา และ 6) การบริหารเชิงยั่งยืนและคุณธรรมดิจิทัล ซึ่งทั้งหมดมุ่งสร้าง ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Sustainable Learning Ecosystem) ที่เกื้อหนุนกันในเชิงระบบและกระบวนการ ร่วมกัน ผลการสังเคราะห์พบว่า วิทยาลัยชุมชนควรกำหนดนโยบายการบริหารยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ส่งเสริมภาวะผู้นำและสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร พัฒนาโมเดลการเรียนรู้เชิงบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับฐานชุมชน และดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อขยายผลสู่การกำหนดนโยบายการศึกษาที่ยั่งยืนในระดับประเทศ อันจะนำไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน ที่สอดคล้องและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDG 4 และ SDG 17)

คำสำคัญ: การบริหารยุคดิจิทัล; นวัตกรรมทางการศึกษา; วิทยาลัยชุมชน; การศึกษาบนฐานชุมชน; ความยั่งยืน

ABSTRACT

Digital management is a crucial mechanism for enhancing the quality of education and fostering sustainability within educational institutions in the twenty-first century. This article aims to synthesize concepts and approaches to digital-era management for

¹ วิทยาลัยชุมชนสตูล, สตูล; Satun Community College, Satun

² วิทยาลัยชุมชนสตูล, สตูล; Satun Community College, Satun, Email: Spromkaew80@gmail.com

community colleges in order to develop sustainable educational innovation for communities. The synthesis is based on a comprehensive analysis of relevant documents and research studies. The findings reveal that sustainable management in the digital era must be grounded in the conceptual framework of the “Innovative Learning Organization for Sustainability,” which integrates three core dimensions: (1) Digital Transformation as the driving force of organizational change; (2) Educational Innovation as the central mechanism of transformation; and (3) Community-Based Sustainable Education as the ultimate outcome and goal of sustainability.

The integration of these three dimensions is aligned with six key management approaches: (1) developing digital leadership, (2) fostering learning organizations, (3) integrating technology systematically, (4) managing data effectively, (5) promoting collaboration and educational innovation networks, and (6) ensuring sustainable and ethical digital governance. Together, these approaches aim to create a Sustainable Learning Ecosystem that functions through mutually reinforcing systems and processes. The synthesis suggests that community colleges should establish sustainable digital management policies, enhance digital leadership and competencies among personnel, develop integrative learning models that connect technology with community-based education, and conduct action research to expand and inform national sustainable education policy. These efforts will lead to the development of “Innovative Learning Organizations for Sustainability,” in alignment with and in support of the United Nations Sustainable Development Goals (SDG 4 and SDG 17).

Keywords: Digital Management; Educational Innovation; Community College; Community-Based Education; Sustainability

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบการศึกษา ทำให้สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องปรับรูปแบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เทคโนโลยี และเครือข่ายความร่วมมือเชิงระบบ การบริหารจัดการในยุคดิจิทัลจึงไม่ได้หมายถึงเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงานเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงระบบ (systemic transformation) ที่ครอบคลุมโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมการทำงาน และกลไกการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษา ประสิทธิภาพองค์กร และความสามารถในการแข่งขันของสถาบันการศึกษาในบริบทโลกปัจจุบัน จากรายงานระดับนานาชาติพบว่า การพัฒนาระบบนิเวศการศึกษาดิจิทัล (digital education ecosystem) จำเป็นต้องบูรณาการเทคโนโลยี นโยบาย และสมรรถนะบุคลากรเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการใช้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของครูและผู้บริหาร และการออกแบบโครงสร้างธรรมาภิบาลข้อมูลที่โปร่งใสและปลอดภัย ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาจะก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพได้ก็ต่อเมื่อมีการกำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและชุมชน (Schleicher, 2026; UNESCO, 2024) แนวโน้ม

ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลต้องอาศัยการออกแบบเชิงระบบที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างองค์กร กระบวนการทำงาน และการใช้ข้อมูลอย่างมีธรรมาภิบาล

ในขณะเดียวกัน แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นกรอบสำคัญในการขับเคลื่อนบทบาทของสถาบันการศึกษาให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยเน้นการสร้างพลเมืองที่มีสมรรถนะด้านการคิดเชิงระบบ ความรับผิดชอบต่อสังคม และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับแนวคิด ESD จึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กรการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายร่วมสมัย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความต้องการทักษะแห่งอนาคตของผู้เรียน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่า การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลไม่ควรมุ่งเน้นเพียงประสิทธิภาพด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน เพื่อให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนในระยะยาว

สำหรับบริบทของวิทยาลัยชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น การปรับตัวสู่การบริหารยุคดิจิทัลจำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียน ข้อจำกัดด้านทรัพยากร และความคาดหวังของชุมชน การบริหารจัดการจึงควรมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพเชิงเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และความยั่งยืนทางสังคม โดยส่งเสริมภาวะผู้นำดิจิทัล การพัฒนาสมรรถนะด้านข้อมูล (data literacy) และการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้วิทยาลัยชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Schleicher, 2026) อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการองค์กรการศึกษาในยุคดิจิทัลยังคงเผชิญความท้าทายหลายด้าน ทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีความหมาย การจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อคุณภาพผู้เรียนและประสิทธิภาพขององค์กร งานศึกษาร่วมสมัยชี้ว่า “นวัตกรรมทางการศึกษา” ควรถูกมองในฐานะกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่ครอบคลุมการออกแบบหลักสูตร การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เชิงรุก (active and learner-centered learning) และการใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงการจัดการเรียนรู้เชิงลึก ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงชุมชนเป็นฐานยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทักษะเชิงบูรณาการและจิตสำนึกสาธารณะของผู้เรียน โดยการออกแบบกิจกรรมที่สัมพันธ์กับปัญหาจริงของพื้นที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาเพื่อความยั่งยืนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2020) แม้ว่าการวิจัยและรายงานเชิงนโยบายในช่วงที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาดิจิทัล การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร และการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ แต่การศึกษาจำนวนมากยังมุ่งเน้นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง เช่น การใช้เทคโนโลยีในห้องเรียน การพัฒนาระบบสารสนเทศ หรือการบริหารจัดการข้อมูลเชิงนโยบาย โดยยังขาดกรอบแนวคิดที่บูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล นวัตกรรมทางการศึกษา และการศึกษาบนฐานชุมชนเพื่อความยั่งยืนในเชิงระบบ โดยเฉพาะในบริบทของวิทยาลัยชุมชนที่ต้องเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนความหลากหลายของผู้เรียนและความต้องการของชุมชน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์และพัฒนารอบแนวคิดการบริหารจัดการวิทยาลัยชุมชนในยุคดิจิทัลเพื่อความยั่งยืน โดยบูรณาการสามมิติสำคัญ ได้แก่ (1) การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลในฐานะแรงขับเคลื่อนองค์กร (2) นวัตกรรมทางการศึกษาในฐานะกลไกการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ และ (3) การศึกษาบน

ฐานชุมชนในฐานะผลลัพธ์เชิงความยั่งยืนของการพัฒนาองค์กรการศึกษา การสังเคราะห์ครั้งนี้มุ่งเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถใช้เป็นแนวทางทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติสำหรับวิทยาลัยชุมชนในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เสริมสร้างสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็น “องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน” ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ SDG 4 และ SDG 17

ยุคดิจิทัลและการเปลี่ยนผ่านของสังคม

ยุคดิจิทัล (Digital Era) เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านสำคัญของสังคมโลก จากโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่อาศัยทรัพยากรทางกายภาพไปสู่ระบบที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ความรู้ และเครือข่ายดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) เข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งในทุกมิติของชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา โดยลักษณะสำคัญคือความรวดเร็วในการสื่อสารและการส่งผ่านข้อมูล ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต การทำงาน และการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ (สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ และคณะ, 2563; Schleicher, 2026) ในมิติทางเทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูง เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) อินเทอร์เน็ตเชื่อมโยงสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) การพิมพ์สามมิติ (3D Printing) และเทคโนโลยีทางการเงิน (Financial Technology: FinTech) ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวันและโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจดิจิทัล ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านของสังคมสู่ระบบที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและนวัตกรรม (ปณณทัต กาญจนะวสิต, 2561; UNESCO, 2023)

นอกจากนี้ การขยายตัวของแพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมดิจิทัลยังส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งผู้ใช้สามารถเป็นทั้งผู้รับและผู้ผลิตข้อมูล (prosumer) ทำให้โครงสร้างการสื่อสารของสังคมเปลี่ยนจากรูปแบบศูนย์กลางไปสู่เครือข่ายแบบกระจายตัว และสนับสนุนการเกิดสังคมฐานข้อมูล (data-driven society) อย่างเป็นรูปธรรม (UNESCO, 2021) ในเชิงพัฒนาการ เทคโนโลยีดิจิทัลมีวิวัฒนาการจากการเปลี่ยนผ่านระบบแอนะล็อกสู่ดิจิทัล การแพร่หลายของอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมสู่ระบบเศรษฐกิจและการเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและนวัตกรรม (มลฤดี เฟื่องสง่า และ มัทนา วังถนอมศักดิ์, 2566)

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ยุคดิจิทัลเป็นยุคสมัยที่เทคโนโลยีดิจิทัลพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาอย่างครอบคลุม โดยมีลักษณะสำคัญคือความรวดเร็วของการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลอย่างไร้ขอบเขต และการเชื่อมโยงเครือข่ายความรู้ระดับโลก ซึ่งนำไปสู่การเกิด “สังคมดิจิทัล” (Digital Society) ที่ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องปรับตัวทั้งด้านสมรรถนะดิจิทัล โครงสร้างองค์กร และรูปแบบการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในบริบทของศตวรรษที่ 21

แนวคิดการบริหารจัดการยุคดิจิทัล

การเปลี่ยนผ่านของสังคมสู่ยุคดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้องค์กรทุกภาคส่วนต้องปรับรูปแบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เทคโนโลยี และเครือข่ายความร่วมมือ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา ซึ่งต้องเผชิญกับความท้าทายจากปริมาณข้อมูลที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และความคาดหวังใหม่ของผู้เรียนในด้านความยืดหยุ่นและคุณภาพการเรียนรู้ การบริหารจัดการยุคดิจิทัลจึงมิได้หมายถึงเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงานเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงระบบ (systemic transformation) ที่ครอบคลุมโครงสร้าง

องค์กร วัฒนธรรมการทำงาน และกลไกการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ (OECD, 2021)

Digital Transformation สามารถอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมตั้งแต่การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การบริหารจัดการข้อมูล การให้บริการทางการศึกษา ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและเทคโนโลยีอัจฉริยะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจและเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร แนวทางดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนบทบาทขององค์กรการศึกษาจากหน่วยงานที่ถ่ายทอดความรู้ ไปสู่การเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (digital learning ecosystem) ที่เชื่อมโยงผู้เรียน ครู ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านแพลตฟอร์มเทคโนโลยี องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาได้เสนอกรอบสมรรถนะสำคัญของผู้นำในยุคดิจิทัล ซึ่งเน้นความสามารถในการขับเคลื่อนองค์กรภายใต้ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อมเทคโนโลยี ประกอบด้วย (1) วิสัยทัศน์เชิงดิจิทัล (Digital Vision) ที่สามารถกำหนดทิศทางการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างคุณค่าเชิงยุทธศาสตร์ (2) การคิดเชิงกลยุทธ์บนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-Based Strategic Thinking) (3) ความฉลาดรู้ด้านข้อมูล (Data Literacy) เพื่อการวิเคราะห์และใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และ (4) ภาวะผู้นำแบบปรับตัว (Adaptive Leadership) ที่ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่นและพร้อมเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (OECD, 2021) สมรรถนะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสร้างรายได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ แนวคิดการพัฒนาองค์กรสมัยใหม่ยังเน้นบทบาทของการเรียนรู้ร่วมและนวัตกรรมเป็นกลไกหลักในการยกระดับประสิทธิภาพองค์กร โดยการใช้ระบบจัดการความรู้ดิจิทัล ชุมชนแห่งการปฏิบัติ และเครือข่ายความร่วมมือเชิงนวัตกรรม เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (Fullan, M., 2020) แนวทางดังกล่าวสนับสนุนการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่น คล่องตัว และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันทั่วทั้ง

โดยสรุป การบริหารจัดการในยุคดิจิทัลมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรม และกระบวนการตัดสินใจขององค์กรสู่รูปแบบที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล นวัตกรรม และเครือข่ายความร่วมมือ สถาบันการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนา Digital Transformation เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา การบริหารบริการวิชาการ และการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การขับเคลื่อนนวัตกรรมการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ได้พลิกโฉมระบบการศึกษาอย่างสิ้นเชิง ทำให้สถานศึกษาต้องเร่งปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคใหม่ การขับเคลื่อนนวัตกรรมการบริหารการศึกษาจึงไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือเสริมประสิทธิภาพ แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ ความเข้าใจ และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของความยั่งยืน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอแนวทางปฏิบัติสำคัญ 6 ประการสำหรับการพัฒนาการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนี้

1. การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership Development) ภาวะผู้นำดิจิทัลถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษาให้สามารถปรับตัวได้ในโลกยุคใหม่ ผู้นำจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์เชิงดิจิทัล (Digital Vision) มองเห็นศักยภาพของเทคโนโลยีต่อการบริหารองค์กร และสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสื่อสาร บริหาร และติดตามผลการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำในยุคดิจิทัล

ควรเป็น ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Digital Change Agent) ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และนวัตกรรมในทุกระดับขององค์กร แนวทางปฏิบัติ ได้แก่ 1) การกำหนดแผนพัฒนาเทคโนโลยีขององค์กรโดยมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย 2) การสร้างวัฒนธรรมแห่งการทดลองและนวัตกรรม (Innovation Culture) 3) การพัฒนาทักษะและสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากรผ่านการอบรม การให้คำปรึกษา และระบบพี่เลี้ยง 4) การใช้ข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (Data-informed Decision Making) และ 5) การส่งเสริมภาวะผู้นำร่วม (Shared Leadership) เพื่อให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนองค์กร (OECD, 2021)

ในเชิงปฏิบัติ การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลในวิทยาลัยชุมชนสามารถดำเนินการผ่านการจัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนดิจิทัลระดับองค์กร เพื่อกำหนดทิศทางการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ อาทิ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลาง การติดตามผลการดำเนินงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ และการสื่อสารเชิงนโยบายแบบสองทาง ตัวอย่างเช่น การใช้ dashboard แสดงข้อมูลผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแบบ real-time ซึ่งช่วยลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล เพิ่มความโปร่งใส และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน

2. การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization Development) องค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นรากฐานของการพัฒนาองค์กรให้สามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่องในยุคดิจิทัล โดยมุ่งให้บุคลากรทุกระดับได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิด และร่วมกันสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยแนวทางปฏิบัติ ได้แก่ 1) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้และการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ 2) การพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management System: KMS) เพื่อรวบรวมและแบ่งปันองค์ความรู้ในองค์กร 3) การใช้แนวคิดการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) เพื่อทำความเข้าใจความเชื่อมโยงของการทำงาน 4) การส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ผ่านชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Communities of Practice: CoP) และระบบยกย่องเชิดชู และ 5) การเปลี่ยนบทบาทของผู้นำให้เป็น ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ (Learning Facilitator) เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมของบุคลากร (Basten, D. & Haamann, T., 2018)

ในทางปฏิบัติ การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในวิทยาลัยชุมชนสามารถดำเนินการผ่านการจัดตั้ง “ชุมชนแห่งการปฏิบัติ” (Communities of Practice: CoP) ของครูและบุคลากร เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยี และการทำงานร่วมกับชุมชน โดยใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นพื้นที่กลางในการสะท้อนคิดและถอดบทเรียนอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวช่วยให้การเรียนรู้ของบุคลากรเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานจริง และทำให้องค์ความรู้จากการทำงานสามารถพัฒนาเป็นแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของวิทยาลัยชุมชนแต่ละพื้นที่

3. การบูรณาการเทคโนโลยีอย่างมีระบบ (Systematic Technology Integration) การบูรณาการเทคโนโลยีในการบริหารการศึกษาไม่ควรเป็นเพียงการเพิ่มเครื่องมือดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการทำงาน แต่ต้องดำเนินการภายใต้ทิศทางเชิงกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจและเป้าหมายทางการศึกษา การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมุ่งเน้นให้เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการข้อมูล และการพัฒนาคุณภาพองค์กรอย่างเป็นระบบ (Schleicher, 2026; UNESCO, 2023) กรอบแนวคิด SAMR อธิบายระดับการบูรณาการเทคโนโลยีตั้งแต่การทดแทนวิธีเดิม (Substitution) การปรับปรุง (Augmentation) การปรับเปลี่ยนกระบวนการ (Modification) จนถึงการนิยามรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ (Redefinition) ซึ่งเป็นระดับที่เทคโนโลยีสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในระบบเดิม เช่น การใช้สภาพแวดล้อมเสมือน (VR/AR) การจำลองสถานการณ์เชิงโต้ตอบ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Puenteudura, R. R., 2013) ในเชิงการบริหารจัดการ องค์กรการศึกษา

ควรดำเนินการบูรณาการเทคโนโลยีอย่างเป็นระบบผ่านแนวทางสำคัญ ได้แก่ (1) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์เทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์องค์กร (2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับการสื่อสาร การบริการ และการจัดการข้อมูล (3) การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากรตามกรอบสมรรถนะดิจิทัล และ (4) การติดตามและประเมินผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องบนฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ (OECD, 2021)

การบูรณาการเทคโนโลยีอย่างมีระบบในเชิงปฏิบัติสามารถเริ่มจากการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาการศึกษา โดยกำหนดบทบาทของเทคโนโลยีในแต่ละกระบวนการอย่างชัดเจน ทั้งด้านการบริหาร การจัดการเรียนรู้ และการบริการวิชาการ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาระบบเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่ผสานการเรียนรู้ในชั้นเรียนกับแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ตามบริบทชีวิตและชุมชนของตนเอง

4. การบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Data Management Practices) ในยุคดิจิทัล ข้อมูลถือเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญต่อการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจเชิงหลักฐาน (Evidence-based Decision Making) (UNESCO, 2023) แนวทางปฏิบัติสำคัญ ได้แก่ 1) การกำหนดกรอบธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance Framework) เพื่อให้การจัดเก็บและใช้ข้อมูลเป็นไปอย่างปลอดภัยและโปร่งใส 2) การใช้เทคโนโลยี Cloud Computing และ Big Data Analytics เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารข้อมูล 3) การพัฒนาทักษะด้านข้อมูลของบุคลากร (Data Literacy) เพื่อให้สามารถตีความและวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีวิจารณญาณ 4) การตรวจสอบคุณภาพและความปลอดภัยของข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เช่น ระบบสำรองข้อมูลอัตโนมัติ (Data Backup) และ 5) การเข้ารหัส (Data Encryption) แนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ

ในเชิงปฏิบัติ วิทยาลัยชุมชนสามารถพัฒนาการบริหารจัดการข้อมูลโดยจัดตั้งระบบฐานข้อมูลกลางที่รวบรวมข้อมูลผู้เรียน หลักสูตร ผลการเรียนรู้ และกิจกรรมบริการวิชาการ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนและตัดสินใจเชิงนโยบาย การใช้ข้อมูลดังกล่าวช่วยให้ผู้บริหารสามารถติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ประเมินผลการจัดการศึกษา และปรับกลยุทธ์การพัฒนาก่อนการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. การส่งเสริมความร่วมมือและเครือข่ายนวัตกรรมทางการศึกษา (Collaborative and Networked Innovation Development) องค์กรการศึกษาในยุคดิจิทัลไม่สามารถดำเนินงานอย่างโดดเดี่ยวได้อีกต่อไป แต่ต้องสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อร่วมกันสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แนวทางสำคัญ ได้แก่ 1) การสร้างพันธมิตรกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้ 2) การจัดตั้ง “ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ดิจิทัลระดับภูมิภาค” (Regional Digital Learning Innovation Center) เพื่อทดลองและเผยแพร่นวัตกรรม 3) การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Microsoft Teams หรือ Line Open Chat เพื่อแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) 4) การสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ (Learning Networks) เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (Systemic Change) แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลัก “ภาวะผู้นำเชื่อมโยง (Connected Leadership)” ของ Fullan, M. (2020) ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงผู้คนและนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

ในทางปฏิบัติ การส่งเสริมความร่วมมือสามารถดำเนินการผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน โดยใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นช่องทางหลักในการประสานงานและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมเรียนรู้หรือโครงการพัฒนาชุมชนร่วมกันผ่านรูปแบบ

ออนไลน์และออนไลน์ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

6. การพัฒนาแนวคิดการบริหารเชิงยั่งยืนและคุณธรรมดิจิทัล (Sustainable and Ethical Digital Governance) การบริหารจัดการการศึกษาในยุคดิจิทัลควรดำเนินไปพร้อมกับความรับผิดชอบต่อจริยธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เทคโนโลยีสนับสนุนมนุษย์และสังคมอย่างสมดุล (UNESCO, 2023) โดยยึดกรอบแนวคิดของ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) ซึ่งให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมทางดิจิทัล (Digital Equity) และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณธรรม แนวทางปฏิบัติ ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายธรรมาภิบาลดิจิทัล (Digital Governance Policy) เพื่อสร้างความปลอดภัยในการใช้เทคโนโลยี 2) การบูรณาการหลัก ESG (Environment, Social, Governance) เข้ากับกระบวนการบริหารและการประเมินองค์กร 3) การจัดหลักสูตร “ผู้นำดิจิทัลอย่างยั่งยืน” (Sustainable Digital Leadership) เพื่อพัฒนาผู้บริหารและครูให้มีจิตสำนึกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม 4) การใช้แนวคิด “เทคโนโลยีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” (Human-Centered Technology) เพื่อสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพ คุณธรรม และความยั่งยืน แนวทางดังกล่าวช่วยให้องค์กรรักษาความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพ

ตัวอย่างเชิงปฏิบัติของการนำแนวคิดการบริหารเชิงยั่งยืนและคุณธรรมดิจิทัลไปใช้ในวิทยาลัยชุมชน ได้แก่ การกำหนดแนวปฏิบัติด้านการใช้ข้อมูลและระบบสารสนเทศอย่างมีจริยธรรม โดยคำนึงถึงความโปร่งใส ความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล และความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัล ควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลัก ESG ในการบริหาร เช่น การใช้ระบบดิจิทัลเพื่อลดการใช้ทรัพยากรและติดตามความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งช่วยให้การบริหารจัดการการศึกษาในยุคดิจิทัลเกิดความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพ คุณธรรม และความยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดการบริหารจัดการวิทยาลัยชุมชนสู่ความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของการบูรณาการองค์ความรู้สามมิติหลัก ได้แก่ การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) และ การศึกษาบนฐานชุมชนเพื่อความยั่งยืน (Community-Based Sustainable Education) ซึ่งสามองค์ประกอบนี้ทำหน้าที่เป็น “สามเหลี่ยมพัฒนาเพื่อความยั่งยืน” (Triangle of Sustainable Development) ที่เกื้อหนุนกันทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” อย่างแท้จริง มิติทั้งสามนี้ทำหน้าที่แตกต่างกันแต่สัมพันธ์กันในเชิงพลวัต ดังนี้

มิติที่ 1 Digital Transformation พลังขับเคลื่อนองค์กร (Driving Force) มิติดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “แรงขับเคลื่อนหลัก” ของการเปลี่ยนผ่านองค์กรจากระบบบริหารแบบดั้งเดิมสู่ระบบดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองอย่างรวดเร็วต่อผู้เรียนและชุมชน โดยเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเครื่องมือ (Tools) แต่เป็น “โครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา” (Digital Infrastructure) ที่รองรับการเรียนรู้และการบริหารในทุกมิติ การขับเคลื่อนภายใต้มิตินี้ควรมุ่งสู่การพัฒนา ฐานข้อมูลกลาง (Centralized Data Platform) เพื่อรวบรวมและบริหารจัดการข้อมูลผู้เรียน หลักสูตร และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอย่างบูรณาการ ควบคู่กับระบบบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management System: KMS) เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างบุคลากรและชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การเสริมสร้าง ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัล (Digital Leadership) ให้แก่ผู้บริหารและครูยังมีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นกลไกที่สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งนวัตกรรม (Innovation Culture) และเปิดโอกาสให้เกิดการตัดสินใจบนฐานข้อมูล (Data-informed

Decision Making) ที่มีประสิทธิภาพ วิทยาลัยชุมชนในบริบทพื้นที่ เช่น วิทยาลัยชุมชนสตูล สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นพลังขับเคลื่อนองค์กร (Driving Force) เพื่อยกระดับคุณภาพและความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

มิติที่ 2 Educational Innovation กลไกกลางของการเปลี่ยนแปลง (Transformative Mechanism) มิติของนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางที่เชื่อมโยงเทคโนโลยีดิจิทัลกับกระบวนการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการองค์กร โดยมุ่งให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (Systemic Change) ภายในสถาบันการศึกษา นวัตกรรมทางการศึกษาไม่ได้จำกัดเพียงการพัฒนาเครื่องมือหรือสื่อการสอน แต่ครอบคลุมถึงการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดการหลักสูตร และการประเมินผลที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ ในมิติของนวัตกรรมการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น การเรียนรู้โดยใช้โครงงาน การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และการบูรณาการเทคโนโลยีตามกรอบ SAMR ช่วยยกระดับการเรียนรู้จากการปรับปรุงวิธีสอนเดิมไปสู่การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้รูปแบบใหม่ และส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน (Bond, M, et al., 2021) ขณะเดียวกัน นวัตกรรมการบริหารจัดการ เช่น ระบบติดตามผลแบบเรียลไทม์และการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความแม่นยำในการตัดสินใจขององค์กร (OECD, 2021) การขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมให้บุคลากรเป็น “ผู้สร้างนวัตกรรม” ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนคิด และการทำงานร่วมกับเครือข่ายชุมชน ซึ่งทำให้การเรียนรู้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานจริง และเป็นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับองค์กรและสังคม

มิติที่ 3 Community-Based Sustainable Education ผลลัพธ์และเป้าหมายปลายทาง (Outcome Dimension) มิตินี้สะท้อน “เป้าหมายปลายทาง” ของการพัฒนา ซึ่งมุ่งนำองค์ความรู้และนวัตกรรมกลับไปสู่ชุมชน เพื่อสร้างการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Triple Bottom Line) โดยใช้แนวทาง การศึกษาบนฐานชุมชน (Community-Based Education) ที่ให้ชุมชนทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต (Living Learning Resource) และเจ้าของการพัฒนา (Development Owner) กระบวนการสำคัญประกอบด้วย 1) การเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Place-Based Learning) ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ 2) การบริการวิชาการเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social and Environmental Engagement) ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาและบุคลากรนำความรู้ไปพัฒนาชุมชนจริง และ 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Collaborative Networks) ระหว่างวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและภูมิภาค มิตินี้จึงเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning Outcome) และเป็นการคืนคุณค่าให้สังคมตามหลัก Education for Sustainable Development (ESD) ของ UNESCO (2023) ที่มุ่งให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

การเชื่อมโยงสามมิติกับแนวทางการบริหาร 6 ประการ เพื่อให้การบูรณาการทั้งสามมิติขับเคลื่อนไปอย่างเป็นรูปธรรม วิทยาลัยชุมชนสตูลสามารถเชื่อมโยงเข้ากับ แนวทางการบริหาร 6 ประการ ที่พัฒนาขึ้นในบทความนี้ โดยแต่ละมิติสัมพันธ์กับแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงสามมิติกับแนวทางการบริหาร 6 ประการ

มิติแห่งการพัฒนา	แนวทางการบริหารที่เกี่ยวข้อง	สาระสำคัญของการขับเคลื่อน
Digital Transformation	แนวทางที่ 1 การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล แนวทางที่ 3 การบูรณาการเทคโนโลยีอย่างมีระบบ	สร้างผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เชิงดิจิทัล พัฒนาระบบเทคโนโลยีและข้อมูลที่เชื่อมโยงทุกมิติของการบริหารอย่างโปร่งใสและยั่งยืน
Educational Innovation	แนวทางที่ 2 การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ แนวทางที่ 4 การบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางที่ 5 การบริหารเชิงคุณธรรมและยั่งยืน	ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนานวัตกรรมทางการบริหาร ใช้ข้อมูลเป็นฐาน และรักษาสมดุลระหว่างเทคโนโลยี นวัตกรรม และคุณธรรม
Community-Based Sustainable Education	แนวทางที่ 6 การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือเพื่อพัฒนานวัตกรรม	เปิดพื้นที่ให้ชุมชน ภาควิชาเครือข่าย และหน่วยงานร่วมกันสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืนของท้องถิ่น

จากการสังเคราะห์แนวคิดทั้งด้านการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) และการศึกษาบนฐานชุมชน (Community-Based Sustainable Education) สามารถสรุปได้ว่า “Innovative Learning Organization for Sustainability” เป็นกรอบแนวคิดการบริหารจัดการแบบบูรณาการที่มุ่งสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืนซึ่งเชื่อมโยงพลังของเทคโนโลยี นวัตกรรม และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมี คุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี (Technology-Driven Organization) ใช้ระบบดิจิทัลเป็นกลไกหลักในการบริหาร การเรียนรู้ และการบริการวิชาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความยืดหยุ่นในการดำเนินงานขององค์กร
2. เรียนรู้และสร้างนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Innovation-Embedded Learning) ส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กร โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ การสะท้อนคิดและการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เป็นฐานในการพัฒนาแนวทางใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง
3. เชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Community-Connected Development) ใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้และเป็นพื้นที่สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและกลไกความร่วมมือระหว่างสถาบันกับชุมชน
4. บริหารด้วยธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบ (Ethical & Sustainable Governance) สร้างสมดุลระหว่างเทคโนโลยี มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักความโปร่งใส จริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้การบริหารจัดการเกิดความยั่งยืนในระยะยาว กรอบแนวคิดนี้จึงทำหน้าที่เป็น “Meta-Framework” ที่บูรณาการ เทคโนโลยี นวัตกรรม และชุมชน เพื่อสร้าง ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Sustainable Learning Ecosystem) ซึ่งสามารถขับเคลื่อนพันธกิจของวิทยาลัยชุมชนให้สอดคล้องกับ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN SDGs) โดยเฉพาะ SDG 4 (Quality Education) และ SDG 17 (Partnerships for the Goals) อย่างมีประสิทธิภาพและสมดุล

ด้วยเหตุนี้ กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็น “Meta-Framework” ที่บูรณาการเทคโนโลยี นวัตกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าสู่ ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Sustainable Learning Ecosystem) ซึ่งสามารถขับเคลื่อนพันธกิจของวิทยาลัยชุมชนให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ โดยเฉพาะ SDG 4 (Quality Education) และ SDG 17 (Partnerships for the Goals) ได้ อย่างเป็นระบบและสมดุล ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ “องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน”

ข้อท้าทายและข้อจำกัดของการบริหารวิทยาลัยชุมชนในยุคดิจิทัล

แม้ว่าการบริหารในยุคดิจิทัลจะมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเสริมสร้างความยั่งยืนของวิทยาลัยชุมชน แต่การขับเคลื่อนแนวคิดและกรอบการบริหารดังกล่าวสู่การปฏิบัติจริงยังคงเผชิญข้อท้าทายเชิงระบบในหลายมิติ ทั้งด้านศักยภาพบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ระบบข้อมูล และกลไกการจัดการองค์กร ข้อจำกัดเหล่านี้มิได้สะท้อนถึงความบกพร่องของแนวคิดเชิงดิจิทัล หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงบริบทที่ต้องได้รับการวิเคราะห์และบริหารจัดการอย่างรอบด้าน เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาปรับปรุง และออกแบบแนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทของวิทยาลัยชุมชนในระยะยาว ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร บุคลากรในวิทยาลัยชุมชนมีระดับทักษะ ความเข้าใจ และความพร้อมด้านดิจิทัลแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากความหลากหลายด้านช่วงวัย ประสบการณ์ทำงาน และภาระงานประจำ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลให้การปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม และทำให้การขับเคลื่อนนโยบายดิจิทัลยังคงจำกัดอยู่ในระดับการใช้งานเชิงปฏิบัติ มากกว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ขององค์กร นอกจากนี้ การขาดระบบพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลอย่างต่อเนื่องอาจส่งผลต่อแรงจูงใจและความพร้อมในการเรียนรู้ของบุคลากรในระยะยาว

2. ข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน งบประมาณ และการบริหารจัดการข้อมูล วิทยาลัยชุมชนจำนวนมากยังประสบปัญหาความไม่เพียงพอของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ทรัพยากรด้านงบประมาณ และความไม่เชื่อมโยงของระบบสารสนเทศและฐานข้อมูล การพึ่งพางบประมาณภาครัฐเป็นหลักส่งผลให้พัฒนาระบบดิจิทัลขาดความต่อเนื่องและยากต่อการขยายผลในระดับองค์กร อีกทั้งยังเผชิญความท้าทายด้านธรรมาภิบาล ข้อมูล ความปลอดภัยของระบบสารสนเทศ และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งล้วนมีผลต่อความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. ความจำเป็นในการพัฒนาเชิงระบบและวัฒนธรรมองค์กร การลดข้อจำกัดดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาเชิงระบบที่เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และนโยบายองค์กร ควบคู่กับการออกแบบแผนพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลอย่างเป็นขั้นตอน การลงทุนด้านเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง และการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจเชิงบริหาร เพื่อให้การบริหารยุคดิจิทัลสามารถขับเคลื่อนวิทยาลัยชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะยาว

จากข้อท้าทายและข้อจำกัดดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารวิทยาลัยชุมชนในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาเชิงระบบที่สอดคล้องกับศักยภาพของบุคลากรและความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ควบคู่กับการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติด้านการบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีธรรมาภิบาล การออกแบบแผนพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลอย่างเป็นขั้นตอน การลงทุนด้านเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการลดข้อจำกัดและยกระดับการบริหารยุคดิจิทัลให้สามารถขับเคลื่อนวิทยาลัยชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะยาว

สรุป

การบริหารยุคดิจิทัลเพื่อความยั่งยืนของวิทยาลัยชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ 21 บทความนี้เสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ “Innovative Learning Organization for Sustainability” ซึ่งมุ่งสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน โดยผสมผสานมิติหลัก ได้แก่ การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล (Digital Transformation) นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) และการศึกษาบนฐานชุมชนเพื่อความยั่งยืน (Community-Based Sustainable Education) อย่างเป็นระบบ เพื่อขับเคลื่อนวิทยาลัยชุมชนให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน กรอบแนวคิดดังกล่าวเน้นคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี (Technology-Driven Organization) การเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Innovation-Embedded Learning) การเชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Community-Connected Development) และการบริหารด้วยธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบ (Ethical & Sustainable Governance) ทั้งสี่องค์ประกอบทำงานร่วมกันเพื่อสร้าง ระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Sustainable Learning Ecosystem) ภายใต้อิทธิพลระหว่างเทคโนโลยี มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้สามารถประยุกต์ใช้กับวิทยาลัยชุมชนทุกแห่งทั่วประเทศ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น เขตชายแดนภาคใต้ ซึ่งวิทยาลัยชุมชนสามารถเป็นตัวอย่างของการบริหารจัดการเชิงบูรณาการระหว่างเทคโนโลยี นวัตกรรม และชุมชนได้อย่างเหมาะสม สะท้อนศักยภาพของการบริหารการศึกษาในระดับท้องถิ่นที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับโลก ข้อเสนอแนะจากการสังเคราะห์ได้แก่ 1) กำหนดนโยบายการบริหารยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืนเป็นทิศทางหลักขององค์กร 2) ส่งเสริม

ภาวะผู้นำดิจิทัลและพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง 3) พัฒนาโมเดลการเรียนรู้เชิงบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีและฐานชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้เชิงพื้นที่ และ 4) ส่งเสริมการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อทดสอบและขยายผลแนวคิดสู่การกำหนดนโยบายการศึกษาที่ยั่งยืนในระดับประเทศ กรอบแนวคิดนี้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพวิทยาลัยชุมชนให้ก้าวสู่ “องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน” ผลิตผลของเทคโนโลยี นวัตกรรม และชุมชนอย่างสมดุล สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDG 4 และ SDG 17) อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- ปณณทัต กาญจนสวัสดิ์. (2561). *โลกยุค 4.0 World 4.0*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการกองทัพบก.
- มฤดี เฟื่องสง่า และ มัทนา วังนอมศักดิ์. (2566). การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ*. 24(2), 162–175.
- สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ ศิริทิพย์ กุลจิตรตรี และ โกวิท จันทะपालะ. (2563). แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลสู่ขั้น. *Journal of Modern Learning Development*. 5(3), 245-259.
- Basten, D. & Haamann, T. (2018). Approaches for Organizational Learning: A Literature Review. *SAGE-Open*. 8(3), 1-20.
- Bond, M., Bedenlier, S., Marín, V. I., & Händel, M. (2021). Emergency remote teaching in higher education: Mapping the first global online semester. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 18(1), 1–24.
- Fullan, M. (2020). *Leading in a culture of change* (2nd ed.). Jossey-Bass.
- OECD. (2021). *Teaching in Focus 2021/41 (August): Supporting teachers' use of ICT in upper secondary classrooms during and after the COVID-19 pandemic*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2023). *Artificial intelligence in education: A focus on generative AI*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/79b4d4c8-en>
- PuenteDura, R. R. (2013, May 29). SAMR: Moving from enhancement to transformation. Retrieved March 20, 2025, from https://www.hippasus.com/rrpweblog/archives/2013_05.html
- Schleicher, A. (2026, January 19). *How to effectively use generative AI in education*. OECD. Retrieved February 6, 2026, from <https://www.oecd.org/en/blogs/2026/01/how-to-effectively-use-generative-ai-in-education.html>
- UNESCO. (2020). *Embracing a culture of lifelong learning: Contribution to the Futures of Education initiative*. UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2021). *AI and education: Guidance for policy – makers*. Paris: UNESCO Publishing. <https://doi.org/10.54675/PCSP7350>
- UNESCO. (2023). *Global Education Monitoring Report, 2023: technology in education: a tool on whose terms?* UNESCO. <https://doi.org/10.54676/UZQV8501>

การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด
และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ของบ้านเมือง พ.ศ. 2535
กรณีศึกษาเขตพื้นที่เทศบาลเมืองปทุมธานี

Public Perception of the Act on the Maintenance of the Cleanliness and
Orderliness of the Country, B.E. 2535 (1992) A Case Study of
Pathum Thani Municipality

¹อิทธิพล วงษ์เพชร

Ittipon Vongpetch

Email: s67563833007@ssru.ac.th

Received: November 17, 2025 Revised: March 11, 2026 Accepted: March 13, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานีที่มีต่อพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยมีมุ่ง ศึกษา (1) ระดับการรับรู้โดยรวมของประชาชน (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อยู่อาศัย กับระดับการรับรู้ต่อพระราชบัญญัตินี้ และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการรับรู้ ทศนคติ และพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี จำนวน 23,131 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาร์โร ยามาเน่ ได้จำนวน 394 คน และเพิ่มอีก 6 คน เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล รวมเป็น 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test, F-test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้มากที่สุด คือ อาชีพ รองลงมา คือ อายุและระยะเวลาที่อยู่อาศัยซึ่งมีความสัมพันธ์ในระดับเท่ากัน ส่วนระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ และไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับระดับการรับรู้ โดยภาพรวมประชาชนมีระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัตินี้ตั้งกล่าวอยู่ในระดับมาก โดยด้านทัศนคติมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.82) รองลงมา คือ ด้านความรู้ ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 1.01) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 1.03) ผลการศึกษานี้สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านประชากรมีอิทธิพลต่อระดับการรับรู้ต่ำ แต่ความรู้และทัศนคติของประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสม อันเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การเผยแพร่ และการส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การรับรู้ของประชาชน; ทัศนคติ; พฤติกรรม

¹ วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา; College of Politics and Governance, Suan Sunandha Rajabhat University

ABSTRACT

This study aimed to investigate Public Perception of the Public Cleanliness and Orderliness Maintenance Act B.E. 2535 among residents of Pathum Thani Municipality. The objectives were threefold: (1) to assess the overall level of Public Perception, (2) to examine the relationship between demographic factors—including gender, age, educational attainment, occupation, and length of residence—and Public Perception of the Act, and (3) to explore the association between Public Perception, attitudes, and behaviors regarding public cleanliness and orderliness. A quantitative research design was employed. The study population comprised 23,131 residents of Pathum Thani Municipality. Using Yamane's formula, a sample size of 394 was calculated, with an additional six respondents included to ensure data completeness, resulting in a total of 400 participants. Data were collected via a structured questionnaire and analyzed using statistical software. Descriptive statistics included frequency, percentage, mean, and standard deviation, while inferential analyses involved t-tests, F-tests, and Pearson's correlation coefficients.

Findings revealed that occupation was the demographic factor most strongly associated with Public Perception, followed by age and length of residence, which demonstrated similar levels of correlation. Educational attainment exhibited a low correlation, and no significant relationship was observed between gender and awareness. Overall, participants displayed a high level of awareness of the Act. Among the dimensions assessed, attitudes scored the highest ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.82), followed by knowledge ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = 1.01) and behaviors ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 1.03). In conclusion, demographic factors exerted limited influence on awareness, whereas knowledge and attitudes played a pivotal role in promoting appropriate behaviors. These insights offer valuable guidance for policymaking, public outreach, and strategies to enhance compliance with the law effectively.

Keywords: Public Perception; Attitude; Behavior

บทนำ

ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนคุณภาพชีวิต ของประชาชนและบ่งบอกถึงระดับระเบียบวินัยของสังคมโดยรวม การดูแลรักษาความสะอาดไม่เพียงเชื่อมโยงกับสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบโดยตรงต่อภาพลักษณ์ของเมือง ระบบเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวตลอดจนจิตสำนึกของพลเมืองในมิติทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงได้ตรากฎหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หนึ่งในกฎหมายสำคัญคือพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกำกับพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดความสกปรกความไม่เป็นระเบียบ หรือสร้างความเดือดร้อนรำคาญในพื้นที่สาธารณะ เช่น การทิ้งขยะ การปล่อยของเสียลงท่อระบายน้ำ การจำหน่ายสินค้า หรือการติดประกาศโดยไม่ได้รับอนุญาต (พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง, 2535) แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะมีบทบัญญัติที่ชัดเจนและมีโทษปรับที่สามารถบังคับใช้ได้เป็นอย่างดี แต่ในทางปฏิบัติยังคงพบการฝ่าฝืนอย่างต่อเนื่อง เช่น การวางสิ่งกีดขวางบนทางสาธารณะ การขายของในพื้นที่

ห้ามขาย หรือการตีพิมพ์ประกาศโดยไม่ได้รับอนุญาต สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนบางส่วนอาจยังขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมาย (ทิพย์วรรณ ราชพิทักษ์, 2563) หรือแม้จะรับรู้แล้วแต่ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมาย อีกทั้งยังอาจมีปัจจัยร่วมจากการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เข้มงวดหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่เพียงพอ (พุทธินันต์ ภาคเจริญ, 2565)

กรณีของเทศบาลเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงและประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย พบปัญหาในลักษณะเดียวกัน โดยพื้นที่สาธารณะ เช่น ถนน ทางเท้า ตลาด หรือริมแม่น้ำลำคลอง มักมีขยะตกค้าง สิ่งกีดขวางทางสาธารณะ และการตีประกาศที่ไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพและความปลอดภัยของเมือง อีกทั้งยังมีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในพื้นที่สาธารณะไม่น้อยกว่า 20-30 เรื่องต่อปี (เทศบาลเมืองปทุมธานี ปี 2567) สถานการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นช่องว่างทั้งในด้านการรับรู้ของประชาชนและประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่

จากบริบทปัญหาดังกล่าวนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อประเมินระดับการรับรู้ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานีเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฯ ข้างต้น ทั้งในมิติของความเข้าใจ การตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมาย การรับรู้บทบัญญัติและบทลงโทษ (Keith Green & Other, 2023) รวมถึงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับข้อกำหนดของกฎหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาแนวทางส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะและสนับสนุนการปรับปรุงกลไกการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลประชากร เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ กับระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติกับพฤติกรรมของประชาชน ในการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 กรณีศึกษาเขตพื้นที่เทศบาลเมืองปทุมธานี

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของเทศบาลเมืองปทุมธานี ทั้งที่เป็นประชากรดั้งเดิมและประชากรแฝง จำนวน 23,131 คน (ข้อมูล ณ เดือน มกราคม 2566)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามานะ (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 394 คน อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูลและเพิ่มคุณสมบัติของข้อมูลในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นจำนวนทั้งสิ้น 400 คน

ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามความสะดวก (Convenience Sampling) โดยการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนภายในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาได้อย่างเหมาะสม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยและวัตถุประสงค์ การวิจัย ซึ่งมีการจัดทำแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการรับรู้ ทศนคติ เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 และพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ ของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ภายในเขตพื้นที่ของเทศบาลเมืองปทุมธานี โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยมีลักษณะคำตอบเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามด้านระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มีลักษณะเป็น แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และส่วนที่ 4 เป็นแบบสอบถามด้านแหล่งข้อมูลและการเข้าถึงสื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยมีลักษณะคำตอบเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ซึ่งได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา และนำคะแนนของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่าน มาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือ IOC (Index of Item Objective Congruence) หลังจากนั้นได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ด้วยวิธีการของ Cronbach's Alpha Coefficient (1951) ได้ค่าระดับความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96 ซึ่งเป็นค่าระดับความเชื่อมั่นที่ยอมรับได้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยลงพื้นที่แจกแบบสอบถามให้กับประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ภายในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองปทุมธานี ทั้งนี้ การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ทำหนังสือขออนุญาตถึงนายกเทศมนตรีเมืองปทุมธานี และทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ถึงประธานชุมชนต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี เพื่อขออนุญาตลงพื้นที่และขอความร่วมมือจากประชาชนในการตอบแบบสอบถามสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

4.2 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้แจกแบบสอบถาม ชี้แจง

รายละเอียดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมทั้งวิธีการตอบแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างทราบ จากนั้นจึงรวบรวมแบบสอบถามคืนและตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.3 และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41 - 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.5 ด้านการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 38.5 ในด้านการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท คิดเป็นร้อยละ 20.8 และอาศัยในพื้นที่เกิน 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 55 สะท้อนได้ว่าอาจส่งผลต่อการรับรู้ระเบียบกฎหมายในท้องถิ่น

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ (ภาพรวม)

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ จำแนกเป็นรายด้าน

ด้านความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านทัศนคติต่อพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ	4.00	.82	มาก
2. ด้านความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ	3.91	1.01	มาก
3. ด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ฯ	3.89	1.03	มาก
รวม	3.93	.95	มาก

จากตารางที่ 1. พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.93, S.D. = .95) สะท้อนให้เห็นว่าส่วนใหญ่มีความตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมายดังกล่าว ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านทัศนคติ ฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = .82) แสดงว่าส่วนใหญ่ มีทัศนคติเชิงบวกต่อพระราชบัญญัติ ฯ นี้ และยอมรับว่ากฎหมายดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการสร้างความสะอาดและความเป็นระเบียบของสังคม รองลงมา คือ ด้านความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = 1.01) สะท้อนว่าส่วนใหญ่มีความรู้และความเข้าใจในหลักการและข้อกำหนดของพระราชบัญญัติ ฯ อยู่ในเกณฑ์ดี แม้อาจมีบางส่วนที่ยังต้องได้รับข้อมูลเพิ่มเติม และด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 1.03) ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติตามกฎหมายและมีพฤติกรรมในการรักษาความสะอาดที่เหมาะสม ชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ของประชาชนทั้งในด้านทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรม ในระดับที่ดี เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญต่อการบังคับใช้พระราชบัญญัติ ฯ อย่างมีประสิทธิภาพ และควรได้รับการส่งเสริม

3. ผลการเปรียบเทียบระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี

จำแนกตาม เพศ พบว่า ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Sig. = .95$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่คาดว่า เพศ อาจเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความแตกต่าง ในระดับการรับรู้ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ได้แก่ การรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ก็ไม่พบความแตกต่างเช่นกัน ($Sig. = .95, .98$ และ $.95$ ตามลำดับ) สะท้อนว่า เพศ ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติ หรือพฤติกรรมในการรักษาความสะอาดแต่อย่างใด

จำแนกตาม อายุ พบว่า ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานีไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Sig. = .82$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ การรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด พบว่าแต่ละช่วงอายุไม่แตกต่างกันเช่นเดียวกัน ($Sig. = .87, .56$ และ $.86$ ตามลำดับ) สะท้อนว่า อายุ ไม่ได้ส่งอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมด้านการรักษาความสะอาดแต่อย่างใด

จำแนกตาม ระดับการศึกษา พบว่า ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Sig. = .79$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ การรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด พบว่า ไม่แตกต่างกันเช่นเดียวกัน ($Sig. = .77, .23$ และ $.90$ ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่า ระดับการศึกษา ไม่ได้ส่งอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมด้านการรักษาความสะอาด ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว

จำแนกตาม อาชีพ พบว่า ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Sig. = .45$) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ การรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด พบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน ($Sig. = .73, .19$ และ $.44$ ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่า อาชีพ ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดดังกล่าว

จำแนกตาม ตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ พบว่า ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($Sig. = .79$) ซึ่งขัดกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแยกตามด้าน ได้แก่ การรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ก็ไม่พบความแตกต่างเช่นกัน ($Sig. = .74, .77$ และ $.73$ ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ไม่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมดังกล่าว

วัตถุประสงค์ที่ 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลประชากร (เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่) กับระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ผลการวิจัยพบว่า

ตารางที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของประชากรกับระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ของประชากร	ระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ เรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535			
	ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ระดับ ความสัมพันธ์	ทิศทาง ความสัมพันธ์
1. เพศ	.00	.95	ไม่สัมพันธ์กัน	บวก
2. อายุ	.03	.49	ต่ำ	บวก
3. ระดับการศึกษา	.02	.68	ต่ำ	บวก
4. อาชีพ	.06	.21	ต่ำ	บวก
5. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่	.03	.59	ต่ำ	บวก
รวม	.06	.20	ต่ำ	บวก

จากตารางที่ 2. พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี มีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ในระดับต่ำมาก ($r = .06$, Sig. = .20) ซึ่ง ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ความสัมพันธ์ที่ปรากฏมีทิศทางบวก สะท้อนว่าแม้ปัจจัยส่วนบุคคลจะส่งผลต่อระดับการรับรู้ แต่ก็มีอิทธิพลอยู่ในระดับต่ำมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายปัจจัย พบว่า อาชีพ มีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้มากที่สุด ($r = .06$) รองลงมาคือ อายุ และ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีค่าเท่ากัน ($r = .03$) ส่วน ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเช่นกัน ($r = .02$) และในกรณีของ เพศ ไม่พบความสัมพันธ์ ($r = .00$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเพศไม่ได้ส่งผลต่อระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ

ผลการวิเคราะห์โดยรวมจึงชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยส่วนบุคคลไม่ได้เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดระดับการรับรู้ ของประชาชนต่อพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยบางประการ เช่น อาชีพ และอายุ อาจมีแนวโน้มส่งผลต่อระดับการรับรู้มากกว่าปัจจัยอื่น แม้ว่าจะอยู่ในระดับต่ำก็ตาม

วัตถุประสงค์ที่ 3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติกับพฤติกรรมของประชาชน ในการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ผลการวิจัยพบว่า

ตารางที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 กับพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชนในพื้นที่

ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ เรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535	พฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ ประชาชนในพื้นที่			
	ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ระดับ ความสัมพันธ์	ทิศทาง ความสัมพันธ์
1. ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความ สะอาด ฯ	.78**	.00	สูง	บวก

ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ เรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535	พฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ ประชาชนในพื้นที่			
	ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (r)	Sig.	ระดับ ความสัมพันธ์	ทิศทาง ความสัมพันธ์
2. ทัศนคติต่อพระราชบัญญัติรักษาความ สะอาด ฯ	.73**	.00	สูง	บวก
รวม	.81**	.00	สูง	บวก

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3. พบว่า ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชนในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Sig. = .00) ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยพบว่ามีความสัมพันธ์ในระดับสูง ($r = .81$) และเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกกล่าวคือ ยิ่งประชาชนมีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายดังกล่าวมากเท่าใด ก็จะมีพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้นตามไปด้วย

เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาด ฯ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในระดับสูง ($r = .78$) และทัศนคติต่อพระราชบัญญัติ ฯ ก็มีความสัมพันธ์ในระดับสูงเช่นกัน ($r = .73$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการมีความรู้ที่ถูกต้องและทัศนคติที่เหมาะสมต่อกฎหมายดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามในการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า โดยภาพรวมประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี มีระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 อยู่ในระดับมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับข้อกำหนดทางกฎหมาย โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาในมิติด้านทัศนคติ พบว่าประชาชนมีมุมมองเชิงบวกต่อกฎหมายและเห็นว่าการปฏิบัติตามกฎหมายเป็นหน้าที่พลเมืองที่สำคัญ ขณะเดียวกันในมิติด้านความรู้ ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจถึงสาระสำคัญของพระราชบัญญัติ ฯ เช่น ข้อห้ามในการทิ้งขยะ การดูแลรักษาความสะอาดของพื้นที่สาธารณะและบทกำหนดโทษ ในมิติด้านพฤติกรรม พบว่าประชาชนจำนวนมากมีการปฏิบัติตามกฎหมายในชีวิตประจำวัน อันสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงจากการรับรู้ไปสู่พฤติกรรมจริง ซึ่งมีส่วนอย่างมากต่อความสำเร็จของการบังคับใช้กฎหมายในระดับพื้นที่ ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานของ กิริติพันธ์สาร และคณะ (2566) ที่ศึกษาการรับรู้กฎหมายป่าไม้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน โดยพบว่าประชาชนมีทัศนคติที่ดี ต่อกฎหมาย แม้ว่าระดับการรับรู้ข่าวสารอยู่เพียงระดับปานกลาง การเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ทัศนคติเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและการปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายป่าไม้ หรือกฎหมายด้านความสะอาดในเขตเทศบาล ทั้งนี้ ความแตกต่างในระดับการรับรู้ข่าวสารระหว่างสองงานวิจัยอาจอธิบายได้จากบริบทของพื้นที่ โดยเทศบาลเมืองปทุมธานี มีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าวอย่างต่อเนื่องมากกว่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติ นอกจากนี้ ยังพบว่าผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานของ พิรพล ธนทวี (2564) ที่เสนอแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองกรุงเทพมหานคร โดยใช้กลไกการแจ้ง

เบาะแสผู้กระทำผิดบนทางเท้า พร้อมให้รางวัลเป็นแรงจูงใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสร้างช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกฎหมาย ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงยืนยันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเชิงพฤติกรรมโดยตรง (เช่น การไม่ทิ้งขยะ) หรือเชิงตรวจสอบ (เช่น การแจ้งเบาะแส) ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย

ในกรณีนี้ทัศนคติเชิงบวกของประชาชนต่อกฎหมาย รวมถึงแรงกดดันจากสังคมท้องถิ่นและการรับรู้ว่าตนเองสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้ ล้วนเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการปฏิบัติตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติ ฯ ในชีวิตจริง ทั้งนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยที่ชี้ว่าการบังคับใช้กฎหมายในประเด็นสิ่งแวดล้อมและระเบียบสังคมจะประสบความสำเร็จได้ หากประชาชนรับรู้และตระหนักถึงบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองที่มีส่วนร่วม นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสามารถสะท้อนถึงความสำคัญของการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง ผ่านช่องทางการประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมรณรงค์ และการให้ข้อมูลเชิงวิชาการที่เข้าถึงง่ายที่เน้นการให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันผลการศึกษาที่ผ่านมา แต่ยังช่วยขยายความเข้าใจในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่น โดยชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ในมิติทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรม ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงกับประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย หากมีการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ที่มุ่งเสริมสร้างความรู้ การสร้างแรงจูงใจ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จะสามารถยกระดับความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน และนำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างเมืองที่สะอาดและเป็นระเบียบได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี มีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้ต่อพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ในระดับต่ำ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ว่าปัจจัยส่วนบุคคลจะมีความสัมพันธ์ในระดับที่มีนัยสำคัญทางสถิติกับการรับรู้กฎหมาย แม้ว่าความสัมพันธ์ที่พบจะมีทิศทางบวกแต่ค่าโดยรวมนัยต่ำเกินไป จะนำไปสรุปเป็นข้อค้นพบที่มีน้ำหนักเพียงพอในเชิงสถิติ ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าปัจจัยส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของการรับรู้กฎหมายระหว่างกลุ่มประชาชนได้อย่างเด่นชัด ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายจึงอาจเชื่อมโยงกับมิติทางสังคมและประสบการณ์ของผู้คนมากกว่าตัวแปรด้านบุคคลเฉพาะ เช่น เพศ อายุ หรือระดับการศึกษา ผลการวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา สุชาบุรณ์ และนรินทร์ อุ่นแก้ว (2563) ที่ระบุว่าเพศไม่มีผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับกฎหมาย แม้ว่าอาชีพและระดับการศึกษาจะมีแนวโน้มสร้างความแตกต่างในระดับความสนใจและความรู้ทางกฎหมายได้บางส่วน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของณพงศ์ รัตนพรสุวรรณ (2566) ซึ่งศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในเขตกรุงเทพมหานคร และพบว่าปัจจัยประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ และอาชีพ ไม่ได้สร้างความแตกต่างที่มีนัยสำคัญต่อระดับการรับรู้กฎหมาย อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยในต่างประเทศของ Shetty และ Suresh (2023) ที่ศึกษาปัจจัยประชากรศาสตร์ที่มีผลต่อการรับรู้บริการธนาคาร และรายงานว่าการศึกษามีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการรับรู้ของลูกค้า ขณะที่เพศไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจน ความแตกต่างดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างทางสังคมและบริบทเศรษฐกิจของแต่ละประเทศมีบทบาทสำคัญต่อระดับการรับรู้ เช่น ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและรายได้สูงย่อมมี

แนวโน้มให้ปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อระดับการรับรู้มากกว่า ในขณะที่ประเทศไทยยังคงใช้การเผยแพร่กฎหมายในลักษณะการสื่อสารเชิงรวม จึงทำให้ผลของปัจจัยส่วนบุคคลไม่เด่นชัด

เมื่อพิจารณาเชิงเหตุผลแล้ว การที่ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้ในระดับต่ำ อาจเกิดขึ้นจากหลายมิติ ได้แก่ 1) การสื่อสารของหน่วยงานท้องถิ่นที่มักใช้สื่อรูปแบบเดียวกันกับประชาชนทุกกลุ่มทำให้ความแตกต่างด้านประชากรศาสตร์ไม่ส่งผลต่อระดับการรับรู้ 2) การรับรู้ของประชาชนมักเกิดจากประสบการณ์ตรง เช่น การถูกปรับหรือการเห็นผู้อื่นถูกตักเตือน มากกว่าจากลักษณะส่วนบุคคล 3) สภาพแวดล้อมของชุมชนมีบทบาทสำคัญ โดยพื้นที่ที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพหรือมีมาตรการเข้มงวดมักเอื้อต่อการตระหนักรู้เรื่องกฎหมาย และ 4) ความเป็นสังคมร่วมในเขตเทศบาลที่ผู้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่กว้างนัก ทำให้การบังคับใช้กฎหมายและการเผยแพร่ข้อมูลส่งผลต่อทุกคนอย่างใกล้เคียงกัน

สรุปได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคลไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของการรับรู้ต่อพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ได้อย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ต่อกฎหมายอาจขึ้นอยู่กับมิติด้านโครงสร้างสังคม กระบวนการสื่อสารสาธารณะ และบทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นมากกว่าตัวแปรส่วนบุคคล ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายหรือกลยุทธ์เพื่อเสริมสร้างการรับรู้กฎหมาย ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการพิจารณาปัจจัยเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมควบคู่กัน เพื่อให้เข้าใจกลไกการรับรู้ของประชาชนได้อย่างครอบคลุม และนำไปสู่การพัฒนามาตรการที่ตอบสนองการสร้างสังคมที่มีความรับผิดชอบร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ความรู้และทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่า ยิ่งประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในบทบัญญัติของกฎหมายอย่างถูกต้อง และมีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายมากเพียงใด ก็ยิ่งมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตาม ตลอดจนรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น ผลลัพธ์ดังกล่าวเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ชื่อว่า “ความรู้และทัศนคติเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์” การอธิบายผลการวิจัยนี้สามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการรับรู้และทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคม (Social Cognitive Theory) ซึ่งเน้นว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากการมีความรู้ ความเชื่อ และการตีความสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างมีเหตุผล เมื่อประชาชนได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายควบคู่กับการมีทัศนคติที่ดีต่อบทบัญญัติกฎหมาย จึงก่อให้เกิดแรงจูงใจภายในที่ส่งผลต่อการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ความรู้และทัศนคติจึงไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเชิงทฤษฎี แต่มีบทบาทเป็น “กลไกเชิงพฤติกรรม” ในการยกระดับการปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ ปิยะวรรณ กุลยรัตน์ และคณะ (2566) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ของประชาชนต่อการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ พบว่า ทัศนคติและการรับรู้ที่ถูกต้องมีบทบาทสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสูบบุหรี่ สะท้อนว่าองค์ความรู้และทัศนคติ เป็นรากฐานของการปรับพฤติกรรมทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพหรือการปฏิบัติตามกฎหมาย ในทำนองเดียวกัน ชีพประสพ จุไรพร (2566) ชี้ให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยยังขาดประสิทธิภาพ และเมื่อประชาชนเห็นว่าการฝ่าฝืนกฎหมายไม่ถูกลงโทษ ก็อาจนำไปสู่พฤติกรรมการละเมิดกฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนตน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้ประชาชนจะมีความรู้ แต่หากขาดทัศนคติที่ตระหนักถึงคุณค่าของกฎหมายและการบังคับใช้อย่างจริงจัง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ก็ยังคงเกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกัน ยศวัฒน์ โกฏยา (2567) พบว่า ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการค้าขายบนทางเท้ายังคงมีการกระทำผิดซ้ำ แม้จะมีการดำเนินคดีตามกฎหมายแล้วก็ตาม แสดงให้เห็นถึงการไม่ตระหนักรู้และการไม่เกรงกลัว

กฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่ว่า ทักษะที่ดีต่อกฎหมายมีความสำคัญพอ ๆ กับการมีความรู้ ที่ถูกต้อง เมื่อพิจารณาบริบทต่างประเทศ งานวิจัยของ Kaghouché และ Ariane (2022) ที่ศึกษาเมืองอาลี เมนด์เจลี ประเทศแอลจีเรีย พบว่า ปัญหาขยะเกิดจากพฤติกรรมทิ้งขยะของประชาชนและการจัดการขยะ ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมของประชาชนกับความรู้และทัศนคติที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม มีลักษณะสอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต้อง อาศัยประชาชนที่มีทั้งความรู้และทัศนคติที่เหมาะสม

การที่ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่า ความรู้และทัศนคติ เป็นตัวแปรกำหนดพฤติกรรมที่มีความเป็นสากล ไม่จำกัดเฉพาะบริบททางกฎหมาย แต่ยังครอบคลุมถึง พฤติกรรมทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันนี้ทำให้สามารถอธิบายได้ว่า หากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ บทบัญญัติกฎหมายอย่างถูกต้อง ตระหนักถึงความสำคัญ และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติตาม กฎหมายก็จะ สามารถสร้างประสิทธิผลและเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ในทางกลับกัน หากขาดองค์ ความรู้หรือมีทัศนคติด้านลบ แม้จะมีการบังคับใช้กฎหมาย ก็อาจไม่สามารถก่อให้เกิดพฤติกรรมเชิงบวกได้ อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

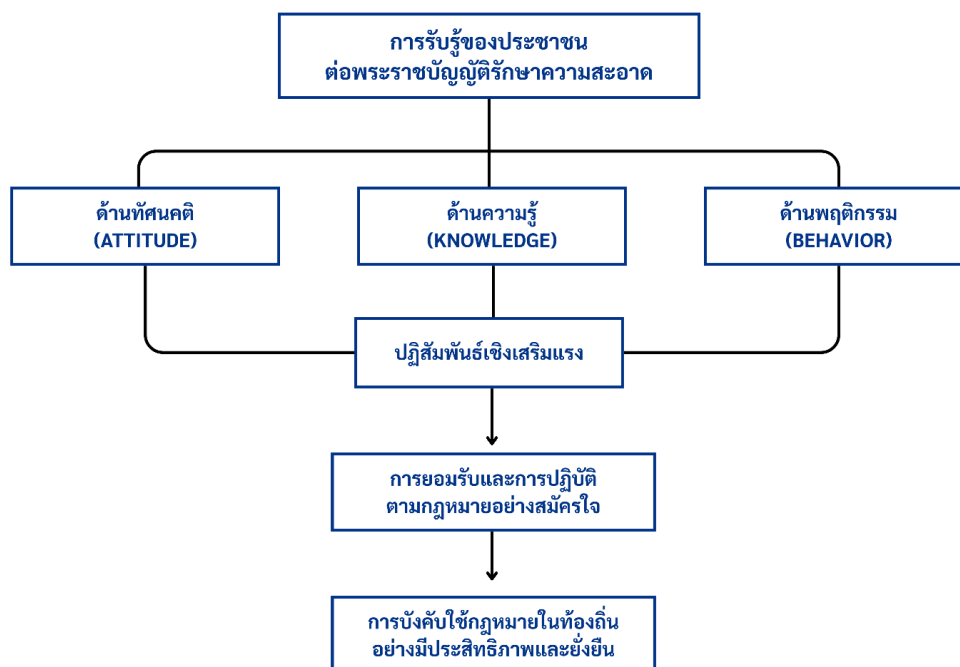
ผลการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี ต่อพระราชบัญญัติรักษา ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ชี้ให้เห็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณูปการต่อ การพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ การรับรู้ของประชาชนในสามมิติ ได้แก่ ด้านทัศนคติ ด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม ไม่ได้ทำงานแยกส่วน หากแต่มีปฏิสัมพันธ์เสริมกันจนเกิดเป็น กลไกสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายโดยสมัครใจ มิใช่เป็นผลจากการบังคับควบคุมโดย อำนาจรัฐเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายได้ปรากฏบทบาทเป็นตัวแปรพื้นฐานที่ กำหนดการยอมรับของประชาชนต่อข้อกำหนดทางกฎหมาย เมื่อผนวกเข้ากับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมาย และการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน จึงก่อให้เกิดรูปแบบความร่วมมือของ ประชาชนที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในเชิงพฤติกรรมตรง เช่น การรักษาความสะอาดในพื้นที่สาธารณะ และในเชิงการตรวจสอบ เช่น การแจ้งเบาะแสผู้ฝ่าฝืน ซึ่งล้วนมี ส่วนสนับสนุนให้การบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยลดภาระของหน่วยงานรัฐ พร้อมเพิ่ม แรงกดดันเชิงสังคมให้เกิดพฤติกรรมตามมาตรฐานที่สังคมยอมรับ การค้นพบดังกล่าวจึงช่วยขยายมุมมองเรื่อง บทบาทของประชาชนจากผู้ถูกกำกับดูแลไปสู่สถานะของ “หุ้นส่วนภาครัฐ” (co-governance) ที่มีส่วนร่วม โดยตรงในกลไกการบังคับใช้กฎหมาย อีกประเด็นหนึ่งที่มีนัยสำคัญ คือ บทบาทของการณรงค์และการสื่อสาร สาธารณะของเทศบาลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลเชิงบวกต่อการเพิ่มระดับการรับรู้และการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Communication for Behavior Change) ที่เน้นการจัดส่งข้อมูลที่เพียงพอ ถูกต้อง ตรงกลุ่มเป้าหมาย และ สม่าเสมอ การดำเนินการเช่นนี้ช่วยแปลงความรู้และทัศนคติเชิงบวกให้กลายเป็นพฤติกรรมที่ยั่งยืนในระยะ ยาว ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและระเบียบสังคมในระดับท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) ของ Ajzen พบว่าผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอธิบายเชิงทฤษฎีได้อย่างชัดเจน โดยพฤติกรรมปฏิบัติตามกฎหมาย ของประชาชนได้รับอิทธิพลจากทัศนคติต่อพฤติกรรม มาตรฐานทางสังคม และการรับรู้ความสามารถในการ

ควบคุมพฤติกรรม ผลการวิจัยจึงนำไปสู่แบบจำลององค์ความรู้ใหม่ที่อธิบายความสำเร็จของการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นว่า การสร้างความรู้และทัศนคติที่ดีต่อกฎหมาย ควบคู่กับการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และสนับสนุนด้วยการสื่อสารสาธารณะเชิงรุก จะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แผนภาพที่ 1 กลไกการรับรู้เชิงบูรณาการสู่การปฏิบัติตามกฎหมายโดยสมัครใจ

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ใหม่จากผลการวิจัยครั้งนี้เสนอว่า ความสำเร็จของการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลไกการควบคุมของรัฐเพียงด้านเดียว แต่ต้องอาศัยการเสริมสร้างการรับรู้ของประชาชนในด้านทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสื่อสารสาธารณะอย่างเป็นระบบ หากมีการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ในทิศทางดังกล่าวอย่างจริงจัง จะช่วยยกระดับพฤติกรรมปฏิบัติตามกฎหมายของประชาชน พร้อมนำไปสู่การสร้างเมืองที่สะอาด เป็นระเบียบ และมีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้งาน

จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองปทุมธานี มีระดับการรับรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 อยู่ในระดับสูง ทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของเมือง โดยมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ

2. ควรกำหนดนโยบายด้านการสื่อสารสาธารณะเพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมาย ผ่านสื่อที่หลากหลาย ทั้งสื่อดิจิทัล สื่อสาธารณะ และกิจกรรมในระดับชุมชน

3. ควรพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การจัดตั้งเครือข่ายเฝ้าระวังในระดับชุมชน หรือระบบแจ้งปัญหาผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของพื้นที่สาธารณะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2. หน่วยงานท้องถิ่นควรดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังควบคู่กับการสร้างความร่วมมือจากประชาชน เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการเคารพกฎหมายและการรักษาความสะอาดของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. ควรจัดกิจกรรมรณรงค์หรือกิจกรรมจิตอาสาในชุมชน เช่น การรณรงค์ลดการทิ้งขยะ การจัดกิจกรรมทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ หรือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเฝ้าระวังการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมาย

3. ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดอบรมหรือพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและอาสาสมัครในพื้นที่ เพื่อให้สามารถเป็นต้นแบบในการสร้างจิตสำนึกและขยายผลการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของบ้านเมืองในระดับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือจังหวัดอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยและเพิ่มความทั่วไปของผลการศึกษา

2. ควรศึกษาปัจจัยอื่นเพิ่มเติม เช่น ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม ที่อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของประชาชน

3. ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งในเชิงสถิติและเชิงบริบทของพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา สุชาบุรณ์ และนรินทร์ อุ่นแก้ว. (2563). *ความรู้และความสนใจเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านลาว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอ่างทอง*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- กิริติ พันทะสาร และคณะ. (2566). ทัศนคติและการรับรู้กฎหมายป่าไม้ของประชาชนต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน. *วารสารวิจัยนิเวศวิทยาป่าไม้เมืองไทย*. 7(1), 125-140.
- ชีพประสพ จุไรพร (2566). การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทย. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*. 7(1), 213-238.
- ณพงศ์ รัตนพรสุวรรณ. (2566). ความรู้ความเข้าใจของกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 8(9). 200-208.
- ทิพย์วรรณ ราชพิทักษ์ และฐิตาภรณ์ สินจรรย์ศักดิ์. (2563). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจของนักบัญชีต่อการนำส่งงบการเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (DBD e-Filing) กรณีศึกษา : นักบัญชีในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*. 18(1), 680-690.
- เทศบาลเมืองปทุมธานี. (2567). ศูนย์รับเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์. สืบค้นเมื่อ 8 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.muangpathum.org>

- ปิยะวรรณ กุลย์รัตน์, ระรินทร์ ชรเกตุ, สุณี เลิศสินอุดม และวิน วิจิ่วจนะ. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่าง การรับรู้ของประชาชนที่มีต่อการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่และทัศนคติต่อการสูบบุหรี่ในชุมชนของตำบลปากน้ำชุมพร. *ศรีนครินทร์เวชสาร*. 38(1), 57–69.
- พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535. (2535, 28 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 109 ตอนที่ 15, หน้า 28-42.
- พีรพล ธนทวี. (2564). การเพิ่มประสิทธิภาพการแจ้งเบาะแสตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 : กรณีศึกษาหน่วยงานท้องถิ่น กรุงเทพฯ. (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธินันต์ ภาคเจริญ. (2565). แนวทางการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านไปสู่ความยั่งยืนในบริบทของสังคมเมือง กรณีศึกษา หมู่บ้านดงยาง หมู่ที่ 12 ตำบลสวนกล้วย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การสังเคราะห์พุทธธรรมกับความเป็นพลเมือง: เส้นทางสู่การพัฒนา
ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์
Synthesizing Buddhist Principles into Citizenship: A Pathway toward
the Development of a Mature Democracy

¹ปรมต วรรณบวร

Poramat Wanabaworn

Email: poramat.w@ru.ac.th

Received: January 29, 2026 Revised: February 25, 2026 Accepted: February 25, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ความสัมพันธ์และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งเน้นการสร้างรากฐานทางจิตวิญญาณควบคู่ไปกับโครงสร้างทางการเมือง ผลการศึกษาพบว่า หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย 4 ประการ ได้แก่ อำนาจอธิปไตยของปวงชน เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ มีความสอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับหลักพุทธธรรม โดยเสรีภาพ ต้องกำกับด้วยปัญญาและความรับผิดชอบ (ธรรมาธิปไตย) ความเสมอภาคขึ้นอยู่กับกฎแห่งกรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้เขียนได้นำเสนอหลักธรรมสำคัญ 2 ประการเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน ได้แก่ (1) สาราณียธรรม 6 ซึ่งเน้นการสร้างสามัคคี การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการเคารพกฎกติกาที่เสมอภาค เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม และ (2) อปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อความไม่เสื่อมแห่งหมู่คณะ เน้นการมีส่วนร่วมผ่านการประชุม การยึดมั่นในหลักนิติธรรม ไม่บัญญัติหรือลบล้างกฎหมายตามอำเภอใจ และการเคารพสิทธิมนุษยชน การสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับวิถีประชาธิปไตยจะช่วยหล่อหลอมให้เกิดพลเมืองคุณภาพที่มีเหตุผล มีจิตสาธารณะ และปราศจากอคติ ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะยกระดับประชาธิปไตยจากเพียงรูปแบบภายนอก ให้กลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองที่สมบูรณ์และนำมาซึ่งสันติสุขอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พุทธธรรม; ความเป็นพลเมือง; ประชาธิปไตย; สาราณียธรรม; อปริหานิยธรรม

ABSTRACT

This academic article aims to synthesize the relationship between democratic citizenship and the application of Buddhist principles, with a focus on fostering spiritual foundations alongside political structures. The study reveals that the four fundamental principles of democracy namely popular sovereignty, liberty, equality, and fraternity are profoundly consistent with Buddhist teachings. Liberty, in this context, must be guided by wisdom and responsibility (dhammādhipateyya), while equality is grounded in the law of karma and the inherent dignity of human beings. The author proposes two key Buddhist principles for the sustainable development of democracy. First, the Six Principles of

¹ ดร., อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง; Dr., Lecturer at the Graduate School, Ramkhamhaeng University

Cordiality (Sāraṇīyadhamma), which emphasize the cultivation of social harmony, constructive communication, and respect for fair and shared rules, thereby helping to reduce social conflict. Second, the Seven Conditions of Non-decline (Aparihāniyadhamma), which serve as principles for the stability and continuity of the community. These stress participatory decision-making through regular assemblies, adherence to the rule of law, refraining from arbitrary legislation or the abolition of established rules, and respect for human rights. The synthesis indicates that integrating Buddhist principles into democratic practices can nurture high-quality citizens who are rational, possess a strong sense of public-mindedness, and are free from bias. These qualities are decisive factors in elevating democracy from a mere external political form into a way of life and a political culture that is complete, ultimately leading to genuine and lasting peace.

Keywords: Buddhist Principles; Citizenship; Democracy; Sāraṇīyadhamma; Aparihāniyadhamma

บทนำ

เนื่องจากคุณธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสภาพสังคมที่ถือกันว่าเป็นสังคมที่ดีงาม อีกทั้งการกระทำด้วยสำนึกของความเป็นมนุษย์ ที่จะสามารถใช้ความถูกต้องและความชอบธรรมเป็นหลักในการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม จะทำให้คุณธรรมกลายเป็นบรรทัดฐานทางการเมือง กลายเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่คอยกำหนดมิให้มีการละเมิดศีลธรรมทางการเมืองนั่นเอง ดังแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543, หน้า 4) ที่กล่าวว่า ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน เหตุนี้จึงเห็นได้ว่า คุณธรรมไม่สามารถแยกตัวออกจากวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้เพราะได้มีการกำหนดแนวทางวิถีชีวิตที่สัมพันธ์สอดคล้องกันนั่นเอง ในขณะที่ความมีคุณธรรมปฏิเสธไม่ได้ว่า คือการที่ผู้หนึ่งรู้และเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำไปปฏิบัติไปในทางที่ดีได้ด้วย นั่นคือ ถ้าบุคคลใดสามารถเข้าใจในหลักธรรมที่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตยอย่างละเอียดและยึดถือนำไปปฏิบัติให้เป็นจริงได้ จะสามารถขัดเกลาให้บุคคลนั้นมีคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ด้วยนั่นเอง

ในที่นี่ผู้เขียนใคร่ขอนำหลักธรรมที่เป็นเครื่องชี้นำในการดำเนินชีวิต ได้แก่ สาราณียธรรม 6 (ความสามัคคี) สาราณียธรรม 6 มีคุณประโยชน์ในการสร้างความกลมเกลียว ลดการวิวาท และทำให้คนในสังคมหรือหมู่คณะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และผู้เขียนขอเสนออีกหลักธรรม คือ อปริหานิยธรรม 7 (การประชุม) ถือเป็นธรรมอันเป็นเหตุแห่งความไม่เสื่อม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยให้ยั่งยืนและเข้มแข็ง โดยมีประโยชน์หลักต่อการพัฒนาบ้านเมือง ดังนี้ (1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ (2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ยึดหลักนิติธรรม) (4) เคารพนับถือและรับฟังผู้ใหญ่ (ผู้อาวุโส/ผู้มีประสบการณ์) (5) ไม่ข่มเหงลักพาสตรี (เคารพสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชน) (6) เคารพบูชาศาสนสถานและรักษาวัฒนธรรม คือการรักษาจารีตประเพณีและคุณค่าทางจิตใจอันดีงามของสังคม และ (7) จัดการอารักขาและทำนุบำรุงผู้ทรงศีล (ปัญญาชน/ผู้นำทางจิตวิญญาณ)

สำหรับประชาธิปไตย (Democracy) ถือเป็นระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่งที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในแทบทุกประเทศรวมถึงประเทศไทย ทั้งนี้คำว่าประชาธิปไตย ถูกนิยามไว้หลากหลายและแตกต่างกันไปตามแต่บริบทของผู้ให้จำกัดความ มีการกล่าวว่า ประชาธิปไตยนั้นเกิดขึ้นในสมัยกรีก แต่ประชาธิปไตย

ในสมัยกรีกมีลักษณะมีลักษณะแตกต่างจากประชาธิปไตยสมัยปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการบางท่าน เช่น ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555, หน้า 56) กล่าวโดยรวมว่า ผู้ที่มีความประชาธิปไตย ควรมีลักษณะในแต่ละด้าน ดังนี้ (1) รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ (2) เคารพสิทธิผู้อื่น (3) เคารพความแตกต่าง (4) เคารพหลักความเสมอภาค (5) เคารพกติกา และ (6) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

ในขณะที่ คณะอนุกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี (2545) กล่าวถึงคุณสมบัติความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 6 ประการ ดังนี้ (1) พึ่งตนเองและรับผิดชอบต่อตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์ (2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง (4) เคารพหลักการความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าแก่ผู้อื่น มองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง (5) เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย (6) รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตย โดยเน้นย้ำว่าความสำเร็จของระบบนี้ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนสถานะจากประชาชนทั่วไปให้กลายเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ หลักการพื้นฐาน เช่น อำนาจอธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพ ไปจนถึงบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง ที่ต้องอาศัยการประนีประนอมและการเคารพความเห็นต่างเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝัง จิตวิญญาณประชาธิปไตย เพื่อให้ทุกคนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองอย่างแท้จริง ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าประชาธิปไตยที่ยั่งยืนไม่ได้เกิดจากเพียงโครงสร้างรัฐ แต่เกิดจากพลังของพลเมือง ที่กระตือรือร้นและมีระเบียบวินัยในวิถีชีวิตประจำวัน

แนวคิดประชาธิปไตยและพลเมือง

ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่ถ่อมตีปวงชนเป็นใหญ่และให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนทุกคนในการกำหนดทิศทางของประเทศ โดยมีพลเมืองเป็นรากฐานสำคัญที่แตกต่างจากคำว่าประชาชนทั่วไปตรงที่มีความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่าง ๆ ของตนและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562). คำว่าพลเมืองมีความหมายเชิงลึกคือ กำลังของเมือง (พล + เมือง) ซึ่งหมายถึงผู้ที่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การปกครอง และอิทธิพลต่อรัฐ พลเมืองที่ดีในวิถีประชาธิปไตยต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรม มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต และพร้อมจะทำหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การเปลี่ยนประชาชนคนธรรมดาให้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิ์กำหนดอนาคตตนเองจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะทำให้ระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จและยั่งยืนอย่างแท้จริง (กรณีรัฐ ระเบียบทุกซ์, 2563)

คุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักพื้นฐานสามประการคือการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน การเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎกติกาที่ยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พลเมืองต้องยอมรับความแตกต่างหลากหลายในด้านอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อ และความคิดเห็นทางการเมือง โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นต่างจากตนเอง (กรณีรัฐ ระเบียบทุกซ์, 2563) นอกจากนี้ยังต้องยึดหลักเหตุผลในการดำเนินชีวิต รู้จักรับฟังผู้อื่นและไม่ติดังในความคิดของตนเองจนละเลยความถูกต้องหรือความเห็นของเสียงส่วนใหญ่ (พระครูอุดมเจติยารักษ์, 2561) การมีจิตสำนึกสาธารณะที่เห็น

แก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวถือเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมประชาธิปไตย พลเมืองที่ดีต้องไม่เพิกเฉยต่อความไม่ถูกต้องหรือการทุจริต และพร้อมจะปกป้องสิทธิของทั้งตนเองและผู้อื่น ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายอย่างเคร่งครัด

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองมีทั้งทางตรง เช่น การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การทำประชาพิจารณ์ หรือร่วมเวทีประชาคม และทางอ้อมผ่านการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจแทนตนในระดับต่าง ๆ พลเมืองที่มีคุณภาพจะมีความเป็นอิสระชน ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ และไม่ยอมรับการซื้อสิทธิ์ขายเสียงเพราะถือเป็นการด้อยค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง ความเข้มแข็งของภาคพลเมืองจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำและทำให้สังคมเกิดความเป็นธรรม โดยที่สมาชิกทุกคนได้รับโอกาสและการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย (กรณีรัฐ ระบุบทสรุป, 2563) เมื่อพลเมืองมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ สังคมไทยจะกลายเป็นสังคมพลเมืองที่เข้มแข็งและพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองจึงต้องเน้นที่กิจกรรมและการปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดจิตวิญญาณประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตประจำวัน

แนวคิดประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

ประชาธิปไตย มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกที่หมายถึงการปกครองโดยประชาชน โดยมีหัวใจสำคัญคืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ซึ่งประชาชนทุกคนคือเจ้าของประเทศที่มีสิทธิเสรีภาพในการกำหนดทิศทางของชีวิตและรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของระบอบนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงแค่การมีกฎหมายที่ดี แต่ต้องอาศัยการเปลี่ยนประชาชนทั่วไปให้กลายเป็นพลเมือง (Citizen) หรือกำลังของเมืองที่มีความกระตือรือร้นในการรักษาสีของตน พลเมืองในวิถีประชาธิปไตยจะแตกต่างจากราษฎรทั่วไปตรงที่ความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งการใช้อำนาจทางตรงและการใช้อำนาจผ่านตัวแทน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562) เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการบริหารประเทศผ่านสถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เพื่อประโยชน์สุขและอำนาจสูงสุดของประชาชนอย่างแท้จริง

แนวคิดประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต้องตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานสามประการ คือ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน การเคารพสิทธิเสรีภาพภายใต้กฎหมายที่ยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม พลเมืองที่ดีต้องยึดมั่นในหลักเหตุผล รู้จักรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างโดยไม่ใช้ความรุนแรงและยอมรับในความหลากหลายทั้งด้านวิถีชีวิตและความเชื่อทางการเมือง นอกจากนี้ยังต้องยึดถือหลักความเสมอภาค ทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และโอกาส รวมถึงการใช้วิธีการตัดสินใจตามหลักเสียงข้างมากที่ต้องให้ความเคารพและคุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อยควบคู่กันไปเสมอ การมีจิตสำนึกสาธารณะที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และไม่เพิกเฉยต่อความไม่ถูกต้องในสังคม จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนประเทศให้เกิดความสงบสุข (กรณีรัฐ ระบุบทสรุป, 2563)

ในมิติของการพัฒนา ประชาธิปไตยได้วิวัฒนาการจากระบอบตัวแทนไปสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่พลเมืองมีบทบาทโดยตรงในการตรวจสอบและกำหนดนโยบายสาธารณะ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองที่ผสมผสานความกระตือรือร้นเข้ากับการยอมรับอำนาจรัฐที่ชอบธรรม จะช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับระบอบการปกครองได้อย่างยั่งยืน (พระครูอุดมเจติยารักษ์, 2561) พลเมืองต้องรู้จักทำหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษี และการไม่ร่วมมือกับการทุจริตทุกรูปแบบ เมื่อประชาชนตระหนักในบทบาทหน้าที่และมีจิตวิญญาณประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตประจำวัน จะส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมพลเมืองที่เข้มแข็งและสามารถพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงตลอดไป

การสังเคราะห์พุทธธรรมความเป็นพลเมืองสู่การพัฒนาประชาธิปไตย

พุทธธรรมกับความเป็นพลเมืองมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน เนื่องจากพุทธธรรมช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และการเคารพผู้อื่น ขณะที่ความเป็นพลเมืองเน้นการมีส่วนร่วม การเคารพกติกา และการทำหน้าที่ต่อสังคม เมื่อทั้งสองมิติผสานกัน จะก่อให้เกิดพลเมืองที่มีคุณภาพ มีเหตุผล มีจิตสาธารณะ และยึดหลักนิติธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่ได้เข้มแข็งเพียงเชิงโครงสร้าง แต่สมบูรณ์ในเชิงคุณค่า วัฒนธรรมทางการเมือง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ในครั้งนี้ผู้เขียนได้สังเคราะห์ หลักธรรมะกับระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญ 4 ประการ และหลักธรรมะสนับสนุนกับระบอบประชาธิปไตย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักธรรมะกับระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญ 4 ประการ

1. อำนาจอธิปไตยของปวงชน อำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศซึ่งเป็นของปวงชนชาวไทย โดยตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแทนประชาชนผ่านทางรัฐสภา (นิติบัญญัติ) คณะรัฐมนตรี (บริหาร) และศาล (ตุลาการ) เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรมและประโยชน์ส่วนรวม โดยในปี 2569 นี้ ประชาชนยังมีบทบาทสำคัญในการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอผ่านกลไกประชาธิปไตย เช่น การร่วมลงประชามติเพื่อกำหนดทิศทางกฎหมายสูงสุดของประเทศ และการตรวจสอบการทำงานขององค์กรของรัฐอย่างต่อเนื่อง ผู้เขียนได้สรุปและเรียบเรียงอำนาจอธิปไตยของปวงชน มีใจความที่สำคัญ 3 ประการได้แก่

1.1 ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอ หลักการพื้นฐานที่สุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยคือการยอมรับว่า "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน" ซึ่งหมายความว่าความชอบธรรมสูงสุดในการปกครองประเทศไม่ได้มาจากผู้มีบารมีหรือกลุ่มอำนาจอใด แต่มีรากฐานมาจากประชาชนทุกคนในฐานะเจ้าของประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 ได้บัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจนว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล แนวคิดนี้เป็นการยืนยันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของพลเมือง โดยรัฐมีหน้าที่ใช้อำนาจอเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน หากรัฐละเมิดเจตจำนงนี้ ประชาชนย่อมมีความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิของตนคืน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560; สถาบันพระปกเกล้า, 2563)

1.2 การเลือกตั้งผู้แทน เนื่องจากการให้ประชาชนทุกคนใช้อำนาจอปกครองโดยตรงเป็นเรื่องยากในทางปฏิบัติ กระบวนการ "การเลือกตั้ง" จึงเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายโอนอำนาจอจากเจ้าของอำนาจอ (ประชาชน) ไปสู่ผู้ใช้อำนาจอ (ผู้แทน) การเลือกตั้งไม่ใช่เพียงพิธีกรรม แต่เป็นกระบวนการที่สร้างความชอบธรรมทางการเมืองและสะท้อนเจตจำนงทั่วไปของสังคม ผู้แทนที่ได้รับเลือกจึงมีพันธะสัญญาประชาคม (Social Contract) ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายที่ได้หาเสียงไว้และต้องยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ การเลือกตั้งที่จะสะท้อนอำนาจอธิปไตยได้อย่างแท้จริงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสุจริต เทียงธรรม และเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2562)

1.3 การตรวจสอบและถ่วงดุล อำนาจอธิปไตยของปวงชนไม่ได้สิ้นสุดลงเมื่อหย่อนบัตรเลือกตั้ง แต่ยังคงครอบคลุมถึงการตรวจสอบและถ่วงดุล เพื่อป้องกันการใช้อำนาจอในทางมิชอบ ในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ จำเป็นต้องมีระบบตรวจสอบถ่วงดุลที่เข้มแข็ง ทั้งจากองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญและภาคประชาสังคม ประชาชนมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ การตรวจสอบการทุจริต และการเข้าชื่อเพื่อเสนอกฎหมายหรือถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหากขาดคุณธรรมจริยธรรม การตรวจสอบนี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ยืนยันว่าผู้แทนยังคงรับผิดชอบต่อเจ้าของอำนาจอที่แท้จริงอยู่ตลอดเวลา (บุญอริ ยีหมะ, 2564)

2. เสรีภาพ (Liberty) เสรีภาพในมิติของพุทธธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญของการบ่มเพาะความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ โดยเริ่มจากเสรีภาพภายใน หรือความหลุดพ้นทางปัญญา (ปัญญาวิมุตติ) ที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากการครอบงำของอคติ ความโลภ โกรธ และหลง เมื่อบุคคลมีจิตที่ตื่นรู้และเป็นอิสระ ย่อมนำไปสู่เสรีภาพภายนอก ในการแสดงออกทางกายและวาจาที่กำกับด้วย ศีล กล่าวคือ เป็นการใช้สิทธิเสรีภาพบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียน เคารพสิทธิของผู้อื่น และรู้จักรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่การยกระดับจาก เสรีภาพที่ทำตามอำเภอใจ ให้กลายเป็นเสรีภาพที่ประกอบด้วยปัญญาและความรับผิดชอบต่อ (ธรรมาธิปไตย) ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองคุณภาพ ที่สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างเกื้อกูลและสันติสุข ผู้เขียนได้สรุปและเรียบเรียงการนำหลักเสรีภาพ ในทางพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริม ความเป็นพลเมือง สามารถอธิบายผ่าน 3 ประเด็นหลัก โดยเน้นที่การกำกับเสรีภาพด้วยปัญญาและความรับผิดชอบต่อ ดังนี้

2.1 สิทธิในการตัดสินใจ คือ เจตจำนงเสรีบนฐานของกฎแห่งกรรม ในทางพุทธธรรม “สิทธิในการตัดสินใจ” เชื่อมโยงโดยตรงกับหลัก กรรม และ เจตนา ซึ่งถือเป็นเจตจำนงเสรีของมนุษย์ในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พุทธศาสนามองว่ามนุษย์เป็นเจ้าของการกระทำของตนเอง ดังนั้น พลเมืองย่อมมีอิสระในการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตและมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่เสรีภาพนี้มาพร้อมกับความรับผิดชอบต่ออย่างแยกไม่ออก การตัดสินใจที่ดีต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสหรืออคติ 4 (ความลำเอียง เพราะรัก โกรธ กลัว หรือหลง) แต่ต้องประกอบด้วย ปัญญา เพื่อให้การตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมส่วนรวม การมีเสรีภาพในการตัดสินใจจึงมิใช่การทำตามใจชอบ แต่เป็นการใช้วิจารณญาณอย่างอิสระตามหลัก กาลามสูตร ที่ไม่เชื่อเพียงเพราะฟังตามกันมา แต่พิสูจน์ด้วยเหตุผลก่อนตัดสินใจเชื่อหรือลงมือทำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 และ สุรพศ ทวีศักดิ์, 2565)

2.2 เสรีภาพทางความคิดและการพูด คือ สัมมาวาจาเพื่อการอยู่ร่วมกัน เสรีภาพทางความคิดเป็นนามธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ซึ่งพุทธธรรมส่งเสริมให้เกิด ปัญญาวิมุตติ หรือความหลุดพ้นทางปัญญา คือ การคิดอย่างเป็นอิสระจากความครอบงำ อย่างไรก็ตาม เมื่อความคิดถูกถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด พุทธธรรมจะเน้นหลัก สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) เป็นกรอบในการใช้เสรีภาพ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องมีเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์และแสดงออก แต่ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริง (สัจจะ) มีประโยชน์ และถูกกาลเทศะ การใช้เสรีภาพในการพูดต้องไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น (อวิหิงสา) หรือสร้างความแตกแยก (สมานัตตา) การเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามแนวพุทธจึงมุ่งเน้นการรับฟังด้วยใจที่เปิดกว้าง (ปรโตโฆสะ) เพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างสันติ มากกว่าการใช้วาจาเพื่อเอาชนะคะคานหรือสร้างความเกลียดชัง (พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี และคณะ, 2564)

2.3 เสรีภาพในการนับถือศาสนา คือ ขันติธรรมและการไม่บังคับศรัทธา พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาอย่างสูงสุด โดยยึดหลัก เอหิปัสสโก (การเชิญชวนให้มาพิสูจน์) ปราศจากการบังคับขู่เข็ญหรือการล้าสยง พุทธธรรมมองว่าความจริงเป็นสิ่งที่สากลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ และเน้นหลัก ขันติธรรม ต่อความเชื่อที่แตกต่าง ดังที่ปรากฏในพุทธจริยวัตรที่ทรงเคารพนักบวชลัทธิอื่น พลเมืองที่ดีจึงพึงเคารพในสิทธิเสรีภาพทางความเชื่อของเพื่อนร่วมสังคม ไม่ก้าวร้าวหรือดูหมิ่นศาสนาอื่น และรัฐพึงให้หลักประกันเสรีภาพนี้โดยไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อให้ศาสนิกชนของทุกศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้กฎหมายเดียวกัน อันนำไปสู่สังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและสงบสุข (ศรีบุญฤทธิ์ สังข์สิงห์, 2567 และ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2562, หน้า 9)

3. ความเสมอภาค (Equality) ความเสมอภาคในทางพุทธธรรมถือเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณที่สำคัญของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย โดยเน้นย้ำความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันโดยธรรมชาติ

ภายใต้กฎไตรลักษณ์และการเกิดแก่เจ็บตาย และวัดคุณค่าของคนด้วย “การกระทำ” มิใช่ชาติกำเนิด การตระหนักรู้นี้จะช่วยลดทิฐิมานะ ส่งเสริมให้พลเมืองเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้อื่นอย่างแท้จริง นำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ ยอมรับความเห็นต่าง และปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคภายใต้กติกาของสังคมประชาธิปไตย ผู้เขียนได้สรุปและเรียบเรียงการนำหลักความเสมอภาคในมิติของพุทธธรรม โดยแบ่งเป็น 3 มิติ ดังนี้

3.1 ความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย พุทธธรรมได้วางรากฐานความคิดเรื่องความเสมอภาคผ่าน “กฎแห่งกรรม” ซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายสากลของธรรมชาติที่บังคับใช้อย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ทุกคน โดยไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ หรือคนยากจน หากกระทำความผิดย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้นเสมอเหมือนกัน หลักการนี้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นย้ำว่า “ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย” พุทธศาสนาจึงสอนให้พลเมืองเคารพในกติกาและมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง โดยมองว่าความยุติธรรมเกิดจากการกระทำที่ประกอบด้วยกรรม ไม่ใช่อำนาจหรือสถานะทางสังคม (พระพรหมบัณฑิต, 2563)

3.2 โอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม พุทธธรรมปฏิเสธการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะหรือชาติกำเนิดอย่างสิ้นเชิง โดยเน้นย้ำศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนเอง หลักคำสอนเรื่อง สัมมาอาชีวะ ส่งเสริมให้ทุกคนมีสิทธิและโอกาสในการประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ หลัก สังคหวัตถุ 4 (โดยเฉพาะทานและสมานัตตตา) ยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากรและการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำให้สมาชิกในสังคมมีโอกาสเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานและการยอมรับทางสังคมอย่างเสมอภาค มิใช่การผูกขาดโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (พระมหานพพล กนตสีโล และคณะ, 2565, หน้า 35-48)

3.3 ความเสมอภาคทางการเมือง พุทธศาสนาเน้นการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมกันผ่านกระบวนการประชุมที่เรียกว่า อปรินิหาริยธรรม และกระบวนการลงมติแบบเยภยยสีกา (การถือเสียงข้างมากที่เป็นธรรม) ในสังฆกรรม ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม พลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและตรวจสอบความถูกต้องโดยยึดถือ ธรรม หรือความถูกต้องชอบธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย) มากกว่าการยึดถือตัวบุคคลหรือเสียงข้างมากที่ขาดสติปัญญา การเมืองในมิติพุทธจึงให้ความสำคัญกับเสียงของปัจเจกบุคคลที่เสมอภาคกันในการร่วมสร้างประโยชน์สุขให้แก่ส่วนรวม (พระธรรมวชิรบัณฑิต, 2566)

4. ภราดรภาพ (Fraternity) ในระบอบประชาธิปไตย มิใช่เพียงหลักการทางการเมือง แต่คือจิตวิญญาณของการอยู่ร่วมกันที่สามารถบ่มเพาะให้เข้มแข็งได้ด้วย พุทธธรรม โดยอาศัยหลัก พรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้พลเมืองมองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์มากกว่าศัตรูทางความคิด การนำหลักธรรมมาปรับใช้จะช่วยลดทอนความขัดแย้ง เปลี่ยนการมุ่งเอาชนะคะคานเป็นการพูดคุยด้วยปัญญาและการเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือรากฐานสำคัญที่จะเปลี่ยนประชากรให้เป็นพลเมืองคุณภาพ ผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมขับเคลื่อนประชาธิปไตยให้ดำเนินไปบนวิถีแห่งสันติสุขและความยั่งยืน ในมิติของพุทธธรรมผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

4.1 ความสามัคคีในสังคม (Social Unity) ภราดรภาพในระบอบประชาธิปไตยมิใช่เพียงแค่การรวมกลุ่มทางการเมือง แต่คือรากฐานของ ความสามัคคี ที่ยึดโยงสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกันอย่างแน่นแฟ้น ในทางพุทธธรรม ความสามัคคีนี้สอดคล้องกับหลักสมานัตตตา ในสังคหวัตถุ 4 ซึ่งหมายถึงการวางตนเสมอต้นเสมอปลายและการไม่ถือตัว โดยมองว่าทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกัน พุทธธรรมเน้นย้ำว่าความสามัคคีที่แท้จริงต้องเกิดจากสามัคคีธรรม คือการยอมรับความแตกต่างหลากหลายและอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สังคมประชาธิปไตยมีความมั่นคงและยั่งยืน หากขาดซึ่งภราดรภาพ

และความสามัคคีแล้ว ประชาธิปไตยย่อมกลายเป็นเพียงเวทีแห่งความขัดแย้งและการแก่งแย่งผลประโยชน์เท่านั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

4.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Mutual Aid) หัวใจสำคัญของภราดรภาพคือการตระหนักถึงหน้าที่ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มิใช่การดำรงอยู่แบบตัวใครตัวมัน พุทธธรรมสอนให้มนุษย์ลดละความเห็นแก่ตัวผ่านหลัก ทาน (การให้) และ อุตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนสถานะจากปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นพลเมืองที่มีจิตสาธารณะ การเกื้อกูลนี้ทำหน้าที่เป็นตาข่ายรองรับทางสังคมช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรม การช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติผู้ตกทุกข์ได้ยากจึงไม่ใช่เพียงความสงสาร แต่เป็นหน้าที่ทางจริยธรรมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องการสร้างสังคมแห่งความเกื้อกูลและไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (พระไพศาล วิสาโล, 2563)

4.3 ความเมตตาธรรม (Compassion) มิติที่ลึกซึ้งที่สุดของภราดรภาพคือ "ความเมตตาธรรม" ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) การมีเมตตาคือความปรารถนาดีและมองเพื่อนมนุษย์ในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทศนคตินี้ช่วยลดทอนความเกลียดชัง และความรุนแรงในสังคม โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความเห็นต่างทางการเมือง การนำความเมตตามาเป็นพื้นฐานของจิตใจพลเมืองจะช่วยสร้างอารยะประชาธิปไตย ที่สมาชิกในสังคมเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกัน สื่อสารกันด้วยปิยวาจา และมุ่งแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งถือเป็นหัวใจของการสร้างสันติสุขที่แท้จริง (วศิน อินทสระ, 2564)

หลักธรรมสนับสนุนกับระบอบประชาธิปไตย

ความสำคัญของหลักธรรมที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยนั้นเปรียบเสมือนรากฐานทางจิตวิญญาณที่ค้ำจุนโครงสร้างทางการเมืองให้ตั้งมั่นอยู่ได้ เพราะลำพังเพียงตัวบทกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือกลไกการเลือกตั้ง เป็นเพียงรูปแบบภายนอกที่อาจถูกบิดเบือนได้หากผู้ใช้ขาดจริยธรรม การนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับประชาธิปไตยจากการเป็นเพียงการปกครองโดยเสียงข้างมาก (ซึ่งอาจกลายเป็นพวกมากลากไป) ให้กลายเป็นการปกครองที่ยึดถือความถูกต้องและความดีงาม เป็นใหญ่ กล่าวคือเสียงข้างมากนั้นต้องก่อปรด้วยเหตุผลและศีลธรรม การตัดสินใจทางการเมืองไม่ว่าจะในระดับรัฐสภาหรือการลงคะแนนเสียงของประชาชน จึงต้องมิใช่การทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน (อัตตาธิปไตย) หรือไหลไปตามกระแสสังคมโดยขาดสติ (โลกาธิปไตย) แต่ต้องพิจารณาถึงประโยชน์สุขของมหาชนและความชอบธรรมตามหลักการเป็นที่ตั้ง ซึ่งสิ่งนี้จะสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับในกฎกติกาอย่างแท้จริง

ในมิติของการอยู่ร่วมกันและการแก้ไขความขัดแย้ง หลักธรรมะมีบทบาทสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบสมานฉันท์ โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเน้นเรื่องความสามัคคีและการประชุมหารือกันเนื่องในนิตย อันเป็นหัวใจของการทำงานในระบบรัฐสภา ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต้องการพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยสติปัญญา ไม่ใช่การใช้ความรุนแรงหรือกำลังเข้าหักหาญ หลักธรรมข้อนี้สอนให้สังคมเคารพในกติกา รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และพร้อมใจกันปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) ที่ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน นอกจากนี้ การมี พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ยังช่วยสร้าง ภราดรภาพ ให้เกิดขึ้นในสังคม ลดทอนความเกลียดชังทางการเมือง และช่วยให้ผู้คนยอมรับผลการตัดสินต่าง ๆ ด้วยใจที่เป็นกลาง (อุเบกขา) ไม่ปล่อยให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญไม่ให้สังคมแตกแยกเมื่อมีความเห็นต่าง

จะเห็นได้ว่า ธรรมะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับดูแลการใช้อำนาจและสิทธิเสรีภาพให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยผ่านการละเว้นอคติ 4 ได้แก่ ความลำเอียงเพราะรัก โกรธ กลัว หรือหลง ซึ่งเป็นสนิม

ร้ายที่กีดกร่อนความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย ผู้นำที่ปราศจากอคติจะบริหารงานด้วยความโปร่งใส ในขณะที่พลเมืองที่ปราศจากอคติก็จะใช้สิทธิเลือกตั้งด้วยปัญญา ไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อ อีกทั้งการยึดมั่นในศีล ยังช่วยตีความขอบเขตของเสรีภาพได้อย่างชัดเจนว่า เสรีภาพที่แท้จริงต้องไม่ก้าวล่วงไปเบียดเบียนชีวิต ทรัพย์สิน หรือสิทธิของผู้อื่น ดังนั้น หลักธรรมะจึงไม่ใช่เรื่องล้าสมัยหรือแยกขาดจากการเมือง แต่เป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะทำให้ประชาธิปไตยนั้นเจริญงอกงาม เป็นระบอบที่นำมาซึ่งสันติสุขและประโยชน์เกื้อกูลแก่ประชาชนทุกคนอย่างยั่งยืน ผู้เขียนได้สังเคราะห์พุทธธรรมที่สำคัญ ๆ มานำเสนอไว้ 2 หลักได้แก่ สาราณียธรรม 6 (ความสามัคคี) และ อปริหานิยธรรม 7 (การประชุม) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สาราณียธรรม 6 (ความสามัคคี) ในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์นั้น “กลไกการเมือง” (เช่น การเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ หรือรัฐสภา) เพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ สิ่งที่ขาดไม่ได้คือวัฒนธรรมทางการเมืองที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามัคคีของคนในชาติ อย่างไรก็ตาม ความสามัคคีในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงการคิดเหมือนกันทั้งหมด แต่หมายถึงการอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่าง หลักพุทธธรรมที่ชื่อว่าสาราณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง) (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2560) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยประสานรอยร้าวและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้สังคมประชาธิปไตยขับเคลื่อนไปได้ ความสำคัญของสาราณียธรรม 6 ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย สามารถประยุกต์ใช้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ได้ดังนี้

1.1 เมตตาทายกรรม ในทางประชาธิปไตย หมายถึง การแสดงออกทางกายที่เคารพในสิทธิ เสรีภาพ เนื้อตัวร่างกายของผู้อื่น การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา และการเคารพกฎกติกาการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

1.2 เมตตาวจีกรรม คือการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในเวทีประชาธิปไตย การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น หรือการเห็นต่าง ต้องกระทำด้วยเหตุผล ไม่ใช่ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง หรือบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร เพื่อทำลายฝ่ายตรงข้าม

1.3 เมตตา मनกรรม คือการมีทัศนคติที่ดี ปราศจากอคติต่อเพื่อนร่วมสังคม แม้จะมีความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน การมองว่าผู้เห็นต่างไม่ใช่ ศัตรูแต่เป็นหุ้นส่วน ในการพัฒนาประเทศ คือวุฒิภาวะทางประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด

1.4 สาธารณโภคี หลักการนี้สะท้อนความเสมอภาคและเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การที่รัฐจัดสวัสดิการให้ประชาชนอย่างทั่วถึง และความโปร่งใสในการใช้งบประมาณแผ่นดิน ไม่มีการทุจริตคอร์รัปชัน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำอันเป็นบ่อนทำลายเสถียรภาพของประชาธิปไตย

1.5 สีสัมมัญญตา หมายถึง การมีความประพฤติเสมอภาคกัน ในทางรัฐศาสตร์คือ “หลักนิติธรรม” กล่าวคือ กฎหมายต้องบังคับใช้กับทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่มีการเลือกปฏิบัติ หรือ สองมาตรฐาน ความเสมอภาคภายใต้กฎหมายจะสร้างความเชื่อมั่นและความสงบสุขในสังคม

1.6 ทิฐุสัมมัญญตา นี่คือหัวใจของความสามัคคี คือการมีความเห็นชอบร่วมกันในหลักการพื้นฐาน แม้จะมีวิธีการต่างกันแต่เป้าหมายคือประโยชน์สุขของสังคม สอดคล้องกับหลักการยอมรับเสียงข้างมากแต่เคารพเสียงข้างน้อย และการหาฉันทมติในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

สาราณียธรรม 6 มิใช่เพียงหลักธรรมสำหรับนักบวช แต่เป็นจริยธรรมสากลสำหรับการอยู่ร่วมกัน การพัฒนาประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จึงไม่อาจแยกขาดจากการสร้างวัฒนธรรมความสามัคคีตามหลักการนี้ได้ เมื่อสมาชิกในสังคมมีเมตตาต่อกันทางกาย วาจา ใจ เคารพกฎกติกาอย่างเสมอภาค และมีเป้าหมายเพื่อส่วนรวมร่วมกัน สังคมประชาธิปไตยที่สันติสุขและมั่นคงจึงจะบังเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ดังนั้นปัญหาความ

ขัดแย้งทางการเมืองไทยส่วนหนึ่งเกิดจากการขาด ทิฐีสัมมัญญตา และ สีสัมมัญญตา กล่าวคือ สังคมขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมและมีเป้าหมายทางการเมืองที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ดังที่ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2554) ได้วิเคราะห์ว่า สารานุกรม 6 เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยเน้นย้ำว่าความสามัคคีไม่ได้หมายถึงการคิดเหมือนกันทั้งหมด แต่คือการบริหารจัดการความแตกต่างด้วยเมตตาธรรม นอกจากนี้ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2564) ยังได้เสนอว่าการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องอาศัยทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสารานุกรมทำหน้าที่เป็นกาวใจที่เชื่อมร้อยไว้ในสังคม โดยเฉพาะในข้อ สาธารณโภคี ที่เน้นย้ำเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งจะช่วยลดความตึงเครียดทางชนชั้นที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตย

2. อปรีหานิยธรรม 7 (การประชุม) ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ระบอบประชาธิปไตยทั่วโลกและในสังคมไทยต่างเผชิญกับความท้าทาย ทั้งในแง่ของความขัดแย้งทางความคิดและการขาดเสถียรภาพ หลักพุทธธรรมเรื่องอปรีหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม เป็นธรรมสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออุดช่องโหว่และยกระดับประชาธิปไตยจากเพียงแค่รูปแบบ ไปสู่เนื้อหาสาระที่สมบูรณ์และยั่งยืน พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (2559) นอกจากนี้ อปรีหานิยธรรม 7 ยังให้ความสำคัญกับผู้นำที่มีคุณธรรม การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น ตลอดจนการคุ้มครองผู้ทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักการเหล่านี้ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความเสมอภาค และความยุติธรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยดำรงอยู่อย่างมั่นคง ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจนิยมหรือความขัดแย้งรุนแรง

2.1 หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (participatory democracy) การเปิดพื้นที่ให้มีการหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ ช่วยสร้างความโปร่งใส ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความชอบธรรมในการตัดสินใจสาธารณะ

2.2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ สะท้อนวินัยทางสังคมและความร่วมมือ (collective responsibility) ซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารจัดการประชาธิปไตยให้มีประสิทธิภาพ ลดการแตกแยก และเสริมสร้างความเป็นเอกภาพบนความหลากหลาย

2.3 ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว สอดคล้องกับหลักนิติธรรม การเคารพกติกา กฎหมาย และรัฐธรรมนูญ ทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมั่นคง ไม่ขึ้นกับอำนาจตามอำเภอใจ

2.4 เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่หรือผู้นำที่มีคุณธรรม เชื่อมโยงกับภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และการเมืองที่ยึดหลักจริยธรรม ผู้นำที่ได้รับความไว้วางใจจะช่วยสร้างศรัทธาและความร่วมมือจากประชาชน

2.5 ไม่ข่มเหงหรือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ตรงกับหลักสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นฐานสำคัญของประชาธิปไตยที่แท้จริง

2.6 เคารพสถานที่และสถาบันอันเป็นที่เคารพของส่วนรวม สะท้อนการคุ้มครองสถาบันประชาธิปไตย และทรัพยากรสาธารณะ เพื่อความต่อเนื่องและเสถียรภาพของระบบการเมือง

2.7 อารักขาคู่ครองผู้ทรงคุณธรรมและผู้ทำประโยชน์แก่สังคม สอดคล้องกับการส่งเสริมพลเมืองคุณภาพ และการปกป้องผู้ทำประโยชน์สาธารณะ ซึ่งช่วยสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง

จะเห็นว่า อปรีหานิยธรรม 7 เน้นการมีส่วนร่วม ความสามัคคี การเคารพกติกา และความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับหลักการประชาธิปไตย การหมั่นประชุมปรึกษาหารือและการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง ช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมของประชาชน ขณะเดียวกัน การยึดมั่นในกฎระเบียบและไม่ล้มล้างกติกาโดยพลการ ช่วยค้ำจุนหลักนิติธรรมและความเป็น

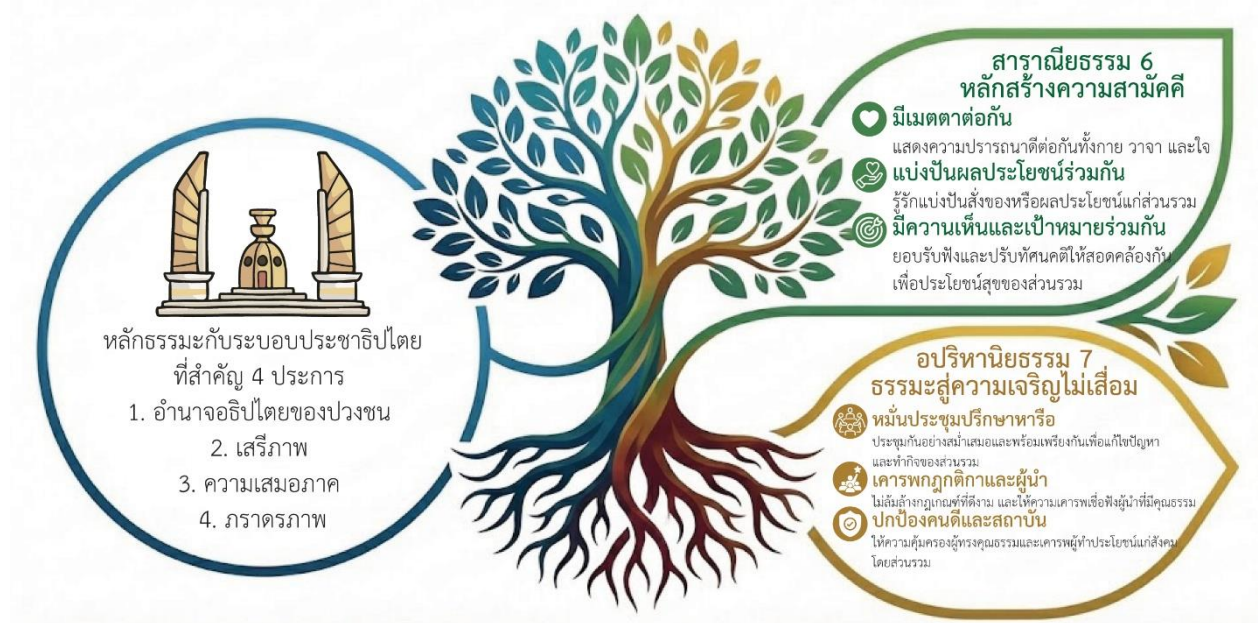
ธรรมในสังคม ผู้เขียนได้ศึกษาและเห็นความสำคัญของอปธานิธรรม 7 ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงได้ใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติแห่งการมีส่วนร่วมและฉันทามติ ปรับใช้จากหลักข้อที่ 1 หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ และข้อที่ 2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม สะท้อนหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การประชุมมิใช่เพียงพิธีกรรม แต่คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ตรวจสอบถ่วงดุล และหาทางออกร่วมกันโดยไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการรัฐสภาในปัจจุบัน การเน้นความพร้อมเพรียงยังช่วยสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เคารพกติกาและมติส่วนรวม (พระพรหมบัณฑิต, 2559)

2. มิติแห่งนิติธรรมและนิติรัฐ ปรับใช้จากหลักข้อที่ 3 ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ และไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว คือรากฐานของหลักนิติธรรมที่เข้มแข็ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต้องยึดถือรัฐธรรมนูญและกฎหมายเป็นหลัก ไม่ใช่อำเภอใจของผู้มีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงกติกาเพื่อประโยชน์ส่วนตน การเคารพในกติกาเดิมที่ตกลงกันไว้ จะช่วยป้องกันวิกฤตความชอบธรรมทางการเมืองได้ (สมชาย วิชาศิลปกุล, 2564)

3. มิติแห่งสิทธิมนุษยชนและจริยธรรมสังคม ปรับใช้จากหลักข้อที่เหลือ ได้แก่ การเคารพผู้ใหญ่ (ข้อ 4) การไม่ข่มเหงสตรี (ข้อ 5) การเคารพขุณยสถาน/วัฒนธรรม (ข้อ 6) และการคุ้มครองสมณะผู้ทรงศีล (ข้อ 7) สะท้อนถึงการเคารพสิทธิมนุษยชน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการธำรงไว้ซึ่งศีลธรรมอันดีของประชาธิปไตยที่ปราศจากคุณธรรมกำกับมักนำไปสู่พวกมากลากไป แต่อปธานิธรรมเน้นย้ำว่า เสรีภาพต้องมาพร้อมกับการเคารพผู้อื่นและการรักษาจารีตที่ดีงามของสังคม

จากเนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องจึงสามารถสังเคราะห์และบูรณาการหลักธรรมะกับระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญ 4 ประการ สาราณียธรรม 6 และ อปธานิธรรม 7 ดังภาพที่ 1 ข้างล่างนี้

แผนภาพที่ 1 พุทธธรรมกับความเป็นพลเมือง: เส้นทางสู่การพัฒนาประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

สรุป

บทความนี้นำเสนอการสังเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน โดยมีสมมติฐานสำคัญว่าถ้าพึงเพียงกลไกทางโครงสร้างหรือกฎหมายไม่อาจสร้างประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ หลักประชาธิปไตย 4 ประการ ได้แก่ อำนาจอธิปไตย เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องอาศัยคุณภาพของพลเมืองควบคู่กับโครงสร้างทางการเมืองเสรีภาพต้องกำกับด้วยปัญญาและความรับผิดชอบ (ธรรมาธิปไตย) มิใช่เสรีภาพตามอำเภอใจ ความเสมอภาคตั้งอยู่บนกฎแห่งกรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นำไปสู่หลักนิติธรรมและความยุติธรรมภราดรภาพสามารถเสริมสร้างได้ด้วยพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เพื่อลดความขัดแย้งทางการเมือง หลักสารณียธรรม 6 ยังช่วยสร้างวัฒนธรรมความสามัคคี การสื่อสารสร้างสรรค์ และการเคารพกติกายังมีหลักอปริหานิยธรรม 7 มาสนับสนุนการมีส่วนร่วม การประชุมอย่างสม่ำเสมอ และการยึดมั่นหลักนิติธรรม ดังนั้นการบูรณาการพุทธธรรมทำให้ประชาธิปไตยก้าวจากรูปแบบสู่วัฒนธรรมทางการเมืององค์ความรู้สำคัญคือการหล่อหลอมพลเมืองให้มีเหตุผล จิตสาธารณะ และปราศจากอคติ ข้อเสนอแนะคือควรบูรณาการหลักพุทธธรรมในหลักสูตรการศึกษาการพัฒนาผู้นำ และกิจกรรมพลเมืองเพื่อพัฒนาการศึกษาให้สร้างพลเมืองคุณภาพและเสริมสร้างประชาธิปไตยที่มั่นคง สันติ และยั่งยืน การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับวิถีประชาธิปไตยจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับจากการปกครองโดยเสียงข้างมากเพียงอย่างเดียว ไปสู่การปกครองที่ยึดถือความถูกต้องดีงาม ซึ่งจะนำมาซึ่งสันติสุขและประโยชน์สุขของมหาชนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรณีฐะ ระบุทุกข์, (2563), ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยของไทย. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์*. 2 (1), 1-11
- คณะอนุกรรมการนโยบายการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี. (2554). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561*. สำนักนโยบายด้านพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2564). ปรัชญาการเมืองพุทธศาสนากับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 17(1), 1-24.
- บุญอริ ยี่หมะ. (2564). *การเมืองการปกครองไทย (Thai Politics and Government)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การสร้างความเป็นพลเมือง*. สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2562). *หลักกฎหมายมหาชน: หลักนิติธรรมและหลักประชาธิปไตย*. วิญญูชน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญโญ). (2566). *พุทธธรรมกับสังคมประชาธิปไตย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *ธรรมบุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับปรับปรุง)*. (พิมพ์ครั้งที่ 206). โรงพิมพ์พระพุทธรูปของธรรมสภา.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2559). *พุทธวิธีบริหาร*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2560). *พุทธวิธีบริหารความขัดแย้ง*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2563). *ธรรมะกับประชาธิปไตย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอุดมเจติยารักษ์. (2561). แนวคิดประชาธิปไตยแบบองค์รวม. *วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์*. 1(1), 37-52
- พระไพศาล วิสาโล. (2563). พุทธศาสนากับคุณค่าประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 11(2), 45-62.
- พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, พระมหาจิรวัฒน์ กนต์สีโล, และ พระมหานพพล กนต์สีโล. (2564). มโนทัศน์เรื่องสิทธิเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*. 6(1), 71-87.
- พระมหานพพล กนต์สีโล, พระมหาจิรวัฒน์ กนต์สีโล, และ พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี. (2565). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคมในบริบทไทย. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 11(2), 35-48.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). *พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*. 21 เซ็นจูรี.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1-90.
- วศิน อินทสระ. (2564). *หลักธรรมกับการสร้างสรรค์สังคมสันติสุข*. ธรรมดาพับลิชชิง.
- ศรัญญ์กร สังข์สิงห์. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในจังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*. (6)3, 217-229.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2563). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย*. สถาบันพระปกเกล้า.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2564). *นิติธรรมกับประชาธิปไตยในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*. ศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2562). *สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา*. สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). *ความเป็นพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย*. สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (10 ธันวาคม 2565). *เสรีภาพในมุมมองพุทธปรัชญา*. ประชาไท. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2569, จาก <https://prachatai.com/journal/2022/12/101872>

จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา: หลักการและวิถีต่อสังคม

Universal Ethics of Non-Religious People: Principles and Social Pathways

¹พระมหาธณัช คมภิรญาโน (สังฆมณเฑียร)

Phramaha Thanat Kampeerayano (Sangkhamanayan)

E-mail: got121191@gmail.com

Received: November 24, 2025 Revised: February 22, 2026 Accepted: February 23, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาจริยธรรมของกลุ่มคนไร้ศาสนาในฐานะพลเมืองโลก โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าศีลธรรมสามารถดำรงอยู่และกำกับการอยู่ร่วมกันในสังคมสมัยใหม่ได้โดยไม่ต้องอาศัยกรอบความเชื่อทางศาสนาอย่างไร การศึกษาพบว่า คนไร้ศาสนาพัฒนาหลักจริยธรรมบนฐานเหตุผล ความเมตตา สิทธิมนุษยชน และคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากลที่มุ่งสร้างความเสมอภาค ความรับผิดชอบ และการเคารพผู้อื่น บทความเสนอว่า จริยธรรมของคนไร้ศาสนาไม่ใช่การปฏิเสธศีลธรรม หากเป็นการแสวงหาพื้นฐานคุณค่าที่เป็นกลางทางศาสนาและเปิดกว้างต่อความหลากหลายทางความเชื่อ ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม การส่งเสริมพื้นที่สนทนาระหว่างผู้มีศาสนาและคนไร้ศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และการพัฒนาสังคมบนฐานจริยธรรมสากลร่วมกัน

คำสำคัญ: จริยธรรมสากล; คนไร้ศาสนา; ศีลธรรมร่วม; สังคมร่วมสมัย

ABSTRACT

This article examines the ethics of non-religious individuals as global citizens, with the aim of analyzing how morality can be sustained and guide social coexistence in modern society without relying on religious belief systems. The study finds that non-religious individuals develop ethical principles grounded in reason, compassion, human rights, and the inherent dignity of the human person. These foundations correspond to universal ethical principles that promote equality, responsibility, and respect for others. The article argues that the ethics of the non-religious does not constitute a rejection of morality; rather, it represents an effort to seek value foundations that are religiously neutral and open to diversity of belief. In the context of multicultural societies, fostering spaces for dialogue between religious and non-religious individuals is therefore a crucial mechanism for building mutual understanding, cooperation, and social development based on shared universal ethics.

Keywords: Universal ethics; Non-religious people; Shared morality; Contemporary society

¹ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร; WatRatchaorotaram Ratchaworawihan

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อทางศาสนามีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น งานวิจัยของ Pew Research Center (2021) ชี้ให้เห็นว่าประชากรในโลกกว่า 16% ระบุว่าตนเองนั้น “ไม่ได้นับถือศาสนา” (non-religious) ซึ่งครอบคลุมถึงผู้ที่ไม่ยึดโยงกับศาสนาใด ๆ โดยตรง กลุ่มคนเหล่านี้คือผู้ที่ถือว่าเป็น “atheists” หรือผู้ไม่เชื่อในพระเจ้า ตลอดจน “secularists” ที่มุ่งเน้นการใช้เหตุผลและวิทยาศาสตร์ในการอธิบายความจริง ขณะเดียวกัน แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนชัดในสังคมตะวันตก และเริ่มปรากฏในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ส่วนมากมักจะพบกลุ่มคนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งที่ไม่แสดงตนผูกพันกับสถาบันศาสนา แม้จะยังคงมีการยึดถือคุณค่าเชิงวัฒนธรรมบางส่วนอยู่ (สุชาติ เถียรทอง, 2564)

หากเราต้องการตั้งคำถามสำคัญว่า “หากไร้ศาสนาแล้ว คนกลุ่มนี้จะมีหลักยึดทางจริยธรรมได้อย่างไร?” นักปรัชญาตะวันตก เช่น อิมมานูเอล คานท์ (Kant, 1785) ได้เสนอแนวคิด “จริยธรรมเชิงหน้าที่” (deontological ethics) ที่ยืนอยู่บนฐานเหตุผลมากกว่าความเชื่อทางศาสนา ขณะที่นักคิดสายประโยชน์นิยม (utilitarianism) อย่างเจเรมี เบนแธม (Bentham, 2007) และจอห์น สจวร์ต มิลล์ (Mill, 1861) ได้เน้นหลัก “ประโยชน์สุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่” ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีศาสนารองรับ นอกจากนี้ ทฤษฎีจริยธรรมร่วมสมัย เช่น “จริยธรรมโลกวิสัย” (Secular Ethics) ของดาไลลามะ (Dalai Lama, 2011) ชี้ว่ามนุษย์สามารถสร้างบรรทัดฐานคุณค่าทางศีลธรรมได้จากเหตุผล ความกรุณา และประโยชน์ร่วมกันของสังคม

สำหรับประเทศไทย แม้จะมีสถิติประชากรที่นับถือศาสนาพุทธถึง 93% (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) แต่ปรากฏการณ์ “คนรุ่นใหม่ไร้ศาสนา” เริ่มชัดเจนขึ้น ทั้งจากการลดลงของการเข้าวัดฟังธรรม ความห่างเหินจากพิธีกรรม และการแสวงหาความหมายชีวิตผ่านวิทยาศาสตร์ ปรัชญา หรือแนวคิดแบบโลกวิสัย ปัญหานี้ก่อให้เกิดการถกเถียงในเชิงสังคมว่า หากคนจำนวนมากไม่ยึดโยงศาสนาแล้ว สังคมไทยจะยังคงรักษาระบบคุณค่าทางจริยธรรมได้อย่างไร และจะปรับตัวให้สอดคล้องกับพลวัตโลกได้อย่างไร

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษา “จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา” โดยใช้วิธีศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) คัดเลือกงานวิชาการ หนังสือ และบทความวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจริยธรรมแบบคิวัลาร์ (secular ethics) มนุษยนิยม (humanism) และทฤษฎีจริยธรรมสมัยใหม่ ซึ่งตีพิมพ์ในฐานข้อมูลวิชาการที่เชื่อถือได้ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ (1) เป็นผลงานที่มุ่งอธิบายกรอบจริยธรรมของผู้ไม่ยึดโยงศาสนา (2) มีการอ้างอิงเชิงทฤษฎีชัดเจน และ (3) มีความเกี่ยวข้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และสังเคราะห์เชิงแนวคิด (conceptual synthesis) เพื่อจัดหมวดหมู่หลักการทางจริยธรรมที่ปรากฏร่วมกัน บทความนี้มุ่งตอบคำถามว่า คนไร้ศาสนาสามารถสร้างหลักการทางจริยธรรมขึ้นมาได้อย่างไรโดยไม่ต้องอาศัยศาสนาใด ๆ และหลักการดังกล่าวส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างไร การศึกษานี้ไม่เพียงช่วยทำความเข้าใจกลุ่ม non-religious ในมิติทางจริยศาสตร์ หากยังสะท้อนถึงความเป็นไปได้ในการสร้าง “พื้นที่กลางทางคุณค่า” (shared moral space) ที่ทุกคนสามารถยึดถือร่วมกันได้โดยไม่จำกัดอยู่ในกรอบความเชื่อทางศาสนา อันเป็นโจทย์สำคัญและท้าทายสำหรับสังคมไทยและสังคมโลกในอนาคต

กลุ่มคนไร้ศาสนา (Non-Religious) คือใคร ?

คำว่า “คนไร้ศาสนา” (non-religious people) เป็นแนวคิดที่สะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกยุคใหม่ ซึ่งมนุษย์จำนวนหนึ่งเริ่มแสวงหาความหมายของชีวิตด้วยตนเอง มากกว่าการพึ่งพาระบบความเชื่อทางศาสนาแบบดั้งเดิม แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายของ Taylor (2007) ที่ชี้ว่าในสังคมสมัยใหม่ การเชื่อหรือไม่เชื่อในศาสนากลายเป็น “ทางเลือก” ที่เปิดกว้างมากขึ้น มิใช่เงื่อนไขบังคับทาง

สังคมดังเช่นในอดีต กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้หมายถึง “ผู้ปฏิเสธศาสนา” อย่างสุดโต่งเสมอไป หากหมายถึงบุคคลที่ไม่ยึดโยงอัตลักษณ์ของตนกับศาสนาใดศาสนาหนึ่งอย่างเป็นทางการ ซึ่งในทางสถิติถูกเรียกว่า “religiously unaffiliated” หรือ “nones” ตามการจำแนกของ Pew Research Center (2015a) พวกเขาอาจยังมีศรัทธาในคุณธรรม ความดี ความจริง หรือแม้แต่พลังเหนือธรรมชาติบางอย่าง แต่ไม่ประสงค์ให้สิ่งเหล่านั้นถูกกำหนดโดยกรอบสถาบันศาสนา ในเชิงโครงสร้างสังคม “คนไร้ศาสนา” เป็นกลุ่มที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในโลกตะวันตกและสังคมเมืองสมัยใหม่ อันได้รับอิทธิพลจากเหตุผลนิยม (Rationalism) วิทยาศาสตร์ และกระแสโลกาภิวัตน์ทางข้อมูลข่าวสาร กระบวนการดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องโลกวิสัย (secularization) ที่นักสังคมวิทยาอย่าง Berger (1967) เคยเสนอว่า ความทันสมัยทำให้ศาสนาเล็ดลอดหายไปในพื้นที่สาธารณะ แม้ภายหลังจะมีการถกเถียงเพิ่มเติมก็ตาม การเปิดกว้างทางความคิดจึงทำให้คนรุ่นใหม่จำนวนมากตั้งคำถามต่อความเชื่อดั้งเดิม และมองว่าการเป็น “คนดี” ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับกรอบศาสนา หากสามารถตั้งอยู่บนจิตสำนึก ความเห็นอกเห็นใจ และจริยธรรมสากลได้ โดยภายในกลุ่มคนไร้ศาสนานั้นยังสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ได้แก่

1. กลุ่มอเทวนิยม (Atheists) คือผู้ที่ไม่เชื่อว่าพระเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ โดยทั่วไปยึดถือเหตุผลและหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นพื้นฐานในการอธิบายโลก และมองว่าศีลธรรมกับความรับผิดชอบของมนุษย์สามารถอธิบายได้ในกรอบมนุษย์นิยมและเหตุผลเชิงจริยศาสตร์ โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ การนิยามเชิงสังคมศาสตร์มักจัดอเทวนิยมไว้ในกลุ่ม “religiously unaffiliated” ตามการจำแนกของ Pew Research Center (2015b) และการศึกษาด้านสังคมวิทยาศาสนาได้ชี้ว่า อเทวนิยมจำนวนมากยังคงยึดถือคุณค่าทางศีลธรรมสากลในฐานะบรรทัดฐานทางสังคม (Zuckerman, 2008)

2. กลุ่มไม่แน่ใจ (Agnostics) คือผู้ที่เห็นว่ายังไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอยู่จริงหรือไม่ จึงเลือกวางท่าทีแบบเปิดกว้างทางปัญญา (epistemic openness) และยอมรับข้อจำกัดของความรู้มนุษย์ แนวคิดนี้มีรากฐานจากจุดยืนทางปรัชญาที่ตั้งคำถามต่อความแน่นอนเชิงอภิปรัชญา และสอดคล้องกับบริบทสังคมศตวรรษที่ 21 ที่เปิดพื้นที่ให้ความเชื่อและความไม่เชื่อดำรงอยู่ร่วมกันได้ (เทียบเคียงการอธิบายบริบทสมัยใหม่ในงานของ Taylor)

3. กลุ่มผู้ไม่สังกัดศาสนา (Unaffiliated) คือผู้ที่อาจยังเชื่อในคุณธรรม ความดี หรือพลังจิตวิญญาณบางอย่าง แต่ไม่ต้องการสังกัดศาสนาหรือนิกายใดโดยเฉพาะ กลุ่มนี้มักมองว่าศาสนาเป็น “กลไกทางวัฒนธรรม” หนึ่งใน การเข้าถึงคุณธรรม มิใช่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต การสำรวจของ Pew Research Center (2017) ระบุว่ากลุ่ม unaffiliated มีความหลากหลายภายในสูง และจำนวนเพิ่มขึ้นต่อเนื่องในสังคมตะวันตกและสังคมเมืองสมัยใหม่

โดยสรุปแล้ว “คนไร้ศาสนา” จึงไม่ใช่กลุ่มที่ปฏิเสธความดี ความงาม หรือความหมายของชีวิต หากแต่เป็นกลุ่มที่ “แสวงหาอิสระทางจิตวิญญาณ” พวกเขาให้ความสำคัญกับเหตุผล ความรับผิดชอบต่อสังคม และคุณค่าของมนุษย์ในฐานะที่เท่าเทียมกันมากกว่าอำนาจเหนือธรรมชาติ แนวโน้มนี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่หันมาองศาธรรมและค่านิยมของมนุษย์นิยม (Humanism) มากกว่าศาสนานิยม (Religious Dogma) นอกจากนี้ ในมิติทางจิตวิทยา คนไร้ศาสนาจำนวนมากยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการพัฒนาคุณธรรมด้วยตนเอง พวกเขาฝึกฝนการรู้เท่าทันตนเอง การใช้สติ และการคิดเชิงเหตุผลเพื่อควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม การไม่ยึดติดกับกรอบศาสนาช่วยให้เกิดความยืดหยุ่นทางจิตใจ เปิดรับมุมมองใหม่ และมองผู้อื่นอย่างเท่าเทียม โดยไม่แบ่งแยกว่าผู้ใดเป็น “คนของศาสนา” หรือ “คนไม่มีศาสนา” ในภาพรวม กลุ่มคนไร้ศาสนาเป็นภาพสะท้อนของความเปลี่ยนแปลงเชิงอารยธรรมในโลกสมัยใหม่ ที่มนุษย์เริ่มนิยาม “จิตวิญญาณ” ในรูปแบบใหม่ ซึ่งไม่ได้ผูกติดกับวัด โบสถ์ หรือพิธีกรรม หากแต่ตั้งอยู่บนฐาน

ของเหตุผล จิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ กล่าวได้ว่า “คนไร้ศาสนา” คือผู้ที่แสวงหาความดีงามด้วยตนเอง โดยใช้ความเข้าใจในชีวิตเป็นเครื่องชี้นำ มากกว่าการยึดถือกฎเกณฑ์ภายนอกของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

พัฒนาการและปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของคนไร้ศาสนา

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน มีงานวิจัยและการสำรวจจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นว่าจำนวนคนไร้ศาสนาเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภูมิภาคยุโรป อเมริกาเหนือ และบางประเทศในเอเชีย

1. บริบทระดับโลก

รายงานจาก Pew Research Center (2015, 2017) พบว่า กลุ่ม “Nones” หรือผู้ที่ระบุว่าตนเองไม่สังกัดศาสนาใด ๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และยุโรปตะวันตก ในสหรัฐอเมริกา คนที่ระบุว่า “ไม่มีศาสนา” เพิ่มขึ้นจากประมาณ 16% ในปี 2007 เป็นกว่า 30% ในปี 2021 ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ความคิด และการแสวงหาความหมายชีวิตนอกกรอบศาสนา และในยุโรปตะวันตก เช่น อังกฤษ เยอรมนี ฝรั่งเศส สัดส่วนคนไร้ศาสนามีมากกว่าร้อยละ 40 ของประชากร และบางประเทศ เช่น สาธารณรัฐเช็กหรือเอสโตเนีย มีจำนวนเกินครึ่งหนึ่งของประชากร

2. บริบทในเอเชีย

ประเทศจีนถือเป็นกรณีศึกษาสำคัญ เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากที่ไม่สังกัดศาสนาใด ๆ โดยงานวิจัยหลายฉบับระบุว่ามีความมากกว่าร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมด สาเหตุหนึ่งมาจากบริบทการปกครองและวัฒนธรรมที่เน้นลัทธิขงจื้อหรือความเชื่อพื้นบ้านมากกว่าศาสนาแบบตะวันตก และในญี่ปุ่น แม้มีวัดและศาสนสถานมากมาย แต่ประชากรจำนวนมากไม่นิยามตนเองว่าเป็น “ชาวศาสนา” หากแต่เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งในพุทธและชินโตตามประเพณี โดยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมากกว่าศาสนา

3. บริบทสังคมไทย

แม้ประเทศไทยจะเป็นสังคมที่มีรากฐานทางพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง และมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือ แต่รัฐธรรมนูญไทยมิได้กำหนดให้มีศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการ อีกทั้งยังรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาและการไม่นับถือศาสนาในฐานะสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ภายใต้กรอบประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย ส่งผลให้คนรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งเริ่มตั้งคำถามต่อความเชื่อทางศาสนาแบบดั้งเดิม แม้จำนวนผู้ประกาศตนว่าเป็น “คนไร้ศาสนา” ในประเทศไทยอาจยังไม่สูงเท่าสังคมตะวันตก แต่แนวโน้มของการลดความผูกพันเชิงสถาบันกับศาสนา (institutional disaffiliation) เริ่มปรากฏในระดับทัศนคติและวิถีชีวิต Pew Research Center (2023)

ในบริบทเช่นนี้ ประเด็นจริยธรรมของคนไร้ศาสนาในสังคมไทยจึงมีความละเอียดอ่อน เนื่องจากศีลธรรมสาธารณะมักถูกเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางวัฒนธรรม การเปิดพื้นที่สนทนาเกี่ยวกับ “จริยธรรมสากล” ที่ไม่ผูกติดกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง จึงมิใช่การลดทอนคุณค่าของศาสนา หากเป็นการขยายกรอบการอยู่ร่วมกันให้สอดคล้องกับความหลากหลายทางความเชื่อที่เพิ่มขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561)

4. ปัจจัยที่ทำให้จำนวนคนไร้ศาสนาเพิ่มขึ้น

กระแสโลกาภิวัตน์และวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้ผู้คนหันมาใช้เหตุผลและข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม สิทธิเสรีภาพ การยอมรับความแตกต่างทางความคิด ทำให้ผู้คนมีอิสระที่จะไม่ยึดติดกับศาสนาใด การวิพากษ์วิจารณ์บทบาทศาสนา เช่น กรณีที่สถาบันศาสนาบางแห่งเกี่ยวข้องกับอำนาจ การเมือง หรือเหตุการณ์ความขัดแย้ง ทำให้บางคนเลือก “ไม่สังกัด” ค่านิยมรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นมิลเลนเนียลและเจนเอเรชันวาย (Gen Y, Gen Z) ที่ต้องการเสรีภาพในการคิด การเชื่อ และการใช้ชีวิต จึงมักเลือกที่จะไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบศาสนา “คนไร้ศาสนา” จึงไม่ใช่เพียงกลุ่มที่ “ไม่เชื่อ” แต่คือกลุ่มที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับศาสนาและความหมายของการดำเนินชีวิต โดยหันไปหาปรัชญา คุณธรรม หรือความเชื่อทางจิตวิญญาณในแบบเฉพาะตน ปรากฏการณ์ที่จำนวนคนไร้ศาสนาเพิ่มขึ้นทั่วโลกสะท้อนถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมและวัฒนธรรมในยุคใหม่ ที่ความเชื่อไม่จำเป็นต้องผูกติดกับสถาบันศาสนา หากแต่อยู่ในรูปแบบความคิดเสรีและอิสระมากขึ้น (Cornell University Department of Sociology, 2025)

ทัศนะของคนไร้ศาสนาต่อจริยธรรม

ปัญหาในระดับโลก โลกตะวันตกเริ่มเปลี่ยนทัศนคติต่อ “ผู้ไร้ศาสนา” อย่างเห็นได้ชัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในสังคมที่มีการยกย่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพทางความคิดเป็นรากฐาน เช่น ยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ และบางประเทศในออสเตรเลีย การวิจัยทางสังคมศาสตร์ร่วมสมัยพบว่า คนที่ประกาศตนว่า “ไม่ได้นับถือศาสนา” (Nones) สามารถยึดถือหลักจริยธรรมได้อย่างชัดเจน เช่น หลักเสรีภาพ ความเสมอภาค การไม่เบียดเบียน และการเคารพสิทธิส่วนบุคคล แม้จะไม่ผูกพันกับคำสอนหรือข้อบัญญัติทางศาสนาใดโดยตรง (Taylor, 2018) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ความขัดแย้งก็ยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะเมื่อผู้ไร้ศาสนาแสดงท่าทีสนับสนุนประเด็นที่ท้าทายต่อบรรทัดฐานศาสนา เช่น การสมรสเพศเดียวกัน ซึ่งฝ่ายศาสนาเห็นว่าเป็นการบ่อนทำลายสถาบันครอบครัวตามหลักคำสอนดั้งเดิม หรือการท้าทายที่มักถูกตีความว่าเป็นการละเมิดสิทธิชีวิตมนุษย์ รวมถึงประเด็นการช่วยเหลือการตาย (Euthanasia) ที่ถูกมองว่าเป็นการลบหลู่คุณค่าของชีวิตมนุษย์โดยตรง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเสรีภาพส่วนบุคคล แม้จะก้าวหน้ามากขึ้น แต่ก็ยังต้องเผชิญกับการปะทะกันของกรอบคิดทางศาสนาและกรอบคิดแบบฆราวาส (Secular) อยู่ตลอดเวลา

ปัญหาในสังคมไทย แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองเสรีภาพในการนับถือหรือไม่นับถือศาสนา แต่ในเชิงวัฒนธรรม “ศาสนา” โดยเฉพาะพุทธศาสนาเถรวาทยังถูกมองว่าเป็นรากฐานของความเป็นไทย คนที่ไม่ยึดถือศาสนาหรือไม่ปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนามักถูกตีตราว่า “ไม่มีศีลธรรม” หรือ “เป็นคนไม่ดี” ภาพลักษณ์เช่นนี้สะท้อนผ่านทั้งการศึกษา วัฒนธรรม และการสื่อสารสาธารณะ เช่น การสอนศีลธรรมในโรงเรียนมักผูกเข้ากับคำสอนทางพุทธศาสนาโดยตรง หรือการนำเสนอผ่านสื่อที่ย้ำว่าผู้ที่ห่างไกลศาสนามักนำไปสู่พฤติกรรมเสื่อมทราม (วิจารณ์ พานิช, 2563) ทั้งที่ในความจริงแล้ว คนไร้ศาสนาหลายกลุ่มในไทยกลับยึดถือคุณธรรมสากล เช่น การเคารพสิทธิมนุษยชน การให้คุณค่ากับความเสมอภาคทางเพศ การมีความรับผิดชอบต่อสังคม และการทำงานเพื่อส่วนรวมในรูปแบบที่ไม่จำเป็นต้องอ้างอิงกับศาสนาใด ๆ กรณีนี้สะท้อนว่า “ความดีงาม” ไม่จำเป็นต้องผูกติดกับศาสนา หากแต่สามารถตั้งอยู่บนฐานของจริยธรรมสากลที่มุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ดังนั้น ไม่ว่าจะในบริบทตะวันตกหรือสังคมไทย ประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาคือการทำความเข้าใจว่า “จริยธรรม” ไม่ใช่สิ่งที่ผูกขาดโดยศาสนา แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้จากเหตุผล ประสบการณ์ร่วม และการยอมรับซึ่งกันและกันในสังคมโลกที่หลากหลาย การเปิดพื้นที่ให้ผู้ไร้ศาสนามีสิทธิ

เสมอภาคในการนิยามความดีและคุณค่าของชีวิตจึงไม่เพียงเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกสมัยใหม่ที่มีความเชื่อแตกต่างกันอย่างซับซ้อน

จริยธรรมสากล กระบวนการกำกับจริยธรรมทางสังคม

หลักเหตุผล (Rationality) จริยธรรมของคนไร้ศาสนามีจุดตั้งต้นที่ “เหตุผล” และ “การใช้วิจารณญาณ” มากกว่าการเชื่อฟังอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น พระเจ้า หรือคำสั่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ถูกมองว่าเป็นสัตว์ที่ใช้เหตุผลในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง การแยกแยะว่าอะไรถูกหรือผิดจึงขึ้นอยู่กับ การพิจารณาผลลัพธ์ ความสอดคล้องกับคุณค่ามนุษย์ธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวคิดนี้ทำให้คนไร้ศาสนาสามารถวางหลักศีลธรรมโดยไม่ต้องอ้างถึงคำสอนศักดิ์สิทธิ์ แต่ใช้ตรรกะและความเข้าใจต่อสังคมมนุษย์แทน (Harris, 2010)

หลักมนุษยนิยม (Humanism) มนุษยนิยม โดยเฉพาะในรูปแบบมนุษยนิยมแบบฆราวาส (Secular Humanism) เน้นคุณค่าพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของทุกคน โดยไม่แบ่งแยกตามเชื้อชาติ ศาสนา หรือเพศสภาพ หลักการนี้ถือว่าเป็น “หัวใจ” ของจริยธรรมสากล เพราะชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างมีเกียรติและความเป็นธรรมโดยไม่ต้องมีเงื่อนไขทางศาสนาที่กำหนด (Kurtz, 2000)

หลักสัญญาทางสังคม (Social Contract) แนวคิดจาก Hobbes, Locke และ Rousseau เน้นว่าจริยธรรมคือผลจากการตกลงร่วมกันของมนุษย์ เพื่อสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ และความปลอดภัยในการอยู่ร่วมกันในสังคม เมื่อคนจำนวนมากอยู่ร่วมกัน ความจำเป็นในการเคารพสิทธิผู้อื่นจึงเกิดขึ้น การไม่มีศาสนาไม่ได้หมายถึงไร้กฎเกณฑ์ หากแต่เป็นการยอมรับ “สัญญาทางสังคม” ว่า ทุกคนมีพันธะร่วมกันในการสร้างสังคมที่มั่นคงและยุติธรรม (Rawls, 1971)

ทฤษฎีอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) Bentham (2007) และ Mill (1861) เสนอว่าการกระทำที่ดีคือการสร้าง “ความสุขสูงสุดแก่คนหมู่มากที่สุด” หลักการนี้สามารถกลายเป็นจริยธรรมสากลได้โดยไม่ขึ้นกับคำสอนศาสนา เพราะวัดได้จากผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในสังคม เช่น การออกนโยบายสาธารณะที่เพิ่มคุณภาพชีวิตแก่คนส่วนใหญ่

ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Deontology) คานท์ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ควรกระทำสิ่งที่ เป็น “หน้าที่เชิงศีลธรรม” โดยไม่ขึ้นกับผลลัพธ์ หลัก “Categorical Imperative” เช่น “อย่ากระทำการที่เราไม่อยากจะกลายเป็นกฎสากล” ทำให้แม้คนไร้ศาสนาก็มีบรรทัดฐานศีลธรรมที่มั่นคง เช่น การไม่โกหก การไม่ทำร้ายผู้อื่น (Kant, 1785)

ทฤษฎีคุณธรรม (Virtue Ethics) อริสโตเติลเน้นการสร้าง “คุณลักษณะภายใน” เช่น ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตา จริยธรรมไม่ได้เป็นเพียงกฎเกณฑ์ แต่คือการฝึกฝนตนเองจนกลายเป็นบุคลิกภาพที่ดีงาม คนไร้ศาสนาจึงสามารถมีหลักยึดได้จากการบำเพ็ญคุณธรรมในชีวิตประจำวัน (MacIntyre, 1981)

การศึกษาเชิงจริยธรรมแบบไม่ผูกกับศาสนา ในหลายประเทศเริ่มมีการพัฒนาหลักสูตร “Ethics Education” ที่ไม่อิงศาสนาโดยตรง แต่เน้นการสอนเรื่อง เหตุผล สิทธิมนุษยชน และการแก้ปัญหาทางจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ สิ่งนี้ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจศีลธรรมจากฐานวิทยาศาสตร์และมนุษยนิยม (UNESCO, 2016)

การสร้างพื้นที่สนทนาสาธารณะ (Public Discourse) สังคมร่วมสมัยมีความหลากหลายสูง คนไร้ศาสนาสามารถเข้าร่วมสนทนากับกลุ่มศาสนาต่าง ๆ โดยยึดหลัก เหตุผลและคุณค่าร่วม เช่น ความเมตตา

ความยุติธรรม และการไม่เบียดเบียน แนวทางนี้ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสะพานเชื่อมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (Habermas, 2006)

การส่งเสริมค่านิยมสากล (Universal Values) เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (United Nations, 1948) ที่ระบุว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และเสรีภาพที่ไม่อาจพรากไปได้ ค่านิยมเหล่านี้ทำหน้าที่เสมือน “แกนกลาง” ที่ทุกวัฒนธรรมสามารถยอมรับได้

การพัฒนาโลกสังคมนิยมที่โปร่งใสและเป็นธรรม ระบบกฎหมาย การเมือง และนโยบายสาธารณะ ควรตั้งอยู่บนหลักการที่สามารถตรวจสอบได้ ใช้เหตุผลและหลักวิทยาศาสตร์มากกว่าความเชื่อส่วนบุคคล ตัวอย่างเช่น การออกกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนข้อมูลวิจัย มากกว่าการอ้างอิงคำสอนทางศาสนา

ส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา ไม่ใช่เพียงแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่มีทั้งหลักการพื้นฐาน ทฤษฎีที่รองรับ และแนวทางปฏิบัติที่ใช้ได้จริงในสังคมโลกสมัยใหม่ แนวคิดเหล่านี้ทำให้เห็นว่ามนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีศาสนาเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการมีคุณธรรม หากแต่สามารถยึดถือ เหตุผล มนุษยนิยม และค่านิยมสากล เป็นหลักในการสร้างสังคมที่สงบ ยุติธรรม และยั่งยืนได้เช่นเดียวกัน

จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา

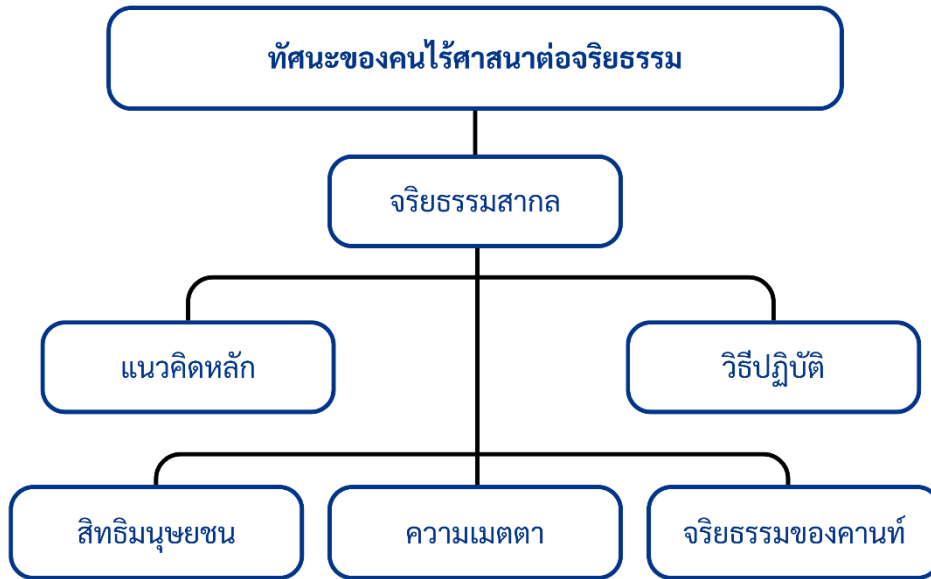
แม้คนไร้ศาสนาจะไม่ได้ยึดมั่นในหลักคำสอนหรือกรอบศีลธรรมจากศาสนาใดเป็นการเฉพาะ แต่ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาจะ “ขาดจริยธรรม” ตรงกันข้าม ในหลายสังคมกลับพบว่าคนไร้ศาสนามีกรอบคิด และวิถีปฏิบัติด้านจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานสากลของความเป็นมนุษย์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่าน แนวคิดหลัก และ วิถีปฏิบัติ ดังนี้

แนวคิดหลักของจริยธรรมสากลในกลุ่มคนไร้ศาสนา

1. สิทธิมนุษยชน (Human Rights) คนไร้ศาสนามักอ้างอิงสิทธิมนุษยชนเป็นหลักในการกำหนดพฤติกรรมและการตัดสินใจทางศีลธรรม โดยถือว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ ศาสนา เพศ หรือฐานะใด ๆ สิทธิมนุษยชนกลายเป็นกรอบกลางที่ใช้แทน “บัญญัติศาสนา” ในการตัดสินใจว่าการกระทำใดถูกหรือผิด ตัวอย่างเช่น การต่อต้านการเลือกปฏิบัติทางเพศ การเรียกร้องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น ชีวิต เสรีภาพ และความปลอดภัย

2. ความเมตตา (Compassion) แม้จะไม่ยึดโยงกับหลักศาสนา แต่ความเมตตายังคงเป็นค่านิยมที่สำคัญของคนไร้ศาสนา หลายคนมองว่า “การมีเมตตา” ไม่จำเป็นต้องอ้างอิงถึงพระเจ้า หากแต่เป็นคุณค่าที่เกิดจากการตระหนักถึงความทุกข์ ความเจ็บปวด และความเปราะบางของมนุษย์ร่วมกัน การช่วยเหลือผู้อื่น การปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือการเคารพในสิทธิของผู้อื่น จึงถือเป็นความดีที่ยึดโยงกับความเป็นมนุษย์โดยตรง ไม่ต้องอาศัยอำนาจศาสนามารับรอง

3. จริยธรรมของคานท์ (Kantian Ethics) ปรัชญาของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) มีอิทธิพลอย่างมากต่อการวางกรอบจริยธรรมแบบโลกวิสัย (Secular Ethics) โดยเฉพาะแนวคิด “กฎบัญญัติสูงสุด” (Categorical Imperative) ที่ระบุว่า มนุษย์ควรปฏิบัติในสิ่งที่สามารถยอมรับให้เป็นกฎสากลได้ และไม่ควรใช้ผู้อื่นเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายของตน คนไร้ศาสนาจำนวนมากยึดแนวคิดนี้เป็นหลัก โดยเห็นว่าการตัดสินใจทางศีลธรรมควรตั้งอยู่บนเหตุผล ไม่ใช่อำนาจภายนอก การกระทำที่ดีจึงไม่ใช่เพราะ “ศาสนาสั่ง” แต่เพราะมันมีคุณค่าในตัวเอง และสามารถยอมรับได้หากทุกคนทำเช่นเดียวกัน (Kant, 1785)

แผนภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างองค์ประกอบของทัศนะคนไร้ศาสนาต่อจริยธรรม
โดยเริ่มจากฐานคิดเชิงเหตุผลและมนุษยนิยม พัฒนาเป็นหลักคุณค่าด้านศักดิ์ศรีและความเสมอภาค
และแสดงออกผ่านพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

วิธีปฏิบัติด้านจริยธรรมของคนไร้ศาสนา

1. **การเคารพกฎหมาย** สำหรับคนไร้ศาสนา กฎหมายถือเป็นเสาหลักในการดำเนินชีวิตทางสังคม เนื่องจากกฎหมายเป็นกติกากลางที่กำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรม การปฏิบัติตามกฎหมายจึงเป็นวิถีจริยธรรมที่จับต้องได้ชัดเจน เป็นเสมือน “คัมภีร์ทางโลก” ที่ใช้กำกับพฤติกรรมโดยไม่ต้องอาศัยหลักธรรมศาสนา

2. **การปฏิบัติตามจารีต (Customs and Traditions)** แม้จะไม่สังกัดศาสนา แต่คนไร้ศาสนาก็มักเคารพและปฏิบัติตามจารีตของชุมชนที่ตนสังกัดอยู่ เพราะจารีตเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกัน เช่น การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมชุมชนเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้จะไม่ยึดถือในเชิงความศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ยอมรับในคุณค่าทางสังคมและความสัมพันธ์ที่จารีตสร้างขึ้น

3. **ค่านิยมร่วมสมัย (Social Values)** คนไร้ศาสนามักยึดถือค่านิยมที่สังคมในยุคสมัยหนึ่งให้ความสำคัญ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ สิ่งแวดล้อม ความโปร่งใส หรือประชาธิปไตย ค่านิยมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นแนวทางกำกับพฤติกรรม เช่นเดียวกับศีลธรรมทางศาสนา แต่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและการพัฒนาของสังคม

4. **ทัศนะส่วนบุคคล (Personal Perspectives)** ท้ายที่สุด คนไร้ศาสนามักยึด “เสียงของมโนธรรมตนเอง” หรือทัศนะส่วนบุคคลเป็นหลักสำคัญที่สุดในการตัดสินใจ พวกเขาเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถใช้เหตุผลและความรู้สึกผิดชอบชั่วดีตัดสินใจได้โดยไม่ต้องอาศัยการชี้นำจากศาสนา เช่น การเลือกที่จะทำความดี เพราะเห็นว่ามีคุณค่าต่อสังคม ไม่ใช่เพื่อหวังผลบุญ หรือหลีกเลี่ยงโทษทางศาสนา

จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนาจึงเป็นระบบคุณค่าที่ตั้งอยู่บน สิทธิมนุษยชน ความเมตตา และเหตุผลเชิงปรัชญา มากกว่าการเชื่อฟังศาสนบัญญัติ โดยในทางปฏิบัติ พวกเขายึดกฎหมาย จารีต ค่านิยม และ

มโนธรรมส่วนบุคคลเป็นหลักนำชีวิต แม้จะไม่มีศาสนามาก็ได้ แต่ก็ยังคงมีกรอบจริยธรรมที่มั่นคงและปรับตัวได้ตามสังคมสมัยใหม่ อันสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมได้ แม้จะไม่มีอยู่ภายใต้ร่มเงาของศาสนาใดก็ตาม

ความท้าทายจริยธรรมของคนไร้ศาสนา

แม้คนไร้ศาสนาจะมีกรอบคิดและระบบคุณค่าที่ตั้งอยู่บนสิทธิมนุษยชน ความเมตตา และเหตุผลทางปรัชญา แต่การดำรงอยู่โดยไม่พึ่งพิงกรอบศาสนาแบบดั้งเดิมย่อมนำมาซึ่ง ความท้าทายทางจริยธรรม ทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงปฏิบัติ ความท้าทายเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนการปรับตัวของปัจเจกในโลกสมัยใหม่ แต่ยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมโดยรวม

1. ความท้าทายด้านความชอบธรรมของจริยธรรม (Legitimacy of Morality) ในสังคมที่ศาสนามักถูกใช้เป็นรากฐานของศีลธรรม คนไร้ศาสนามักถูกตั้งคำถามว่า “ถ้าไม่มีศาสนา แล้วอะไรเป็นเครื่องชี้นำให้ทำความดี?” นี่เป็นความท้าทายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีจริยศาสตร์แบบศาสนา (Divine Command Theory) ซึ่งเชื่อว่าความดีและความชั่วถูกนิยามโดยพระเจ้า หรือบัญญัติทางศาสนา คนไร้ศาสนาต้องเผชิญกับการอธิบายว่า กรอบศีลธรรมของพวกเขามาจากไหน หากไม่ใช่จากศาสนา พวกเขามักใช้ทฤษฎีประโยชน์นิยม (Utilitarianism) (Bentham, 2007; Mill, 1861) และ ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Deontological Ethics) (Kant, 1785) เป็นฐาน โดยอธิบายว่าความดีสามารถกำหนดได้จากการใช้เหตุผลและผลลัพธ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่จำเป็นต้องอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ แต่ความท้าทายคือการทำให้สังคมยอมรับในความชอบธรรมนี้

2. ความท้าทายด้านความมั่นคงของค่านิยม (Stability of Values) ศาสนาให้ระบบคุณค่าและจารีตที่มีความมั่นคงสืบทอดยาวนาน แต่สำหรับคนไร้ศาสนา ระบบคุณค่ามักอิงกับ สิทธิมนุษยชน ค่านิยมร่วมสมัย และเหตุผลเชิงปัจเจก ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม หากวิเคราะห์ด้วย ทฤษฎีสัมพัทธนิยมทางศีลธรรม (Moral Relativism) จะเห็นว่าคนไร้ศาสนามีแนวโน้มที่จะยอมรับว่าความดี-ชั่วขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและบริบท ไม่ได้มี “ความจริงแท้” ที่ตายตัว ความท้าทายคือ เมื่อค่านิยมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เช่น เรื่องสิทธิเพศทางเลือก เทคโนโลยีชีวภาพ หรือการใช้ AI ในสังคม คนไร้ศาสนาจะถูกตั้งคำถามว่ามีหลักมั่นคงพอหรือไม่ในการรับมือ

3. ความท้าทายด้านแรงจูงใจในการทำ ความดี (Moral Motivation) สำหรับผู้ศรัทธาในศาสนา แรงจูงใจมักมาจาก “การทำบุญหวังผลบุญ” หรือ “การกลัวบาปกลัวนรก” แต่สำหรับคนไร้ศาสนา พวกเขาต้องหาคำตอบใหม่ว่าเหตุใดจึงควรทำความดี ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) ช่วยอธิบายได้ว่าคนไร้ศาสนาทำความดีเพราะเป็นการรักษาสอดคล้องร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบและผลประโยชน์ส่วนรวม แต่ความท้าทายคือ ในสังคมที่ผู้คนยังเชื่อมโยงศีลธรรมกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น คนไร้ศาสนาอาจถูกมองว่าขาดแรงจูงใจเพียงพอหรือมีเหตุผลเพื่อตนเองมากกว่าส่วนรวม

4. ความท้าทายด้านการยอมรับทางสังคม (Social Acceptance) ในบางสังคม การไม่สังกัดศาสนาถูกมองว่าเป็น “การเบี่ยงเบน” หรือ “การขาดหลักยึดเหนี่ยวทางใจ” ซึ่งอาจนำไปสู่การตีตราและการกีดกันทางสังคม ความท้าทายนี้สัมพันธ์กับ ทฤษฎีหน้าที่ของศาสนา (Functionalism – Durkheim, 1912) ที่อธิบายว่าศาสนามีบทบาทในการเชื่อมโยงผู้คนและสร้างความสามัคคี คนไร้ศาสนาจึงต้องเผชิญกับการถูกตั้งคำถามว่าพวกเขาจะสร้างความผูกพันทางสังคมได้อย่างไรโดยไม่มีศาสนา อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอย่าง Zuckerman (2010) แสดงให้เห็นว่าในบางประเทศ เช่น เดนมาร์กและสวีเดน สังคมไร้ศาสนากลับมีความสงบ

มีความไว้วางใจสูง และยังคงมีจริยธรรมที่มั่นคงโดยไม่ต้องอาศัยศาสนา ซึ่งเป็นการโต้แย้งต่อสมมุติฐานเดิมของ Durkheim

5. ความท้าทายจากเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ อีกหนึ่งความท้าทายสำคัญคือการรับมือกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่ศาสนาดั้งเดิมยังไม่มีคำตอบ เช่น จริยธรรมของ AI การแก้ไขพันธุกรรมมนุษย์ หรือการใช้ Big Data ในการควบคุมชีวิตประจำวัน คนไร้ศาสนามักต้องใช้กรอบคิดแบบ จริยธรรมเชิงผลลัพธ์ (Consequentialism) และ สิทธิมนุษยชนสากล มาเป็นหลักในการตอบคำถาม แต่ก็ต้องเผชิญความท้าทายว่า หลักเหล่านี้เพียงพอหรือไม่ในการกำหนด “ความถูกต้อง” ในประเด็นที่ซับซ้อน

6. ความท้าทายด้านกฎหมายและนโยบายสาธารณะ แม้รัฐสมัยใหม่จำนวนมากประกาศหลักเสรีภาพทางศาสนา แต่ในทางปฏิบัติ กฎหมายบางฉบับหรือระเบียบทางราชการอาจยังสะท้อนอคติทางศาสนา เช่น การกำหนดพิธีกรรมทางศาสนาในกิจกรรมของรัฐ การอ้างศีลธรรมทางศาสนาเป็นฐานในการออกกฎหมาย การขาดกลไกรองรับสิทธิของผู้ไม่สังกัดศาสนาอย่างชัดเจน ในบริบทสังคมที่ศาสนามีบทบาทสูงในพื้นที่สาธารณะ คนไร้ศาสนาอาจเผชิญกับความท้าทายในการแสดงอัตลักษณ์ของตนโดยไม่ถูกตีความว่าเป็นการต่อต้านวัฒนธรรมหลัก ดังนั้น คำถามสำคัญคือ รัฐควรวางตัวอย่างไรให้เกิด “ความเป็นกลางทางศาสนา” (religious neutrality) อย่างแท้จริง

ความท้าทายจริยธรรมของคนไร้ศาสนา จึงไม่ได้อยู่ที่การ “ขาดศาสนา” แต่คือการหาความชอบธรรม ความมั่นคง และแรงจูงใจทางศีลธรรมโดยไม่อาศัยกรอบศาสนาแบบดั้งเดิม การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีทางจริยศาสตร์ เช่น Divine Command Theory, Utilitarianism, Kantian Ethics, Social Contract Theory และ Functionalism ชี้ให้เห็นว่า คนไร้ศาสนามีความพยายามสร้างระบบจริยธรรมที่อิงกับเหตุผล สิทธิมนุษยชน และการอยู่ร่วมกันในสังคมสมัยใหม่ แต่ความท้าทายยังคงอยู่ที่การทำให้สังคมยอมรับ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคใหม่

โมเดลจากการศึกษา

จากการวิเคราะห์เอกสารและจัดหมวดหมู่เชิงแนวคิด ผู้วิจัยสังเคราะห์องค์ประกอบจริยธรรมของคนไร้ศาสนาออกเป็น “โครงสร้างเชิงลำดับชั้น” (Hierarchical Conceptual Model) ซึ่งประกอบด้วย 5 ระดับสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ระดับที่ 1 ฐานรากเชิงภววิทยา (Ontological Foundation)

มนุษยธรรม (Humanity) เป็นฐานคิดที่ยอมรับคุณค่าความเป็นมนุษย์ในตัวของตัวเอง (intrinsic human dignity) โดยไม่อ้างอิงอำนาจเหนือธรรมชาติ ฐานรากนี้ทำหน้าที่เป็นกรอบกำหนดว่า “เหตุใดมนุษย์จึงควรมีศีลธรรม” คำตอบคือ เพราะมนุษย์มีคุณค่าในฐานะเพื่อนร่วมโลก มิใช่เพราะคำสั่งศาสนาโดยจุดสำคัญเชิงวิเคราะห์ คือการเปลี่ยนฐานความชอบธรรมของศีลธรรมจาก “เทวบัญชา” ไปสู่ “คุณค่าความเป็นมนุษย์”

ระดับที่ 2 กลไกเชิงญาณวิทยา (Epistemological Mechanism)

เหตุผลและวิทยาศาสตร์ (Reason & Science) ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจว่าการกระทำใดควรหรือไม่ควร โดยใช้ตรรกะ หลักฐาน และผลกระทบเชิงประจักษ์ แทนการอ้างอิงคัมภีร์ ในเชิงโครงสร้างโมเดลนี้วาง “เหตุผล” เป็นกลไกคัดกรองก่อนแปรเปลี่ยนเป็นบรรทัดฐาน

ระดับที่ 3 หมวดคุณค่าจริยธรรม (Normative Ethical Domains)

จากฐานรากและกลไกดังกล่าว จึงสังเคราะห์ออกเป็น 4 หมวดคุณค่าหลัก ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น 2) ความยุติธรรมและความเสมอภาค 3) เสรีภาพและสิทธิมนุษยชน และ 4) ความรับผิดชอบต่อ

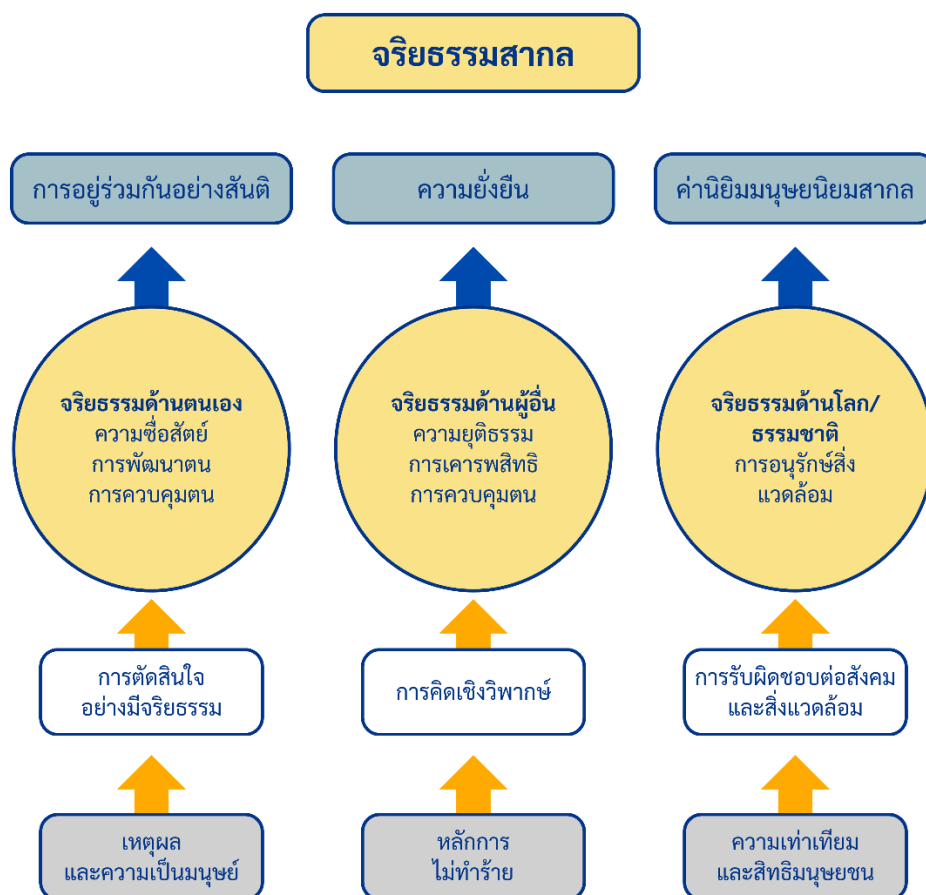

สิ่งแวดล้อมในเชิงทฤษฎี หมวดเหล่านี้คือ “ผลผลิตเชิงบรรทัดฐาน” (normative outputs) ของฐานมนุษยธรรมและการใช้เหตุผล

ระดับที่ 4 กระบวนการปฏิบัติ (Practical Ethical Process) โมเดลนี้ได้หยุดที่ระดับแนวคิด แต่เสนอวงจรปฏิบัติ 4 ขั้น ได้แก่ 1.การตระหนักรู้ 2.การไตร่ตรองด้วยเหตุผล 3.การกระทำอย่างรับผิดชอบ 4. การประเมินผลและปรับปรุง ซึ่งโครงสร้างนี้มีลักษณะเป็นวงจรสะท้อนกลับ (feedback loop) ทำให้จริยธรรมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ตายตัว

ระดับที่ 5 เป้าหมายปลายทาง (Teleological Aim)

สันติสุขร่วมกัน (Shared Harmony) คือผลลัพธ์ทางสังคมของกระบวนการทั้งหมด เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยไม่จำเป็นต้องมีศาสนาเป็นศูนย์กลาง

แผนภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างจริยธรรมสากลในฐานะระบบคุณค่าที่เริ่มจากหลักการพื้นฐานของศักดิ์ศรีและความเสมอภาค พัฒนาเป็นมาตรฐานเชิงบรรทัดฐาน และแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางสังคม อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลในสังคมพหุวัฒนธรรม

สรุป

บทความนี้ศึกษาประเด็น “จริยธรรมสากลของคนไร้ศาสนา” โดยมุ่งวิเคราะห์ว่า ศีลธรรมสามารถดำรงอยู่และกำกับการอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยไม่ต้องอาศัยกรอบความเชื่อทางศาสนาอย่างไร การศึกษาชี้ให้เห็นว่า “คนไร้ศาสนา” มิได้หมายถึงผู้ปฏิเสธศีลธรรม หากหมายถึงบุคคลที่ไม่ผูกมัดลักษณะของ

ตนกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่ยังคงยึดถือคุณค่าทางจริยธรรมบนฐานเหตุผล มนุษยธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากการสังเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยเสนอโมเดลจริยธรรมที่มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น เริ่มจากฐานรากด้านมนุษยธรรม ใช้เหตุผลและวิทยาศาสตร์เป็นกลไกตัดสินทางศีลธรรม แดกแขนงเป็นหมวดคุณค่าหลัก ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ความยุติธรรมและความเสมอภาค เสรีภาพและสิทธิมนุษยชน และความรับผิดชอบต่อโลก ทั้งนี้ โมเดลดังกล่าวเน้นกระบวนการปฏิบัติจริงผ่านการตระหนักรู้ การไตร่ตรอง การลงมือทำ และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

บทความยังอภิปรายความท้าทายของคนไร้ศาสนา ทั้งในมิติการยอมรับทางสังคม โครงสร้างกฎหมาย และบริบทสังคมไทยที่ศีลธรรมมักเชื่อมโยงกับศาสนาอย่างแนบแน่น จึงเสนอว่า การสร้าง “พื้นที่กลางทางคุณค่า” ที่ตั้งอยู่บนจริยธรรมสากลและความเป็นกลางทางศาสนา เป็นแนวทางสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม บทความยืนยันว่า แม้ไม่มีศาสนาเป็นฐานอ้างอิง มนุษย์ก็สามารถสร้างระบบจริยธรรมที่มีเหตุผลมั่นคง และมุ่งสู่สันติสุขร่วมกันได้ หากตั้งอยู่บนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และการใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเด็นคนไร้ศาสนาและจริยธรรม พบว่าประเด็นนี้ยังมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจทั้งในเชิงสังคมและวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่ยังมีการยึดโยงศาสนากับศีลธรรมอย่างแนบแน่น ข้อเสนอแนะจึงสามารถนำเสนอได้ในหลายระดับ ดังนี้

ประการแรก ระดับการวิจัยและวิชาการ ควรส่งเสริมการศึกษาที่มุ่งเน้นการเปรียบเทียบแนวคิดจริยธรรมแบบศาสนาและจริยธรรมแบบไม่อิงศาสนาอย่างเป็นระบบ ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยอธิบายกลไกการดำรงอยู่ของศีลธรรมในกลุ่มคนไร้ศาสนา

ประการที่สอง ระดับสังคมและการสื่อสาร ควรส่งเสริมการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างให้แก่กลุ่มคนไร้ศาสนา เพื่อแสดงออกถึงแนวคิด ค่านิยม และการปฏิบัติด้านจริยธรรมอย่างสร้างสรรค์ ลดอคติและความเข้าใจผิดที่มักเกิดจากการเหมารวมว่า “ไร้ศาสนาเท่ากับไร้ศีลธรรม”

ประการที่สาม ระดับนโยบายสาธารณะ ควรมีการพิจารณาในการออกแบบหลักสูตรการศึกษาหรือกิจกรรมทางสังคมที่ไม่จำกัดจริยธรรมไว้ภายใต้กรอบความเชื่อทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เปิดโอกาสให้แนวคิดเชิงเหตุผล จริยธรรมสากล และแนวคิดสิทธิมนุษยชนมีบทบาทร่วมในการปลูกฝังค่านิยมทางสังคม

ประการที่สี่ ระดับการปฏิบัติ ควรพัฒนากลไกหรือรูปแบบกิจกรรมที่ทำให้เห็นว่าคนไร้ศาสนาก็สามารถดำเนินชีวิตด้วยหลักการแห่งความดีงาม ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และความเมตตาต่อสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะช่วยลดการแบ่งแยกและสร้างความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น

ข้อเสนอแนะทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับคนไร้ศาสนาและจริยธรรม ไม่เพียงเป็นการสร้างความรู้ใหม่ในทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อและอยู่ร่วมกันได้อย่างเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกฝ่าย

เอกสารอ้างอิง

วิจารณ์ พานิช. (2563). *ศีลธรรมในสังคมไทย: จากศาสนาถึงจริยธรรมพลเมือง*. สถาบันอาศรมศิลป์.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *การสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ. 2561*. กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *รายงานการสำรวจประชากรตามศาสนาในประเทศไทย พ.ศ. 2563*. กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุชาติ เถียรทอง. (2564). *ศาสนาในยุคใหม่: ความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในสังคมไทยร่วมสมัย*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Bentham, J. (2007). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Dover Publications. (Original work published 1789)
- Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Anchor Books.
- Cornell University Department of Sociology. (2025, June 23). *Young people are moving away from religion: The spiritual understanding of the new generation is changing*. Retrieved 12 November, 2025, From <https://sociology.cornell.edu/news/young-people-are-moving-away-religion-spiritual-understanding-new-generation-changing>
- Dalai Lama. (2011). *Beyond religion: Ethics for a whole world*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Durkheim, É. (1912). *The elementary forms of religious life*. Alcan.
- Habermas, J. (2006). Religion in the public sphere. *European Journal of Philosophy*. 14(1), 1–25.
- Harris, S. (2010). *The moral landscape: How science can determine human values*. Free Press.
- Kant, I. (1785). *Groundwork of the metaphysics of morals*. Johann Friedrich Hartknoch.
- Kurtz, P. (2000). *Embracing the power of humanism*. Rowman & Littlefield Publishers.
- MacIntyre, A. (1981). *After virtue: A study in moral theory*. University of Notre Dame Press.
- Mill, J. S. (1861). *Utilitarianism*. Parker, Son, and Bourn.
- Pew Research Center. (2015a). *America's changing religious landscape*. Retrieved 12 November, 2025, From <https://www.pewresearch.org/religion/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/>
- Pew Research Center. (2015b). *The future of world religions: Population growth projections, 2010–2050*. Pew Forum on Religion & Public Life.
- Pew Research Center. (2017). *The changing global religious landscape*. Pew Research Center.
- Pew Research Center. (2021). *The global religious landscape: A report on the size and distribution of the world's major religious groups*. Pew Forum on Religion & Public Life.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Taylor, C. (2007). *A secular age*. Harvard University Press.
- Taylor, C. (2018). *A secular age*. Harvard University Press.

- UNESCO. (2016). *Ethics education for children: A global perspective*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights (UDHR)*. United Nations.
- Zuckerman, P. (2008). *Society without God: What the least religious nations can tell us about contentment*. New York University Press.
- Zuckerman, P. (2010). *Society without God: What the least religious nations can tell us about contentment*. New York University Press.

กลไกทางกฎหมายกับการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน :
ความมั่นคงทางน้ำสู่ความมั่นคงของสังคมไทย
Legal Mechanisms for Sustainable Water Management:
Water Security for the stability of Thai society

¹พันธุ์ทิพย์ นवानุช*, ²สุธาสิณี พิริยะกิจโกมล, ³ปัทิตตา ชัยมูลชื่น,
⁴ณัฐวุฒิ ทิวง และ ⁵อนุวัตร เอี่ยมแพร

¹Punthip Navanuch, ²Suthasinee Phiriyakijkomol, ³Patitta Chaimoonchuen,

⁴Nattawut Thiwang, ⁵Anuwat Iamprae

Email: Punthip.ncu@gmail.com*

Received: January 21, 2026 Revised: March 19, 2026 Accepted: March 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลไกทางกฎหมายในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบแนวคิด “ความมั่นคงทางน้ำ” โดยเชื่อมโยงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำสู่ความมั่นคงของสังคมไทย วิเคราะห์กฎหมาย นโยบาย และแนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ UN-Water เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) รวมถึงการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) พบว่าความมั่นคงทางน้ำเป็นรากฐานความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน

บทความวิชาการนี้ ชี้ให้เห็นข้อจำกัดกลไกทางกฎหมาย เช่น ความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการบูรณาการเชิงนโยบาย จึงเสนอให้พัฒนากลไกทางกฎหมายที่ยึดหลักความมั่นคงทางน้ำ เป็นศูนย์กลางของการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงสอดคล้องกันระหว่างความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติกับความมั่นคงของสังคมไทย

คำสำคัญ: กลไกทางกฎหมาย; การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน; ความมั่นคงทางน้ำ

ABSTRACT

This academic article aims to analyze legal mechanisms for sustainable water management under the framework of “water security,” linking water resources administration to the stability of Thai society. By examines relevant laws, UN-Water concepts, the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), and Thailand’s 20 - Year National Strategy (2018 – 2037), the study reveals that water security constitutes the foundation for economic security, social security, and the public’s quality of life.

Furthermore, this article highlights critical limitations within current legal mechanisms, specifically regarding jurisdictional redundancy among relevant agencies and challenges in

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่; Assistant Professor Dr., Department of Law, Faculty of Law, North-Chiang Mai University

²⁻⁵ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่; Department of Law, Faculty of Law, North-Chiang Mai University

² suthasineep@northcm.ac.th, ³ pathitta@northcm.ac.th, ⁴ nattawud@northcm.ac.th, ⁵ anuwat@northcm.ac.th

policy integration. Consequently, the author proposes the development of legal mechanisms that establish water security as the core principle of water resources management, this approach aims to foster a coherent alignment between the sustainability of natural resources and the security of Thai society.

Keywords: Legal Mechanisms; Sustainable Water Management; Water Security

บทนำ

การดำรงอยู่ของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สาธารณะสุข ความมั่นคงทางอาหาร ตลอดจนเสถียรภาพทางสังคม ล้วนมีพื้นฐานความสัมพันธ์กับทรัพยากรน้ำ องค์การน้ำแห่งสหประชาชาติ โดย UN-Water ซึ่งเป็นกลไกประสานงานระหว่างหน่วยงานของสหประชาชาติ (UN) และองค์กรระหว่างประเทศ ที่ทำงานเกี่ยวกับน้ำและสุขาภิบาล ได้กล่าวถึงแนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ (UN) ว่า คือความสามารถของประชาชนในการปกป้องการเข้าถึงน้ำที่มีคุณภาพ ที่ยอมรับได้ในปริมาณที่พอเพียง (UN-Water, 2013) ดังนั้นตามกรอบของ UN-Water จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงในเชิงปริมาณที่มีน้ำเพียงพอ แต่ยังครอบคลุมถึงคุณภาพน้ำ การเข้าถึงอย่างเป็นธรรม การปกป้องคุ้มครองระบบนิเวศ และความสามารถของรัฐในการป้องกันและรับมือกับความเสียหายจากภัยพิบัติทางน้ำ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แนวคิดดังกล่าวนี้ ยังไปสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะ SDG 6 ว่าด้วยการประกันการเข้าถึงน้ำสะอาดและสุขาภิบาล และ SDG 16 ว่าด้วยการส่งเสริมสังคมที่สงบสุข การเข้าถึงความยุติธรรม และการพัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยึดหลักนิติธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากร สะท้อนให้เห็นว่า “น้ำ” มิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางกายภาพ หากแต่เป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกับระบบธรรมาภิบาล ความเป็นธรรม อีกทั้งยังเป็นรากฐานของความมั่นคงของสังคมโดยรวมด้วย

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580), (2561) ในเรื่องความมั่นคงทางน้ำเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ ซึ่งกำหนดให้ความมั่นคงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในประเด็นหลักของการพัฒนาประเทศ ความท้าทายที่สำคัญคือ “กลไกทางกฎหมาย” อันจะนำแนวคิดเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ บทความวิชาการนี้ จึงต้องการศึกษาบทบาทและข้อจำกัดของกลไกทางกฎหมายในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยวิเคราะห์จากกรอบแนวคิดความมั่นคงทางน้ำ UN-Water และกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เชื่อมโยงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไปสู่ความมั่นคงของสังคมไทย อันจะนำไปสู่ข้อเสนอประเด็นกฎหมายต่อไป

แนวคิดของ UN-Water ด้านความมั่นคงทางน้ำ

UN-Water เสนอนิยาม ความมั่นคงทางน้ำ คือ ความสามารถของประชากรในการเข้าถึงน้ำ ที่มีปริมาณและคุณภาพเพียงพออย่างยั่งยืน เพื่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการคุ้มครองมลพิษและภัยพิบัติทางน้ำ รวมถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศ (UN-Water, 2013) จากคำนิยามดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่าความมั่นคงทางน้ำ นอกจากจะเป็นเรื่องการจัดสรรน้ำแล้ว ยังเป็นแนวคิดในเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงกับสิทธิขั้นพื้นฐาน ความปลอดภัยและความมั่นคงของสังคม กล่าวได้ว่า UN-Water ได้พัฒนาและผลักดัน “ความมั่นคงทางน้ำ” ในฐานะที่เป็นกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ ด้านน้ำและสุขาภิบาล เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดนโยบาย กฎหมาย และการ

บริหารจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐสมาชิก โดยสร้างความเข้าใจเรื่องน้ำจากการเป็นทรัพยากรธรรมชาติไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ สังคม และรัฐ

แนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ UN-Water มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. ความพอเพียงของปริมาณน้ำ
2. คุณภาพน้ำที่เหมาะสมต่อการอุปโภคบริโภค และระบบนิเวศ
3. การเข้าถึงน้ำอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง
4. การป้องกันและจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางน้ำ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย
5. การคุ้มครองระบบนิเวศและความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำในระยะยาว

อย่างไรก็ดี องค์ประกอบเหล่านี้ต้องอาศัยกลไกทางกฎหมายและหน่วยงานที่เข้มแข็ง ในการกำหนดเกณฑ์ และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ UN-Water มีนัยสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายทรัพยากรน้ำ ด้วยเหตุที่ว่าเป็นแนวคิดที่เน้นบทบาทของรัฐ ในการเข้าถึงน้ำของประชาชน ควบคู่กับการกำกับดูแลการใช้น้ำเพื่อประโยชน์สาธารณะ และการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในมิติด้านกฎหมาย แนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ UN-Water ซึ่ง Biswas และ Tortajada กล่าวไว้ว่า ทั้งด้านการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงน้ำ การคุ้มครองสิทธิของประชาชนและการเสริมสร้างความสามารถของรัฐในการรับมือกับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Biswas & Tortajada, 2010)

กล่าวโดยสรุป ความมั่นคงทางน้ำภายใต้กรอบแนวคิด UN-Water เป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ ที่เชื่อมโยงทรัพยากรน้ำเข้ากับความมั่นคงของมนุษย์ สังคม และรัฐ

การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่พยายามสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำกับการคุ้มครองทรัพยากรในระยะยาว การจัดการน้ำจึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย นโยบายสาธารณะ หลักธรรมภิบาล และสิทธิของประชาชน จึงต้องอาศัยกลไกที่สามารถเชื่อมโยงมิติทางทรัพยากรน้ำกับมิติทางสังคม เศรษฐกิจ อย่างเป็นระบบ

1. การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในมิติของความมั่นคงทางน้ำ

การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดเพื่อตอบโจทย์การใช้ทรัพยากรน้ำ ภายใต้ข้อจำกัดด้านปริมาณ คุณภาพและความไม่แน่นอนจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบความมั่นคงทางน้ำ ที่มองว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์และสังคม และตามแนวคิดของ UN-Water การจัดการอย่างยั่งยืนต้องครอบคลุมทั้งปริมาณ คุณภาพ การเข้าถึงอย่างเป็นธรรม การคุ้มครองระบบนิเวศ และความสามารถของรัฐในการป้องกันและรับมือกับความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางน้ำ การจัดการน้ำจึงต้องอาศัยกลไกทางกฎหมาย และหน่วยงานในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน (สำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2561)

2. มาตรการทางกฎหมายการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

มาตรการทางกฎหมายการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง การบังคับใช้กฎหมายที่สามารถกำหนดกรอบการใช้ การอนุรักษ์ และการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ จึงถือว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติ โดยการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ ผู้ใช้น้ำ ภาคธุรกิจ ตลอดจนชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ

กฎหมายการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ได้แก่ การกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล และเป็นธรรม การควบคุมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพน้ำและระบบนิเวศ การกำกับดูแลการใช้ น้ำ ตลอดจนการกำหนดมาตรการป้องกันและเยียวยาความเสียหายจากภัยพิบัติทางน้ำ กฎหมายที่มี ประสิทธิภาพต้องสามารถสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจกับการคุ้มครอง ทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์จนกระทบต่อสิทธิของผู้อื่นหรือสาธารณะประโยชน์

แม้จะมีการพัฒนากฎหมายในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติทรัพยากร น้ำ พ.ศ.2561 แต่เมื่อพิจารณาในทางปฏิบัติพบว่ากลไกบางประการสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บางกลไกยังมีข้อจำกัด กล่าวคือ กลไกที่ทำงานสามารถทำงานได้จริง คือแผนแม่บทการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ที่ช่วยให้การกำหนดนโยบายและการวางแผนด้านทรัพยากรน้ำมีทิศทางที่ชัดเจน และบูรณาการระหว่างหน่วยงานของภาครัฐมากขึ้น ส่วนกลไกที่ยังมีข้อจำกัด เช่น เรื่องการบังคับใช้กฎหมาย และการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ การบริหารจัดการน้ำมีความเกี่ยวข้องกับหลาย หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นกรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความ ซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ และข้อจำกัดในการบูรณาการนโยบายระดับพื้นที่

อย่างไรก็ดี การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น ในกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจากประชาชนเป็นทั้งผู้ใช้และผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการนโยบายด้านน้ำ การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาลน้ำ และช่วยเพิ่ม ความชอบธรรมและประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ (พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ, 2561)

3. การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนกับความมั่นคงของสังคมไทย

ประเทศไทยมีการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนที่มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับความมั่นคงของสังคม ทั้งด้าน เศรษฐกิจ การเกษตร ความเป็นอยู่ของประชาชน ปัญหาน้ำแล้งและอุทกภัยที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง สะท้อนให้เห็น ถึงความเปราะบางของระบบการจัดการน้ำ และชี้ให้เห็นว่าการขาดการบูรณาการระหว่างกฎหมาย นโยบาย และการบริหารจัดการ อาจนำไปสู่ความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้างในระยะยาว

การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน นอกจากเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการ เสริมสร้างความมั่นคงของสังคม การมีกลไกทางกฎหมายที่ชัดเจน โปร่งใส และสามารถบังคับใช้ได้จริง จะช่วย ลดความขัดแย้งในการใช้น้ำ สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร และเพิ่มความสามารถของรัฐในการ รับมือกับวิกฤตด้านน้ำ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานของเสถียรภาพทางสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนัก ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2563)

กล่าวโดยสรุป การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ด้าน กฎหมาย นโยบาย และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างรอบด้าน การพัฒนากลไกทางกฎหมายให้ สอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงทางน้ำเป็นเงื่อนไขสำคัญ ไปสู่ความมั่นคงของสังคมไทยในระยะยาว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

มาตรการทางกฎหมายการจัดการน้ำของประเทศไทย

มาตรการทางกฎหมายการจัดการน้ำของประเทศไทยถือเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดกรอบการ อนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรน้ำ โดยกฎหมายทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกำกับพฤติกรรมของผู้ใช้น้ำและ หน่วยงานของรัฐ ตลอดจนเป็นกลไกในการจัดสรรทรัพยากรน้ำให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรน้ำในฐานะ ปัจจัยพื้นฐานของความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว การพัฒนากฎหมายด้านทรัพยากรน้ำจึงมุ่งสร้าง

สมดุลระหว่างความต้องการใช้น้ำของภาคเกษตร อุตสาหกรรม และชุมชนเมือง กับการคุ้มครองระบบนิเวศ และสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงน้ำอย่างเป็นธรรม โดยมีกลไกทางกฎหมายที่ทำงานผ่านโครงสร้างเชิงระบบ (system-based governance) และการบริหารจัดการแบบบูรณาการเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำ (Integrated Water Resources Management: IWRM) ซึ่งเน้นการเชื่อมโยงทั้งเชิงนโยบาย เชิงสถาบัน และเชิงปฏิบัติการ เข้าด้วยกัน กลไกทางกฎหมายการจัดการน้ำสามารถอธิบายกระบวนการทำงานได้ดังนี้ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565)

มาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยดำเนินการผ่านกลไกเชิงระบบที่เชื่อมโยงทั้งด้านนโยบาย การกำกับควบคุม และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ โดยประการแรก เป็นการกำหนดนโยบายและแผนการบริหารจัดการน้ำระดับชาติ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้องค์กรกลาง เช่น สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนแม่บท และยุทธศาสตร์ด้านน้ำ รวมทั้งเป็นกลไกในการบูรณาการแผนงานและงบประมาณของหน่วยงานต่าง ๆ ให้เกิดเอกภาพทั้งในระดับประเทศ และระดับลุ่มน้ำ อันเป็นการเชื่อมโยงการบริหารจัดการในแนวดิ่ง (vertical integration) จากส่วนกลางสู่พื้นที่ ประการที่สอง เป็นการกำกับดูแลและควบคุมการใช้ทรัพยากรน้ำ โดยกลไกทางกฎหมายทำหน้าที่กำหนดกติกา (regulatory framework) ในการใช้น้ำ อาทิ การกำหนดสิทธิการใช้น้ำ การออกใบอนุญาต การจัดสรรน้ำ และการควบคุมกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินการในเชิงปฏิบัติ ควบคู่กับการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมาย เช่น การกำหนดค่าใช้น้ำและมาตรการควบคุมการใช้ที่ดิน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้น้ำและลดความเสี่ยงจากวิกฤตน้ำ ประการที่สาม เป็นการบังคับใช้กฎหมายควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกลไกทางกฎหมายมิได้จำกัดอยู่เพียงการควบคุมโดยรัฐเท่านั้น หากแต่ยังเปิดพื้นที่ให้ประชาชน องค์กรผู้ใช้น้ำ และภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมผ่านคณะกรรมการลุ่มน้ำ และเวทีการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ อันเป็นการเชื่อมโยงการบริหารจัดการในแนวนอน (horizontal integration) ระหว่างหน่วยงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมดังกล่าวถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาลด้านน้ำ (water governance) ที่ช่วยเสริมสร้างความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความยั่งยืนของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระยะยาว (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565)

พัฒนาการของกฎหมายทรัพยากรน้ำของประเทศไทย

พัฒนาการของกฎหมายทรัพยากรน้ำของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านแนวคิดการจัดการน้ำ ในระยะแรกยังไม่มีกฎหมายเฉพาะด้านทรัพยากรน้ำ แต่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ.2485 กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายหลักด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและการชลประทาน พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ.2520 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะด้านที่ควบคุมน้ำบาดาล และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เป็นกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญด้านคุณภาพน้ำและการควบคุมมลพิษทางน้ำ กฎหมายแต่ละฉบับต่างมุ่งควบคุมหรือใช้ประโยชน์จากน้ำ ตามภารกิจของหน่วยงานแต่ละแห่งเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ การเกษตร

ภายใต้กระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เริ่มให้ความสำคัญกับการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การจัดทำแผนแม่บท และการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามาเป็นองค์ประกอบของการจัดการน้ำ และความจำเป็นในการมีกฎหมายที่สามารถบูรณาการการจัดการน้ำในทุกมิติ (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2562b)

พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561

กฎหมายฉบับนี้ ถือได้ว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับน้ำฉบับแรก ที่กำหนดกรอบการจัดการทรัพยากรน้ำในภาพรวมของประเทศ โดยยึดหลักการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ บูรณาการและสอดคล้องกับแผนพัฒนาและยุทธศาสตร์ชาติ (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2562a) สาระสำคัญของพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561

กฎหมายฉบับนี้ ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับน้ำที่กำหนดกรอบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาพรวมของประเทศ โดยยึดหลักการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการและสอดคล้องกับแผนพัฒนาและยุทธศาสตร์ชาติ

1. ขอบเขตการบังคับใช้ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นกฎหมายบูรณาการ การจัดสรรการใช้ น้ำ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ สิทธิในน้ำ รวมทั้งการบริหารจัดการในภาวะน้ำแล้งและภาวะน้ำท่วมให้เกิดความเป็นเอกภาพ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่กรณีที่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ ก็ให้ดำเนินการไปตามกฎหมายเฉพาะนั้น เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 3)

2. บทนิยาม เพื่อใช้บังคับในพระราชบัญญัตินี้ คำว่า “น้ำ” “ทรัพยากรน้ำ” และ “ทรัพยากรน้ำสาธารณะ” หมายความว่า น้ำทั้งผิวดิน ทั้งใต้ดิน แหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งกักเก็บน้ำ คลองส่งน้ำ พื้นที่น้ำหลาก ทั้งในแหล่งที่ประชาชนใช้หรือสงวนไว้ให้ประชาชนใช้ร่วมกัน แหล่งน้ำตามธรรมชาติอื่น ๆ แหล่งน้ำที่รัฐจัดสร้างหรือพัฒนาขึ้นเพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนทางน้ำชลประทานตามกฎหมายว่าด้วยการชลประทาน น้ำบาดาล ตามกฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาล

“การใช้น้ำ” หมายความว่า การดำเนินกิจกรรมในทรัพยากรน้ำสาธารณะเพื่อการอุปโภคบริโภค การรักษาระบบนิเวศ จารีตประเพณี การบรรเทาสาธารณภัย เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การท่องเที่ยว คมนาคม การประปา การผลิตพลังงาน หรือเพื่อประโยชน์อย่างใด ไม่ว่าจะทำให้น้ำมีปริมาณเปลี่ยนแปลงหรือไม่ก็ตาม

“ภาวะน้ำแล้ง” หมายความว่า สภาวะที่ปริมาณน้ำ ปริมาณการไหลของน้ำ หรือระดับน้ำลดลงอย่างต่อเนื่อง จนอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคน สัตว์ และพืชที่อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

“ภาวะน้ำท่วม” หมายความว่า สภาวะที่ปริมาณน้ำ ปริมาณการไหลของน้ำ หรือระดับน้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคน สัตว์ และพืชที่อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่ไม่รวมถึงภาวะน้ำขึ้นน้ำลง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ปกติตามธรรมชาติ

“ผิวน้ำ” หมายความว่า แผนหรือแผนผังแสดงระบบทางน้ำที่มีน้ำไหลผ่าน ซึ่งเชื่อมโยงกันตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงทางออกสู่พื้นที่แหล่งน้ำ ครอบคลุมทั้งแม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึง พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่แหล่งกักเก็บน้ำ พื้นที่น้ำหลาก พื้นที่น้ำนอง พื้นที่ลุ่มต่ำ ทางน้ำหรือพื้นที่ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือมนุษย์สร้าง โดยทางน้ำดังกล่าว อาจมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี หรือบางช่วงเวลาก็ได้ (มาตรา 4)

“สิทธิในน้ำ” เป็นหลักเกณฑ์ในการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำสาธารณะ กำหนดให้ทรัพยากรน้ำสาธารณะเป็นของส่วนรวม บุคคลมีสิทธิใช้หรือเก็บกักน้ำได้เท่าที่จำเป็นแก่ประโยชน์ในกิจกรรมหรือที่ดินของตน โดยไม่เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนหรือเสียหายแก่บุคคลอื่น (มาตรา 8)

3. องค์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดองค์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ไว้ 3 ระดับ คือ

- ระดับชาติ คือ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) (มาตรา 9)
- ระดับลุ่มน้ำ คือ คณะกรรมการลุ่มน้ำประจำลุ่มน้ำ (มาตรา 27)
- ระดับองค์กรผู้ใช้น้ำ เพื่อสะท้อนการมีส่วนร่วมของประชาชน (มาตรา 38)

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรน้ำ โดยทั่วไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการบูรณาการเกี่ยวกับการใช้น้ำ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้เกิดความเป็นเอกภาพ กล่าวคือ จัดทำนโยบายและแผนแม่บทเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน องค์กรผู้ใช้น้ำ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เมื่อแผนแม่บทได้รับความเห็นชอบและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้ และหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำปฏิบัติตาม (มาตรา 17, 18 ใน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561, 2561)

คณะกรรมการลุ่มน้ำประจำลุ่มน้ำ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำ โดยจัดทำแผนแม่บทการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำ จัดทำแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้ง แผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำท่วม ตลอดจนกำหนดหลักเกณฑ์และระเบียบการใช้น้ำ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำ ทั้งนี้ภายใต้กรอบและแนวทางของ กนช. ที่กำหนด

องค์กรผู้ใช้น้ำ พระราชบัญญัติฉบับนี้ รับรองให้บุคคลซึ่งใช้น้ำในบริเวณใกล้เคียงกัน และอยู่ในเขตลุ่มน้ำเดียวกัน มีสิทธิรวมตัวกันจดทะเบียนก่อตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำ เพื่อประโยชน์ร่วมกันเกี่ยวกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในหมู่สมาชิกขององค์กรผู้ใช้น้ำ โดยมีวัตถุประสงค์ อำนาจหน้าที่ การดำเนินงาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง (มาตรา 38 ใน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561, 2561) ทั้งนี้การจดทะเบียนก่อตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำตามกฎหมายฉบับนี้ ให้เป็นไปด้วยความสมัครใจ เพื่อนำไปบริหารจัดการทรัพยากรน้ำด้านต่าง ๆ ให้เกิดความเป็นเอกภาพ มีความสมดุลและยั่งยืน (มาตรา 27 ใน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561, 2561)

ภาวะน้ำแล้งและภาวะน้ำท่วม พระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ จัดทำผังน้ำเสนอคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) เพื่อให้ความเห็นชอบและประกาศในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 23 ประกอบ มาตรา 17) หลังจากนั้น การใช้ประโยชน์ที่ดินที่อยู่ในระบบทางน้ำตามผังน้ำ ต้องไม่ก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนทางน้ำ หรือกีดขวางการไหลของน้ำ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติตามแผนป้องกันและแก้ไขน้ำแล้ง และแผนป้องกันแก้ไขภาวะน้ำท่วม (มาตรา 56 ใน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, 2561)

การอนุรักษ์และการพัฒนาทรัพยากรน้ำสาธารณะ กรณีที่คณะกรรมการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เห็นว่าพื้นที่ใดมีลักษณะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหรือพื้นที่ชุ่มน้ำ สมควรสงวนไว้เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำสาธารณะ ก็ให้พิจารณาดำเนินการให้พื้นที่นั้นเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (มาตรา 73 ใน พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, 2561) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบของ กนช. มีอำนาจออกกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ที่ดินที่อาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำสาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์หรือพัฒนาทรัพยากรน้ำสาธารณะให้เป็นไปโดยรวม (มาตรา 74 พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561, 2561)

กล่าวโดยสรุป พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 เป็นกฎหมายแม่บท ที่วางกรอบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศอย่างเป็นระบบและบูรณาการ และมุ่งแก้ไขปัญหาการบริหารน้ำที่กระจัดกระจาย ด้วยการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารจัดการในระดับชาติและระดับลุ่มน้ำ พร้อมทั้งวางกลไกการป้องกันและรับมือกับภัยพิบัติทางน้ำ ควบคู่กับการคุ้มครองระบบนิเวศแหล่งน้ำและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ

ทุกภาคส่วน สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงผ่านจากการจัดการน้ำเชิงเฉพาะกิจ ไปสู่การบริหารจัดการน้ำในมิติของความมั่นคง ความยั่งยืนในระยะยาว

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561 – 2580)

ในเรื่องของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การกำหนดทิศทางเชิงนโยบายถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดกรอบการดำเนินงานด้านทรัพยากรน้ำ เป็นการเชื่อมโยงการจัดการน้ำเข้ากับความมั่นคงของประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย ดังนั้น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) จึงถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไปสู่การพัฒนา ดังนี้

1. **ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง** กำหนดให้ทรัพยากรน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของประเทศ โดยมุ่งลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม น้ำแล้ง และการขาดแคลนน้ำ เน้นการบริหารจัดการน้ำที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

2. **ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา** โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งปัจจัยพื้นฐานของคุณภาพชีวิตและสุขภาวะ ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระหว่างพื้นที่เมือง ชนบท และกลุ่มประชากรต่าง ๆ

3. **ยุทธศาสตร์ด้านเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม** โดยเน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูและการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างสมดุล รวมถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มองความมั่นคงทางน้ำเป็นฐานของความมั่นคงของสังคมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงทางชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี 2561-2580, 2561)

เชื่อมโยงความมั่นคงทางน้ำ ตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561

พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทด้านการบริหารจัดการน้ำของประเทศไทย ซึ่งวางหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงด้านน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การเกษตร อุตสาหกรรม และการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับกรอบแนวคิดและเจตนารมณ์ของนิยามความมั่นคงทางทางด้านน้ำของ UN-Water ที่เน้นการเข้าถึงน้ำอย่างยั่งยืนในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม การคุ้มครองจากมลพิษและภัยพิบัติทางน้ำ การอนุรักษ์ระบบนิเวศ ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิด “การเข้าถึงน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นการคุ้มครองความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน” ตามนิยามของ UN-Water ในขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการป้องกันมลพิษทางน้ำและภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับน้ำในนิยามของ UN-Water ยังสอดคล้องกับกลไกตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ที่ให้ความสำคัญกับการกำหนดเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ การจัดลำดับความสำคัญของการใช้น้ำในภาวะวิกฤต และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงทางด้านน้ำในเชิงกฎหมายและเชิงนโยบาย

นอกจากนี้ นิยามความมั่นคงทางด้านน้ำของ UN-Water ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการพัฒนาบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมกับฐานทรัพยากรของประเทศไทยระยะยาว ทรัพยากรน้ำจึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงของประชาชน

กล่าวโดยสรุป นิยามความมั่นคงทางด้านน้ำของ UN-Water เป็นเหมือนกรอบแนวคิดสากลที่สามารถอธิบาย และรองรับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงน้ำ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน การป้องกันภัยพิบัติของประเทศไทยในระยะยาว

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี

ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ มีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และประเทศ รัฐบาลก็พยายามแก้ไข ปัญหาแต่เนื่องจากประเทศไทย มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำกระจัดกระจาย หลายหน่วยงาน ก่อให้เกิดปัญหาความทับซ้อนในเชิงโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ การใช้งบประมาณ และขาด ความเป็นเอกภาพ เพราะไม่มีหน่วยงานหลักเข้ามาดูแลบริหารจัดการในภาพรวม จนกระทั่งรัฐบาล มีนโยบาย แก้ปัญหาอย่างจริงจัง โดยกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการน้ำ ออกเป็น 4 เสาหลัก เพื่อใช้กำหนดทิศทาง ในการดำเนินงานปรับปรุงโครงสร้างบริหารน้ำให้เกิดประโยชน์ ประกอบด้วย

1. แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580)
2. การจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
3. ด้านกฎหมาย
4. ส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี ผลงานวิชาการมาใช้ขับเคลื่อนแผนแม่บท ทรัพยากรน้ำ

สี่เสาหลัก ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ถือเป็นวิธีการสำคัญเพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ และสร้างความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ อันจะนำไปสู่ความมั่นคงทาง น้ำของประเทศ

บทความวิชาการนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะเสาหลักที่ 1 และที่ 2 เนื่องจากเสาหลักที่ 3 มุ่งเน้นการ ปรับปรุงกฎหมายและโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดการบูรณาการการทำงานของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ส่วนเสาหลักที่ 4 มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคส่วน ต่าง ๆ ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งครอบคลุมอยู่ในเสาหลักที่ 2

เสาหลักที่ 1 เรื่องแผนแม่บทบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580) โดยมีเป้าหมาย และแผนการดำเนินงาน 6 ด้าน ประกอบด้วย

1. การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค
2. การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต เพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรม
3. การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย
4. การจัดการคุณภาพน้ำ และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ
5. การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และการป้องกันการพังทลายของดิน
6. การบริหารจัดการ

จะเห็นได้ว่าแผนแม่บทดังกล่าว มีการวางกรอบแนวความคิดการทำงานตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580) ในยุทธศาสตร์ที่ 5 ด้านการสร้าง ความ คุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงยึดหลักการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการ พัฒนาแหล่งน้ำ รวมถึงประโยชน์ทรัพยากรน้ำ โดยสามารถใช้มาตรการทั้งทางโครงสร้าง กฎระเบียบ องค์กร จัดการ การจัดการข้อมูล การเตือนภัย การวิจัยและพัฒนา นวัตกรรม ให้สามารถขับเคลื่อนภายใต้แผนแม่บท ด้านน้ำ และงานตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

เสาหลักที่ 2 เรื่อง การจัดตั้งองค์กรกลาง เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ มีหน้าที่บูรณาการความ ร่วมมือของหน่วยงานด้านน้ำที่มีอยู่มากตามกระทรวงต่างๆเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งกำหนดนโยบาย แผนปฏิบัติ

งาน งบประมาณ โครงการต่างๆ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับลุ่มน้ำ ประกอบด้วยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) มีบทบาทหน้าที่สำคัญ เช่น จัดทำนโยบายและแผนแม่บทเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ตลอดจนกำกับ ดูแล เร่งรัด ตรวจสอบ ติดตามและให้คำแนะนำแก่อนุวัยางานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการตามนโยบาย และแผนแม่บท

ในส่วนของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำ ตาม พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ กำหนดให้มีคณะกรรมการลุ่มน้ำประจำลุ่มน้ำ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มาจากผู้แทนหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ผู้แทนภาคประชาชนในลุ่มน้ำนั้น โดยมีอำนาจหน้าที่จัดทำแผนแม่บทการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำนั้น การจัดทำแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้งและน้ำท่วม และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางน้ำในเขตชุมชน (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.), 2562b)

กล่าวโดยสรุป แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580) เป็นกรอบนโยบายระยะยาวของรัฐ ที่จะทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดน้ำของประเทศอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ “การสร้างความมั่นคงทางน้ำ” ทั้งด้านอุปโภคบริโภค การผลิต การป้องกันภัยพิบัติ และการคุ้มครองระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ในขณะเดียวกันแผนแม่บทนี้ ย้าบทบาทของกฎหมายในฐานะเป็นเครื่องมือที่กำหนดอำนาจ กลไกสร้างเอกภาพการบริหาร และเป็นฐานรองรับการบังคับใช้นโยบายด้านน้ำ โดยเชื่อมโยงกับการดำเนินการของแผนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 และบทบาทของหน่วยงานกลางด้านน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำแบบแยกส่วนในอดีต สะท้อนภาพรวมแผนแม่บทเป็นกรอบนโยบายที่ยกระดับ “น้ำ” จากทรัพยากรเชิงเทคนิคสู่ฐานรากความมั่นคงของสังคม สร้างความสามารถเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรน้ำ กฎหมายและความมั่นคงของประเทศ

ความมั่นคงทางน้ำกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเป็นกลไกที่เชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติกับความมั่นคงของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ดี แม้พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมขององค์กรผู้ใช้น้ำและชุมชน แต่ในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังคงมีลักษณะผู้ใช้น้ำหรือภาคประชาชนอาจจะมีโอกาสเข้าร่วมรับฟังข้อมูล เสนอความคิดเห็น แต่ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าน้ำไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมายเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม แต่ทั้งยังเป็นตัวเชื่อมความมั่นคงและพัฒนา ดังนี้

1. SDG 6: น้ำที่สะอาดและการสุขาภิบาล เป็นรากฐานของความมั่นคงทางน้ำ กล่าวคือ เป็นเป้าหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยประกันการเข้าถึงน้ำสะอาดและสุขาภิบาลอย่างทั่วถึง มีคุณภาพและยั่งยืน SDG 6 ทำหน้าที่เป็นรากฐานของความมั่นคง เนื่องจากการขาดแคลนน้ำหรือน้ำไม่ปลอดภัยส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การดำรงชีวิต และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐ (เสถียร ฉันทะ และคณะ, 2567)

2. SDG 2 และ SDG 8: ความมั่นคงทางน้ำกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจและอาหาร เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยการผลิตหลักของทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ความมั่นคงทางน้ำ เช่น ภัยแล้ง หรือการจัดการน้ำที่ไม่

เป็นธรรม อาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงด้านอาหาร การสูญเสียรายได้ และความเปราะบางของเศรษฐกิจ อาจกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (ไกรศร วันละ, และ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร, 2564)

3. SDG 11 และ SDG 13: ความมั่นคงของประเทศกับการรับมือภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนช่วยลดความเสี่ยงจากอุทกภัย ภัยแล้ง และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งหากรัฐไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจนำไปสู่ความเสียหายและผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง (เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว และคณะ, 2568)

4. SDG 16: กลไกทางกฎหมายน้ำและความมั่นคงของรัฐ SDG 16 เป็นเป้าหมายที่เชื่อมโยงการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเข้าถึงความมั่นคงของประเทศ การมีกลไกทางกฎหมายและสถาบันที่โปร่งใส เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำ จะช่วยลดความขัดแย้งในการใช้น้ำ เสริมสร้างความไว้วางใจของประชาชน และเพิ่มความชอบธรรมของรัฐ ในทางกลับกัน การจัดการน้ำที่ขาดหลักนิติธรรม และขาดการมีส่วนร่วมอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง เสียหายด้านทรัพยากรซึ่งเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศระยะยาว (พันธุ์ทิพย์ นवानุช และ พวงผกา มุ่งดี, 2567)

ประเทศไทยได้ดำเนินการตาม SDGs ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในชนบท โครงการบริหารจัดการน้ำในระดับลุ่มน้ำ โครงการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติทางน้ำ ที่มุ่งเน้นการลดความเสี่ยงจากภัยแล้งและอุทกภัย รวมถึงการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุป

การบริหารจัดการน้ำมีความเชื่อมโยงกับความมั่นคงของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดของ UN-Water ได้ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงน้ำเพียงพอ มีคุณภาพ และมีการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) และแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี ที่มุ่งสร้างความมั่นคงทางน้ำควบคู่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน ในส่วนของพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ได้วางโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลักษณะบูรณาการ รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาชน แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการ ในขณะเดียวกัน การจัดการทรัพยากรน้ำยังมีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการน้ำ ไม่ได้เป็นเพียงประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ และความมั่นคงของสังคมในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์กลไกทางกฎหมายดังกล่าว พบว่า ความท้าทายหลักอยู่ที่การทำให้กลไกที่มีอยู่สามารถสร้าง “ผลผลิตด้านความมั่นคงทางน้ำและความมั่นคงของสังคม” ได้อย่างเป็นรูปธรรม” จึงขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ด้านการพัฒนากฎหมายและนโยบายจากโครงสร้างไปสู่ผลลัพธ์ กล่าวคือ ควรพัฒนาพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 ให้ดำเนินการรับรองผลลัพธ์ขั้นต่ำทางด้านความมั่นคงทางน้ำมากกว่ามุ่งเน้นการกำหนดโครงสร้างและอำนาจหน้าที่พร้อมทั้งเสริมให้แผนแม่บทบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี มีผลผูกพัน เชิงการตัดสินใจ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายความยั่งยืนในระยะยาว

2. ด้านการเสริมสร้างบทบาทหน้าที่ของประชาชนและองค์กรผู้ใช้น้ำ ให้มีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม ในกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำ ทั้งในลักษณะการรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และการติดตามการดำเนินงาน เพื่อส่งเสริมการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, ทนงค์ดี ศิริยงค์ และณัฐกิตติ์ สุขสำราญ. (2568). การประเมินระดับการพัฒนาของ
เมืองน้ำอยู่: แนวคิดและกรณีศึกษา. *วารสารวิจัยสังคมและปริทัศน์*. 48(1), 1-24.
- ไกรสร วันละ และ เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2564). การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ
ประเทศไทย. *วารสาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์*. 7(3), 56-66.
- พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ. พ.ศ.2561 (2561, ธันวาคม 28). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 112 ก.
หน้า 44 – 83.
- พันธุ์ทิพย์ นวานุช และ พวงผกา มุ่งดี. (2567). มาตรการทางกฎหมายเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในการเข้าถึง
ความยุติธรรมตามเป้าหมายที่ 16 การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรสหประชาชาติ, *วารสารวิชาการ
วิทยาลัยสันตพล*. 10(1), 134-143.
- ยุทธศาสตร์ชาติ. (พ.ศ.2561 – 2580) (2561, ตุลาคม 13). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 1
– 71.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2565). *โครงการศึกษานวัตกรรมเชิงระบบ โครงสร้าง และกลไกการ
บริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ (รายงานฉบับสมบูรณ์)*. สำนักงานสภานโยบายการ
อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ.
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.
2566-2570)*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.). (2562a). *แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี พ.ศ.
2561-2580*. สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.).
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.). (2562b). *ยุทธศาสตร์ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2564-
2568*. สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.).
- เสถียร ฉันทะ, สำราญ เชื้อเมืองพาน, อรุณี อินเทพ, และ จันทร์จิรา ชันเสรีฐ. (2567). สถานการณ์พัฒนาที่
ยั่งยืนเป้าหมายที่ 6: การจัดการน้ำและสุขาภิบาลของประเทศไทย. พ.ศ.2559 – 2565.
วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์. 19(2), 13-27.
- Biswas, A. K., & Tortajada, C. (2010). Water Supply of Phnom Penh: An Example of Good
Governance. *International Journal of Water Resources Development*. 26(2), 157 –
172.
- UN-Water. (2013). *Water security and the global water agenda: A UN-Water analytical brief*.
United Nations University.

รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี:
แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย
CONSERVATION PATTERNS OF THAI YUAN WOVEN FABRICS IN SAO HAI
DISTRICT, SARABURI PROVINCE: A GUIDELINE FOR SUSTAINABILITY IN
CONTEMPORARY SOCIAL AND CULTURAL CONTEXTS

¹รวยรินทร์ ชุนทวิจิตร
Ruarin Chunvijitra
E-mail: ruayrin88@gmail.com

Received: February 13, 2026 Revised: March 19, 2026 Accepted: March 31, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวน 2) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ของชุมชน และ 3) นำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยเพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของท้องถิ่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสารและการศึกษาจากเรื่องเล่า ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ข้อมูลถูกวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ด้านภูมิปัญญาและการสืบทอดองค์ความรู้ ผ้าทอไทยวนมีฐานสำคัญอยู่ที่ครอบครัวและกลุ่มสตรีทอผ้า ซึ่งถ่ายทอดทักษะ ลวดลาย และความหมายเชิงสัญลักษณ์อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ ผ่านการบันทึกองค์ความรู้ด้วยสื่อดิจิทัล การจัดอบรม และการบูรณาการสู่หลักสูตรท้องถิ่น (2) ด้านรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ พบว่าเป็นการบูรณาการระหว่างการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการปรับตัวสู่สังคมร่วมสมัย โดยมีการพัฒนาไปสู่ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และ (3) ด้านความยั่งยืน พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การสร้างแบรนด์ และการใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางการจำหน่าย รวมถึงการยกระดับมาตรฐาน เช่น OTOP และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและศักยภาพการแข่งขัน ทั้งนี้ ความยั่งยืนของการอนุรักษ์จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ผ่านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และเทคโนโลยีดิจิทัล

คำสำคัญ: ผ้าทอไทยวน; การอนุรักษ์วัฒนธรรม; เศรษฐกิจสร้างสรรค์; ความยั่งยืน; การมีส่วนร่วมของชุมชน

¹ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการสังคมและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Master's Degree Student, Master of Arts (Social Innovation and Creative Culture), Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This research aims to 1) study the history, wisdom, and production process of Tai Yuan woven fabric, 2) analyze the forms and processes of community conservation, and 3) propose conservation models that are appropriate to the contemporary social context and lead to cultural and economic sustainability of the locality. The research employs a qualitative research methodology, including documentary research and narrative study, together with in-depth interviews with key informants and focus group discussions with network partners in Ton Tan Subdistrict, Sao Hai District, Saraburi Province. The data were analyzed and presented descriptively.

The research results found that (1) in terms of wisdom and knowledge transmission, Tai Yuan woven fabric has an important foundation in families and groups of female weavers, who continuously transmit skills, patterns, and symbolic meanings that reflect community identity, with support from educational institutions and local learning centers through digital documentation of knowledge, training, and integration into local curricula; (2) in terms of forms and conservation processes, it was found that the conservation of Tai Yuan woven fabric is characterized by the integration of traditional wisdom transmission with adaptation to contemporary society, involving the development of knowledge into contemporary products, the use of digital technology for dissemination, and linkage with economic and social activities of the community; and (3) in terms of sustainability, it was found that product development to meet market demand, branding, and the use of online media as distribution channels, including standard upgrading such as One Tambon One Product (OTOP) and Geographical Indication (GI), play an important role in increasing value and competitiveness. In this regard, the sustainability of conservation requires cooperation among the public sector, private sector, community, and educational institutions, together with promoting the participation of the younger generation through creative activities and digital technology, which helps Tai Yuan woven fabric maintain its cultural value and develop into the economic capital of the community continuously.

Keywords: Thai Yuan Woven Textiles; Cultural Conservation; Creative Economy; Sustainability; Community Participation

บทนำ

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชนไทยมาอย่างยาวนาน นอกเหนือจากบทบาทในการเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ผ้าทอยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ ค่านิยม และโครงสร้างทางสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (วัฒนະ จุฑะวิภาค, 2555) ลวดลาย สี สัน และเทคนิคการทอที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นรากฐานสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ผ้าทอไทยวนเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยมีรากเหง้ามาจากกลุ่มชาวไทยวนหรือโยนก ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมบริเวณเมืองเชียงแสน และได้อพยพมาตั้งถิ่น

ฐานในหลายภูมิภาคของประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (ภูเดช แสนสา, 2561) พื้นที่สำคัญคืออำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งชาวไทยวนยังคงรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ผ้าทอไทยวนในพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นทั้งด้านลวดลายเรขาคณิต ลายดอก ลายน้ำไหล การใช้สีธรรมชาติจากคราม และแก่นขนุน ตลอดจนเทคนิคการทอที่สะท้อนความประณีตเชิงช่าง (วรารณ เชิดชู และคณะ, 2563)

ในอดีต การทอผ้าเป็นกิจกรรมสำคัญในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาทหลักในการถ่ายทอดทักษะจากแม่สู่ลูกสาว ผ้าทอถูกใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและในบริบทพิธีกรรม เช่น งานบุญ งานแต่งงาน และพิธีกรรมทางศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผ้าทอกับระบบคุณค่าทางสังคม อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาจากกระแสโลกาภิวัตน์ การผลิตในระบบอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งส่งผลให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมมีแนวโน้มลดบทบาทลง การลดลงของผู้สืบทอดทักษะเชิงช่าง การแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ราคาถูกจากโรงงาน และการขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับตลาดยุคใหม่ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของผ้าทอไทยวนในพื้นที่อำเภอเสนาให้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติยังส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงวัตถุดิบ เช่น ฝ้าย ไหม และพืชย้อมสี ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) ในขณะเดียวกัน แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เปิดโอกาสให้ทุนทางวัฒนธรรมสามารถต่อยอดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นการใช้ทรัพยากรในปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นหลัง (ไทยโรจน์ พวงมณี และ ศสสท์ เจริญสุข, 2565) ขณะที่แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรมจะเกิดผลอย่างยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนา (รังสรรค์ นัยพรม, 2566)

ดังนั้น การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนในอำเภอเสนาให้จึงมิใช่เพียงการรักษาผลิตภัณฑ์หรือเทคนิคการทอ หากแต่เป็นกระบวนการบูรณาการระหว่างการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมกับการปรับตัวสู่บริบทสังคมร่วมสมัย ผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษาพลวัตของการสืบทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์สภาพปัญหาและโอกาสในการพัฒนา และสังเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชนไทยวนในจังหวัดสระบุรีอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ผลการวิจัยคาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนไทยวน กลุ่มผู้ทอผ้า และผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง โดยช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่ครัวเรือนในชุมชน อีกทั้งยังสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ อันจะนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับพื้นที่ ขณะที่ผู้บริโภคและสังคมโดยรวมจะได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบและการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนและสังคมร่วมสมัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทอผ้าไทยวน จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ มุมมอง และบริบทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่จริง ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสะท้อน วิเคราะห์ และร่วมเสนอแนวทางการพัฒนา

พื้นที่วิจัย

พื้นที่ศึกษาคือ ตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นชุมชนไทยวนที่ยังคงมีการทอผ้าและมีกลุ่มสตรีทอผ้าเป็นกลไกหลักในการสืบทอดภูมิปัญญา

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์สำคัญคือ ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์หรือพัฒนาผ้าทอไทยวนในพื้นที่ศึกษา ทั้งในมิติด้านนโยบาย การบริหารจัดการ และการปฏิบัติจริง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 4 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น 20 คน ได้แก่

1) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน ซึ่งคัดเลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งที่มีบทบาทเชิงนโยบายและการสนับสนุนกิจกรรมวัฒนธรรมโดยตรง เช่น นายกเทศมนตรีหรือปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) ผู้แทนภาครัฐ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนหรือสำนักงานวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากความเกี่ยวข้องเชิงหน้าที่อย่างชัดเจน

3) ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านหรือแกนนำชุมชน โดยไม่ซ้ำกับกลุ่มผู้บริหารและภาครัฐ และ

4) กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล จำนวน 10 คน ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกที่มีประสบการณ์ด้านการทอผ้าไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจริง ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติความรู้เชิงนโยบายและประสบการณ์ภาคปฏิบัติอย่างรอบด้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Guide) และแบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) โดยแบบสัมภาษณ์ถูกออกแบบให้มีลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นและถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างอิสระ

โครงสร้างของแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา กระบวนการผลิต และการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน และตอนที่ 3 ประเด็นปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาในบริบทสังคมร่วมสมัย

ในการพัฒนาเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคำถาม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ และได้ทำการทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ก่อนนำไปใช้จริง เพื่อเพิ่มความชัดเจนและความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลต้นตาล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยเป็นผู้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2568 ซึ่งแบ่งกระบวนการออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมการ ระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม และระยะสะท้อนผล โดยในระยะเตรียมการ ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล เพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่และนัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า

จากนั้นในระยะเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วย 4 วิธีการหลัก ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ใช้ระยะเวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมงต่อคน ณ สถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวก เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนหรือที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนามควบคู่กัน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมดำเนินการในบริบทกิจกรรมจริงของกลุ่มทอผ้า เช่น กระบวนการผลิต การย้อมสี และการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในชุมชน โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ขณะที่การสนทนากลุ่มจัดขึ้นจำนวน 1 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 8-10 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบลต้นตาล ใช้ระยะเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งนี้ ในระยะสะท้อนผล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลและข้อค้นพบเบื้องต้นกลับไปตรวจสอบความถูกต้องร่วมกับชุมชน (Member Checking) เพื่อยืนยันความครบถ้วนและความสอดคล้องของข้อมูล อันเป็นการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยทุกขั้นตอนใช้เครื่องมือและวิธีการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) โดยเริ่มจากการถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างเป็นระบบ จากนั้นผู้วิจัยทำการอ่านข้อมูลอย่างละเอียดหลายรอบ เพื่อทำความเข้าใจบริบท ความหมาย และสาระสำคัญของข้อมูล ก่อนดำเนินการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) และจัดหมวดหมู่ (Categorizing) ตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ภายหลังจากการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเชื่อมโยงแนวคิด วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย โดยกระบวนการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการตีความเชิงลึกที่อาศัยทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์และกรอบแนวคิดทางทฤษฎีประกอบกันอย่างเป็นระบบ

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลตามหลักเกณฑ์ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) วิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) และช่วงเวลา (Time Triangulation) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ ยังมี การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Check) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ รวมถึงการอภิปรายร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) เพื่อเพิ่มความรอบคอบในการตีความข้อมูล

ในด้านเกณฑ์การประเมินความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้พิจารณาตามองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าและการยืนยันจากผู้ให้ข้อมูล ความสามารถในการถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) โดยการพรรณนาบริบทอย่างละเอียด (Thick Description) เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้ ความไว้วางใจได้ของกระบวนการวิจัย (Dependability) โดยการกำหนดขั้นตอนการวิจัยอย่างชัดเจน และความสามารถในการยืนยันผล (Confirmability) โดยการจัดเก็บข้อมูลและหลักฐานการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้อย่างโปร่งใสและเป็นวิชาการ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย สามารถนำเสนอผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ผ้าทอไทยวนในอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสระบุรี มีรากฐานมาจากการอพยพของชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสนในอดีต ซึ่งได้นำภูมิปัญญาการทอผ้าติดตัวมาพร้อมกับวิถีชีวิต ภาษา ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยวนในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก โดยเฉพาะในตำบลต้นตาลและพื้นที่ใกล้เคียง ผ้าทอจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มหรือของใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับพิธีกรรม งานบุญ และการแสดงออกถึงรากเหง้าทางชาติพันธุ์ของชุมชนอย่างชัดเจน

ในด้านภูมิปัญญา พบว่า การทอผ้าไทยวนเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดทักษะการปั่นด้าย ย้อมสี ขึ้นกี่ และสร้างลวดลายผ้า การถ่ายทอดดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการฝึกปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และต่อมาได้มีการพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มทอผ้า การจัดกิจกรรมสาธิต และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา เพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และปรับตัวได้ในบริบทสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ ผ้าทอไทยวนยังสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะด้านวัตถุดิบ เทคนิค และลวดลาย เช่น การใช้เส้นฝ้ายและไหมธรรมชาติ การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการใช้เทคนิคการจก มัดหมี่ และเกาะ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาและความรู้เชิงช่างของผู้ทอ

สำหรับกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวน พบว่า เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความชำนาญและความละเอียดอ่อนในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเตรียมเส้นด้าย การย้อมสี การมัดหมี่ การตั้งทอหรือขึ้นกี่ การทอผ้า การตกแต่งและตัดเย็บ ตลอดจนการจำหน่ายและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ กระบวนการผลิตยังคงใช้พื้นที่บ้านและอุปกรณ์ดั้งเดิมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการปรับใช้เครื่องมือบางส่วนให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตก็ตาม โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอไทยวนไว้ได้อย่างชัดเจน

โดยสรุป ผ้าทอไทยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทักษะเชิงช่างที่สืบทอดอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน อีกทั้งยังมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย จึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งในเชิงอัตลักษณ์ชุมชนและศักยภาพในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอนาคต

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี มีลักษณะเป็น การอนุรักษ์แบบบูรณาการหลายมิติ ที่เชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายทางสังคมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการสืบทอดภูมิปัญญา คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพัฒนาให้ผ้าทอไทยวนสามารถดำรงอยู่ได้ในบริบทสังคมร่วมสมัย

ในด้าน รูปแบบการอนุรักษ์ พบว่า ชุมชนใช้ทั้งรูปแบบการอนุรักษ์ดั้งเดิมและรูปแบบการอนุรักษ์สมัยใหม่ควบคู่กัน รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัวจากผู้สูงอายุสู่บุตรหลาน การใช้ผ้าทอในงานบุญ งานประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนการปลูกฝังความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ไทยวนผ่านวิถีชีวิตประจำวัน ส่วนรูปแบบสมัยใหม่ ได้แก่ การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มทอผ้าหรือวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ การบูรณาการความรู้สู่สถานศึกษา การเข้าร่วมโครงการภาครัฐ เช่น OTOP การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับสถาบันการศึกษา และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่และจำหน่ายผลิตภัณฑ์

สำหรับ กระบวนการอนุรักษ์ พบว่า ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับและต่อเนื่อง เริ่มจากการรวบรวมและสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ทั้งในด้านลวดลาย เทคนิคการทอ การย้อมสี และความหมายเชิงวัฒนธรรม จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การจัดกิจกรรมฝึกอบรม การสาธิต และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติในกลุ่มทอผ้า โรงเรียน และศูนย์เรียนรู้ชุมชน ควบคู่กับการจัดบันทึกและจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสารและสื่อดิจิทัล เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาเดิม ต่อมา มีการนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดในเชิงสร้างสรรค์ ทั้งการออกแบบลวดลายใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การสร้างแบรนด์ และการเชื่อมโยงกับตลาดและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า กระบวนการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอเส้าไห้มีลักษณะเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี กล่าวคือ ภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ พัฒนาศักยภาพกลุ่ม และยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมในระดับพื้นที่ ส่งเสริมการใช้ผ้าทอในงานราชการและงานประเพณี ส่วนภาคเอกชนมีบทบาทในการขยายตลาด เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนการออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ขณะที่สถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ทั้งด้านลวดลาย สีสัน ธรรมชาติ การออกแบบ และการสื่อสารผลิตภัณฑ์ อีกทั้งยังพบว่า การอนุรักษ์ในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่กับการรักษารูปแบบเดิมเท่านั้น แต่เป็น การอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ ที่พยายามรักษาแก่นของภูมิปัญญาไว้ พร้อมกับการปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ เช่น การนำผ้าทอไปแปรรูปเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่งบ้าน การสร้างฐานข้อมูลออนไลน์ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการจำหน่ายผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ ซึ่งช่วยให้ผ้าทอไทยวนเข้าถึงผู้บริโภครุ่นใหม่และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้มากขึ้น

โดยสรุป รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นกระบวนการที่มีทั้งมิติของการสืบทอดภูมิปัญญา การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่อย่างเหมาะสม จึงทำให้การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน

มิได้เป็นเพียงการเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่ทำให้ผ้าทอไทยวยังคงมีบทบาททั้งในเชิงวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย มีลักษณะเป็นรูปแบบบูรณาการเชิงระบบ ซึ่งผสมผสานการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการเชื่อมโยงกับกลไกทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผ้าทอไทยวยังคงดำรงอยู่ทั้งในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ทั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต้องตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ ช่างทอ เยาวชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการสืบทอด พัฒนา และใช้ประโยชน์จากผ้าทอไทยวนอย่างเป็นระบบ อีกทั้งการอนุรักษ์ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการเก็บรักษารูปแบบเดิม แต่ควรเป็นการอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ที่สามารถประยุกต์ลวดลาย วัสดุ และเทคนิคดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์แฟชั่น ของตกแต่งบ้าน ของที่ระลึก และสินค้าทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด นอกจากนี้ การอนุรักษ์ที่เหมาะสมยังต้องเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานราก ผ่านการสร้างแบรนด์สินค้าท้องถิ่น การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การรับรองมาตรฐาน และการขยายช่องทางการตลาดผ่านสื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าให้แก่ผ้าทอไทยวนและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องแก่ชุมชน ขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงผ้าทอไทยวนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การเปิดศูนย์เรียนรู้ การสาธิตการทอผ้า และการจัดเส้นทางเรียนรู้วิถีไทยวน ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การอนุรักษ์มีมิติทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กัน โดยในด้านการขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืน จำเป็นต้องมีระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ผ้าทอไทยวน การบูรณาการองค์ความรู้เข้าสู่หลักสูตรสถานศึกษา การสร้างฐานข้อมูลดิจิทัลเกี่ยวกับลวดลาย เทคนิค และประวัติผ้าทอ ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายผ้าทอไทยวนทั้งในระดับพื้นที่และระดับภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างตลาดร่วมกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ความยั่งยืนของการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา โดยภาครัฐมีบทบาทในการสนับสนุนนโยบาย งบประมาณ และการยกระดับมาตรฐาน ภาคเอกชนมีบทบาทด้านการออกแบบ การตลาด และการลงทุน ขณะที่ชุมชนเป็นฐานขององค์ความรู้และกระบวนการผลิต ส่วนสถาบันการศึกษาทำหน้าที่สนับสนุนงานวิจัย การพัฒนานวัตกรรม และการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ความร่วมมือดังกล่าวส่งผลให้กระบวนการอนุรักษ์มีลักษณะเป็นระบบที่สามารถพัฒนาและปรับตัวได้ตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ควบคู่กับการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานศึกษา การฝึกปฏิบัติจริง การใช้สื่อดิจิทัล และการพัฒนาทักษะด้านการออกแบบ การตลาด และการเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งช่วยให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของผ้าทอไทยวนทั้งในเชิงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยสรุป รูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยจึงเป็นการบูรณาการการสืบทอดภูมิปัญญา การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และความร่วมมือของหลายภาคส่วนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การดำรงอยู่ของผ้าทอไทยวนในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์และศึกษาข้อมูล รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และกระบวนการผลิตผ้าทอไทยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนในพื้นที่เส้าไห้ยังคงมีความต่อเนื่องผ่านกลไกครอบครัว กลุ่มสตรี และศูนย์เรียนรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะการถ่ายทอดทักษะจากแม่สู่ลูกสาวซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญา รูปแบบการรวมกลุ่มของสตรีในชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและชุมชน ขณะเดียวกัน ศูนย์เรียนรู้และโรงเรียนในพื้นที่ก็มีบทบาทในการสืบสานความรู้ให้กับเยาวชนในเชิงระบบ โดยบูรณาการเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่นและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การอนุรักษ์ที่ปรากฏยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคม เช่น การใช้ผ้าทอในงานบุญ งานบวช งานกฐิน และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผ้าทอไทยวนมีบทบาทมากกว่าการเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยปรากฏการใช้ผ้าทอในบริบทพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ซึ่งสะท้อนคุณค่าเชิงจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังพบว่าการส่งเสริม เช่น การจัดประกวด การจัดแสดงนิทรรศการ และการดำเนินโครงการ OTOP มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้ทอผ้ารักษามาตรฐานฝีมือและคุณภาพดั้งเดิม ควบคู่กับการพัฒนาตลาดและรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดร่วมสมัย เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ พระมหาวิริยยุทธ ประสาทนอก (2551) พบว่ามีความสอดคล้องกัน โดยต่างชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์สิ่งทอพื้นบ้านต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชน ควบคู่กับการสนับสนุนเชิงนโยบายและการสร้างตลาด เพื่อให้ภูมิปัญญามีชีวิตในวิถีปัจจุบัน งานวิจัยนี้จึงตอกย้ำว่ารูปแบบการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนไม่อาจพึ่งพาช่องทางใดช่องทางหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความหลากหลายของกลไก ทั้งการถ่ายทอดในครอบครัว การบูรณาการในระบบการศึกษา การจัดกิจกรรมสาธารณะ และการสนับสนุนจากภายนอก เพื่อสร้างทั้งการสืบทอด ความภาคภูมิใจ และมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผ้าทอไทยวนอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของชุมชนในอำเภอ เส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการอนุรักษ์แม้จะมีความเข้มแข็ง แต่ก็เผชิญข้อจำกัดหลายด้าน โดยเฉพาะการลดลงของจำนวนผู้สืบทอด เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีความสนใจในอาชีพสมัยใหม่ที่ให้รายได้มั่นคงกว่า นอกจากนั้นนโยบายของภาครัฐและท้องถิ่นยังมีความไม่ต่อเนื่อง งบประมาณจำกัด และการสนับสนุนมักขึ้นกับช่วงเวลา ทำให้บางโครงการไม่สามารถดำเนินได้ต่อเนื่อง ความเหลื่อมล้ำด้านทักษะดิจิทัลและทุนสื่อก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้หลายชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จาก e-commerce หรือการประชาสัมพันธ์ออนไลน์ได้อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งความผันผวนทางเศรษฐกิจและเหตุการณ์โรคระบาดยังส่งผลให้ตลาดและการท่องเที่ยวซบเซา กระทบต่อรายได้และแรงจูงใจของผู้ทอผ้า

ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกเชิงระบบที่ยืดหยุ่นและยั่งยืนมากขึ้น เช่น การกำหนดนโยบายระยะยาว การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลให้เข้าถึงได้จริง และการสร้างเครือข่ายการตลาดที่มั่นคง ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2003) ที่ระบุว่าการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องอาศัยทั้งการถ่ายทอด การคุ้มครองเชิงกฎหมาย และการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้สืบทอด งานวิจัยของ กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2562) ยังพบว่าปัจจัยที่ทำให้การอนุรักษ์ผ้าทอประสบความสำเร็จ คือ การมีนโยบายและงบประมาณสนับสนุนที่ต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของคน

รุ่นใหม่ ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าข้อจำกัดที่พบในชุมชนไทยวนสะท้อนปัญหาที่คล้ายคลึงกับพื้นที่อื่น ๆ และต้องการการแก้ไขอย่างเป็นระบบเพื่อให้การอนุรักษ์ไม่หยุดชะงักในอนาคต

๓. รูปแบบและการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัยและนำไปสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จากผลการวิจัย พบว่าแนวทางที่เหมาะสมคือการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับกลไกสมัยใหม่ ทั้งในด้านการศึกษา การตลาด และเทคโนโลยีดิจิทัล ครอบคลุมยังคงเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดทักษะ ขณะที่โรงเรียน ศูนย์เรียนรู้ และมหาวิทยาลัยช่วยจัดระบบการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง การบันทึกองค์ความรู้ด้วย วิดีโอ ภาพถ่าย และฐานข้อมูลออนไลน์เป็นแนวทางที่ช่วยป้องกันการสูญหาย และทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ การต่อยอดผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่งบ้าน ร่วมกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการสร้างแบรนด์ที่มีเรื่องราว จะช่วยเพิ่มคุณค่าและความแตกต่างจากสินค้าอื่น ๆ การใช้ช่องทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce) และสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok และแพลตฟอร์มขายสินค้า ช่วยขยายตลาดไปสู่ผู้บริโภครุ่นใหม่และต่างประเทศ นอกจากนี้ยังควรเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดกิจกรรมสาธิต เพื่อสร้างทั้งรายได้และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว

ในมิติความยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการใช้ธรรมชาติและวัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตอบสนองกระแสโลกที่เน้น เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ขณะเดียวกันการสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้า ระหว่างพื้นที่ การกำหนดมาตรฐานสินค้า เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) รวมถึงการผลักดันเชิงนโยบายจากรัฐและการลงทุนจากเอกชน จะทำให้ผ้าทอไทยวนก้าวสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมั่นคง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ ประการ คุณารักษ์ (2545) ที่ชี้ว่าการอนุรักษ์ มรดกภูมิปัญญาจะยั่งยืนได้เมื่อเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะการสร้างคุณค่าทางการตลาดที่ไม่ทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิม งานวิจัยนี้จึงยืนยันว่าอนาคตของผ้าทอไทยวนขึ้นอยู่กับความสามารถในการผสมผสานระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในฐานะเจ้าของ วัฒนธรรมร่วม

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอสายบุรี จังหวัดกระบี่: แนวทางสู่ความยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงบูรณาการในรูปแบบของแบบจำลองเชิงแนวคิด “RUAYRIN Model” ซึ่งเป็นกรอบแนวทางสำหรับการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนให้สามารถดำรงอยู่ได้ทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยแบบจำลองดังกล่าวประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- 1) การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น (Revitalization) ที่เน้นการรวบรวม อนุรักษ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิม
- 2) ความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ (Unity) เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนร่วมกัน
- 3) การปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ (Adaptation) โดยประยุกต์ภูมิปัญญาเข้ากับเทคโนโลยีและความต้องการของตลาด
- 4) การเสริมพลังคนรุ่นใหม่ (Youth Empowerment) ให้เข้ามามีบทบาทในการสืบสานและพัฒนา
- 5) การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ (Research and Development) เพื่อสร้างฐานความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบ

6) การสร้างนวัตกรรมและการบูรณาการ (Innovation and Integration) เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
7) การสร้างเครือข่ายและความยั่งยืน (Networking and Sustainability) เพื่อขยายความร่วมมือ
และเสริมความเข้มแข็งในระยะยาว

ทั้งนี้ แบบจำลอง RUAYRIN Model สะท้อนให้เห็นว่า การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนที่มีประสิทธิภาพ
ต้องดำเนินการในลักษณะ “การพัฒนาเชิงระบบ” ที่เชื่อมโยงมิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และ
เทคโนโลยีเข้าด้วยกันอย่างสมดุล อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าเพิ่ม การสืบทอดภูมิปัญญา และการพัฒนาสู่ความ
ยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัย

แผนภาพที่ 1 รูปแบบจำลอง RUAYRIN Model

สรุป

ผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสระบุรี: แนวทางสู่ความ
ยั่งยืนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย” พบว่า ผ้าทอไทยวนมีรากฐานจากการอพยพของชาวไทยวนจาก
เมืองเชียงแสน และได้พัฒนาเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก โดยเฉพาะตำบลต้น
ตาล ทั้งในฐานะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของ
ชุมชน ภูมิปัญญาการทอผ้าได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านครอบครัวและชุมชน โดยมีลักษณะเป็นการ
เรียนรู้เชิงปฏิบัติที่สะท้อนทักษะเชิงช่างและองค์ความรู้ด้านวัตถุดิบ เทคนิค และลวดลายอย่างประณีต

ในด้านรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ พบว่า มีลักษณะเป็นการอนุรักษ์แบบบูรณาการหลายมิติที่
เชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายทางสังคมเข้าด้วยกัน
โดยผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัวและการใช้ผ้าทอ
ในงานประเพณี กับการอนุรักษ์สมัยใหม่ เช่น การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ การบูรณา
การสู่ระบบการศึกษา และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ กระบวนการ
อนุรักษ์ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การรวบรวมองค์ความรู้ การถ่ายทอด การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ จนถึง
การเชื่อมโยงกับตลาดและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย พบว่า ควรเป็นรูปแบบบูรณาการเชิงระบบที่ผสมผสานการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจฐานราก โดยอาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา ควบคู่กับการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสาน และพัฒนา ทั้งในด้านการเรียนรู้ การออกแบบ การตลาด และการเป็นผู้ประกอบการ นอกจากนี้ ยังต้องมี กลไกสนับสนุน เช่น ระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล การสร้าง เครือข่ายความร่วมมือ และการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้ผ้าทอไทยวนสามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งพัฒนาไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายด้านการพัฒนาทุนมนุษย์และการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ภาครัฐควรส่งเสริม การบูรณาการองค์ความรู้และทักษะการทอผ้าไทยวนเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และการศึกษาตลอดชีวิต พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ถาวรในชุมชน เพื่อสร้างกลไกการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ มีความต่อเนื่อง เป็นขั้นตอน และสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างอาชีพและผู้ประกอบการรุ่นใหม่ได้
2. นโยบายด้านการยกระดับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ควรผลักดันผ้าทอไทยวน ให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยสนับสนุนการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย การสร้าง แปรนด์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ ควบคู่กับการคุ้มครองภูมิปัญญา ท้องถิ่นและการยกระดับมาตรฐานสินค้า เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้บริโภคและเสริมศักยภาพในการแข่งขัน
3. นโยบายด้านการพัฒนาเครือข่ายเชิงบูรณาการ ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบ พหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันอุดมศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อบูรณาการ ทรัพยากร ความรู้ นวัตกรรม และการตลาดเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งสนับสนุนการใช้วัสดุและกระบวนการผลิตที่ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การพัฒนาการเรียนรู้และการสืบทอดในชุมชน ควรนำผลการวิจัยไปจัดทำเป็นหลักสูตรหรือ คู่มือการเรียนรู้ในศูนย์วัฒนธรรม โรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ชุมชน ควบคู่กับการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ กลุ่มสตรี เยาวชน และผู้สนใจ เพื่อสร้างระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง
2. การยกระดับผลิตภัณฑ์และการตลาดเชิงสร้างสรรค์ ควรใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการ พัฒนาลวดลาย ผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ให้ร่วมสมัย พร้อมทั้งสร้างแบรนด์และขยายช่องทางการตลาดผ่าน สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าและศักยภาพ ในการแข่งขันทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ
3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการ ออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน เช่น การแข่งขันและเวิร์กช็อปเชิงปฏิบัติ รวมทั้งใช้เป็น ข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดและประเทศ เพื่อสนับสนุน การอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอไทยวนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยต่อไปควรเน้นการสำรวจบทบาทและทัศนคติของเยาวชนต่อการสืบสานผ้าทอไทยวน ทั้งในเชิงการเรียนรู้ การออกแบบร่วมสมัย และการสร้างธุรกิจใหม่ ๆ เพื่อหากลไกที่ดึงดูดและเสริมแรงจูงใจให้พวกเขามีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน
2. ควรศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น e-commerce สื่อดิจิทัล การออกแบบแฟชั่นร่วมสมัย และเทคนิคการย้อมสีหรือผลิตเส้นใยที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างคุณค่าใหม่และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผ้าทอไทยวนในตลาดสากล
3. ควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลว่าการอนุรักษ์และการพัฒนาผ้าทอไทยวนมีผลต่อเศรษฐกิจชุมชน สถานะทางสังคม และการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงนโยบายและกำหนดแนวทางสนับสนุนที่เหมาะสมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). รายงานสถานการณ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในประเทศไทย. กระทรวงวัฒนธรรม.
- กาญจนา เกียรติณิรัตน์. (2562). การอนุรักษ์และพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องเงินชุมชนศรีปิ่นคร้ว ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. (การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ไทยโรจน์ พวงมณี และ ศษสัทธ์ เจริญสุข (2565). รูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรม บ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย สำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. 17(61), 7–16.
- ประการ คุณารักษ์. (2545) กระบวนการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าไหม : กรณีศึกษา บ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- พระมหาวิริยฤทธิ์ ประสาทนอก. (2551) การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภูเดช แสนสา. (2561). ชาวเชียงแสนย้ายแผ่นดิน. *วารสารช่วงฉาย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*. 13, 8–67.
- รังสรรค์ นัยพรม. (2566). การพัฒนาภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านสู่นวัตกรรมชุมชน กรณีศึกษาอำเภอโขงเจียม อำเภอสรินทร์ และอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*. 33(1), 80–95. <https://doi.org/10.14456/pyuj.2023.6>
- วรารณณ์ เชิดชู, นวัทธกร อุมาศิลป์, ปณณณัช ธนัทพรชัยรัตน์, ขวัญชนก โชติมุฑตะ และ ชมา อยู่สุข. (2563). อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยวน: แนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*. 11(2), 200–222.
- วัฒน์ จุฑะวิภาค. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO. Retrieved October 13, 2025, From <https://ich.unesco.org>

**การยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ**
**The Acceptance and Intention to Use Technology of Local Government Staff,
Amnat Charoen Municipal, Amnat Charoen Province**

¹ศุภชัย ผ่องราชี*, ²รุจิกร แก้วเนตร**, ³ชนัฐพงษ์ อารีรัมย์,
⁴จามณี ภูแจมกระจาง, ⁵มนตรี พรณรัตน์

¹Supachai Pongrasee*, ²Rujikorn Keawnet**, ³Chanatpong Areeerom,

⁴Jamane Phuamkrajang, ⁵Montree Pannarat

Frist Author's E-mail: sphongrasee@gmail.com*

Corresponding Author's E-mail: rujikorn.k@umt.ac.th**

Received: February 12, 2026 Revised: April 21, 2026 Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีที่มีต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีและ 2) เสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จำนวน 288 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติสหสัมพันธ์ของเพียร์สันและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การยอมรับเทคโนโลยีและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีมีความสัมพันธ์เชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.69 แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ส่วนองค์ประกอบของการยอมรับเทคโนโลยี ด้านคุณภาพข้อมูล ความสะดวกสบาย ด้านการรับรู้ประโยชน์ ด้านคุณภาพระบบ ความรอบรู้ด้านคอมพิวเตอร์และความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตั้งใจใช้เทคโนโลยี ค่า r เท่ากับ 0.67, 0.66, 0.65, 0.59, 0.56 และ 0.26 ตามลำดับ นอกจากนี้ การวิเคราะห์หิอทธิพลพบว่าคุณภาพข้อมูล การรับรู้ความสะดวกสบาย การรับรู้ประโยชน์และคุณภาพระบบ ร่วมกันพยากรณ์ความตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ความกังวลและความรอบรู้ด้านคอมพิวเตอร์ไม่มีอิทธิพลต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี นอกจากนี้ 2) การเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน พบว่าผู้บริหารเทศบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพข้อมูล คุณภาพระบบ การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความสะดวกสบาย โดยเฉพาะการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่ตระหนักในการใช้เทคโนโลยีพร้อมกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี และปรับปรุงระบบให้มีความเสถียรเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ใช้งาน

คำสำคัญ: การยอมรับเทคโนโลยี; การตั้งใจใช้เทคโนโลยี; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น; เทศบาล

¹⁻⁵อาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น; Lecturer, Information Technology Program Faculty of Science, Eastern University of Management and Technology

³E-mail: chanatpong.a@umt.ac.th, ⁴E-mail: jamane.p@umt.ac.th, ⁵E-mail: montree.p@umt.ac.th

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to examine the relationship between technology acceptance and the intention to use technology, and 2) to propose guidelines for enhancing work efficiency through technology adoption. The research design was quantitative research. The sample consisted of 288 municipal staff members, selected through random sampling. Data were collected via questionnaires and analyzed using Pearson correlation coefficient and multiple regression analysis.

The research findings revealed that: 1) Technology acceptance and the intention to use technology were positively correlated at a statistically significant level of 0.01. The correlation coefficient of 0.69 indicates a moderate positive relationship. Regarding the components of technology acceptance, data quality, perceived convenience, perceived usefulness, system quality, computer literacy, and computer anxiety were significantly correlated with the intention to use technology, with r values of 0.67, 0.66, 0.65, 0.59, 0.56, and 0.26, respectively. Furthermore, multiple regression analysis demonstrated that data quality, perceived convenience, perceived usefulness, and system quality significantly predicted the intention to use technology. In contrast, computer anxiety and computer literacy did not significantly influence the intention to use technology. 2) To enhance operational efficiency, municipal executives should prioritize the development of data quality, system reliability, perceived usefulness, and convenience. Specifically, fostering technological awareness among staff in alignment with digital advancements and ensuring system stability are crucial for building user confidence and sustainable adoption.

Keywords: Technology Acceptance; Intention to Use Technology; Local Government; Municipal

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล การบริหารงานภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวอย่างใหญ่เพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนและยกระดับการบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ นโยบายการให้บริการประชาชนในระดับท้องถิ่น ถือเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของพลเมือง การจัดการนโยบายที่เหมาะสมจึงต้องอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อน เพื่อเปลี่ยนไปสู่กระบวนการบริการสาธารณะที่เป็นดิจิทัล (Alkrajji, 2020) ประเทศไทยภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สดช.) ได้ตั้งเป้าหมายในการยกระดับดัชนีรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในอันดับที่ 55 ของโลก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การบริการออนไลน์ และต้นทุนมนุษย์ สอดรับกับนโยบาย "Cloud First Policy" ที่มุ่งเน้นการจัดเก็บข้อมูลบนระบบคลาวด์ เพื่อความปลอดภัยทางไซเบอร์และประหยัดงบประมาณภาครัฐ โดยมีเป้าหมายระยะยาวในการพัฒนาเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่ใช้ระบบ Virtual Machine (VM) รวมถึงแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติและโครงการ "1 อำเภอ 1 IT Man" เพื่อให้การเข้าถึงเทคโนโลยีกระจายไปสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

อย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างพื้นฐานและนโยบายจากส่วนกลางจะมีความพร้อมเพียงใด แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ บุคลากร โดยเฉพาะพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นด่านหน้าในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ทักษะและการยอมรับเทคโนโลยีของบุคลากรเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน ความตั้งใจดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการรับรู้ แต่เป็นความสนใจและการตัดสินใจที่จะกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Fishbein & Ajzen, 1975) หากบุคลากรขาดความเชื่อมั่นหรือมีทัศนคติเชิงลบต่อเทคโนโลยี ย่อมส่งผลให้การสื่อสารภายในและภายนอกองค์กรติดขัด และท้ายที่สุดจะกระทบต่อความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ ดังนั้น เพื่อส่งเสริมนโยบายด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ การศึกษานี้จึงสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิจัย โดยอาศัยทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) พัฒนาโดย Davis (1989) มีรากฐานมาจากทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of Reasoned Action: TRA) เพื่ออธิบายปัจจัยเชิงสาเหตุและพยากรณ์พฤติกรรมการตัดสินใจใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคคล โดยแบบจำลองดังกล่าวได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลายในฐานะเครื่องมือสำคัญสำหรับการประเมินระดับการยอมรับและการวัดผลสัมฤทธิ์ในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในองค์กร

“ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี” (Technology Acceptance Model: TAM) ของ Davis (1989) ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (TRA) เป็นกรอบหลักที่ใช้อธิบายพฤติกรรมการยอมรับและตั้งใจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคคล โดยมีกลไกหลัก 2 ประการ ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ (Perceived Usefulness) และการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาได้ขยาย TAM โดยเพิ่มปัจจัย ได้แก่ คุณภาพข้อมูล คุณภาพระบบ ความรอบรู้ด้านคอมพิวเตอร์ และความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ครอบคลุมบริบทองค์กรภาครัฐมากยิ่งขึ้น (Malatji et al., 2020) ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมในอดีตพบว่ามีหลายงานวิจัยที่พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีส่งผลต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ (คริสต์มาส พวงมาลัย และธัญนันท์ บุญอยู่, 2566; ยลรติ พาณิขย์วิเศษการ และธัญนันท์ บุญอยู่, 2568) นอกจากนี้ แบบจำลอง TAM ดังกล่าวยังมีความสำคัญในเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความผูกพันและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ อรุโณทัย พยัคฆพงษ์ (2560) ที่ระบุว่า การแสดงออกเชิงพฤติกรรมของบุคคลมักถูกถ่ายทอดออกมาตามทัศนคติหรือความเชื่อพื้นฐานที่มีต่อสิ่งเร้า โดยมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับองค์ประกอบด้านการกระทำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มุ่งเน้นการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักธรรมาภิบาลภายใต้สภาวะวิกฤตและความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว เพื่อให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายได้ดำเนินการตามกรอบแผนแม่บทของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น โดยเริ่มจากการรับรู้เทคโนโลยีด้วยพฤติกรรมของแต่ละบุคคล บุคลากรต้องรู้จักการนำเทคโนโลยีมาใช้งานให้เกิดประโยชน์และการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน จึงจะทำให้เกิดการยอมรับในเทคโนโลยี ผ่านกลไกการรับรู้พฤติกรรมบุคคลและการยอมรับเทคโนโลยีที่คำนึงถึงประโยชน์และความง่ายในการใช้งาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสมรรถนะหลักของบุคลากรเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและใช้เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ที่ตอบสนองต่อประโยชน์ของประชาชน (นิรันดร์ บุญกลั่น และฉัตรชัย เหล่าเขตการณ์, 2567) ทั้งนี้ เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จำเป็นต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวสู่ระบบราชการดิจิทัล การเปลี่ยนผ่านจากการทำงานแบบดั้งเดิมไปสู่การใช้ระบบคลาวด์ ลดการใช้กระดาษและการรวมศูนย์บริการผ่าน “One Application” ล้วนต้องการบุคลากรที่มีความพร้อมทางทักษะ ข้อมูล จากการศึกษาในอดีตชี้ให้เห็นว่าปัจจัย

ด้านคุณภาพของระบบ ข้อมูลและการรับรู้ประโยชน์ที่แตกต่างกันตามคุณลักษณะบุคคล มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยีอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ยังพบช่องว่างความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีที่มีอย่างจำกัด แม้เทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ปัญหาหลักคือการปรับตัวของเจ้าหน้าที่จากวิธีการทำงานรูปแบบเดิมสู่ระบบดิจิทัล ซึ่งปัจจุบันยังขาดการศึกษาที่ชัดเจนเกี่ยวกับปัจจัยกระตุ้นพฤติกรรมการใช้งานจริงในบริบทพื้นที่ของเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ โดยเฉพาะความเชื่อมโยงระหว่าง "ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยี" และ "การตั้งใจใช้เทคโนโลยี" (ภักคมล ใจมา, 2563) รวมทั้ง บุคลากรส่วนหนึ่งยังขาดทักษะด้านดิจิทัลที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะการใช้งานระบบสารสนเทศใหม่ ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง (พงศภัก แสงใสแก้ว, 2566) ดังนั้น การวิจัยนี้จึงสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคลากรยอมรับและตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้อย่างยั่งยืน เพื่อยกระดับการบริการสาธารณะให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเป็นเหตุผลเชิงวิชาการที่นำไปสู่การสนใจที่จะศึกษาเรื่อง "การยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ" ผลการศึกษารั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของการยอมรับเทคโนโลยีและสมรรถนะที่มีต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนท้องถิ่น ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาทักษะดิจิทัลและขีดความสามารถของบุคลากรให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์องค์กรได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการยอมรับที่มีต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากนโยบายการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

- (1) แนวคิด ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยี
- (2) นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีทั้งในและต่างประเทศ

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างการยอมรับเทคโนโลยี ทั้งในระดับนโยบายของหน่วยงานราชการ ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- (1) การศึกษาและคัดเลือกองค์กรที่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐและเป็นองค์กรที่มีบทบาทและเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการยอมรับเทคโนโลยี

(2) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

(3) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ ได้วิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือแนวคิด หลักการความสัมพันธ์ของกระบวนการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยี ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

(4) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

(5) สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยเป็นการศึกษาที่เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ ทั้งในส่วนข้าราชการ พนักงานจ้างตามภารกิจและพนักงานจ้างทั่วไป รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,140 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการเลือกแบบ Random Sampling รวมทั้งหมด 288 คน ตามแนวคิด Krejcie & Morgan (1970)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การดำเนินการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์เน้นวิธีการแสวงหาความรู้จากการศึกษาความสัมพันธ์ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือ ดังนี้

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีและการตั้งใจใช้ เพื่อนำมาวิเคราะห์นิยามตัวแปร สังเคราะห์องค์ประกอบและกำหนดตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับบริบทของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ

(2) ขั้นตอนของการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

- ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางในการกำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือ

- กำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือ โดยยึดกรอบแนวคิดการวิจัยในการสร้างคำถามการวิจัย

- นำร่างคำถามไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของปริมาณคำถาม ความชัดเจนของภาษา แล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามที่คลุมเครือ

- การทดลองใช้แบบสอบถาม (Try-out) กับกลุ่มเป้าหมายใกล้เคียงจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) พบว่ามีค่า 0.76 แสดงว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

(1) ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

(2) เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากบุคลากรที่ปฏิบัติงานในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม มาวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการยอมรับเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้เทคโนโลยี ทั้ง การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ เพื่อศึกษาอำนาจพยากรณ์ของตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตาม พิจารณา

จากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (Beta) เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของแต่ละปัจจัยในการพยากรณ์ความตั้งใจใช้เทคโนโลยี

7. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนา ประกอบตาราง ซึ่งเป็นการบรรยายผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีและความตั้งใจใช้เทคโนโลยี เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลการวิจัยเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในองค์กร

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีที่มีต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการยอมรับเทคโนโลยีต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี

องค์ประกอบการยอมรับ	ความตั้งใจใช้เทคโนโลยี
ความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์	0.26**
ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์	0.56**
คุณภาพระบบ	0.59**
คุณภาพข้อมูล	0.67**
การรับรู้ประโยชน์	0.65**
การรับรู้ความสะดวกสบาย	0.66**
ภาพรวม	0.69**

หมายเหตุ **P value 0.01

จากการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปร ตารางที่ 1 พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการตั้งใจใช้เทคโนโลยีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.69 ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์รายด้านขององค์ประกอบการยอมรับเทคโนโลยีที่มีต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยี สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ ด้านคุณภาพข้อมูล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการตั้งใจใช้เทคโนโลยีในระดับปานกลาง ($r = 0.67$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีค่าความสัมพันธ์สูงที่สุดในกลุ่มตัวแปรที่ศึกษา ด้านการรับรู้ความสะดวกสบายมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.66$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ด้านการรับรู้ประโยชน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.65$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ด้านคุณภาพระบบมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อย ($r = 0.59$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ด้านความรู้ด้านคอมพิวเตอร์มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อย ($r = 0.56$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ด้านความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์พบความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อยมาก ($r = 0.26$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ประสพชัย พสุนนท์, 2557)

โดยสรุป ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าระดับการยอมรับเทคโนโลยีในทุกองค์ประกอบมีทิศทางความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกับความตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตาม สัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R^2) มีค่าเท่ากับ 0.48 ซึ่งบ่งชี้ว่าการยอมรับเทคโนโลยีสามารถอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้ ร้อยละ 48 ส่วนอีกร้อยละ 52 เป็นผลมาจากปัจจัยอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตการศึกษานี้

เช่น ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายหรือทัศนคติส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 2 อิทธิพลพยากรณ์ขององค์ประกอบที่ยอมรับต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี

Independent	Beta	t-test	Sig.	Collinearity statistics
ค่าคงที่	-	4.63	.000	Tolerance 0.33 - 0.48
คุณภาพข้อมูล (DQ)	.28	5.10***	.000	VIF 2.70 - 2.97
การรับรู้ความสะดวกสบาย (CV)	.24	4.28***	.000	Collinearity 0.00 - 0.87
การรับรู้ประโยชน์ (Use)	.17	3.01**	.003	Durbin-Watson 1.58
ความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์(CA)	.27	2.45	0.59	
ความรู้รอบด้านคอมพิวเตอร์(CL)	.12	4.71	0.11	
คุณภาพระบบ (System)	.14	2.94**	.001	

จากการวิเคราะห์สถิติถดถอยพหุคูณ ตารางที่ 2 ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระเพื่อหาปัญหาความสัมพันธ์พหุคูณระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) พบค่า Tolerance มีค่า 0.33 - 0.48 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.10, ค่า VIF มีค่า 2.70 - 2.97 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 10, ค่า Collinearity มีค่า 0.00 - 0.87 ซึ่งไม่เกิน 0.90 และค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.58 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรมีความเป็นอิสระต่อกันเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์การถดถอยได้

การวิเคราะห์องค์ประกอบที่ยอมรับเทคโนโลยีสามารถร่วมกันพยากรณ์ความตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจปรับปรุง (Adjusted R²) เท่ากับ 0.48 หมายความว่า ตัวแปรอิสระในแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้ ร้อยละ 48.00 เมื่อพิจารณาอิทธิพลรายด้าน โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยในรูปคะแนนมาตรฐาน (beta) พบว่ามีตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ความตั้งใจใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีนัยสำคัญ 3 ด้าน เรียงลำดับตามขนาดอิทธิพลจากมากไปน้อย ดังนี้

ด้านคุณภาพข้อมูล มีอิทธิพลพยากรณ์สูงสุดต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี (beta = 0.28, p < 0.01) สะท้อนว่าหากระบบมีการจัดการข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน จะเป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่ทำให้เจ้าหน้าที่ตัดสินใจใช้เทคโนโลยี

การรับรู้ความสะดวกสบาย มีอิทธิพลพยากรณ์รองลงมาต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี (beta = 0.24, p < 0.01) สะท้อนว่าความคล่องตัวและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ โดยหากเจ้าหน้าที่ที่รับรู้ว่าการใช้เทคโนโลยีช่วยลดความยุ่งยากในขั้นตอนการปฏิบัติงาน และสามารถเข้าถึงระบบได้อย่างสะดวกในทุกมิติ จะส่งผลให้เกิดความกระตือรือร้นและความตั้งใจในการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานในองค์กรเพิ่มมากขึ้น

ด้านการรับรู้ประโยชน์ มีอิทธิพลพยากรณ์ต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยี (beta = 0.17, p < 0.01) แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ถึงประสิทธิภาพงานที่เพิ่มขึ้นส่งผลโดยตรงต่อความต้องการใช้งานเทคโนโลยี

ด้านคุณภาพระบบ มีอิทธิพลพยากรณ์น้อยที่สุด (beta = 0.14, p < 0.01) บ่งชี้ว่าเสถียรภาพและความง่ายในการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญสำหรับตัวแปรด้านความรู้ด้านคอมพิวเตอร์

ความกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยี (beta = 0.27, p > 0.05) บ่งชี้ว่า ระดับความวิตกกังวล ความกลัวหรือความประหม่าในการใช้งานคอมพิวเตอร์ของเจ้าหน้าที่เทศบาล

เมืองอำนาจเจริญ ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจว่าจะใช้งานเทคโนโลยีหรือไม่ สะท้อนให้เห็นว่า แม้เจ้าหน้าที่อาจมีความกังวลใจอยู่บ้าง แต่สภาวะทางจิตวิทยาดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้พยากรณ์ความตั้งใจในการปฏิบัติงานผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีนัยสำคัญในบริบทของหน่วยงานนี้

ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยี ($\beta = 0.12, p > 0.11$) บ่งชี้ว่าระดับทักษะความเชี่ยวชาญหรือความรู้พื้นฐานด้านคอมพิวเตอร์ที่มีความแตกต่างกันของเจ้าหน้าที่ ไม่ได้เป็นตัวแปรพยากรณ์หลักที่กำหนดความตั้งใจในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งอาจสรุปได้ว่าในมุมมองของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ความตั้งใจใช้งานอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นมากกว่าทักษะส่วนบุคคลที่มีอยู่เดิม เช่น ความจำเป็นตามภาระงาน หรือการถูกกำหนดโดยนโยบายของส่วนกลาง

ดังนั้น สรุปผลการวิจัยว่า การยอมรับเทคโนโลยีส่งผลต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ โดยได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบของการยอมรับเทคโนโลยีทั้งหมด 4 ด้าน สอดคล้องตามสมการแนวทางการพัฒนาการตั้งใจใช้เทคโนโลยี ดังต่อไปนี้

$$\text{การตั้งใจใช้เทคโนโลยี} = 0.28\text{DQ} + 0.24\text{CV} + 0.17\text{Use} + 0.14\text{System}$$

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

จากสมการสมการแนวทางการพัฒนาการตั้งใจใช้เทคโนโลยี มีแนวทางสำหรับผู้บริหารเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ นำไปพัฒนาการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลได้น้อย 4 แนวทาง โดยแต่ละแนวทางมีข้อพ้องนำไปปฏิบัติต่างกัน ดังนั้น สรุปผลวิจัยได้ว่า การยอมรับมีผลกระทบโดยตรงต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การยอมรับเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยี โดยเฉพาะในมิติด้านคุณภาพข้อมูล คุณภาพระบบ การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความสะดวกสบาย ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่กำหนดทิศทางความตั้งใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากในสภาวะปัจจุบันทุกองค์กรต้องเผชิญกับพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพื่อให้เทคโนโลยีเกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงาน รูปแบบการปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน สอดคล้องกับแนวคิดของ Marangunic และ Granic (2015) ที่ระบุว่า การยอมรับเทคโนโลยีในการทำงานเป็นการบูรณาการเครื่องมือดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ เหตุผลสำคัญที่ทำให้การยอมรับเทคโนโลยีส่งผลต่อความตั้งใจใช้งานนั้น มาจากความจำเป็นขององค์กรที่ต้องพัฒนาตนเองเพื่อความอยู่รอดและการเติบโตในโลกดิจิทัล ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่แน่นอน (Santouridis, 2009) ส่งผลให้พนักงานและผู้บริหารต้องปรับตัวทัศนคติเพื่อบูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่กระบวนการทำงาน เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มขีดความสามารถในการทำงาน รวมถึงการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนผู้รับบริการ

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับนักวิชาการอธิบายว่า การยอมรับเทคโนโลยี เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ส่งเสริมขีดความสามารถในการจัดการประสิทธิภาพการใช้งาน โดยเน้นการตอบสนองต่อความรู้สึกและการรับรู้ของผู้ใช้งานในด้านคุณประโยชน์ ความง่ายในการใช้งานและมาตรฐานความปลอดภัย ซึ่ง

องค์ประกอบเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยกำหนดการสร้างประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะบุคคล (Malatji, Eck & Zuva, 2020) นอกจากนี้ การยอมรับเทคโนโลยียังเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อทัศนคติในการเลือกใช้เทคโนโลยี โดยในบริบทขององค์กร ผู้ใช้งานมักมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบและประโยชน์สูงสุด การกระตุ้นให้ผู้ใช้งานเกิดความเข้าใจและเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างถ่องแท้จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการยอมรับ ซึ่งประกอบด้วยมิติการรับรู้ที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้ความง่ายในการใช้งานและการรับรู้ด้านความปลอดภัย ทั้งนี้ ความสำเร็จของการยอมรับเทคโนโลยีจะปรากฏเด่นชัดเมื่อผู้ใช้งานได้รับประสบการณ์เชิงบวกที่ประสานกันระหว่างประสิทธิภาพของระบบและความมั่นใจในการใช้งาน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาทัศนคติและความตั้งใจในการเลือกใช้ระบบสารสนเทศ (คริสต์มาส พวงมาลัย และธัญนันท์ บุญอยู่, 2566; ยลรติ พาณิชนวิเศษการ และธัญนันท์ บุญอยู่, 2568)

นอกจากนี้ การวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในด้านระบบข้อมูลและการสื่อสาร ได้เข้ามามีบทบาทต่อกิจกรรมของมนุษย์อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับการสื่อสารส่วนบุคคลไปจนถึงระดับท้องถิ่นและภูมิภาค ดังนั้น การยอมรับเทคโนโลยีจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่นำไปสู่พฤติกรรมการตั้งใจใช้งานเทคโนโลยี (Marangunic & Granic, 2015) ดังนั้น ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงที่ปรากฏชัดเจนในงานวิจัยนี้ จึงเป็นดัชนีชี้วัดว่าหากผู้บริหารเทศบาลเมืองอำนาจเจริญให้ความสำคัญกับการพัฒนาการยอมรับเทคโนโลยีในทุกองค์ประกอบ ย่อมส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับความตั้งใจและพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะกลายเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

2. จากประเด็นข้างต้น สามารถเสนอแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญได้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนา ดังนี้

ปัจจัยสำคัญที่ผู้บริหารเทศบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญอันดับแรก คือ การพัฒนาคุณภาพข้อมูลคุณภาพระบบ การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความสะดวกสบาย ผ่านกลยุทธ์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่เกิดความตระหนักต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ สอดคล้องกับแนวโน้มระดับสากลที่องค์กรส่วนใหญ่มีการปรับตัวขนานใหญ่ภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยพบว่านายจ้างถึง 9 ใน 10 ราย ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการทำงาน และอีกร้อยละ 90 มีแผนจะดำเนินการต่อเนื่องในอนาคตอันใกล้ ซึ่งปัจจัยขับเคลื่อนหลักมาจากการปรับตัวให้ทันต่อเทคโนโลยี การตอบสนองต่อความคาดหวังของพนักงานและการรองรับการทำงานรูปแบบไฮบริด

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า แม้การจัดการเทคโนโลยีที่ทันสมัยจะเป็นสิ่งน่ายกย่อง แต่การจัดการเครื่องมือเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ เนื่องจากพนักงานจำนวนมากยังรู้สึกไม่พร้อมในการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น มีเพียงร้อยละ 38 ที่พร้อมใช้วิดีโอคอนเฟอเรนซ์ และเพียงร้อยละ 26 ที่พร้อมใช้เครื่องมือขั้นสูงอย่างระบบตรวจสอบฟุตพริ้นท์หรือโปรแกรมผู้ช่วยอัจฉริยะ ดังนั้น แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพจึงต้องมุ่งเน้นไปที่การบูรณาการเครื่องมือเหล่านี้เข้ากับสถานที่ทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่านสู่รูปแบบการทำงานใหม่อย่างราบรื่น โดยเน้นความง่ายในการเข้าถึงและเป็นมิตรกับผู้ใช้งาน (User-friendly)

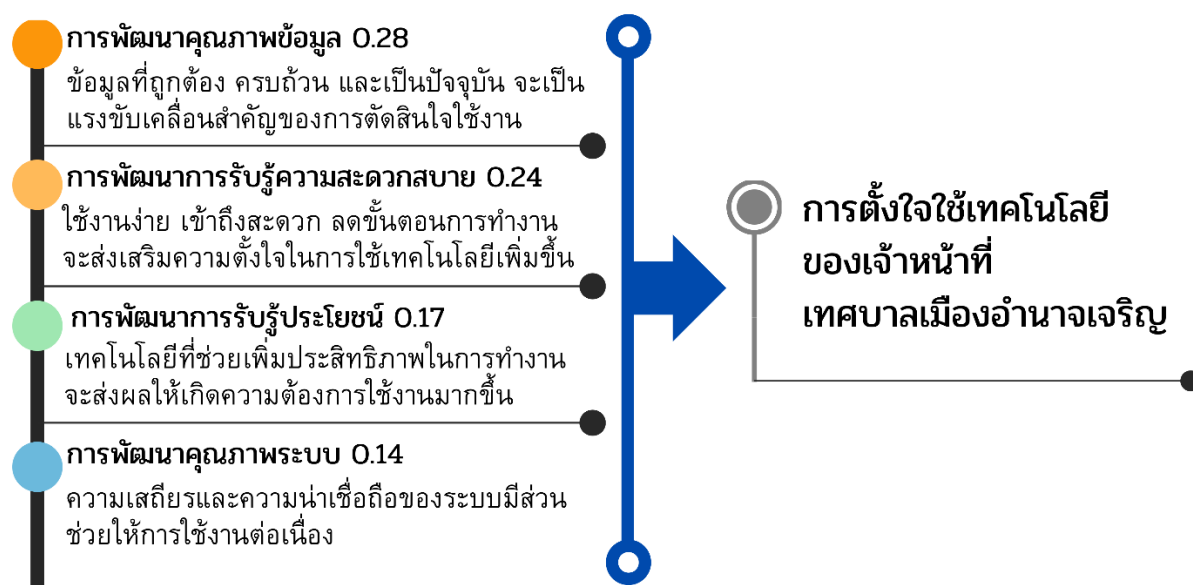
นอกจากนี้ การนำนวัตกรรมใหม่ด้านการพิสูจน์และยืนยันตัวตนทางดิจิทัลมาใช้ ถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมต่อการทำงานของทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน แทนที่ระบบเดิมที่แสดงเอกสารทางราชการ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่สร้างมิติใหม่ในการทำธุรกรรม แต่ยังเพิ่มความปลอดภัยและลดความเสี่ยงจาก

การปลอมแปลงเอกสาร สอดรับกับแนวทางการบริการประชาชนยุคใหม่ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2566)

โดยสรุป อิทธิพลของทั้ง 4 องค์ประกอบของการยอมรับเทคโนโลยี ได้แก่ คุณภาพข้อมูล คุณภาพระบบ การรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความสะดวกสบาย จึงเป็นหัวใจสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาความตั้งใจของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ หากหน่วยงานสามารถบูรณาการปัจจัยเหล่านี้เข้ากับกระบวนการทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรม ย่อมส่งผลในเชิงบวกต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและการให้บริการประชาชนในยุคดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาล

การพัฒนาการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญสามารถดำเนินการได้มี 4 แนวทาง ประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพข้อมูล การพัฒนาการรับรู้ความสะดวกสบาย พัฒนาการรับรู้ประโยชน์และการพัฒนาคุณภาพระบบ ดังนั้น จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ของงานวิจัยฉบับนี้ พบว่าการขับเคลื่อนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ดิจิทัลไม่ได้ขึ้นอยู่กับทักษะส่วนบุคคลหรือความกังวลใจด้านเทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เป็นหลัก แต่หัวใจสำคัญคือการสร้างสภาพแวดล้อมที่เน้นคุณภาพข้อมูลและความเสถียรของระบบควบคู่ไปกับการสื่อสารให้เห็นถึงประโยชน์เชิงประจักษ์และความสะดวกในการใช้งาน ซึ่งองค์ความรู้นี้สะท้อนว่า "ผลลัพธ์ของงาน" มีอิทธิพลเหนือ "ข้อจำกัดด้านทักษะเดิม" ในบริบทการปฏิบัติงานภาครัฐยุคใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้บริหารควรนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอำนาจเจริญ ตามแนวทางต่อไปนี้

1.1 ควรพิจารณากำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพข้อมูลและคุณภาพระบบ ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยมุ่งเน้นการจัดโครงสร้างข้อมูลให้มีความถูกต้อง รวดเร็วและเข้าถึงง่าย เนื่องจากผลการวิจัยชี้ว่าคุณภาพข้อมูลมีอิทธิพลสูงที่สุดต่อความตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและลดอุปสรรคในการปฏิบัติงานในรูปแบบดิจิทัลอย่างยั่งยืน

1.2 ผู้บริหารเทศบาลและฝ่ายทรัพยากรบุคคล ควรทำนโยบายส่งเสริมการรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ความสะดวกสบาย ผ่านการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการใช้งานจริง โดยกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่เห็นว่าเทคโนโลยีช่วยลดขั้นตอนการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริการประชาชน เพื่อเปลี่ยนทัศนคติและลดความกังวลในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งจะส่งผลต่อความตั้งใจในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยอื่นที่มีผลกระทบต่อการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่เทศบาลกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะการศึกษาค่าใช้จ่ายหรือความเหมาะสมของแพลตฟอร์มที่นำมาใช้พัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

2.2 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่อื่น หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัย และยืนยันความสอดคล้องของปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับและการตั้งใจใช้เทคโนโลยีในบริบทที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2566). *ผลงานการพัฒนาระบบพิสูจน์และยืนยันตัวตนทางดิจิทัล (ThalID) ของกรมการปกครอง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2568, จาก <https://multi.dopa.go.th/kpi/assets/modules/news/uploads/48649e6b341005a54d5f3735d0b0692764feaa3c27afb776481598510671408.pdf>
- คริสต์มาส พวงมาลัย และธัญนันท์ บุญอยู่. (2566). ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้ระบบการให้บริการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาผ่านทางอิเล็กทรอนิกส์ของประชาชนในพื้นที่เขตบางแค กรุงเทพมหานคร. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*. 6(3), 1-14.
- นิรันดร์ บุญกลิ่น และฉัตรชัย เหล่าเขตการณ์. (2567). การยอมรับเทคโนโลยีและสมรรถนะหลักที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 18(3), 82-97.
- ประสพชัย พสุนนท์. (2557). ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในงานวิจัยเชิงปริมาณ. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 27(1), 144-163.
- พงศภัค แสงใสแก้ว. (2566). *ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านดิจิทัลของบุคลากร กรมการปกครอง สังกัดกระทรวงมหาดไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ภาคภูมิ ไจมา. (2563). *การยอมรับและการใช้เทคโนโลยีที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการและพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่*. (การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ยลรดี พาณิชย์วิเศษการ และฉัญนันท์ บุญอยู่. (2568). การยอมรับเทคโนโลยีและการรับรู้คุณภาพที่ส่งผลต่อทัศนคติการเลือกใช้ระบบแพลตฟอร์มการลงทุนของประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 11(1), 189-204.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานประจำปี 2566. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/book/10063-2566-annual-report-2023.html>
- อรุณทัย พยัคฆพงษ์. (2560). แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีในการแข่งขันทางการตลาด. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*. 11(25), 128-136.
- Alkrajji, A. I. (2020). *Citizen satisfaction with mandatory e-government services: A conceptual framework and an empirical validation*. *IEEE Access*. 8, 117253–117265.
<https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3004541>
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*. 13(3), 319–340.
<https://doi.org/10.2307/249008>
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Addison – Wesley.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). *Determining sample size for research activities*. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607–610.
<https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Malatji, W. R., Eck, R. V., & Zuva, T. (2020). Understanding the usage, modifications, limitations and criticisms of technology acceptance model (TAM). *Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal*. 5(6), 113-117.
<https://dx.doi.org/10.25046/aj050612>
- Marangunic, N. & Granic, A. (2015). Technology acceptance model: a literature review from 1986 to 2013. *Universal Access in the Information Society*. 14, 81-95.
<https://doi.org/10.1007/s10209-014-0348-1>
- Santouridis, I. (2009). E-service quality and its impact on customer satisfaction and trust: An empirical study on Greek customers of internet shops. In *Paper presented at the proceedings of the 6th international conference on Enterprise systems, Accounting and Logistics*. Hesseloniki Greece.

ความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิง
จริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก
Perceptions of Subdistrict Administrative Organization and Municipal Clerks
toward Ethical Leadership and Good Governance of Local Administrative
Organization Executives in Phitsanulok Province

¹ณโม รักเลี้ยง, ²พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา*

¹Namo Raklaing, ²Pacharadanai Watcharathanapattada
Corresponding Author's E-mail: nine9dd@gmail.com*

Received: February 19, 2026 Revised: April 26, 2026 Accepted: April 26, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 86 คน ได้มาจากการสุ่มแบบชั้นภูมิ และการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .83 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.28$) โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์สุจริตและการเป็นแบบอย่างที่ดีมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ส่วนความคิดเห็นต่อ ธรรมาภิบาลโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.21$) โดยด้านความโปร่งใสและหลักนิติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ๆ 2) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .78^{**}$) แสดงว่าผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสูง จะสามารถส่งเสริมให้การบริหารงานเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม; ธรรมาภิบาล; ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ABSTRACT

This study aimed to: 1) examine the opinions of Subdistrict Administrative Organization (SAO) clerks and municipal clerks regarding the ethical leadership and good

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก; Doctoral Student, Ph.D. Program in Public Administration, Faculty of Public Administration, Phitsanulok University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก; Assistant Professor Dr., Lecturer, Program in Public Administration, Faculty of Public Administration, Phitsanulok University

governance of local administrative organization executives; and 2) analyze the relationship between ethical leadership and good governance of local administrative executives in Phitsanulok Province. This research employed a quantitative survey design. The sample consisted of 86 SAO clerks and municipal clerks in Phitsanulok Province, selected using stratified random sampling and simple random sampling. The research instrument was a five-point Likert scale questionnaire with a reliability coefficient of .83. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation, and inferential statistics using Pearson's correlation coefficient.

The findings revealed that: 1) the overall opinions of SAO and municipal clerks toward the ethical leadership of local administrative executives were at the highest level ($\bar{X} = 4.28$), particularly in terms of integrity and role modeling, which received the highest mean scores. The overall opinions toward good governance were also at the highest level ($\bar{X} = 4.21$), with transparency and rule of law scoring higher than other dimensions. 2) The hypothesis testing indicated that ethical leadership had a strong positive correlation with good governance at a statistically significant level of .01 ($r = .78^{**}$). This suggests that executives with high ethical leadership are able to effectively promote governance practices in accordance with the principles of good governance.

Keywords: Ethical Leadership; Good Governance; Local Administrative Executives

บทนำ

การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในระดับฐานราก ภายใต้บริบทการกระจายอำนาจที่มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่น ทั้งด้านการจัดบริการสาธารณะ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตามการบริหารงานในระดับพื้นที่ยังเผชิญกับข้อท้าทายด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อผู้บริหารท้องถิ่น หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) จึงถูกกำหนดให้เป็นกรอบสำคัญของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2565; UNDP, 1997) ในขณะเดียวกันภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) ได้รับการยอมรับว่าเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารที่ยั่งยืนเนื่องจากผู้นำที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และรับผิดชอบ ย่อมส่งผลต่อบรรยากาศองค์การและพฤติกรรมของบุคลากรให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (Northouse, 2022) หากผู้บริหารขาดคุณธรรมในการใช้อำนาจ อาจนำไปสู่ปัญหาการบริหารที่ไม่โปร่งใสและการทุจริต ซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่ปรากฏในรายงานสถานการณ์ธรรมาภิบาลของประเทศไทย (สถาบันพระปกเกล้า, 2564) สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลในบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

ในเชิงทฤษฎี ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีรากฐานจากแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ที่อธิบายว่าผู้นำทำหน้าที่เป็นแบบอย่างให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเลียนแบบพฤติกรรมด้านคุณธรรมและมาตรฐานจริยธรรม ขณะที่ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) ของ Bass และ Avolio (1994) ชี้ให้เห็นว่าผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถสร้างแรงบันดาลใจและปลูกฝังค่านิยมร่วม

ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในองค์กร นอกจากนี้ แนวคิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในมุมมองของ Denhardt และ Denhardt (2015) ยังเสนอว่าภาครัฐควรยึดหลักการรับใช้ประชาชน มากกว่าการควบคุมสั่งการ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ งานวิจัยเชิงประจักษ์ทั้งในและต่างประเทศพบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมองค์การที่โปร่งใสและยึดหลักความรับผิดชอบต่อ

สำหรับบริบทจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายประเภท ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร การบริหารงานในพื้นที่ต้องเผชิญกับความคาดหวังของประชาชนที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของชุมชน ขณะเดียวกัน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลในฐานะข้าราชการประจำ มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายของฝ่ายการเมืองและกำกับดูแลการปฏิบัติงานของบุคลากร (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2566) บุคคลกลุ่มนี้จึงเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างผู้บริหารท้องถิ่นกับระบบราชการภายในองค์กร ความคิดเห็นของปลัดต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารจึงสะท้อนภาพการบริหารงานได้อย่างใกล้ชิดและเป็นกลางมากกว่าการประเมินจากภายนอก แม้รายงานของสถาบันพระปกเกล้า (2564) จะชี้ให้เห็นแนวโน้มการพัฒนาด้านธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวมที่ดีขึ้น แต่ยังไม่ปรากฏข้อจำกัดในบางมิติ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนและการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลในจังหวัดพิษณุโลกจึงมีความสำคัญในเชิงบริบทพื้นที่และเชิงสถานการณ์

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญและยืนยันบทบาทของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในฐานะปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมองค์การและประสิทธิภาพการบริหารงานในภาพรวมแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามการศึกษาลึกซึ้งยิ่งมุ่งเน้นในบริบทขององค์กรภาครัฐระดับส่วนกลางหรือภาคเอกชน และมักประเมินจากมุมมองของบุคลากรทั่วไปหรือผู้ได้บังคับบัญชาเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาที่สะท้อนมุมมองของข้าราชการประจำระดับบริหารโดยเฉพาะปลัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างนโยบายของฝ่ายการเมืองกับการปฏิบัติในเชิงระบบ ยังมีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลในบริบทเฉพาะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น การวิจัยเรื่องความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก จึงมีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับกลไกเชิงคุณธรรมที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริหารงานท้องถิ่น อันจะช่วยยืนยันกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่มองว่าคุณธรรมของผู้นำเป็นรากฐานของธรรมาภิบาล และเป็นข้อมูลเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ทั้งนี้ ผลการศึกษายังมีคุณค่าเชิงปฏิบัติในการยกระดับมาตรฐานการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความโปร่งใส รับผิดชอบต่อ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบบสำรวจ (Survey Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด ตัวแปร และสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลทุกแห่งในจังหวัดพิษณุโลก ปีงบประมาณ 2568 จำนวน 102 คน (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก, 2568)

2) กลุ่มตัวอย่าง คือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลทุกแห่งในจังหวัดพิษณุโลก ปีงบประมาณ 2568 โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) กำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร เท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 86 คน แล้วใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งชั้นตามประเภทขององค์กร ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาลตำบล ปลัดเทศบาลเมือง ปลัดเทศบาลนคร จากนั้นทำการสุ่มบุคคลากรในแต่ละชั้นด้วยวิธี การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรในแต่ละกลุ่มอย่างเหมาะสม ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประเภทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	จำนวน (แห่ง)	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)	76	76	64
เทศบาลตำบล	24	24	20
เทศบาลเมือง	1	1	1
เทศบาลนคร	1	1	1
รวม	102	102	86

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม มีลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายปิด (close-ended-question) ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล และสังกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม จำนวน 4 ด้าน ๆ ละ 4 ข้อ จำนวน 16 ข้อ ประกอบด้วย 1) ความซื่อสัตย์สุจริต 2) ความยุติธรรม 3) ความรับผิดชอบ และ 4) การเป็นแบบอย่างที่ดี

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับธรรมาภิบาล จำนวน 5 ด้าน ๆ ละ 4 ข้อ รวม 20 ข้อ ประกอบด้วย 1) ความโปร่งใส 2) ความรับผิดชอบ 3) หลักนิติธรรม 4) การมีส่วนร่วม และ 5) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2) ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) จำนวน 4 ด้าน ๆ ละ 4 ข้อ จำนวน 16 ข้อ ประกอบด้วย 1) ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) 2) ความยุติธรรม (Fairness) 3) ความรับผิดชอบ (Responsibility) และ 4) การเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Modeling)

2.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ธรรมาภิบาล (Good Governance) จำนวน 5 ด้าน ๆ ละ 4 ข้อ รวม 20 ข้อ ประกอบด้วย 1) ความโปร่งใส (Transparency) 2) ความรับผิดชอบ (Accountability) 3) หลักนิติธรรม (Rule of Law) 4) การมีส่วนร่วม (Participation) 5) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency & Effectiveness)

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) การวิจัยครั้งนี้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแบบสอบถามโดยการคำนวณดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ตามแนวคิดของลัวิน สายยศ และอังคณา สายยศ (2560) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามแต่ละข้อกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนนในระดับ +1, 0 และ -1 จากนั้นนำคะแนนมาหาค่าเฉลี่ย โดยกำหนดเกณฑ์ค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปว่ามีความตรงตามเนื้อหา ผลการประเมินพบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 และแบบสอบถามมีค่า IOC เฉลี่ยเท่ากับ 0.80 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด แสดงว่าแบบสอบถามมีความตรงตามเนื้อหาและเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

2) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงไปทดลองใช้ (try out) กับปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ในจังหวัดนครสวรรค์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยทำการทดสอบด้วยสถิติวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น โดยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient : α) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ .83 ถือว่าเป็นค่าความเที่ยงที่ดี (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์, 2567) สามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงต่อไป

3) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง ที่ใช้ในการวิจัยต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 เก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยพิษณุโลกส่งถึงปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามจำนวน 86 ชุดส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียน และขอความกรุณาตอบแบบสอบถามแล้วส่งคืน นำมาตรวจสอบความถูกต้อง นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูป

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติโดยแบ่งเป็น

1) สถิติเชิงพรรณนา ใช้เพื่อแสดงลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างใช้การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percent) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

2) สถิติเชิงอนุมาน ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานหาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาล โดยการทดสอบสมมติฐานใช้ใช้ Pearson's Product Moment Correlation Coefficient กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 (Hinkle, Wiersma, & Jurs, 1998)

ขั้นตอนที่ 7 แปลผลและสรุปผลการวิจัย

แปลผลค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ของ Best (1981) และแปลผลค่าสหสัมพันธ์ตามเกณฑ์ของ Hinkle et al. (1998) จากนั้นสรุปผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัย โดยมีเกณฑ์การแปลผลการวิจัย ดังนี้

1) คะแนนที่ได้รับจะนำมาวิเคราะห์และแปลผลของค่าเฉลี่ยตามระดับความสำคัญโดยมีเกณฑ์ให้คะแนน ในแต่ละระดับดังนี้ เบสท์ (Best, 1981)

สูตร = คะแนนสูงสุด – คะแนนต่ำสุด / จำนวนชั้น ได้อันตรภาคชั้นเท่ากับ 0.8

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับน้อยที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด

2) การแปลความหมายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้เกณฑ์ดังนี้ (Hinkle et al., 1998)

ค่า r	ระดับของความสัมพันธ์
0.90-1.00	มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก
0.70-0.89	มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง
0.50-0.69	มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง
0.30-0.49	มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ
.00-0.30	มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำมาก

ผลการวิจัย

1. ความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

ตัวแปร	$\bar{x}$	(S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม	4.28	0.46	มากที่สุด
1.1 ความซื่อสัตย์สุจริต	4.34	0.49	มากที่สุด
1.2 ความยุติธรรม	4.27	0.51	มากที่สุด
1.3 ความรับผิดชอบ	4.22	0.47	มากที่สุด
1.4 การเป็นแบบอย่างที่ดี	4.30	0.45	มากที่สุด
2. ธรรมาภิบาล	4.21	0.48	มากที่สุด
2.1 ความโปร่งใส	4.25	0.52	มากที่สุด
2.2 ความรับผิดชอบ	4.18	0.50	มาก
2.3 หลักนิติธรรม	4.23	0.46	มากที่สุด

ตัวแปร	$\bar{x}$	(S.D.)	ระดับความคิดเห็น
2.4 การมีส่วนร่วม	4.14	0.49	มาก
2.5 ประสิทธิภาพและประสิทธิผล	4.21	0.45	มากที่สุด
รวมเฉลี่ยทั้งหมด	4.25	0.45	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.28, S.D. = 0.46) โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์สุจริตและการเป็นแบบอย่างที่ดีมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และความคิดเห็นของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลและปลัดเทศบาลต่อธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = 0.48) โดยเฉพาะด้านความโปร่งใส หลักนิติธรรม และประสิทธิภาพประสิทธิผล

2. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก

ตัวแปร	r
ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) ธรรมาภิบาล (Good Governance)	.78**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 (r = .78**) แสดงว่าผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสูง จะส่งผลให้การบริหารงานขององค์กรเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลในระดับสูงเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารท้องถิ่นในปัจจุบันต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบกฎหมาย ระเบียบ และการตรวจสอบจากหลายภาคส่วน ทำให้จำเป็นต้องแสดงออกถึงความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารงาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของ Brown และ Treviño (2006) ที่อธิบายว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมประกอบด้วยทั้งมิติของการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม และมีมิติของการเป็นผู้จัดการเชิงศีลธรรม ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน และกำกับให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมขององค์กรอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดผู้นำเชิงคุณธรรมของ Northouse (2022) ที่เห็นว่าผู้นำต้องเป็นแบบอย่างด้านความซื่อสัตย์และความยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยบางชิ้นที่พบว่ามิติความยุติธรรมมีระดับสูงสุด แสดงให้เห็นว่าบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์และความประพฤติส่วนบุคคลของผู้บริหารเป็นพิเศษ

ระดับธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลที่ภาครัฐกำหนด เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นกรอบสำคัญของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลของ UNDP (1997) ที่เน้นการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบเป็นองค์ประกอบหลักของการบริหารที่ดี อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการบริหารงาน อย่างไรก็ตาม แม้ระดับธรรมาภิบาลจะอยู่ในระดับมาก แต่บางมิติ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจยังมีระดับต่ำกว่ามิติอื่น สะท้อนถึงข้อจำกัดด้านโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรที่ยังต้องพัฒนาเพิ่มเติม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับธรรมาภิบาลในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำที่มีคุณธรรมและยึดมั่นในจริยธรรมย่อมส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการบริหารงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ สอดคล้องกับทฤษฎีผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลงของ Bass และ Avolio (1994) ที่อธิบายว่าผู้นำที่มีคุณธรรมจะสร้างแรงบันดาลใจและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมองค์กรในทางบวก รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mayer, Kuenzi, Greenbaum, Bardes, และ Salvador (2009) ที่พบว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมขององค์กร อย่างไรก็ตาม งานวิจัยบางส่วนในอดีตพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบในระดับสูง อาจเนื่องมาจากบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีโครงสร้างการบริหารขนาดเล็ก ทำให้บทบาทของผู้นำมีอิทธิพลต่อระบบธรรมาภิบาลอย่างชัดเจนมากกว่าองค์กรขนาดใหญ่

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนกรอบแนวคิดที่ว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยืนยันแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มองว่าคุณธรรมของผู้นำเป็นรากฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเชิงบูรณาการว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อระดับธรรมาภิบาลขององค์กร โดยพบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

องค์ความรู้ที่ได้สามารถสังเคราะห์เป็น โมเดลความสัมพันธ์เชิงจริยธรรม – ธรรมาภิบาล

โมเดลที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์เชิงจริยธรรม-ธรรมาภิบาล

โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และการเป็นแบบอย่างที่ดี มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับธรรมาภิบาลขององค์กร ($r = .78^{**}$, $p < .01$) โดยแต่ละมิติของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมส่งผลสนับสนุนองค์ประกอบของธรรมาภิบาลในลักษณะเชื่อมโยงเชิงกลไก อันสะท้อนว่า คุณธรรมของผู้นำเป็นฐานรากของธรรมาภิบาลองค์กร กล่าวได้ว่า เมื่อผู้บริหารมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสูงจะส่งผลให้องค์กรมีระดับธรรมาภิบาลสูงตามไปด้วย ซึ่งเป็นการยืนยันเชิงประจักษ์ในบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก และช่วยเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้ด้านการบริหารท้องถิ่นเชิงคุณธรรม

สรุป

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกอยู่ในระดับสูง และมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับธรรมาภิบาลในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนว่าคุณธรรมของผู้นำเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารงานที่โปร่งใส รับผิดชอบ และยึดหลักนิติธรรม ยั่งยืน ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับธรรมาภิบาลเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นแนวทางเชิงกลไกว่า การพัฒนาคุณธรรมผู้นำคือจุดตั้งต้นของการพัฒนาสังคมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เมื่อผู้นำมีคุณธรรม องค์กรย่อมมีธรรมาภิบาล และเมื่อองค์กรมีธรรมาภิบาล ย่อมนำไปสู่ความเชื่อมั่นและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในระยะยาว ในเชิงการนำไปใช้ ควรบูรณาการการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

เข้ากับระบบประเมินและพัฒนาผู้บริหารท้องถิ่น ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดความซื่อสัตย์สุจริต และพัฒนา
กลไกธรรมาภิบาลให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารงานท้องถิ่นและเสริมสร้างความเชื่อมั่น
ของประชาชน ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์สุจริตและการเป็น
แบบอย่างที่ดีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ควรกำหนดกรอบสมรรถนะ
ด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการประเมินผลผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ควรจัดอบรมหรือพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับผู้บริหาร
ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบ
เป็นค่านิยมหลักขององค์กร

ระดับธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะ
ด้านความโปร่งใสและหลักนิติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้
ควรพัฒนาระบบการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารขององค์กรให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและตรวจสอบได้
ควรเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เช่น เวทีประชาคม การรับฟัง
ความคิดเห็น และระบบข้อร้องเรียนออนไลน์ ควรปรับปรุงระบบการกำกับติดตามและประเมินผล
การปฏิบัติงานให้มีความชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ
ธรรมาภิบาลในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .78^{**}$) ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ควรดำเนินการ ดังนี้

ควรบูรณาการการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเข้ากับแผนพัฒนาธรรมาภิบาลขององค์กรอย่างเป็น
ระบบควรกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารท้องถิ่นเป็นต้นแบบด้านคุณธรรมและความโปร่งใส เพื่อสร้าง
ความเชื่อมั่นแก่บุคลากรและประชาชน ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายผู้บริหารท้องถิ่นที่มีแนวปฏิบัติที่ดี
(Best Practice) ด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาล เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยกระดับมาตรฐาน
การบริหารงานร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้
การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) หรือโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation
Modeling: SEM) เพื่ออธิบายอิทธิพลของตัวแปรอย่างชัดเจน

2.2 ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและธรรมาภิบาลในจังหวัดอื่น หรือ
เปรียบเทียบระหว่างประเภทองค์กร (อปท., เทศบาลตำบล, เทศบาลเมือง, เทศบาลนคร) เพื่อวิเคราะห์ความ
แตกต่างเชิงบริบท

2.3 ศึกษาเชิงลึกโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เพื่อ
อธิบายกลไกเชิงกระบวนการว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมส่งผลต่อธรรมาภิบาลในทางปฏิบัติอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2566). รายงานข้อมูลบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. กระทรวงมหาดไทย.
- ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. (2560). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 6). สุวีริยาสาส์น.
- ลัดดาวลย์ เพชรโรจน์. (2559). ระเบียบวิธีวิจัย. พิมพ์ดีการพิมพ์.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2564). รายงานสถานการณ์ธรรมาภิบาลในประเทศไทย พ.ศ. 2564. สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2565). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในภาครัฐ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก. (2568). ข้อมูลพื้นฐานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก. กระทรวงมหาดไทย.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage Publications.
- Best, J. W. (1981). *Research in education* (4th ed.). Prentice-Hall.
- Brown, M. E., & Treviño, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*. 17(6), 595–616. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004>
- Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B. (2015). *The new public service: Serving, not steering* (4th ed.). Routledge.
- Gaventa, J. (2006). Finding the spaces for change: A power analysis. *IDS Bulletin*. 37(6), 23–33. Retrieved September 16, 2025, from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111>
- Hinkle, D. E., Wiersma, W., & Jurs, S. G. (1998). *Applied statistics for the behavioral sciences* (5th ed.). Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607–610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Mayer, D. M., Kuenzi, M., Greenbaum, R., Bardes, M., & Salvador, R. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle-down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 108(1), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2008.04.002>
- Northouse, P. G. (2022). *Leadership: Theory and practice* (9th ed.). Sage Publications.
- United Nations Development Programme. (1997). *Governance for sustainable human development*. New York, NY: Author. Retrieved September 18, 2025, from <https://digitallibrary.un.org/record/3831662?v=pdf>

กลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
MARKETING STRATEGIES TO PROMOTE COMMUNITY PRODUCTS
IN PAYOM SUBDISTRICT WANG NOI DISTRICT
PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

¹ชาคริต แสงอรุณ

Chakhrit Saengarun

E-mail: ruayrin88@gmail.com

Received: February 25, 2026 Revised: April 29, 2026 Accepted: April 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่ 2) วิเคราะห์กลยุทธ์ทางการตลาดที่ผู้ประกอบการชุมชนใช้ในปัจจุบัน และ 3) เสนอกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ และประชาชนในพื้นที่ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอมมีความหลากหลายและสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรม และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ โดยมีจุดเด่นด้านคุณภาพ การใช้วัตถุดิบในพื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการผลิต อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดด้านภาพลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ มาตรฐานสินค้า เทคโนโลยีการผลิต และการตลาดสมัยใหม่ ทำให้ยังไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างเต็มศักยภาพ ด้านกลยุทธ์การตลาด พบว่าผู้ประกอบการยังคงใช้การตลาดแบบดั้งเดิมเป็นหลัก เช่น การจำหน่ายในชุมชน การออกงานแสดงสินค้า และการบอกต่อ ขณะที่การตลาดออนไลน์เริ่มมีการนำมาใช้แต่ยังไม่แพร่หลาย ช่องว่างของงานวิจัยที่นำไปสู่การศึกษาครั้งนี้ คือ งานศึกษาที่ผ่านมายังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของตำบลพยอม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงอัตลักษณ์สินค้า มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ช่องทางตลาดดิจิทัล ตลาดภายนอกพื้นที่ และบทบาทของภาคีเครือข่าย งานวิจัยนี้จึงเสนอให้พัฒนาการตลาดแบบบูรณาการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน

คำสำคัญ: กลยุทธ์การตลาด; ผลิตภัณฑ์ชุมชน; วิสาหกิจชุมชน; การพัฒนาชุมชน

¹ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Master's Degree Student, Master of Arts Program in Social Development, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research titled Marketing Strategies to Promote Community Products in Payom Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province aimed to: 1) study the general conditions and characteristics of community products in the area; 2) analyze the current marketing strategies used by community entrepreneurs; and 3) propose appropriate marketing strategies to promote community products for greater market accessibility. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected from 20 key informants, including community leaders, community product entrepreneurs, representatives of government agencies, and local residents, through in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. The data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that community products in Payom Subdistrict were diverse and clearly reflected local identity. They were classified into three categories: processed food products, handicraft products, and organic agricultural products. Their strengths included quality, the use of local raw materials, and local wisdom as the foundation of production. However, most products still faced limitations in terms of image, packaging, product standards, production technology, and modern marketing, which prevented them from fully competing in the market. Regarding marketing strategies, the entrepreneurs mainly relied on traditional marketing methods, such as selling within the community, participating in trade fairs, and word-of-mouth promotion, while online marketing had begun to be used but was not yet widespread. The research gap leading to this study was that previous studies still lacked an in-depth analysis of marketing strategies appropriate to the specific context of Payom Subdistrict, particularly the linkage among product identity, product standards, digital marketing channels, external markets, and the roles of network partners. Therefore, this research proposed the development of integrated marketing strategies to enhance the competitiveness and sustainability of community products.

Keywords: Marketing Strategy; Community Products; Community Enterprise; Community Development

บทนำ

เศรษฐกิจฐานรากถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจผูกพันกับวิถีชีวิตชุมชน การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และภูมิปัญญาพื้นบ้านในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนจึงไม่เพียงส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน แนวคิดวิสาหกิจชุมชนจึงได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องในฐานะเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ และสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการบริหารจัดการที่เหมาะสม (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2562; ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์, 2557)

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายสนับสนุนผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในระดับชุมชน และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ นโยบายดังกล่าวช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้ผลิตในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอาชีพจำนวนมาก อีกทั้งยังส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพสินค้าและมาตรฐานการผลิตอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนจำนวนมากไม่น้อยจะมีคุณภาพและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่ยังมีประสบปัญหาในด้านการพัฒนาการตลาด การสร้างภาพลักษณ์สินค้า และการเข้าถึงช่องทางจำหน่ายสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันในตลาดที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (กรมการพัฒนาชุมชน, 2564; Porter, 1985)

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยเฉพาะการขยายตัวของเศรษฐกิจดิจิทัล และพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การดำเนินธุรกิจจำเป็นต้องปรับตัวด้านกลยุทธ์การตลาดอย่างต่อเนื่อง ผู้ประกอบการชุมชนที่ยังคงใช้รูปแบบการตลาดแบบดั้งเดิม เช่น การจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นหรือการออกงานแสดงสินค้า อาจไม่สามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว ดังนั้น การพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและความต้องการของตลาดจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชน แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดและแนวคิดการตลาดที่มุ่งเน้นผู้บริโภคเป็นศูนย์กลางจึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนารัฐกิจชุมชน (Kotler & Keller, 2016; Lauterborn, 1990) นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลและการตลาดออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้ยังเป็นแนวทางสำคัญในการขยายช่องทางการจำหน่ายและเพิ่มโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการในระดับชุมชน (Chaffey & Ellis-Chadwick, 2019)

ตำบลพยอม อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนที่หลากหลาย ทั้งผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป งานหัตถกรรม และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างชัดเจน ผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีจุดเด่นด้านคุณภาพ ความสดใหม่ และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เป็นฐานการผลิต อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่ยังประสบข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดการพัฒนาด้านบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์สินค้า การขาดมาตรฐานการรับรองที่สำคัญ การขาดความรู้ด้านการตลาดสมัยใหม่ รวมถึงข้อจำกัดด้านช่องทางการจำหน่าย ซึ่งทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นได้อย่างเต็มศักยภาพ

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการชุมชนส่วนใหญ่ยังดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร เงินทุน เทคโนโลยี และความรู้ด้านการบริหารจัดการ ทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาดยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร แม้ว่าชุมชนจะมีความพร้อมด้านวัตถุดิบและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่การขาดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการตลาดและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการตลาด การบริหารจัดการ และความร่วมมือของเครือข่ายภายนอก (วิทยา จันทะวงศ์ศรี, 2555)

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว การศึกษากลยุทธ์การตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของการดำเนินธุรกิจชุมชน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดของการตลาด รวมถึงเสนอแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษากลยุทธ์การตลาดของผู้ประกอบการชุมชนในพื้นที่ และเสนอแนวทางการพัฒนากลยุทธ์แบบบูรณาการที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชน สร้างรายได้ให้กับประชาชน และส่งเสริมความยั่งยืนของเศรษฐกิจฐานรากในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอม อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2 เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ทางการตลาดที่ผู้ประกอบการชุมชนในตำบลพยอมใช้ในปัจจุบัน
- 3 เพื่อเสนอกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เข้าถึงตลาดได้มากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาสภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน วิเคราะห์กลยุทธ์การตลาดที่ผู้ประกอบการชุมชนใช้ในปัจจุบัน และสังเคราะห์แนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ การวิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอม

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนในบริบทจริงของพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต การจัดการกลุ่ม ช่องทางการจำหน่าย การกำหนดราคา การสื่อสารการตลาด ปัญหาและข้อจำกัด ตลอดจนแนวทางการพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการชุมชน

การออกแบบการวิจัยใช้แนวทางการศึกษาเชิงพรรณนาและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่ออธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ และสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์จากข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยนำแนวคิดด้านกลยุทธ์การตลาด ผลิตภัณฑ์ชุมชน วิสาหกิจชุมชน และการตลาดสมัยใหม่มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

พื้นที่ในการวิจัย คือ ตำบลพยอม อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผลิตภัณฑ์ชุมชนหลากหลายประเภท เช่น ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ อีกทั้งยังมีการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและจำหน่ายสินค้าในระดับท้องถิ่น จึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนากลยุทธ์การตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 20 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ประสบการณ์ ความเกี่ยวข้อง และความสามารถในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนและการตลาดของชุมชนตำบลพยอม ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน
2. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 คน
3. ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 11 คน
4. ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 5 คน

โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1) เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการผลิต การจัดการจำหน่าย การส่งเสริม หรือการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่ 2) มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับบริบท

ของผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม 3) สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ และ 4) ยินดีให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การศึกษาเชิงเอกสาร ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย เอกสารราชการ แผนพัฒนาท้องถิ่น เอกสารเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ชุมชน กลยุทธ์การตลาด และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยกำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ สภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์ชุมชน ลักษณะการผลิต การบริหารจัดการ ปัญหาและข้อจำกัดด้านการตลาด ช่องทางการจำหน่าย การกำหนดราคา การสร้างแบรนด์ การใช้สื่อออนไลน์ และแนวทางการพัฒนาการตลาดที่เหมาะสม

3. แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และร่วมกันเสนอแนวทางการพัฒนาการตลาดที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

4. แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ กระบวนการผลิต สถานที่จำหน่าย วิธีการนำเสนอสินค้า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค และสภาพแวดล้อมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่

การสร้างเครื่องมือ และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การตลาด ผลิตภัณฑ์ชุมชน วิสาหกิจชุมชน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ และการตลาดดิจิทัล เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นคำถามในการวิจัย

2. สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนวคำถามการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการสังเกต ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ

3. นำเครื่องมือวิจัยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษา ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์การตลาด ผู้เชี่ยวชาญด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

4. ปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยแก้ไขถ้อยคำให้ชัดเจน ลดคำถามที่ซ้ำซ้อน เพิ่มคำถามที่ครอบคลุมประเด็นด้านการตลาด การบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ มาตรฐานสินค้า และช่องทางการจำหน่าย

5. ทดลองใช้เครื่องมือกับผู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แต่ไม่ใช่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อพิจารณาความชัดเจนของคำถาม ลำดับคำถาม และความเหมาะสมของระยะเวลาในการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การตลาด ผลิตภัณฑ์ชุมชน วิสาหกิจชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และข้อมูลพื้นฐานของตำบลพยอม เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์

2. การสำรวจพื้นที่และการสังเกตภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกตลักษณะผลิตภัณฑ์ชุมชน กระบวนการผลิต รูปแบบบรรจุภัณฑ์ สถานที่จำหน่าย ช่องทางการตลาด และบริบทแวดล้อมของการดำเนินงานผลิตภัณฑ์ชุมชน พร้อมบันทึกข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์ดำเนินการในสถานที่ที่เหมาะสมและสะดวกต่อผู้ให้ข้อมูล ใช้คำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและเล่าประสบการณ์อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาต บันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง

4. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้เกี่ยวข้อง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และร่วมกันเสนอแนวทางการพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในพื้นที่

5. การตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล หลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บันทึกภาคสนาม และข้อมูลเอกสาร หากพบว่าประเด็นใดยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยดำเนินการสอบถามเพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนและน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการจัดหมวดหมู่ประเด็นเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มอย่างเป็นระบบ พร้อมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม

2. อ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของข้อมูล และคัดแยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3. จัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นหลัก ได้แก่ สภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน, กลยุทธ์การตลาดที่ผู้ประกอบการใช้ในปัจจุบัน, ปัญหาและข้อจำกัดด้านการตลาด และ แนวทางการพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดทางการตลาด เช่น ความต้องการของลูกค้า ต้นทุน และการกำหนดราคา ช่องทางการจำหน่าย การสื่อสารการตลาด การสร้างแบรนด์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ มาตรฐานสินค้า และการตลาดดิจิทัล

5. สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม โดยพิจารณาความเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ ข้อจำกัดของผู้ประกอบการ และโอกาสทางการตลาดในปัจจุบัน

6. นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนข้อค้นพบ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่

1. การตรวจสอบด้านแหล่งข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนภาครัฐ ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชน และผู้นำท้องถิ่น

2. การตรวจสอบด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตภาคสนาม

3. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล โดยนำข้อมูลสำคัญหรือข้อสรุปเบื้องต้นกลับไปสอบถามหรือยืนยันกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้มั่นใจว่าการตีความของผู้วิจัยสอดคล้องกับข้อเท็จจริงและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล

4. การตรวจสอบโดยผู้วิจัย โดยพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับวัตถุประสงค์การวิจัย แนวคิดทฤษฎี และบริบทของพื้นที่ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความรอบคอบและลดอคติในการตีความข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) สภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) กลยุทธ์การตลาดที่ผู้ประกอบการใช้ในปัจจุบัน และ 3) แนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. สภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอมมีความหลากหลายและสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป เช่น ก๋วยเตี๋ยว ขนมไทย น้ำพริก และผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ ซึ่งมีจุดเด่นด้านรสชาติและความสดใหม่
2. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม เช่น งานจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ และของตกแต่งบ้าน ซึ่งสะท้อนทักษะฝีมือและภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ เช่น ผักปลอดสาร สมุนไพร และผลิตภัณฑ์สุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการบริโภคของผู้บริโภคยุคใหม่

ผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่มีจุดเด่นด้านคุณภาพและความเป็นเอกลักษณ์ แต่ยังขาดการพัฒนาด้านบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์สินค้า รวมถึงมาตรฐานการรับรองที่จำเป็นบางประการ

ด้านวัตถุดิบพบว่าชุมชนมีความพร้อมสูง เนื่องจากสามารถจัดหาวัตถุดิบจากพื้นที่ได้เอง ทำให้สามารถควบคุมต้นทุนและคุณภาพสินค้าได้ดี อย่างไรก็ตาม ยังได้รับผลกระทบจากความผันผวนตามฤดูกาลในบางช่วงเวลา

ในด้านการบริหารจัดการพบว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีพื้นฐานในการผลิต แต่ยังขาดการพัฒนาด้านการบริหารจัดการเชิงธุรกิจอย่างเป็นระบบ

2. กลยุทธ์การตลาดของผู้ประกอบการชุมชนในปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการชุมชนในตำบลพยอมใช้กลยุทธ์การตลาดในระดับปานกลาง โดยยังคงเน้นรูปแบบการตลาดแบบดั้งเดิมเป็นหลัก ได้แก่

- การจำหน่ายสินค้าในชุมชนและตลาดท้องถิ่น
- การออกงานแสดงสินค้าและกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ
- การบอกต่อแบบปากต่อปาก

ขณะที่การตลาดออนไลน์เริ่มมีการนำมาใช้ เช่น การขายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แต่ยังไม่แพร่หลายเนื่องจากข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัลและทรัพยากรการลงทุน

ด้านราคา ผู้ประกอบการส่วนใหญ่กำหนดราคาตามต้นทุนการผลิตและราคาตลาด โดยยังขาดการวางแผนกลยุทธ์ด้านราคาอย่างเป็นระบบ ส่วนด้านช่องทางการจำหน่ายยังจำกัดอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นได้อย่างเต็มศักยภาพ

3. แนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเสนอแนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอม ประกอบด้วย

3.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ควรให้ กลุ่มผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชน เป็นเจ้าภาพหลักในการพัฒนาคุณภาพสินค้า รสชาติ รูปแบบ ขนาด และความสม่ำเสมอของผลิตภัณฑ์ ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลพยอม หน่วยงานพัฒนาชุมชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพร่วมในการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาฉลากสินค้า การคำนวณต้นทุน และการยกระดับภาพลักษณ์สินค้าให้มีความทันสมัย เหมาะสมต่อการจำหน่ายทั้งในตลาดชุมชน ตลาดท่องเที่ยว ร้านของฝาก และตลาดภายนอกพื้นที่ โดยในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ควรคำนึงถึงความสวยงาม ความปลอดภัย ความสะดวกในการขนส่ง และความสามารถในการสื่อสารอัตลักษณ์ของตำบลพยอม เช่น การใช้เรื่องราวของวัตถุดิบท้องถิ่น ภูมิปัญญาชุมชน หรือวิถีชีวิตของผู้ผลิตมาประกอบบนฉลากและบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างความแตกต่างจากสินค้าทั่วไปในตลาด

3.2 การสร้างแบรนด์และอัตลักษณ์สินค้า ควรให้ ผู้ประกอบการชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพยอมและพัฒนาชุมชนอำเภอวังน้อย เป็นเจ้าภาพร่วมในการกำหนดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพัฒนาแบรนด์กลางหรือภาพลักษณ์ร่วมของผลิตภัณฑ์ตำบลพยอม เพื่อให้สินค้าสามารถเป็นที่จดจำได้ง่ายและสร้างความน่าเชื่อถือในตลาด อีกทั้งการสร้างแบรนด์ควรเชื่อมโยงกับจุดเด่นของพื้นที่ เช่น ความเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน ความสดใหม่ของวัตถุดิบ ภูมิปัญญาการผลิต และความเป็นสินค้าเพื่อสุขภาพหรือเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทในการสนับสนุนด้านการออกแบบตราสินค้า เรื่องเล่าแบรนด์ และสื่อประชาสัมพันธ์ ส่วนภาคเอกชน เช่น ร้านของฝาก โรงแรม คาเฟ่ และผู้ประกอบการค้าปลีก ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะด้านความต้องการของตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค

3.3 การส่งเสริมการตลาดออนไลน์และการตลาดภายนอกพื้นที่ แม้ว่าการตลาดออนไลน์เป็นช่องทางสำคัญในการขยายตลาด แต่จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการชุมชนยังมีข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล และการบริหารจัดการช่องทางออนไลน์ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และสถาบันการศึกษา ควรเป็นเจ้าภาพในการฝึกอบรมทักษะการตลาดดิจิทัล เช่น การถ่ายภาพสินค้า การเขียนข้อความประชาสัมพันธ์ การจัดการเพจ การใช้ Line Official Account การขายผ่าน Facebook, TikTok และแพลตฟอร์ม Marketplace

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการตลาดไม่ควรจำกัดอยู่เพียงตลาดดิจิทัลเท่านั้น แต่ควรเชื่อมโยงกับ ตลาดภายนอกพื้นที่ อย่างเป็นระบบ โดยให้ พัฒนาชุมชนอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคเอกชน ร่วมกันผลักดันผลิตภัณฑ์เข้าสู่ช่องทางจำหน่ายต่าง ๆ เช่น ร้านของฝากประจำจังหวัด ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ตลาดท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร คาเฟ่ สถานบริการน้ำมัน จุดพักรถ ตลาดนัดสีเขียว งานแสดงสินค้าระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค รวมถึงการทำสินค้าในรูปแบบของขวัญ ของที่ระลึก หรือกระเช้าสินค้าชุมชนสำหรับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน แนวทางดังกล่าวจะช่วยเพิ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอมไม่พึ่งพาเฉพาะตลาดในพื้นที่หรือการขายออนไลน์เพียงช่องทางเดียว แต่สามารถขยายฐานลูกค้าไปสู่กลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้บริโภคในเมือง หน่วยงานภายนอก และตลาดของฝากได้มากขึ้น

3.4 การพัฒนามาตรฐานสินค้าเพื่อเข้าสู่ตลาดที่กว้างขึ้น ควรให้ พัฒนาชุมชนอำเภอ หน่วยงานสาธารณสุข เกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบลพยอม เป็นเจ้าภาพร่วมในการสนับสนุนให้

ผู้ประกอบการยกระดับมาตรฐานสินค้า เช่น มาตรฐาน ออย. มฟช. GMP หรือมาตรฐานเกษตรปลอดภัยตามลักษณะของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ตลาดภายนอก ซึ่งการได้รับการรับรองมาตรฐานสินค้าจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถเข้าสู่ร้านของฝาก ร้านค้าปลีกสมัยใหม่ ตลาดท่องเที่ยว และช่องทางจำหน่ายของหน่วยงานต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น เนื่องจากตลาดภายนอกมักให้ความสำคัญกับความปลอดภัย คุณภาพสินค้า ฉลากที่ถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของแหล่งผลิต ดังนั้นการพัฒนามาตรฐานจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ชุมชนจากสินค้าระดับท้องถิ่นไปสู่สินค้าที่แข่งขันในตลาดกว้างได้

3.5 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการตลาด ควรจัดให้มี คณะทำงานส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลพยอมเป็นหน่วยงานประสานหลัก และมีผู้ประกอบการชุมชน พัฒนาชุมชนอำเภอ หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และผู้แทนตลาดภายนอกเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เพื่อร่วมกันวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด การอบรม การออกงานแสดงสินค้า และการเชื่อมโยงช่องทางจำหน่าย โดยเครือข่ายดังกล่าวควรทำหน้าที่ทั้งในด้านการพัฒนาความรู้ การสนับสนุนงบประมาณ การเชื่อมตลาด การจับคู่ธุรกิจ และการติดตามผลการจำหน่ายสินค้า โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับร้านของฝาก แหล่งท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และผู้ประกอบการค้าปลีกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีช่องทางจำหน่ายที่หลากหลายและต่อเนื่อง

3.6 การจัดระบบตลาดเชิงพื้นที่และตลาดเชิงเครือข่าย นอกจากการจำหน่ายสินค้าในชุมชน ควรพัฒนาในเรื่องของตลาดเชิงพื้นที่ และตลาดเชิงเครือข่ายควบคู่กันไป กล่าวคือ ตลาดเชิงพื้นที่ควรเน้นการสร้างจุดจำหน่ายสินค้าในตำบล เช่น ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จุดจำหน่ายในกิจกรรมท้องถิ่น หรือพื้นที่จำหน่ายร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ส่วนตลาดเชิงเครือข่ายควรเน้นการเชื่อมโยงสินค้ากับภาคีภายนอก เช่น ตลาด OTOP ระดับจังหวัด งานแสดงสินค้า หน่วยงานราชการที่จัดซื้อของที่ระลึก ร้านค้าปลีกท้องถิ่น และภาคธุรกิจบริการ ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอมมีช่องทางจำหน่ายที่มั่นคงมากขึ้น ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาตลาดเดียว และเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการในระยะยาว

3.7 การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง ควรให้ สถาบันการศึกษา หน่วยงานพัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลพยอม เป็นเจ้าภาพร่วมในการจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นทักษะที่จำเป็นต่อการแข่งขัน เช่น การบริหารต้นทุน การตั้งราคา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การเจรจาธุรกิจ การนำเสนอสินค้า การใช้สื่อออนไลน์ และการวางแผนตลาด ซึ่งการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการควรดำเนินการในลักษณะพี่เลี้ยงทางธุรกิจ มากกว่าการอบรมระยะสั้นเพียงครั้งเดียว โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตาม ให้คำปรึกษา และช่วยประเมินผลการพัฒนาสินค้าและยอดขายเป็นระยะ เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถนำความรู้ไปใช้จริงและปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอม อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากผลการวิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนมีความหลากหลาย ประกอบด้วย 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรม และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ซึ่งแต่ละประเภทมีอัตลักษณ์เฉพาะตนและสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างชัดเจน ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ วรณพงค์ ช่วยรักษา (2560) และ ชมพูนุท ศรีพงษ์ และคณะ (2562) ที่อธิบายว่าวิสาหกิจชุมชนเกิดจากพื้นฐานของภูมิ

ปัญหา การพึ่งพาตนเอง และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ภูมิปัญญาเชิงผลิตที่ชุมชนพยายมยังคงรักษาไว้ เช่น การจักสาน การแปรรูปอาหาร และการผลิตเกษตรอินทรีย์ ยังสะท้อนรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนระดับพัฒนา ที่มีการผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายควบคู่กันไป แม้ชุมชนจะมีจุดแข็งด้านเอกลักษณ์สินค้าและความพร้อมของวัตถุดิบ แต่ผลการวิจัยชี้ว่ามีความผันผวนด้านปริมาณวัตถุดิบตามฤดูกาล ซึ่งสอดคล้องกับพรชัย พันธุ์ธาดาพร (2558) ที่ระบุว่าปัญหาวัตถุดิบเป็นอุปสรรคสำคัญของธุรกิจชุมชน การขาดเสถียรภาพของวัตถุดิบส่งผลกระทบต่อคุณภาพสินค้า ต้นทุน และความต่อเนื่องในการผลิต ผลลัพธ์ด้านนี้จึงช่วยยืนยันว่าการพัฒนาระบบบริหารจัดการวัตถุดิบ เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาตลาด

2. กลยุทธ์ทางการตลาดที่ผู้ประกอบการชุมชนในตำบลพะยอมใช้ในปัจจุบัน

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการตำบลพะยอมยังใช้กลยุทธ์การตลาดแบบดั้งเดิม เช่น การขายในพื้นที่ท้องถิ่น การออกงานแสดงสินค้า และการบอกต่อในชุมชน การทำตลาดออนไลน์แม้เริ่มมีบ้างแต่ยังไม่เป็นระบบ ไม่มีกลยุทธ์เฉพาะด้าน และไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ บรรจุภัณฑ์จำนวนมากยังไม่ดึงดูด ไม่สื่ออัตลักษณ์ และยังไม่ผ่านมาตรฐานที่จำเป็น เช่น อย. หรือ GMP ทำให้ไม่สามารถเข้าสู่ตลาดสมัยใหม่ได้

ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดแบบ 4C's ของ Lauterborn (1990) ซึ่งให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้บริโภคเป็นศูนย์กลางประกอบด้วย ความต้องการของลูกค้า ต้นทุนที่ลูกค้ายอมรับได้ ความสะดวกในการเข้าถึงสินค้า และการสื่อสารทางการตลาด จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพะยอมยังมีข้อจำกัดในแต่ละด้าน กล่าวคือ ด้าน Customer ผู้ผลิตยังไม่เข้าใจความต้องการของลูกค้ายุคใหม่อย่างลึกซึ้ง ด้าน Cost การคำนวณต้นทุนและการกำหนดราคายังไม่เป็นระบบ ด้าน Convenience ช่องทางจำหน่ายยังจำกัดอยู่ในพื้นที่และงานแสดงสินค้าเป็นหลัก และด้าน Communication การสื่อสารการตลาด การสร้างแบรนด์ และการประชาสัมพันธ์สินค้ายังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

ปัญหาด้านการตลาดที่พบยังสอดคล้องกับงานของ วิทยา จันทะวงศ์ศรี (2560) ซึ่งระบุว่าความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านทักษะการตลาด ความรู้ด้านการจัดการ และการสร้างเครือข่าย ทั้งยังสอดคล้องกับบทนำของงานวิจัยที่กล่าวถึงสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างของวิสาหกิจชุมชนที่มักประสบอุปสรรคด้านมาตรฐานสินค้า การบริหารจัดการ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการตลาด ซึ่งทั้งหมดปรากฏชัดในพื้นที่ตำบลพะยอมเช่นกัน

3. กลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เข้าถึงตลาดได้มากขึ้น

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ประกอบการชุมชนตำบลพะยอมมีความต้องการแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาการตลาด เนื่องจากในปัจจุบันกระบวนการทำตลาดยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ทั้งการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ การสื่อสารการตลาด และการใช้สื่อออนไลน์ ผลลัพธ์ที่ได้จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ที่สามารถอภิปรายได้ดังนี้

การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดควรใช้แนวคิด 4C's เป็นฐานสำคัญ ได้แก่ ด้านลูกค้า (Customer needs) ด้านต้นทุน (Cost) ด้านช่องทางความสะดวก (Convenience) และด้านการสื่อสาร (Communication) โดยผลการวิจัยสะท้อนว่าผู้ประกอบการยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการลูกค้ายุคใหม่ได้อย่างครบถ้วน การปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภค เช่น การให้ความสำคัญกับสินค้าเพื่อสุขภาพ การออกแบบภาพลักษณ์สินค้าให้ดูทันสมัย และการใช้ช่องทางออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดการตลาดยุคใหม่ที่เน้นความเข้าใจลูกค้าเป็นศูนย์กลาง

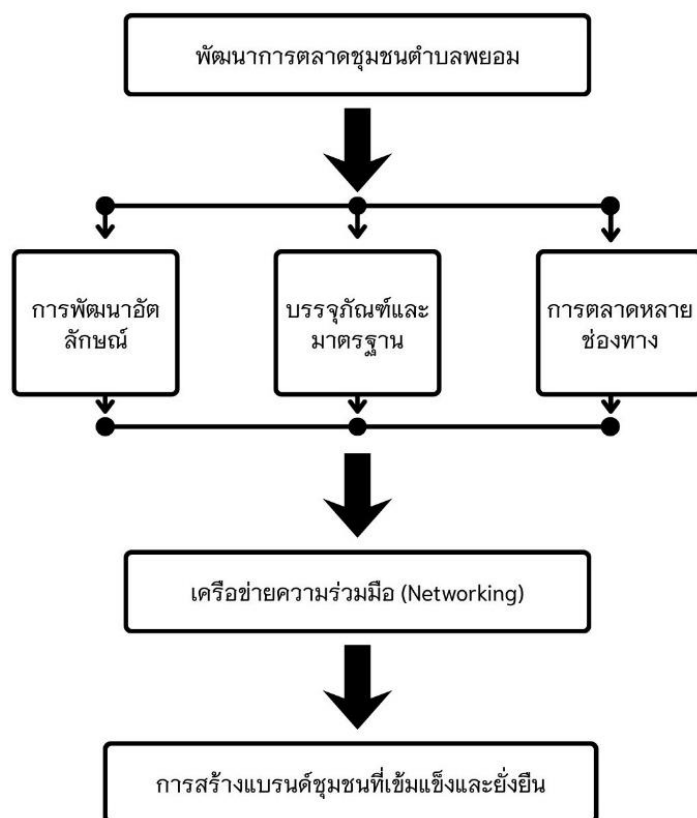
การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญ เนื่องจากผลิตภัณฑ์จำนวนมากยังไม่สามารถสื่อถึงคุณค่า ความสะอาด ความปลอดภัย หรืออัตลักษณ์ของชุมชนได้ ผลการวิจัยจึงเสนอให้ปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้

มีความโดดเด่นและเป็นมืออาชีพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยและทฤษฎีที่ชี้ว่า บรรรจุภัณฑ์คือเครื่องมือการตลาดที่สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันได้อย่างมีนัยสำคัญ การผลักดันให้ผู้ประกอบการได้รับมาตรฐานคุณภาพ เช่น อย., มผช., หรือ GMP จะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของสินค้า ทำให้เข้าสู่ตลาดสมัยใหม่ เช่น ร้านค้าปลีก โมเดิร์นเทรด หรือตลาดออนไลน์ระดับประเทศได้ง่ายขึ้น แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พรชัย พันธุ์ธาดาพร (2558) ที่ชี้ว่า มาตรฐานการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชน

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา จะช่วยเพิ่มศักยภาพด้านการออกแบบ การผลิต และการตลาดได้อย่างมาก แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ กลไกชุมชนแบบเครือข่าย (Cluster & Synergy) ที่ระบุว่าความร่วมมือหลายภาคส่วนสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน การเพิ่มทักษะผู้ประกอบการด้าน การตลาด ดิจิทัล นับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดในยุคปัจจุบัน เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการยังไม่สามารถนำเครื่องมือออนไลน์ไปใช้ได้เต็มประสิทธิภาพ การฝึกอบรมเกี่ยวกับการถ่ายภาพสินค้า การเขียนเนื้อหาโฆษณา การจัดการเพจร้านค้า และการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok, Line OA หรือ Marketplace จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการตลาดยุคดิจิทัลที่เน้น การเข้าถึงลูกค้าอย่างตรงกลุ่มและวัดผลได้จริง

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากงานวิจัย

1. การพัฒนาอัตลักษณ์สินค้า (Identity Development)

การสร้างอัตลักษณ์สินค้าเป็นหัวใจสำคัญของการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน เนื่องจากสินค้า OTOP และงานชุมชนจำนวนมากมีจุดอ่อนคล้ายกัน คือ “ยังไม่แตกต่างชัดเจน” เมื่อเทียบกับคู่แข่งในตลาด ใน การศึกษานี้พบว่า การกำหนดจุดยืนสินค้า (Product Positioning) ผ่านองค์ประกอบ เช่น วัตถุดิบเฉพาะถิ่นที่ หาได้เฉพาะในตำบลพยอม เทคนิคการผลิตของครูภูมิปัญญา และเรื่องราวชุมชนหรือประวัติการผลิต สิ่ง เหล่านี้ช่วยให้ผู้บริโภคจดจำสินค้าได้ง่ายขึ้นและยอมรับราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากสินค้าไม่ได้ขาย ตัววัตถุ เท่านั้น แต่ขายคุณค่าทางวัฒนธรรม และความหมาย ที่แฝงอยู่ในสินค้า ซึ่งเป็นจุดแข็งที่ตลาดทั่วไปลอกเลียนได้ยาก นำไปสู่ความสามารถในการแข่งขันระยะยาวของชุมชน

2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์และมาตรฐาน (Packaging & Standards)

บรรจุภัณฑ์มีบทบาทสำคัญไม่เพียงด้านความสวยงาม แต่ยังรวมถึงความปลอดภัย ความสะดวก และความน่าเชื่อถือของสินค้า การศึกษาพบว่า ผู้บริโภคเริ่มใหม่มักเลือกสินค้าที่ผ่านการรับรอง เช่น มผช., อย., GMP เนื่องจากมาตรฐานเหล่านี้เป็น “หลักประกันคุณภาพ” ทำให้ตัดสินใจซื้อได้ง่ายขึ้น การพัฒนาบรรจุ ภัณฑ์ให้ทันสมัย เช่น ใช้วัสดุเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ใช้โทนสีสื่อความเป็นชุมชน และแสดงข้อมูลโภชนาการ และแหล่งที่มาเป็นการช่วยเพิ่มภาพลักษณ์สินค้าให้เป็นมืออาชีพมากขึ้น นอกจากนี้ บรรจุภัณฑ์ที่ออกแบบ เหมาะกับการจัดส่งออนไลน์ยังช่วยขยายตลาดให้กว้างขึ้นอีกด้วย

3. การทำตลาดแบบหลายช่องทาง (Multichannel Marketing)

ผลการศึกษาชี้ว่า ผู้ประกอบการชุมชนยังพึ่งพาตลาดออฟไลน์ เช่น ตลาดนัด งานเทศกาล และจุด จำหน่ายท้องถิ่น แต่พฤติกรรมผู้บริโภคในยุคปัจจุบันหันไปสู่ช่องทางออนไลน์อย่างมาก การตลาดแบบหลาย ช่องทางจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายฐานลูกค้า ประกอบด้วย การขายออฟไลน์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับ ลูกค้าในพื้นที่ การขายออนไลน์ผ่าน Facebook, TikTok, LINE OA เพื่อเข้าถึงกลุ่มลูกค้าต่างจังหวัด และการ ใช้ Marketplace เช่น Shopee, Lazada เพื่อเพิ่มโอกาสเข้าตลาดกว้าง การผสมผสานเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนลด ความเสี่ยงจากการพึ่งพาช่องทางเดียว และช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นด้านการตลาดในระยะยาว

4. การสร้างเครือข่ายพันธมิตร (Community Marketing Network)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยลำพัง ผู้ประกอบการจำเป็นต้องมีพันธมิตรเพื่อ เพิ่มศักยภาพทุกด้าน ตั้งแต่ความรู้ เทคโนโลยี ไปจนถึงตลาด จากงานวิจัยพบว่าเครือข่ายสำคัญ ได้แก่

- องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สนับสนุนงบประมาณและนโยบาย
- พัฒนาชุมชนอำเภอ สนับสนุนมาตรฐานและการอบรม OTOP
- สถาบันการศึกษา ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมและออกแบบ
- ภาคเอกชนและร้านค้า เปิดช่องทางตลาด
- โรงแรมหรือแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มโอกาสวางขายสินค้าพรีเมียม

การมีเครือข่ายเข้มแข็งช่วยลดต้นทุน เพิ่มช่องทางจำหน่าย และขยายตลาดได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยัง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

5. การสร้างคุณค่าแบรนด์ด้วยเรื่องราว (Brand Storytelling)

เรื่องราวของผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ให้สินค้า เช่น

- เรื่องราวของผู้ผลิตหรือครูภูมิปัญญา
- แหล่งวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติ
- ประวัติความเป็นมาของกลุ่มหัตถกรรม

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงทางอารมณ์ กับสินค้า ผลลัพธ์คือ ผู้ซื้อยอมจ่ายราคาแพงขึ้น และมีแนวโน้มซื้อซ้ำสูงขึ้น ถือเป็นกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้โดดเด่นในตลาดที่มีการแข่งขันสูง

6. การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ (Skill & Learning Development)

ความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ชุมชนขึ้นอยู่กับทักษะของผู้ประกอบการอย่างมาก โดยเฉพาะในยุคตลาดออนไลน์ การศึกษาพบว่าผู้ประกอบการยังขาดความรู้ในด้านสำคัญ ได้แก่

- การถ่ายภาพสินค้าและเขียนข้อความประชาสัมพันธ์
- การออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย
- การคำนวณต้นทุนและตั้งราคาอย่างถูกต้อง
- การใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น Facebook Ads, Canva, TikTok

การจัดอบรมเสริมทักษะอย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถพัฒนาตนเองปรับตัวให้ทันตลาด และแข่งขันได้อย่างมั่นคงในระยะยาว

สรุป

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน วิเคราะห์กลยุทธ์การตลาดที่ผู้ประกอบการใช้ในปัจจุบัน และเสนอแนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถเข้าถึงตลาดได้มากขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนในตำบลพยอมมีความหลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีจุดเด่นด้านคุณภาพและอัตลักษณ์ท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านบรรจุภัณฑ์ มาตรฐานสินค้า และการพัฒนาการตลาดสมัยใหม่ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังใช้รูปแบบการตลาดแบบดั้งเดิมเป็นหลัก เช่น การจำหน่ายในชุมชนและการออกงานแสดงสินค้า ขณะที่การตลาดออนไลน์เริ่มมีการนำมาใช้แต่ยังไม่แพร่หลายเนื่องจากข้อจำกัดด้านทักษะและทรัพยากร

แนวทางกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์สินค้า การส่งเสริมการตลาดดิจิทัล การพัฒนามาตรฐานสินค้า และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชนและส่งเสริมความยั่งยืนของเศรษฐกิจฐานราก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สนับสนุนการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ หน่วยงานภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนระดับตำบลแบบบูรณาการ ควรมีการบูรณาการแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ สถาบันการศึกษา และชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา
2. ผลักดันให้เกิดศูนย์พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลพยอม ศูนย์ดังกล่าวควรเป็นพื้นที่กลางสำหรับอบรม ถ่ายทอดเทคโนโลยี และพัฒนาทักษะด้านการตลาด การผลิต และคุณภาพสินค้า รวมถึงเป็นพื้นที่จัดแสดงผลิตภัณฑ์และเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ซื้อรายใหญ่

3. ส่งเสริมการใช้ตลาดออนไลน์เป็นวาระแห่งตำบล ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกิดระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของชุมชน (Community E-Commerce)

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ผู้ประกอบการควรพัฒนาบรรจุภัณฑ์และภาพลักษณ์สินค้าอย่างจริงจัง โดยปรับปรุงแบบบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัย สะอาด ปลอดภัย มีข้อมูลครบถ้วน และตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่
2. พัฒนาศักยภาพด้านการตลาดออนไลน์ของผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการควรเรียนรู้การใช้สื่อโซเชียล การถ่ายภาพสินค้า การเขียนเนื้อหาเชิงการตลาด (Content Marketing) และการโฆษณาผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, TikTok และ Line Official Account เพื่อขยายช่องทางการจำหน่ายให้กว้างขึ้น
3. ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองและลดต้นทุน การรวมกลุ่มผู้ผลิตจะช่วยให้เกิดการสั่งซื้อวัตถุดิบในปริมาณมาก ลดต้นทุนการผลิต และสามารถจัดการระบบคุณภาพร่วมกัน รวมถึงสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น
4. พัฒนาศักยภาพด้านการบริหารต้นทุนและการตั้งราคา ผู้ประกอบการควรมีความรู้เรื่องการค้าขาย ต้นทุน การตั้งราคาที่เหมาะสม และการบริหารจัดการบัญชีขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ธุรกิจชุมชนสามารถยืนได้ด้วยตนเองและแข่งขันในตลาดได้อย่างยั่งยืน
5. สร้างความร่วมมือทางการตลาดกับผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น ร้านของฝาก โรงแรม คาเฟ่ เพื่อเปิดพื้นที่จำหน่ายสินค้าและสร้างช่องทางเชื่อมโยงสู่ตลาดนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การตลาดออนไลน์ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องมือการตลาดดิจิทัล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงผู้บริโภคกลุ่มใหม่และขยายตลาดให้กว้างขึ้น
2. ควรศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ระหว่างผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดกลไกการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี มาตรฐานสินค้า และช่องทางการจำหน่ายอย่างเป็นระบบ
3. ควรศึกษากระบวนการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถเข้าสู่ตลาดที่กว้างขึ้น ทั้งในด้านการมาตรฐานความปลอดภัย คุณภาพสินค้า บรรจุภัณฑ์ ฉลากสินค้า และมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น อย. มพข. GMP หรือมาตรฐานอื่นที่เหมาะสมกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). *แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
- ชมพู พุทธิพงษ์, สันติ อารักษ์คุณากร, ปิยะดา มณีนิล, สัสดี กำแพงดี และ วลัยลดา พรหมเวียง (2562) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านทหารกองทัพบกภาคที่ ๔ กองทัพบกไทย ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต*, 15(1), 231–257.
- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, และอุทิศ สังขรัตน์. (2557). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา. *Journal of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University*, 10(1), 97–122.

- พรชัย พันธุ์ธาดาพร. (2558). *การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. (รายงานวิจัย) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- วรรณพงศ์ ช่วยรักษา. (2560). *แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษา กลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า จังหวัดสกลนคร*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจสำหรับผู้บริหาร) มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิทยา จันทะวงศ์ศรี. (2560). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2562). *รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สสว.
- Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital marketing: Strategy and implementation*. Pearson.
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). *Principles of marketing* (17th ed.). Pearson.
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson.
- Lauterborn, R. (1990). New marketing litany: Four Ps passé; C-words take over. *Advertising Age*. 61(41), 26.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Free Press.

พุทธปัญญาเพื่อการพัฒนาตนเองและการรู้เท่าทัน AI

Buddhist Wisdom for Self-Development and AI Awareness

¹ถนัด ไชยพันธ์*, ²พระมหาวิระ สันติบุรณ, ³พระมหาวิรัชญ์ สัตตารมย์

¹Thanad Chaiyaphan, ²Phramaha Vera Santiboon, ³Phramaha Werawich Sattaram

Email: cd15.tu2007@gmail.com*

Received: February 14, 2026 Revised: April 27, 2026 Accepted: April 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์การบูรณาการพุทธปัญญา โดยเฉพาะหลักโยนิโสมนสิการกับบริบทการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในสังคมดิจิทัล เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการพัฒนาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา แก่นสำคัญไม่ได้อยู่ที่การปฏิเสธเทคโนโลยี แต่คือการยกระดับกระบวนการคิดของมนุษย์ให้สามารถกำกับการใช้ AI ได้อย่างมีวิจารณญาณ โดยโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวิเคราะห์เหตุปัจจัย ช่วยให้เกิดการรู้เท่าทันทั้งข้อมูลและอคติของตนเอง ข้อค้นพบสำคัญคือ (1) การพัฒนาตนเองมีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการเป็นนายของความคิด ซึ่งช่วยลดการครอบงำจากอารมณ์และอัลกอริทึม (2) กลไก Cognitive Pause เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้การรับสารเปลี่ยนจากการตอบสนองทันทีไปสู่การพิจารณาเชิงลึก (3) การรู้เท่าทัน AI ต้องอาศัยทั้งการสังเกตเชิงประจักษ์และการคิดเชิงวิพากษ์ควบคู่กัน และ (4) มิติทางจริยธรรม โดยเฉพาะหลัก Know Why เป็นเงื่อนไขชี้ขาดในการใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น พุทธปัญญาทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับการใช้เทคโนโลยีมากกว่าการเป็นเพียงเครื่องมือเสริมความรู้ ทำให้มนุษย์สามารถรักษาสอดคล้องระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับความมั่นคงทางจิตใจ นำไปสู่การใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบและยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธปัญญา; โยนิโสมนสิการ; การพัฒนาตนเอง; การรู้เท่าทัน AI; ปัญญาประดิษฐ์

ABSTRACT

This article analyzes the integration of Buddhist wisdom, particularly the principle of Yoniso-manasikara (wise reflection), with the context of artificial intelligence use in a digital society. The aim is to synthesize a conceptual framework for self-development and building intellectual resilience. The core message is not about rejecting technology, but about elevating human thinking processes to enable the critical management of AI use. The ten methods of Yoniso-manasikara serve as tools for analyzing causal factors, fostering awareness of both information and one's own biases. Key findings include: (1) effective self-development begins with mastering one's thoughts, reducing emotional and algorithmic influence; (2) the Cognitive Pause mechanism is a crucial turning point that shifts information reception from immediate response to in-depth consideration; (3) AI literacy requires both

¹ ดร., อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Dr., Lecturer at Mahavajiralongkorn Pali Theravada Royal College

² ดร., อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Dr., Lecturer at Mahavajiralongkorn Pali Theravada Royal College

³ ดร., อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Dr., Lecturer at Mahavajiralongkorn Pali Theravada Royal College

empirical observation and critical thinking; and (4) the ethical dimension, especially the principle of Know Why, is a decisive factor in using technology for the common good. Therefore, Buddhist wisdom functions more as a framework for regulating technology use than merely as a knowledge-enhancing tool, enabling humans to maintain a balance between technological advancement and mental stability, leading to responsible and sustainable AI use.

Keywords: Buddhist Wisdom; Yoniso-manasikara; Self-development; AI Awareness; Artificial Intelligence

บทนำ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างการรับรู้และวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในกรอบพุทธปรัชญา แม้ AI จะมีความสามารถในการจดจำ (สัญญา) และการประมวลผล (สังขาร) อย่างซับซ้อน แต่ยังคงเป็นเพียงกระบวนการเชิงกลไกที่ปราศจากวิญญูญาณและมโนธรรมสำนึก ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เช่น Deepfake จึงก่อให้เกิดทั้งคุณและโทษ พร้อมกันกับความท้าทายด้านความจริง ความน่าเชื่อถือ และความมั่นคงทางสังคมในยุคสารสนเทศ (พระสุทธวิจิตรเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, 2568)

ในพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องการคิดอย่างแยบคายหรือโยนิโสมนสิการ ปรากฏเป็นหลักการสำคัญที่ใช้กับการรับรู้และการตัดสินใจของมนุษย์ โดยมีรากฐานจากคำสอนในพระไตรปิฎก เช่น ในสังยุตตนิกายสฬายตนวรรค ที่กล่าวถึงการพิจารณาอายตนะและการเกิดขึ้นของประสบการณ์ผ่านเหตุปัจจัย และในสัพพสูตร รวมถึงปทานสูตร ซึ่งชี้ให้เห็นกระบวนการรับรู้ การยึดถือ และการละวาง โดยเน้นการสืบสาวเหตุแห่งทุกข์และการดับทุกข์อย่างเป็นระบบ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนวิธีคิดเชิงเหตุปัจจัย (causal reasoning) ที่ไม่เพียงมุ่งอธิบายโลก แต่ยังมุ่งแก้ปัญหาชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นการรับมือกับความท้าทายในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ ซึ่งตามหลักพุทธธรรมถือว่าหลักโยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างถูกวิธีและมีระเบียบเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาปัญญา (ธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง และ วิชชุดา ฐิติโชติรัตนนา, 2565) กระบวนการนี้คือการปรับปรุงตนเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน การใช้พุทธปัญญาจึงไม่ใช่เพียงการมีความรู้ทางโลกแต่เป็นการฝึกให้จิตคิดเป็น เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างแยบคาย อันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างผาสุกและยั่งยืน

ในบริบทของการรู้เท่าทัน AI พุทธปัญญาช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา เพื่อให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของข้อมูลหรืออัลกอริทึมที่มุ่งเร้าอารมณ์ การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้รับสารสามารถสร้าง Cognitive Pause หรือการชะลอความคิด เพื่อหยุดตรวจสอบแหล่งที่มาและแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากสื่อสังเคราะห์ (พระสุทธวิจิตรเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, 2568) การฝึกฝนจิตให้เป็นนายของเทคโนโลยีแทนการเป็นทาส จะช่วยป้องกันการถูกหลอกลวงจากมิจฉาชีพ และช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อส่วนรวมได้อย่างมีจริยธรรม เมื่อพิจารณาในบริบทของ AI การรู้เท่าทันเทคโนโลยีไม่อาจอาศัยเพียงทักษะทางเทคนิค แต่จำเป็นต้องอาศัยกรอบคิดเชิงวิพากษ์ ที่สามารถตรวจสอบข้อมูล แยกแยะข้อเท็จจริง และประเมินผลกระทบเชิงจริยธรรมได้อย่างรอบด้าน งานศึกษาด้าน AI ethics ในปัจจุบันชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญของ AI มิได้อยู่เพียงที่ประสิทธิภาพของระบบ แต่รวมถึงประเด็นความเป็นธรรม

ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของมนุษย์ในฐานะผู้ออกแบบและผู้ใช้เทคโนโลยี (Khan et al., 2021; Gao et al., 2024)

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาการบูรณาการพุทธปัญญากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นการใช้วิธีคิดในแนวทางของโยนิโสมนสิการ 10 รูปแบบ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพตนเองและสร้างความรู้เท่าทัน AI อย่างมีวิจารณญาณ การสร้างสมดุลระหว่างความรู้ทางโลกและปัญญาทางธรรมนี้ จะช่วยส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเท่าทัน และเป็นแนวทางในการคลี่คลายวิกฤตศรัทธาที่อาจเกิดขึ้นจากการเสพสื่อออนไลน์ในยุคปัจจุบัน

การพัฒนาตนเองด้วยระบบคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การพัฒนาตนด้วยโยนิโสมนสิการ ควรเริ่มจากฝึกคิดอย่างมีเหตุผล สืบสาวเหตุปัจจัยของปัญหาและแก้ที่ต้นเหตุหมั่นแยกแยะองค์ประกอบของเรื่องต่าง ๆ เพื่อเห็นตามความเป็นจริง ไม่ตัดสินแบบเหมารวมพิจารณาคุณ โทษ และทางออกก่อนตัดสินใจทุกครั้งฝึกอยู่กับปัจจุบัน มีสติรู้เท่าทันอารมณ์และความคิดของตนทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดปัญญาและเปลี่ยนเป็นนิสัยในการดำเนินชีวิต ดังพุทธปัญญามองว่าการพัฒนาตนเองที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นที่ปัจจัยภายในคือการฝึกวิธีคิดอย่างถูกวิธี โดยการใช้ระบบการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการคือแกนกลางของการพัฒนา

การพัฒนาตนเองคือกระบวนการปรับปรุงบุคคลให้ดีขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีโยนิโสมนสิการหรือการคิดเป็น เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้บุคคลรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อวางแนวทางชีวิตอย่างมีระบบ ประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. โยนิโสมนสิการในฐานะหัวใจและแกนกลางของการศึกษาและการพัฒนา ในทางพุทธศาสนาโยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยกแยะหรือการคิดเป็น) ถูกยกย่องว่าเป็นยอดของธรรม และเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุดในกระบวนการสร้างปัญญา โดยมีอยู่ 2 หลัก คือ ในส่วนที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาโยนิโสมนสิการเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของการศึกษาและการพัฒนาตนเอง หากขาดสิ่งนี้การพัฒนาจะเข้าถึงความสำเร็จที่แท้จริงได้ยาก เพราะเป็นตัวนำที่ทำให้การศึกษาเริ่มต้นขึ้น และเป็นกระบวนการคิดอย่างมีระบบคือการรู้จักคิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญา พิจารณาสืบสาวสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะความเป็นจริงโดยสืบสาวหาเหตุปัจจัยถึงต้นเค้า ไม่ปล่อยให้ความรู้สึกหรือกิเลสตัณหาเมาเคลือบคลุมความจริง

2. การรู้จักตนเองตามความเป็นจริง (จุดแข็ง-จุดอ่อน) เพื่อการวางแผนชีวิต หัวใจของการพัฒนาตนเองด้วยโยนิโสมนสิการคือการทำให้บุคคลหันกลับมาสำรวจและรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน การพัฒนาตนเองช่วยให้บุคคลได้รู้จักตนเองตามความเป็นจริง ทั้งส่วนที่เป็นจุดอ่อน และ จุดแข็ง ซึ่งจะช่วยจัดความรู้สึกขัดแย้งในใจ และนำไปสู่การยอมรับตนเองตามสภาพความเป็นจริง ส่วนการวางแผนอย่างเป็นระบบ เมื่อรู้จักตนเองแล้ว โยนิโสมนสิการจะช่วยให้บุคคลสามารถวางแผนหรือ โปรแกรมการพัฒนาชีวิต ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้อย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ โดยเริ่มจากการระบุพฤติกรรมเป้าหมาย วางแผนปฏิบัติ และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาสู่ความเป็นนายของความคิดและสร้างบุคคลที่สมบูรณ์ โยนิโสมนสิการไม่ใช่เพียงแค่การคิดวิเคราะห์ แต่เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงบุคคลให้ดีขึ้นทั้งทาง ร่างกายและจิตใจ เพื่อให้กลายเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ซึ่งความเป็นนายของความคิด คือ การใช้โยนิโสมนสิการทำให้มนุษย์เป็นนายไม่ใช่ทาสของความคิดตนเอง ช่วยให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์และพฤติกรรมให้สอดคล้องกลมกลืนกับค่านิยมของ

สังคมและกฎธรรมชาติดี และการพัฒนาแบบองค์รวม กระบวนการนี้รวมถึงการพัฒนากาย (ความแข็งแรงและการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม) และการพัฒนาจิต (ความมั่นคงทางอารมณ์และการสร้างกำลังใจ) เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในโลกปัจจุบันได้อย่างปกติสุขและยั่งยืน (ธนภรณ์ ตั้งเพชรศิริพงษ์, สิริวัฒน์ ศรีเครือตอง, วิชชุดา ฐิติโชติรัตน, 2565)

โดยสรุปโยนิโสมนสิการเป็นแกนกลางของการพัฒนาตน เพราะเป็นการคิดอย่างแยกแยะตามเหตุปัจจัย ทำให้การศึกษาและการพัฒนาเกิดผลแท้จริงช่วยให้บุคคลรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน เพื่อนำไปสู่การวางแผนชีวิตอย่างเป็นระบบกระบวนการนี้เน้นการกำหนดเป้าหมาย ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลอย่างต่อเนื่องส่งเสริมให้เป็นนายของความคิด ควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมทั้งกายและใจ เพื่อชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืน โยนิโสมนสิการจึงเป็นเครื่องยนต์ภายในที่ขับเคลื่อนการพัฒนาตนเองให้เป็นระบบ โดยเริ่มจากการคิดเป็นเพื่อเห็นตามจริง และนำไปสู่การทำให้เป็นเพื่อสร้างชีวิตที่ผาสุก

วิธีคิด 10 รูปแบบเพื่อการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรม

พุทธธรรมเสนอโยนิโสมนสิการ ในฐานะระบบคิดที่ช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความจริงของปรากฏการณ์ ผ่านการวิเคราะห์เหตุปัจจัยอย่างเป็นระบบ มิใช่เพียงการรับรู้แบบผิวเผิน วิธีคิดทั้ง 10 ประการต่อไปนี้จึงทำหน้าที่เป็นกรอบในการพัฒนาปัญญา เพื่อให้สามารถเข้าใจปัญหาและกำหนดแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม

1. วิธีคิดแบบสืบหาเหตุปัจจัย มุ่งค้นหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปรากฏการณ์ โดยพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นเหตุ สิ่งใดเป็นผล และเชื่อมโยงกันอย่างไร อันสอดคล้องกับหลักอิทัปปิจจยตา ช่วยให้การแก้ปัญหาเป็นไปที่ต้นเหตุ มิใช่เพียงปลายเหตุ

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ โดยแยกออกเป็นองค์ประกอบย่อย เพื่อให้เห็นโครงสร้างและหน้าที่ของแต่ละส่วนอย่างชัดเจน ลดการเหมารวมและช่วยให้เข้าใจสถานะตามความเป็นจริง

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ มองปรากฏการณ์ตามความเป็นธรรมดาของสรรพสิ่ง คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่เป็นตัวตน ทำให้เกิดความเข้าใจโลกตามเหตุปัจจัยและลดการยึดติด

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ (คิดแบบแก้ปัญห) เป็นกระบวนการคิดที่มุ่งวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การกำหนดปัญหา (ทุกข์) ค้นหาสาเหตุ (สมุทัย) มองเป้าหมาย (นิโรธ) และกำหนดแนวทางปฏิบัติ (มรรค) จึงเป็นวิธีคิดที่เน้นการลงมือแก้ปัญหาย่างตรงจุด

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ เน้นความสอดคล้องระหว่าง หลักการกับเป้าหมาย เพื่อให้การปฏิบัติไม่คลาดเคลื่อนจากเจตนารมณ์เดิม ช่วยป้องกันความเข้าใจผิดหรือการปฏิบัติที่ผิดทิศทาง

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก เป็นการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ทั้งด้านดี (อัสสาหะ) ด้านเสีย (อาทีนวะ) และแนวทางหลุดพ้น (นิสสรัณนะ) ทำให้การตัดสินใจมีความสมดุลและรอบคอบ

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม ช่วยให้แยกแยะระหว่างสิ่งที่มีคุณค่าที่แท้จริงกับสิ่งที่ให้เพียงความพึงพอใจชั่วคราว เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมการบริโภคและลดอิทธิพลของตัณหา

8. วิธีคิดแบบเร้ากุศลธรรม เป็นการใช้ความคิดเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและลดอกุศล โดยมุ่งพัฒนาแนวโน้มทางจิตให้ไม่ไปสู่ความดอง และเสริมสร้างสัมมาทิฐิ

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน มุ่งให้จิตตั้งมั่นอยู่กับปัจจุบันขณะ ไม่ฟุ้งซ่านไปกับอดีตหรืออนาคต ช่วยให้การรับรู้เป็นไปอย่างชัดเจนและลดอคติจากอารมณ์

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นการคิดเชิงจำแนกแยกแยะอย่างมีเหตุผล โดยไม่เหมารวมหรือด่วนสรุป มุ่งอธิบายความจริงในแต่ละมิติอย่างละเอียด ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างถูกต้องและรอบด้าน

วิธีคิดทั้ง 10 ประการนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางปัญญา ที่ช่วยให้มนุษย์มองโลกตามเหตุปัจจัย แยกแยะอย่างมีระบบ และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาตนเองและการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในโลกยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม เรื่องนั้น ๆ มีข้อจริงข้อเท็จจริงอะไรบ้าง การกระทำอย่างนั้น ๆ มีแง่ถูกแง่ผิด แ่งที่ดีและแง่ไม่ดีประการใดเป็นต้น เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งนั้นเรื่องนั้นอย่างชัดเจน มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง เช่น มองเห็นความเป็นอนัตตา เป็นต้น ไม่มองอย่างตีคลุมหรือเห็นแต่ด้านเดียวแล้วยึดติดในทิวทัศน์ต่าง ๆ อันทำให้ไม่เข้าถึงความจริงแท้ตามสภาวะ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

หลักวิธีคิด 10 ประการตามแนวยุติสมนสิการ เป็นกรอบความคิดที่ฝึกให้มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยและตามความเป็นจริง ไม่ตัดสินแบบผิวเผินหรือยึดติดด้านเดียวเน้นการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น สืบสาวเหตุปัจจัย แยกแยะองค์ประกอบ และมองตามหลักอริยสัจเพื่อแก้ที่ต้นเหตุ ส่งเสริมการเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งตามหลักไตรลักษณ์ เห็นทั้งคุณ โทษ และทางออกอย่างรอบด้าน ช่วยให้ปฏิบัติได้ตรงตามหลักการและเป้าหมาย ไม่มัวเมาหรือฟุ้งซ่านมัวขัดเกลากิเลส ลดตัณหา และเร้ากุศลธรรมให้เจริญงอกงาม โดยรวมคือแนวคิดที่พัฒนาปัญญาให้มองลึก รอบคอบ และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและพ้นทุกข์ สรุปลงให้เห็นเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 วิธีคิด 10 รูปแบบเพื่อการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรม

แม้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 ประการจะเป็นกรอบปัญญาที่สำคัญในพุทธธรรม แต่ในบริบทของยุคปัญญาประดิษฐ์ การอธิบายแนวคิดดังกล่าวจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับวาทกรรมร่วมสมัยด้าน AI ethics, digital epistemology และ critical thinking เพื่อให้ข้อเสนอมีน้ำหนักเชิงวิชาการมากขึ้น มิฉะนั้นอาจถูกวิจารณ์ว่าเป็นเพียงการอธิบายเชิงนามธรรมที่ไม่เพียงพอต่อความซับซ้อนของเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ ในงานศึกษาร่วมสมัยจึงมีการชี้ให้เห็นว่า จริยธรรม AI ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องศีลธรรมเชิงอุดมคติ แต่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงโครงสร้าง เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบ (Khan et al., 2021) ดังนั้นการประยุกต์พุทธปัญญาจึงควรถูกวางไว้ในกรอบการวิเคราะห์เชิงระบบ มิใช่เพียงเชิงคุณธรรมส่วนบุคคล นอกจากนี้ นักวิชาการร่วมสมัยยังเสนอว่า พุทธจริยศาสตร์สามารถมีบทบาทใน AI ได้ แต่ต้องอธิบายให้ชัดเจน

ระดับหลักการออกแบบและการกำกับเทคโนโลยี มิใช่เพียงการสอนให้มนุษย์เป็นคนดี (Liu, J., 2026) มิฉะนั้นอาจถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับปัญหาเชิงเทคนิคจริง

การเป็นนายของความคิดตนเอง

การเป็นนายของความคิดตนเอง ในบริบทของพุทธปัญญาและเทคโนโลยี เป็นสถานะที่มนุษย์มีอำนาจเหนือกระบวนการคิดของตน ไม่ถูกชักนำโดยอารมณ์ กิเลสตัณหา หรือแม้อัลกอริทึม (Algorithm) ของเทคโนโลยี โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 กลไกการเปลี่ยนจากทาสเป็นนายด้วยโยนิโสมนสิการ ตามปกติเมื่อมนุษย์รับรู้อารมณ์ใด ๆ ความคิดมักจะพุ่งเข้าสู่ความชอบ หรือ ความไม่ชอบทันที ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์เดิมหรือ อวิชชา โดยการการสกัดกั้นความคิด ซึ่งโยนิโสมนสิการจะทำหน้าที่สกัดกั้นกระแสความคิดที่ไหลไปตามอารมณ์นั้น แล้วนำเข้าสู่กระบวนการคิดที่บริสุทธิ์ พิจารณาตามสถานะจริงและเหตุปัจจัยอย่างเป็นลำดับ และความเป็นอิสระทางปัญญา เมื่อคิดเป็นระบบและไม่สับสน จะทำให้มนุษย์กลายเป็นนายไม่ใช่ทาสของความคิด และสามารถนำความคิดนั้นมาใช้แก้ปัญหาในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระอธิการกิตติศักดิ์ สุธิโร และ สยาม ราชวัตร, 2562)

ประเด็นที่ 2 การเป็นนายของความคิดในยุค AI การเป็นนายของความคิดตนเองส่งผลโดยตรงต่อท่าทีที่มีต่อเทคโนโลยี ซึ่งมีข้อสังเกตอยู่ 3 หลัก คือ 1) ไม่ตกเป็นทาสของหน้าจอ ปัจจุบันคนจำนวนมากกลายเป็นทาส AI หรือ ทาสโทรศัพท์ ที่ใช้เวลาทั้งวันอยู่กับหน้าจอจนขาดการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ 2) การใช้ปัญญากำกับเทคนิค การเป็นนายของความคิดคือการมี Know Why (รู้ว่าใช้ไปเพื่ออะไร) ควบคู่กับ Know How โดยใช้ศีลธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับ และ 3) ป้องกันอันตรายจากเทคโนโลยี แหล่งข้อมูลเปรียบเทียบเทคโนโลยีเหมือนมนต์ปลุกเสก หากเรามีความสามารถทางเทคนิคแต่ไม่มีปัญญากำกับ (ไม่ใช่นายของความคิด) เราอาจถูกเทคโนโลยีนั้นกลับมาทำร้ายได้

ประเด็นที่ 3 ผลลัพธ์ของการเป็นนายของความคิดตนเอง มีอยู่ 3 ข้อ คือ 1) ลดอัตตาและความยึดติด การฝึกสติและโยนิโสมนสิการช่วยให้แยกแยะความจริงออกจากจินตนาการ ทำให้หายยึดมั่นในตัวตน (ลดอัตตา) ซึ่งนำไปสู่ความสุขที่เพิ่มขึ้น (จิรชฎา เชียงกุล, ตระกูล พุ่มงาม, ประพีร์ บุรี และ ทิพภา ปุณสิทธิ์, 2568) 2) ความมั่นคงทางอารมณ์ เมื่อเป็นนายของความคิด จิตจะไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม 8 (มีลาภ-เสื่อมลาภ, สรรเสริญ-นินทา ฯลฯ) เพราะเข้าใจว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย (พระประเสริฐ ปิยสีโล (รอดดียัง), 2567) และ 3) การเป็นที่พึ่งแห่งตน การมีโยนิโสมนสิการเป็นเข็มทิศจะช่วยให้มนุษย์สามารถนำตนเองในการเรียนรู้และพัฒนาได้ตลอดชีวิตโดยไม่ถูกล่อลวงได้ง่าย (พระมหาพงศ์กร ฐานงุโร (สิมพา), 2565)

การเป็นนายของความคิดคือการเปลี่ยนจากอโยนิโสมนสิการ (คิดไม่ถูกวิธี-จิตถูกปรุงแต่งจนเกิดทุกข์) มาเป็นโยนิโสมนสิการ (คิดถูกวิธี-ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือกำกับชีวิต) เป็นการฝึกสติและปัญญาช่วยให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์หรือตัณหา แต่สามารถบริหารจัดการความคิดตนเองเพื่อสร้างกำลังใจและเปลี่ยนมุมมองเชิงลบให้เป็นพลังในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่า การพัฒนาตนเองตามหลักพุทธปัญญา คือการเปลี่ยนจากอโยนิโสมนสิการ (การคิดไม่ถูกวิธีที่นำไปสู่ทุกข์) มาเป็นการคิดอย่างมีระเบียบและเหตุผล ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และพึ่งพาตนเองได้ทางปัญญา

การรู้เท่าทันและบริหารจัดการเทคโนโลยี AI

การรู้เท่าทันและบริหารจัดการเทคโนโลยี AI คือการเข้าใจทั้งศักยภาพและข้อจำกัดของ AI ไม่เชื่อหรือพึ่งพาโดยปราศจากการไตร่ตรองต้องใช้วิจารณญาณ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และคำนึงถึงจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว และผลกระทบต่อสังคมเป้าหมายคือใช้ AI เป็นเครื่องมือเสริมปัญญา ไม่ให้มนุษย์

ตกเป็นผู้ถูกรวบงำโดยเทคโนโลยีการใช้ AI อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการแยกแยะระหว่างความสามารถของเครื่องจักรและศักยภาพของมนุษย์

ตระหนักถึงข้อจำกัดและธรรมชาติของ AI

การตระหนักถึงข้อจำกัดและธรรมชาติของ AI ตามแนวทางพุทธปัญญา คือการมองเห็นความจริงว่า แม้ AI จะมีความเฉลียวฉลาดเพียงใด แต่ก็มีความแตกต่างขั้นพื้นฐานจากมนุษย์ โดยมีรายละเอียดในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

1. ธรรมชาติของ AI ในมุมมองขั้น 5 ในทางพุทธศาสนา เราสามารถวิเคราะห์ธรรมชาติของ AI ผ่านการเทียบเคียงกับองค์ประกอบของชีวิตหรือขั้น 5 เพื่อให้เห็นความจริงที่แตกต่าง ซึ่ง พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. ได้กล่าวไว้ 3 หลัก คือ 1) มีเพียงสัญญา และ สังขาร AI มีความจำที่แม่นยำมหาศาล (สัญญา) และมีความสามารถในการปรุงแต่งประมวลผลข้อมูลในเชิงปัญญาได้ชาญฉลาด (สังขาร) 2) ไร้ซึ่งวิญญาณและจิต AI เป็นเพียงเครื่องจักรหรือฮาร์ดแวร์ที่ไม่มีจิตวิญญาณ (วิญญาณ) ไม่มี Mind หรือ Consciousness (ความตระหนักรู้) แบบมนุษย์ 3) ปราศจากความรู้สึกละเมโนธรรม AI ไม่มีความรู้สึก (เวทนา) ไม่รู้จักความรัก ความเมตตา ความสงสาร และ ไม่มีเมโนธรรมสำนึก ที่จะแยกแยะความดี - ความชั่ว หรือความถูก - ความผิดด้วยตัวมันเองได้

2. AI เป็นดาบสองคมที่เป็นกลาง ธรรมชาติของ AI ถูกระบุว่าเป็นเครื่องจักรที่เป็นกลาง ซึ่งคุณและโทษขึ้นอยู่กับผู้ใช้เป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 1) เป็นเครื่องจักรตามระดับพัฒนาการ AI มีตั้งแต่ระดับพื้นฐานที่รับคำสั่ง ไปจนถึงระดับเรียนรู้เอง และระดับโครงข่ายประสาทจำลองสมองมนุษย์ 2) ดาบสองคม เทคโนโลยีอย่าง AI Deepfake สามารถสร้างประโยชน์มหาศาล (เช่น งานบันเทิง หรือการแพทย์) แต่ก็มีโทษมหันต์หากมิอาจใช้ไปใช้บิดเบือนความจริงหรือสร้างข่าวปลอม (ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และ พุไทย, 2568) 3) อุปมาเสื่อพิน เปรียบเทียบ AI เหมือนมนต์ปลุกเสกตายให้ฟื้นคืนชีพ หากเรามีแต่ทักษะ (Know How) แต่ขาดความรู้รอบคอบและปัญญากำกับ (Know Why) เทคโนโลยีนั้นอาจกลับมาทำร้ายผู้ใช้และสังคมได้

3. ข้อจำกัดในการสื่อสาร ศิลธรรม และ ศรัทธา แม้ว่า AI จะช่วยอำนวยความสะดวกได้มาก แต่มีบางมิติที่ AI ไม่สามารถทำแทนมนุษย์ได้ เช่น สอนศีลธรรมไม่ได้ คอมพิวเตอร์หรือ AI อาจสอนวิชาการได้ทุกวิชา แต่ไม่สามารถสอนศีลธรรมได้ เพราะมันไม่มีน้ำใจและคุณธรรมในตัวเอง สร้างศรัทธาไม่ได้ การใช้ AI เผยแผ่ธรรมะอาจให้ได้เพียงความรู้ แต่ไม่สามารถถ่ายทอดศรัทธา หรือ เจตคติ ได้เหมือนการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์กันผ่านสายตาและความรู้สึกที่แท้จริง และความรู้คู่จริยธรรม การบริหาร AI จึงต้องใช้หลัก Know What (รู้ว่าคืออะไร) Know How (รู้วิธีใช้เทคนิค) และที่สำคัญที่สุดคือ Know Why (รู้เหตุผลเชิงจริยธรรมว่าใช้ไปเพื่ออะไร) แม้ AI จะมีความแม่นยำในการจดจำ (สัญญา) และสร้างข้อมูลได้อย่างชาญฉลาด (สังขาร) แต่ AI ไม่มีวิญญาณและไม่มีเมโนธรรมสำนึก แบบมนุษย์ มนุษย์จึงต้องใช้ AI ในฐานะเครื่องมือโดยไม่หลงลืมคุณค่าความเป็นมนุษย์ เช่น ความรักและความเมตตา

2.2 การรับมือกับ AI Deepfake

ในยุคที่ AI สามารถสร้างสื่อสังเคราะห์ที่แนบเนียน พุทธปัญญาสอนให้ใช้การสังเกตเหตุปัจจัย (เช่น ความผิดปกติทางกายภาพของการกะพริบตาหรือรูปปาก) และการตรวจสอบแหล่งที่มาอย่างรอบด้านก่อนจะตัดสินใจเชื่อหรือการแชร์ข้อมูลต่างๆ การรับมือกับ AI Deepfake ตามแนวทางที่ปรากฏในแหล่งข้อมูล คือการสร้าง ภูมิคุ้มกันดิจิทัล ผ่านความรู้เท่าทันสื่อ ผสานกับกระบวนการทางพุทธปัญญา เพื่อให้เราไม่ตกเป็นเหยื่อของการบิดเบือนข้อมูล (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2568) ในการรับมือกับ AI Deepfake สามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

มิติที่ 1 การสังเกตความผิดปกติทางกายภาพ แม้ AI จะพัฒนาไปไกลแต่ในปัจจุบันยังมีความไม่สมบูรณ์ที่มนุษย์สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยตาเปล่าและหู โดยให้เราได้สังเกตดวงตาและการกะพริบตา สังเกตการกะพริบตาที่มากเกินไป เร็วเกินไป หรือนิ่งผิดปกติ เพราะ AI ยังเลียนแบบการเคลื่อนไหวของตาจริงได้ยาก สังเกตรูปปากและเสียง สังเกตว่ารูปปากขยับตรงกับเสียงพูดหรือไม่ รวมถึงโทนเสียงที่อาจดูราบเรียบ (Monotone) ขาดอารมณ์ความรู้สึก หรือจังหวะการหยุดหายใจแบบมนุษย์ และสังเกตรายละเอียดใบหน้า และแสง สังเกตแสงและเงาที่อาจผิดที่ผิดทาง หรือความเบลอในจุดเชื่อมต่อ เช่น ระหว่างใบหน้ากับลำคอ (ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และ พุไทย, 2568)

มิติที่ 2 การใช้พุทธปัญญาโยนิโสมนสิการรับมือกับการมีสติ คือ เกราะป้องกันที่ดีที่สุด โดยใช้กระบวนการคิดดังนี้ 1) Cognitive Pause (การชะลอความคิด) เมื่อเห็นข้อมูลที่เร้าอารมณ์ ให้หยุดคิดก่อนตอบสนอง เพื่อเปิดพื้นที่ให้ปัญญาได้ตรวจสอบความจริงก่อนจะเชื่อหรือแชร์ (พระสุทธีวิจิตรเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, 2568) 2) วิชิตแบบอริยสัจ กำหนดรู้ว่าปัญหาคืออะไร (ทุกข์) แล้วสืบหาเหตุปัจจัยว่าสื่อนั้นมาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือหรือไม่ (สมุทัย) 3) วิชิตแบบวิภาษวาท แยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนๆ พิจารณาทั้งในแง่เหตุผล แยกแยะความจริง และคุณค่า โดยไม่ด่วนสรุปจากสิ่งที่เห็นเพียงด้านเดียว และ 4) การมองโลกแบบเอ๊ะ! ผึกเป็นคนช่างสงสัย (Critical Thinking) โดยเฉพาะเรื่องที่ดูดีเกินจริง หรือกรณีที่เราเพิ่งรู้จักติดต่อมาขอยืมเงินในรูปแบบที่ผิดปกติ (ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และ พุไทย วันหากิจ, 2568)

มิติที่ 3 มาตรการทางเทคนิคและระบบป้องกัน ในระดับสากลและองค์กร มีแนวทางการป้องกันที่ซับซ้อนขึ้น การใช้ AI ตรวจสอบว่าบุคคลในกล้องเป็นมนุษย์จริงที่มีชีวิตหรือไม่ เช่น การสั่งให้หันซ้าย-ขวา หรือกะพริบตาตามสั่ง การยืนยันตัวตนหลายชั้น ไม่พึ่งพาเพียงการสแกนใบหน้าอย่างเดียว แต่ต้องใช้ร่วมกับอุปกรณ์อื่น เช่น รหัส OTP หรือมีเครื่องมือตรวจสอบ สามารถใช้เว็บไซต์ช่วยตรวจสอบเบื้องต้น เช่น เว็บไซต์ Detect Fakes ของสถาบัน MIT หรือโปรแกรมสแกน Deepfake ต่าง ๆ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2568)

ฉะนั้นแล้วการรับมือกับ AI Deepfake ต้องสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลควบคู่ความรู้เท่าทันสื่อและพุทธปัญญามิติแรก คือสังเกตความผิดปกติทางกายภาพ เช่น การกะพริบตา รูปปาก เสียง แสงเงา และรอยต่อภาพ มิติที่สอง ใช้โยนิโสมนสิการ มีสติชะลอการตอบสนอง สืบหาเหตุปัจจัย แยกแยะข้อมูล และคิดเชิงวิพากษ์ก่อนเชื่อหรือแชร์มิติที่สาม ใช้มาตรการทางเทคนิค เช่น ระบบยืนยันตัวตนหลายชั้น และเครื่องมือตรวจจับ Deepfake ทั้งสามมิติช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกบิดเบือนข้อมูลในยุค AI การบริหาร AI ต้องประกอบด้วยความรู้ว่า AI คืออะไร (What) จะใช้เทคนิคอย่างไร (How) และที่สำคัญที่สุดคือ ใช้ไปเพื่ออะไร (Why) ซึ่งเป็นมิติของจริยธรรมที่มนุษย์ต้องเป็นผู้กำกับเพื่อให้เทคโนโลยีสร้างคุณประโยชน์มากกว่าโทษ การรู้เท่าทัน AI คือการใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือกำกับเทคโนโลยี ไม่ตกเป็นทาสของอัลกอริทึม แต่รู้จักใช้ความฉลาดของเครื่องจักรมาผสานกับจริยธรรมของมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์ผลงานอย่างมีสติ

การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาในโลกดิจิทัล

ในโลกดิจิทัลที่ข้อมูลหลั่งไหลอย่างรวดเร็ว ความจริงและความเท็จอาจปะปนกันอย่างแนบเนียนการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาจึงเป็นทักษะสำคัญ เพื่อให้เราคิดอย่างรอบคอบ ไม่หลงเชื่อหรือถูกชักจูงโดยง่ายเมื่อมีสติและวิจารณญาณ เราจะสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัยมากยิ่งขึ้น พุทธปัญญาช่วยสร้างเกราะป้องกัน เพื่อรับมือกับวิกฤตสารสนเทศและความศรัทธาที่เกิดขึ้นบนสื่อออนไลน์

Cognitive Pause การชะลอความคิด

ในโลกที่ข้อมูลไหลเวียนรวดเร็วและเร้าอารมณ์ พุทธปัญญาสอนให้หยุดคิดก่อนตอบสนอง (ชะลอการด่วนสรุป) เพื่อเปิดพื้นที่ให้ปัญญาได้ทำงาน ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนที่จะเกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ Cognitive Pause หรือ การชะลอความคิด คือกระบวนการหยุดเพื่อไตร่ตรองก่อนที่จะตอบสนองต่อข้อมูลหรืออารมณ์ที่เข้ามากระทบ ในทางพุทธปัญญา สิ่งนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการฝึก โยนิโสมนสิการ (การคิดอย่างถูกวิธีและมีระบบ) เพื่อเปิดพื้นที่ให้ปัญญาได้ทำงานก่อนที่อารมณ์จะเข้าครอบงำ จะขอกกล่าวในเรื่องนี้ไว้ 3 ประเด็น คือ

1. กลไกการทำงานของ Cognitive Pause การชะลอความคิดไม่ได้หมายถึงการหยุดคิด แต่คือการหยุดคิดก่อนตอบสนอง เพื่อสร้างพื้นที่ว่างทางปัญญา เมื่อมีข้อมูลที่เร้าอารมณ์เข้ามากระทบ จิตมักจะด่วนสรุป การใช้ Cognitive Pause จะช่วยชะลอปฏิกิริยาเร่งด่วน เพื่อให้ปัญญามีพื้นที่พิจารณาข้อมูลอย่างเป็นลำดับขั้น การใส่ใจอย่างแยบคาย ในทางจิตวิทยา สิ่งนี้เทียบได้กับ Mindful Pause ซึ่งช่วยลดอคติทางความคิดและเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ และการสกัดอารมณ์ชั่ววูบ ช่วยให้ผู้รับสารสามารถแยกแยะความรู้สึกชอบหรือชังออกจาก ข้อเท็จจริง ทำให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะความเป็นจริง

2. ความสำคัญในยุค AI และสื่อออนไลน์ Cognitive Pause คือเครื่องมือสร้าง ภูมิคุ้มกันทางปัญญาที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน ช่วยรับมือสื่อเร้าอารมณ์ ข้อมูลบนสื่อออนไลน์มักเป็นเนื้อหาที่เน้นเร้าอารมณ์ (Emotion-driven content) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแชร์หรือแสดงความคิดเห็น การชะลอความคิดช่วยป้องกันการตกเป็นเหยื่อของอัลกอริทึมที่มุ่งเน้นแต่ความเร็ว ช่วยตรวจสอบสื่อสังเคราะห์ เมื่อเผชิญกับภาพหรือวิดีโอที่ดูสมจริงจนแยกไม่ออก การชะลอความคิดจะช่วยให้เราหยุดสังเกตความผิดปกติต่าง ๆ (เช่น การกะพริบตาหรือเสียงที่ราบเรียบเกินไป) แทนการหลงเชื่อในทันที และช่วยลดปัญหา Information Disorder ช่วยลดโอกาสในการเผยแพร่ข่าวลวงหรือข่าวบิดเบือนที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นใจและวิกฤตศรัทธาในสังคม (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2568)

3. วิธีการฝึกชะลอความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เราสามารถฝึก Cognitive Pause ได้โดยการตั้งคำถามเชิงระบบในใจก่อนตัดสินใจเชื่อหรือแชร์ข้อมูล โดยการตั้งคำถามนำเชิงวิเคราะห์ ฝึกถามตัวเองว่า ข้อมูลนี้ครบถ้วนหรือยัง? มีมุมมองอื่นที่ควรพิจารณาหรือไม่? หรือ แหล่งข่าวนี้มาจากไหน? การแยกข้อเท็จจริงออกจากความเห็น พิจารณาว่าสิ่งที่เห็นเป็นเหตุการณ์จริงหรือเป็นเพียงความเห็นจากผู้เล่าเรื่อง แม้กระทั่งการพิจารณาคุณโทษ ควรไตร่ตรองว่าหากเชื่อหรือแชร์ข้อมูลนี้ออกไปจะส่งผลกระทบต่อตนเองและส่วนรวมอย่างไร (พระสุทธีวชิรเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, 2568)

สรุป Cognitive Pause คือการชะลอการตอบสนองเพื่อเปิดพื้นที่ให้ปัญญาทำงาน ก่อนอารมณ์จะครอบงำช่วยลดอคติ แยกความรู้สึกออกจากข้อเท็จจริง และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลตามหลักโยนิโสมนสิการ ในยุค AI และสื่อเร้าอารมณ์ การหยุดคิดช่วยป้องกันการหลงเชื่อข่าวลวงหรือสื่อสังเคราะห์ เช่น Deepfake ยังช่วยลดการถูกชักจูงโดยอัลกอริทึมที่เน้นความรวดเร็วมากกว่าความถูกต้องการฝึกทำได้โดยตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ แยกข้อเท็จจริงจากความเห็น และพิจารณาผลกระทบก่อนเชื่อหรือแชร์

การแยกข้อเท็จจริงออกจากสื่อสังเคราะห์

การแยกข้อเท็จจริงออกจากสื่อสังเคราะห์ ในยุคปัจจุบันเป็นเรื่องที่ท้าทายมาก เพราะเทคโนโลยีสามารถสร้างภาพ เสียง และวิดีโอที่สมจริงจนแทบแยกไม่ออกด้วยตาเปล่า แหล่งข้อมูลได้เสนอแนวทางสำคัญในการคัดกรองข้อมูลเหล่านี้ ฝึกแยกแยะเหตุการณ์จริงออกจากความคิดเห็น หรือสื่อที่ AI สร้างขึ้น เพื่อป้องกันการถูกหลอกลวงจากมิจฉาชีพ และลดการเหมารวมที่นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม โดยบูรณาการทั้งการสังเกตทางกายภาพและกระบวนการทางปัญญา ดังนี้

1. การสังเกตความผิดปกติทางกายภาพ (Physical Detection) แม้ AI จะมีความฉลาดล้ำในการเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) แต่ปัจจุบันยังคงมีจุดสลับ หรือความไม่เนียนบางประการที่เราสามารถสังเกตได้จากดวงตาและการกะพริบตา สังเกตการกะพริบตาที่มากเกินไป เร็วเกินไป หรือนิ่งผิดปกติ เพราะ AI ยังเลียนแบบการเคลื่อนไหวของดวงตามนุษย์จริงได้ยาก สังเกตรูปร่างปากและเสียง สังเกตว่ารูปร่างปากขยับตรงกับเสียงหรือไม่ รูปร่างปากมักจะดูไม่เป็นธรรมชาติ และเสียงอาจมีลักษณะเป็น โมโนโทน (เสียงเดียวราบเรียบ) ขาดจังหวะหยุดหายใจหรืออารมณ์แบบมนุษย์ สังเกตรายละเอียดใบหน้าและแสง สังเกตว่าแสงและเงาที่อาจผิดที่ผิดทาง หรือความเบลอนในจุดเชื่อมต่อ เช่น ระหว่างใบหน้ากับลำคอ รวมถึงเส้นผมที่อาจดูขรุขระเกินไปจริง (ศุภกฤษฎณ์ ชยาพัฒน์ และ พุทธิยา วันหาภิจ, 2568)

2. การใช้เครื่องมือทางปัญญา การจะแยกแยะสื่อสังเคราะห์ได้อย่างเด็ดขาดต้องใช้ โยนิโสมนสิการ บวรณการกับังคัธรรม 4 เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา 1) เหตุผล ตั้งคำถามว่าสิ่งที่เห็นมีน้ำหนักเหตุผลเพียงพอหรือไม่ เช่น เป็นไปได้ไหมที่บุคคลในข่าวจะพูดเช่นนั้นในบริบทนั้น? 2) แยกแยะ ผักแยกเหตุการณ์จริงออกจากความคิดเห็นจากผู้เล่าเรื่อง หรือสื่อที่ปรุงแต่งขึ้น 3) ความจริง ตรวจสอบแหล่งที่มาอย่างรอบด้าน ข้อมูลนั้นสอดคล้องกับข้อเท็จจริงอื่น ๆ ที่เราทราบหรือไม่ 4) คุณค่า พิจารณาว่าสื่อนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใด มีคุณค่าแท้หรือเป็นเพียงการสร้างกระแสเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง

3. การใช้กระบวนการคิดแบบ "เอ๊ะ" (Critical Thinking) ในทางปฏิบัติผู้เสพข้อมูลธรรมดาเป็นนายของความคิด (พระอธิการกิตติศักดิ์ สุริโร และ สยาม ราชวัตร, 2562) โดยการ Cognitive Pause เมื่อพบข้อมูลที่เรารอชม ให้หยุดคิดก่อนตอบสนอง (ชะลอความคิด) เพื่อเปิดพื้นที่ให้ปัญญาได้ตรวจสอบ ตรวจสอบแหล่งที่มา ถามตนเองว่าข่าวมาจากเพจหรือองค์กรที่น่าเชื่อถือหรือไม่ มีการอ้างอิงที่ตรวจสอบย้อนหลังได้หรือไม่ และพิจารณาหลักความน่าจะเป็น หากข้อมูลนั้นดูดีเกินจริง หรือดูผิดปกติอย่างมาก ให้ตั้งสมมติฐานไว้ก่อนว่าเป็นสื่อสังเคราะห์

ดังนั้นแล้วการแยกข้อเท็จจริงออกจากสื่อสังเคราะห์ต้องบูรณาการการสังเกตทางกายภาพกับกระบวนการทางปัญญาด้านกายภาพให้สังเกตความผิดปกติ เช่น การกะพริบตา รูปร่างปาก เสียง แสงเงา และรอยต่อภาพที่ไม่เป็นธรรมชาติด้านปัญญาใช้การคิดแบบมีเหตุผล แยกข้อเท็จจริงจากความคิดเห็น ตรวจสอบแหล่งที่มา และพิจารณาวัตถุประสงค์ของสื่อควรฝึกคิดแบบ “เอ๊ะ” หรือ Critical Thinking ด้วยการชะลอความคิดก่อนเชื่อหรือแชร์แนวทางเหล่านี้ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา ลดความเสี่ยงจากการถูกหลอกหรือบิดเบือนข้อมูล

การบูรณาการศีลธรรมกับการใช้สื่อ

การใช้สื่อออนไลน์อย่างมีพุทธปัญญาต้องมีศีลกำกับ เช่น การไม่ใช้ AI เพื่อบูลลี่หรือเบียดเบียนผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสื่อสารความจริงที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การบูรณาการศีลธรรมกับการใช้สื่อในยุคดิจิทัล คือการใช้ปัญญาทางธรรมมากำกับความรู้ทางโลก เพื่อให้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ มากกว่าการเป็นเครื่องมือบิดเบือนหรือเบียดเบียนผู้อื่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการ Know Why มโนธรรมกำกับเทคโนโลยี ความรู้มี 3 ระดับ คือ Know What (รู้ว่าเป็นอะไร), Know How (รู้วิธีใช้เทคนิค) และ Know Why (รู้เหตุผลเชิงจริยธรรมว่าใช้ไปเพื่ออะไร) AI ไร้มโนธรรม แม้ AI จะมีความฉลาดในการประมวลผล (สังขาร) และมีความจำแม่นยำ (สัญญา) แต่ AI ไม่มีจิตวิญญาณ (วิญญาณ) และไม่มีมโนธรรมสำนึก มนุษย์เป็นผู้กำหนดทิศทาง เมื่อสื่อและ AI ไม่มีน้ำใจหรือคุณธรรมในตัวเอง มนุษย์จึงต้องเป็น นาย โดยใช้ศีลธรรมกำกับ Know How เพื่อไม่ให้เทคโนโลยีกลับมาทำร้ายผู้ใช้เหมือน มนต์

ปลูกสื่อ ที่ควบคุมไม่ได้ ดังนั้นเป้าหมายสูงสุดคือการใช้สื่อต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อความสุขของส่วนรวมและความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (ทิพวัลย์ บริพันธ์, 2568)

2. การสื่อสารด้วยศีล และ ขันติ การใช้สื่ออย่างมีพุทธปัญญาต้องประกอบด้วยองค์ธรรมสำคัญเพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อสังคม โดยมีศีลต่อเทคโนโลยี คือการมีวินัยในการใช้สื่อ ไม่ใช่ AI หรือสื่อออนไลน์เพื่อการบูลลี่ (Bully) ว่าร้าย หรือเบียดเบียนผู้อื่น มีขันติ (ความอดทน) ในโลกที่ข้อมูลไหลเร็ว มนุษย์ต้องมีความอดทนในการ รอเวลาที่เหมาะสม ก่อนจะสื่อสารหรือตอบโต้ และอดทนต่อการฝึกฝนทักษะอย่างถูกต้อง และ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การพิจารณาผลกระทบก่อนแชร์หรือแสดงความเห็นจะช่วยลดความขัดแย้งในสังคมและรักษาความมั่นคงของสถาบันทางศาสนา (พระสุทิวรชีระเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, 2568)

3. การสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อแก้วิกฤตศรัทธา การบูรณาการศีลธรรมช่วยแก้ปัญหาความวุ่นวายด้านสารสนเทศ (Information Disorder) ที่ทำลายศรัทธาของประชาชน โดยแยกแยะบุคคลออกจากหลักการ ศีลธรรมสอนให้ผู้รับสารแยกแยะพฤติกรรมที่ผิดพลาดของบุคคลออกจากคุณค่าของสถาบัน เพื่อไม่ให้เกิดการเหมารวมจนเสียศรัทธา พิจารณาคุณ โทษหรือทางออก โดยใช้โยนิโสมนสิการมองสื่อตามความเป็นจริง ทั้งส่วนดี (อัสสาทะ) ส่วนเสีย (อาทีนวะ) และทางออก (นิสสรณะ) เพื่อให้การรับสื่อเป็นไปอย่างมีสติและไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2559) และสุดท้ายก็มีความสมดุลระหว่างโลกและธรรม การเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดี ต้องสร้างสมดุลระหว่างปัญญาที่รู้เท่าทันเทคโนโลยีและจิตใจที่มีคุณธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างยั่งยืน (ทิพวัลย์ บริพันธ์, 2568)

ฉะนั้นแล้ว การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาคือการเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเป็นเพียงผู้เสพข้อมูลมาเป็น ผู้รับสารที่มีวิจารณญาณ โดยใช้โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือกลั่นกรอง ซึ่งจะช่วยรักษาความสงบภายในและความมั่นคงทางจิตใจในยุคดิจิทัล

สรุป

พุทธปัญญาโดยเฉพาะหลักโยนิโสมนสิการ คือกุญแจสำคัญในการพัฒนาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาเพื่อรับมือกับยุค AI การฝึกคิดอย่างมีระบบช่วยให้มนุษย์เปลี่ยนจากการเป็นทาสมาเป็นนายของเทคโนโลยี ทำให้รู้เท่าทันความฉลาดของเครื่องจักรที่ไร้ซึ่งจิตวิญญาณและมโนธรรมแบบมนุษย์ มนุษย์สามารถใช้ Cognitive Pause เพื่อชะลอการตอบสนองทางอารมณ์และตรวจสอบสื่อสังเคราะห์ เช่น AI Deepfake ได้อย่างแยบคาย การบูรณาการ ความรู้ทางโลกเข้ากับปัญญาทางธรรมจะช่วยให้เราใช้ AI เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์คุณประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างยั่งยืน ท้ายที่สุดพุทธปัญญาสอนให้เรา ไม่หลงของเก่าและไม่เมาของใหม่ เพื่อก้าวข้ามวิกฤตสารสนเทศในโลกดิจิทัลได้อย่างมั่นคงและเข้าถึงความสุขที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- จิรัชญา เขียงกุล, ตระกูล พุ่มงาม, ประไพร์ บุรี และ ทิพภา ปุณสีห์, (2568). โยนิโสมนสิการ : เปลี่ยนวิธีคิด เพื่อชีวิตที่มีความสุข. *วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม*. 11 (1), 315-328.
- พระสุทิวรชีระเมธี และ ชญานุช เทพเสนา, (2568). การประยุกต์โยนิโสมนสิการในการเสพสื่อออนไลน์เพื่อแก้วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*. 8 (2), 285-299
- พระมหาพงศ์กร ฐานงโร (สิมพา), (2565). การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีหลักคิดโยนิโสมนสิการเป็นฐาน. *วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. 3(1), 49-60
- พระประเสริฐ ปิยสีโล (รอดดียิ่ง), (2567). วิเคราะห์ความสัมพันธ์หลักโยนิโสมนสิการกับโลกธรรม 8 ในพระพุทธศาสนา. *Journal of Buddhist Education and Research: JBER*. 10(2), 218-231.

- พระอธิการกิตติศักดิ์ สุธีโร และ สยาม ราชวัตร, (2562). โยนิโสมนสิการ : หลักการคิดที่เหมาะสมกับคนไทย ในยุค 4.0. *วารสารพุทธศิลปกรรม*. 2 (1), 87-101.
- ทิพวัลย์ บริพันธ์, (2568). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาสถานหลักโยนิโส มนสิการ. *วารสารภาวนาสารปริทัศน์*. 5 (3), 1-12.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), (2559). พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นระบบการศึกษา. มุลนิธิพุทธธรรม. ธารณั ตั้งเพชรศิริพงษ์, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, วิชชุดา ลูติโชติรัตน, (2565). การพัฒนาตนเองตามหลักโยนิโส มนสิการ. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*. 7 (1), 264-278.
- ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์ และ พุไทย วันหาภิจ, (2568). รู้เท่าทัน "AI Deepfake" ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*. 10 (1), 785-798.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), (2556). โยนิโสมนสิการวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 24. (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์).
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, (2568). *Deepfake & Digital Trust ความท้าทายเชิงโครงสร้าง ต่อสังคมและองค์กรในยุค AI*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2569 จาก:
https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/did_track1_estonia-3.aspx
- Gao, D.K., Haverly, A., Mittal, S., Wu, J., & Chen, J. (2024). AI Ethics: A Bibliometric Analysis, Critical Issues, and Key Gaps. *International Journal of Business Analytics*. 11(1), 1-19.
- Khan, A. A., Badshah, S., Liang, P., Waseem, M., Khan, B., Ahmad, A., ... & Akbar, M. A. (2022, June). Ethics of AI: A systematic literature review of principles and challenges. In *Proceedings of the 26th international conference on evaluation and assessment in software engineering* (pp. 383-392). <https://doi.org/10.1145/3530019.3531329>
- Liu, J. (2026). Between No-Self and the Algorithm: Buddhist Mind-Nature as Ethical Architecture for AI and Human Self-Realization. *Religions*, 17(3), 378. <https://doi.org/10.3390/rel17030378>

การพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อมและยกระดับ
การออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนด้วยนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์
Developing the Potential of Community Enterprises to Drive Creativity
to Create a Sustainable Economy, Society and Community

¹พระคมสัน เจริญวงศ์*, ²พระครูสังฆวิริยกิจ, ³เอนก ไยอินทร์

¹Phra Komsan Jalearnwong, ²Phrakrusanghviriyakij, ³Anek Yai-in

E-mail: sanpkk@hotmail.com*

Received: February 14, 2026 Revised: April 27, 2026 Accepted: April 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ส่งเสริมการพัฒนาผู้ประกอบการและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 2) พัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ตำบลหันสัง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดย่อม และตัวแทนภาคีเครือข่าย จำนวน 11 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้น แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกกิจกรรม AIC แบบวิเคราะห์ SWOT และแบบบันทึกการถอดบทเรียนหลังกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ทั้งด้านรายได้ การผลิตสินค้า การรวมกลุ่ม และสภาพจิตใจ ส่งผลให้เกิดความเครียดสะสม ความวิตกกังวล และการหยุดชะงักของกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน 2) การสะท้อนคิดด้วยเทคนิค AIC และการวิเคราะห์ SWOT ทำให้กลุ่มสามารถระบุปัญหา ศักยภาพ โอกาส และแนวทางพัฒนาร่วมกัน โดยมีแนวทางสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาผู้ประกอบการ การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย การกำหนดกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย และการเพิ่มช่องทางการตลาด 3) การส่งเสริมพลังบวกด้วยกิจกรรม “พลังฮึด พลังฮึด พลังสู้” ช่วยให้ผู้ประกอบการเกิดกำลังใจ ผ่อนคลายความเครียด และมองเห็นแนวทางแก้ไขปัญหา และ 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่และการตลาดสมัยใหม่ช่วยยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น น้ำปลาหวานออเจ้าและหมี่กรอบโบราณอยุธยา ให้มีอัตลักษณ์ชัดเจน มีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม และมีช่องทางจำหน่ายที่หลากหลาย ทั้งการจำหน่ายตามงานเทศกาล การขายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การจัดส่งแบบเดลิเวอรี่ และการฝากวางจำหน่ายในร้านค้า

คำสำคัญ: การฟื้นฟู; ผู้ประกอบการ; วิสาหกิจชุมชน

¹ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Department of Economics, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²⁻³ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² E-mail: raphind@yahoo.com., ³ E-mail: Anek_2524@hotmail.com.

ABSTRACT

This research article aimed to 1) promote mental rehabilitation and create positive energy for entrepreneurs and community enterprise group members, and 2) develop community goods and products through creativity, product design, area-based design, and modern marketing promotion. This research employed participatory action research. The research area was the Sri Bang Pahan Women Community Enterprise Group, Han Sang Subdistrict, Bang Pahan District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The key informants consisted of members of the community enterprise group, small enterprise entrepreneurs, and representatives of network partners, totaling 11 key informants, selected by purposive sampling. The research instruments included a preliminary data survey form, a semi-structured in-depth interview form, a participatory observation record form, an AIC activity record form, a SWOT analysis form, and an after-activity lesson learned record form. The data were analyzed using content analysis and presented in a descriptive research format.

The research findings revealed that: 1) entrepreneurs and members of the community enterprise group were affected by the COVID-19 pandemic in terms of income, product production, group formation, and mental health, resulting in accumulated stress, anxiety, and the stagnation of community economic activities; 2) reflection through the AIC technique and SWOT analysis enabled the group to identify problems, potential, opportunities, and shared development guidelines, with key approaches including mental rehabilitation, strengthening networks, identifying target customer groups, and increasing marketing channels; 3) the promotion of positive energy through the activities of “resilience energy, encouragement energy, and fighting energy” helped group members gain encouragement, relieve stress, and see ways to solve problems; and 4) area-based product development and modern marketing helped upgrade community products, such as Nam Pla Wan O Chao and Ayutthaya traditional crispy noodles, to have a clear identity, appropriate packaging, and diverse distribution channels, including selling at festivals, selling through social media, delivery services, and consignment sales in shops.

Keywords: Rehabilitation; Entrepreneurs; Community Enterprises

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจรากหญ้าของประเทศไทยตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2562-2566) ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์โรคระบาดโควิด 19 (COVID-19) ทำให้ผู้ประกอบการและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ต้องพึ่งพาตนเองต้องหยุดชะงัก ไม่มีงบประมาณ ไม่มีรายได้ ไม่มีการผลิตสินค้า และไม่มีลูกค้าสั่งซื้อสินค้า ฯลฯ ผู้ประกอบการและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องสต็อกสินค้าและหาช่องทางขายสินค้าที่ผลิตไว้ในราคาที่ต่ำกว่าราคาที่กำหนดไว้ เพื่อไม่ให้ขาดทุนมากกว่าที่จะเป็นผลมาจากการเสื่อมราคาของสินค้า และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อทำการสต็อกสินค้า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ขายสินค้าได้รายได้ลดลง ต้นทุนสูงขึ้น ลูกค้าน้อยลง มีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น รวมไปถึงมีเงินทุนหมุนเวียนของกิจการลดลง (โณธิตา หวานชื่น และคณะ, 2564) อัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกอัดอั้น

จากมาตรการล็อกดาวน์ ความตึงเครียดทางการเงิน รวมไปถึงปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งทำให้เกิดความเครียด ความรุนแรงทางสังคม ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ปัญหาอาชญากรรม จนนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ลดลง (เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, 2565) จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างก็เจอปัญหาและสถานการณ์เหมือน ๆ กันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรายได้ลด การถูกให้ออกจากงาน รายได้ที่เลี้ยงปากท้องลดลงหรือหายไปเลย ๆ กลายเป็นผู้ว่างงานและอยู่บ้านโดยไม่มีงานทำ อยู่ในสถานะคนตกงาน (พัฒนกุลอ่อนสำลี, 2564)

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ การส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SMEs) การส่งเสริมซอฟต์แวร์ (Soft Power) เป็นการสร้างรายได้จากทุนที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นนั้น ๆ ของประเทศไทย โดยใส่ความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปร่าง ลวดลาย ลักษณะทรวดทรง ฯลฯ ให้มีเอกลักษณ์ที่สวยงาม ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ซื้อตามรสนิยมหรือเทรนด์ความต้องการในช่วงเวลานั้น ๆ เศรษฐกิจฐานรากโดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นพื้นที่พัฒนาทักษะ ความสามารถเฉพาะตัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นแหล่งสร้างรายได้เสริมเพื่อจุนเจือครอบครัว เป็นพื้นที่ที่จำลองระบบเศรษฐกิจระดับครัวเรือน เศรษฐกิจระดับจุลภาค ขับเคลื่อนโดยประชาชนในท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ มีการสร้างรายได้ ขายสินค้าและบริการ และมีเงินจากการขายสินค้าเพื่อนำไปจับจ่ายใช้สอยเพื่อซื้อสินค้าอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยการบริโภคของประชาชน (Consumption : C) ทำให้เศรษฐกิจภาคประชาชน หรือเศรษฐกิจระดับชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถยืนด้วยลำแข้งและช่วยเหลือตัวเองได้อย่างยั่งยืน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีความมุ่งมั่นและมีความตั้งใจที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของวิสาหกิจชุมชนให้ได้มาตรฐานรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เพื่อรับรองความมั่นใจ ความปลอดภัย และมีคุณภาพจากการบริโภคผลิตภัณฑ์สินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมามีหลายชนิด เช่น น้ำปลาหวาน หมี่กรอบอยุธยา มันแผ่นทอดกรอบ เผือกทอดกรอบ เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ทั้งหมดที่ผลิตขึ้นมามีเป็นผลิตภัณฑ์ระดับชุมชน ได้รับการรับรองจากการเข้าประกวดและร่วมกิจกรรมจากงานออกบูธสินค้าระดับจังหวัด เป็นสินค้าน่าสนใจระดับโอท็อป (OTOP) ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอาหารกินเล่นที่นักท่องเที่ยวแนะนำในงานจำหน่ายสินค้าถนนคนเดิน (Street Food) ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพเป็นที่พอใจในระดับชุมชน ซึ่งคุณภาพยังเป็นแบบบ้าน ๆ กล่าวคือ มีความสะอาด รูปร่างหน้าตาสวยงาม น่ารับประทาน และอร่อยแบบบ้าน ๆ คือ ไม่มีค่าเสถียรที่เป็นเครื่องมือที่สามารถวัดค่าความสะอาด วัดค่าความชื้น วัดคุณภาพของวัตถุดิบที่นำมาใช้ได้ ฯลฯ ทำให้ผู้ประกอบการเป็นกังวลเรื่องคุณภาพ ความปลอดภัยของผู้บริโภค จึงทำให้ต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์และพัฒนาเชิงพื้นที่ทางกายภาพเพื่อให้ตอบโจทย์ตามเกณฑ์มาตรฐานเพื่อได้รับการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา

กลุ่มวิสาหกิจสตรีศรีบางปะหัน ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์โรคระบาดโควิด 19 (COVID-19) ทำให้ผู้ประกอบการต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตสินค้าระดับชุมชน ช่วงระยะเวลาที่โรคระบาดโควิด 19 มีการแพร่ระบาดอย่างรุนแรง ผู้ประกอบการและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถทำการผลิตสินค้าได้เลย ไม่มีคำสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า ส่งผลให้กิจกรรมการผลิต การจำหน่ายสินค้าหยุดชะงัก และต้องหยุดการผลิต ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหันต้องทบทวนหน้าที่และการทำงานของกลุ่มในระดับชุมชน จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต ปรับเปลี่ยนรูปแบบการขาย เน้นการขายผลิตภัณฑ์และสินค้าออนไลน์มากขึ้น และเน้นไปที่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีคุณภาพ ได้รับการรับรองมาตรฐานอาหารและยา (อย.) เพื่อสร้างความมั่นใจให้ลูกค้าและผู้บริโภค ได้รับผลิตภัณฑ์ที่ดี สะอาด ปลอดภัย ได้มาตรฐาน พร้อมขยายกลุ่มตลาดลูกค้าไปยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเจาะกลุ่มลูกค้าและผู้บริโภคที่หลากหลาย รวมไปถึง

ถึงการสร้างแรงบันดาลใจและส่งเสริมพัฒนาด้านจิตใจให้กับผู้ประกอบการและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับผลกระทบด้านจิตใจในช่วงวิกฤติการณ์การแพร่ระบาดโควิด 19 ซึ่งทำให้ผู้ประกอบการและสมาชิกหลายคนรู้สึกท้อแท้ ถอดใจไม่อยากจะสู้ต่อ ไม่อยากพัฒนาสินค้าระดับชุมชน รวมไปถึงการตามไม่ทันเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่จำเป็นและต้องใช้ในการขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ในยุคปัจจุบันและในอนาคตข้างหน้า ปัญหาที่กล่าวถึงในช่วงต้นจึงถือว่าเป็นปัญหาที่กลุ่มคณะผู้วิจัยต้องการศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเพื่อส่งเสริมด้านศักยภาพการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ยืนได้ด้วยลำแข้งและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อขับเคลื่อนความคิดสร้างสรรค์สู่การสร้างเศรษฐกิจ สังคม และชุมชนให้มีความยั่งยืน โดยส่งเสริมการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มี 2 ขั้นตอน 6 ระยะ โดยการผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน และแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผนวกเข้าด้วยกัน (Food Security and Creative Economy) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การส่งเสริมการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ระยะที่ 1 ก่อนทำการวิจัย (Pre-research Phase) คัดเลือกและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดโควิด 19 บูรณาการนักวิจัยสร้างความกลมกลืนและการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เปิดการรับรู้ พัฒนาทักษะใหม่ ๆ และการมีส่วนร่วมกับชุมชน

ระยะที่ 2 การทำวิจัย (Research Phase) วิเคราะห์ปัญหาร่วมกันกับชุมชนโดยใช้เทคนิค AIC เพื่อสะท้อนคิดและกำหนดแนวทางการพัฒนา ร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT เพื่อจำแนกจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค และการเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) เพื่อเชื่อมโยงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข

ระยะที่ 3 ขับเคลื่อนกิจกรรมอบรมการส่งเสริมฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวก “พลังอดีต พลังฮึด และพลังสู้” เพื่อปลูกความต่อสู้และสุขภาพจิตที่ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

ระยะที่ 4 การออกแบบพัฒนาเชิงพื้นที่ ได้แก่ ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผน กำหนดแนวทางและทิศทางร่วมกันของผู้ประกอบการ ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเชิงพื้นที่ ปฏิบัติการพัฒนาเชิงพื้นที่ ด้วยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและคณะผู้วิจัย

ระยะที่ 5 การออกแบบพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ ระดมความคิด เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีรสชาติหลากหลาย ออกแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่ เพื่อตอบโจทย์รสนิยมการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ยุคใหม่ นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมกับวิทยาการโภชนาการสมัยใหม่ออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่

ระยะที่ 6 ระยะที่ 6 สรุปผลการดำเนินงาน โดยใช้แบบบันทึกการถอดบทเรียนหลังกิจกรรม เพื่อสังเคราะห์ผลการฟื้นฟูสภาพจิตใจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการส่งเสริมช่องทางการตลาด

1. พื้นที่การวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 พื้นที่การวิจัย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ตำบลหันสัง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งด้านรายได้ การผลิตสินค้า การตลาด และสภาพจิตใจของผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่ม

1.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดย่อม และตัวแทนภาคีเครือข่ายที่สมัครใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย จำนวน 11 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การผลิตสินค้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงพื้นที่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 6 ประเภท เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และกระบวนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอน 6 ระยะ ดังนี้

2.1 แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ใช้สำหรับเก็บข้อมูลพื้นฐานในระยะก่อนทำการวิจัย ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประเภทผลิตภัณฑ์เดิม สภาพการผลิต ช่องทางการจำหน่าย ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ปัญหาด้านรายได้ การรวมกลุ่ม และความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด เพื่อใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการออกแบบกิจกรรมวิจัยร่วมกับชุมชน

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง

ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 สภาพปัญหาด้านจิตใจ การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปัญหาการผลิตสินค้า การตลาด และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล เช่น บทบาทในกลุ่ม ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ และความเกี่ยวข้องกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 2 ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อสภาพจิตใจ รายได้ การผลิตสินค้า การจำหน่ายสินค้า และการรวมกลุ่มของสมาชิก

ตอนที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูสภาพจิตใจและการสร้างพลังบวก “ฮึด ฮึด ลู้” รวมถึงการให้กำลังใจ การปรับตัว และการแก้ไขปัญหาของสมาชิกกลุ่ม

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ การสร้างแบรนด์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

2.3 แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ใช้สำหรับบันทึกพฤติกรรม การมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกกลุ่มในระหว่างการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจ กิจกรรมระดมความคิดเห็น กิจกรรมวิเคราะห์ปัญหา กิจกรรมออกแบบผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการตลาด

2.4 แบบบันทึกกิจกรรม AIC

ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลจากกระบวนการระดมความคิดเห็นตามเทคนิค AIC เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางพัฒนา และวางแผนปฏิบัติร่วมกัน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นสร้างความรู้และความเข้าใจร่วมกัน 2) ขั้นสร้างแนวทางการพัฒนา และ 3) ขั้นกำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

เครื่องมือนี้สอดคล้องกับระยะที่ 2 และระยะที่ 4 ของการวิจัย ซึ่งเป็นช่วงของการวิเคราะห์ปัญหา การระดมความคิดเห็น และการกำหนดทิศทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับชุมชน

2.5 แบบวิเคราะห์ SWOT และแผนที่ความคิด

ใช้สำหรับให้สมาชิกกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการเขียนแผนที่ความคิด เพื่อเชื่อมโยงปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข การฟื้นฟูสภาพจิตใจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาด เครื่องมือนี้ใช้ในระยะที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน และใช้ต่อเนื่องในระยะที่ 4-5 เพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์และช่องทางการตลาด

2.6 แบบบันทึกการถอดบทเรียนหลังกิจกรรม

ใช้สำหรับสรุปบทเรียนจากกิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจ “อิด อืด ลู่” กิจกรรมระดมความคิดเห็น กิจกรรมออกแบบผลิตภัณฑ์ กิจกรรมพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการตลาด เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้จากการวิจัย โดยเฉพาะในระยะที่ 3 ระยะที่ 5 และระยะที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงของการดำเนินกิจกรรมและสรุปผลการเรียนรู้ร่วมกัน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลร่วมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ มีขั้นตอนดังนี้

3.1 การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา รายงานวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสภาพจิตใจ การสร้างพลังบวก การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ และการตลาดสมัยใหม่ รวมถึงข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.2 การสำรวจและสร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ ผู้วิจัยลงพื้นที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน เพื่อสำรวจสภาพปัญหาเบื้องต้น สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่ม และทำความเข้าใจบริบทของการผลิตสินค้า การตลาด และผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังสถานการณ์โควิด-19

3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบด้านรายได้ สภาพจิตใจ การผลิตสินค้า การตลาด ปัญหาและข้อจำกัดของกลุ่ม รวมถึงแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยผู้วิจัยจดบันทึกและบันทึกเสียงเมื่อได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล

3.4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจ กิจกรรมระดมความคิดเห็น กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมส่งเสริมการตลาด โดยบันทึกพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น และปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่ม

3.5 การจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็นด้วยเทคนิค AIC ผู้วิจัยร่วมกับสมาชิกกลุ่มดำเนินกิจกรรมสะท้อนคิดตามกระบวนการ AIC เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ สร้างความเข้าใจร่วมกัน กำหนดแนวทางการพัฒนา และวางแผนทางปฏิบัติร่วมกันในการฟื้นฟูสภาพจิตใจและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

3.6 การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันด้วย SWOT และ Mind Map ผู้วิจัยใช้เทคนิค SWOT เพื่อให้สมาชิกกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พร้อมใช้การเขียนแผนที่ความคิดเพื่อเชื่อมโยงปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข และแนวทางการต่อยอดผลิตภัณฑ์

3.7 การถอดบทเรียนหลังกิจกรรม หลังการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยร่วมกับสมาชิกกลุ่มสรุปบทเรียนจากการฟื้นฟูสภาพจิตใจ การสร้างพลังบวก การออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และส่งเสริมการตลาด เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการอบรมฟื้นฟูสภาพจิตใจ การสร้างพลังบวก การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ และการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมโดยตรง การสังเกตการณ์โดยตรง การสัมภาษณ์ การถอดบทเรียนหรือองค์ความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่เพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับชุมชน โดยการผลักดันสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการผลักดันและขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพอจะสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

4.2 จำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) การฟื้นฟูสภาพจิตใจและการสร้างพลังบวก และ 2) การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบเชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาด

4.3 ถอดบทเรียนหรือชุดองค์ความรู้จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการฟื้นฟูสภาพจิตใจ การสร้างพลังบวก การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ และการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยการใช้เครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์ SWOT Analysis มาวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส

4.4 ถอดบทเรียนการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์รวมไปถึงการทำการตลาดเพื่อส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ ปัญหา อุปสรรค และการสะท้อนคิดของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการขนาดย่อม ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดโรคโควิด 19 โดยการวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนร่วม/ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Content)

4.5 สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ พร้อมใช้คำพูดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบในบางประเด็น เพื่อยืนยันข้อค้นพบเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

การส่งเสริมการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลกระทบต่อสุขภาพจิตใจและสภาพปัญหาของผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
หลังจากสถานการณ์วิกฤติโรคระบาดโควิด 19

1.1 ขาดรายได้เนื่องจากขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ไม่ได้ ซึ่งเกิดจากการประกาศงดจัดงาน
กิจกรรมและเทศกาลต่าง ๆ และมาตรการล็อกดาวน์ทำงานภายในบ้าน

1.2 สมาชิกภายในกลุ่มแย่งขายกัน เพื่อหารายได้มาประคับประคองรายจ่ายและภาระของ
ครอบครัวทำให้สมาชิกหลายท่านหันไปประกอบอาชีพอื่น

1.3 ผู้ประกอบการแบกรับค่าใช้จ่ายและรับสภาพขาดทุนไม่ไหว มาตรการล็อกดาวน์ Work
from Home ทำให้ไม่สามารถเปิดร้านขายของตามงานเทศกาลต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดภาวะการขาดทุนและแบก
รับภาระหนี้ที่ตามมา

1.4 เกิดภาวะเครียดสะสม การขาดรายได้เนื่องจากขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ไม่ได้ส่งผลให้เกิด
ภาวะโรคเครียด นอนไม่หลับ เกิดอาการหลงลืม และซึมเศร้าแบบอ่อน ๆ

1.5 สุขภาพจิตใจบอบช้ำ การไม่ได้ออกจากบ้านไม่ได้ขายของ ไม่มีรายได้ คนรอบข้างประสบ
ปัญหากันทั้งหมด มองไปทางไหนก็มีแต่ความสิ้นหวัง ส่งผลให้สภาพจิตใจแย่ คิวนเวียนอยู่ในหัวและอยู่กับ
ตัวเองโดยไม่สามารถหาทางออกได้

1.6 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชะงักหยุดการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ชั่วคราว ลูกค้ายกเลิกออ
เดอร์ ไม่สามารถนำสินค้าไปขายตามงานเทศกาลต่าง ๆ ได้เหมือนภาวะปกติ ทำให้สินค้าและผลิตภัณฑ์ค้างส
ต็อก สินค้าเน่าเสียหมดอายุ ทำให้ตัดสินใจหยุดการผลิตและปิดตัวชั่วคราว

2. การสะท้อนความคิดและปรึกษาหารือระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อฟื้นฟูกำลังใจผู้ประกอบการ
และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2.1 การนำเทคนิค AIC สะท้อนคิดและแสดงความคิดเห็น (1) ขั้นตอนการสร้างความรู้
(Appreciation : A) ได้แก่ หาแหล่งทุนสนับสนุนเป็นกองทุนหมุนเวียน รวบรวมสมาชิกเดิมกลับเข้ากลุ่ม สร้าง
เครือข่ายพันธมิตรเพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด และเพิ่มช่องทางการขายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ (2) ขั้น
สร้างแนวทางพัฒนา (Influence : I) ได้แก่ จัดกิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจ “อึด ฮึด ลู้” ขยายเครือข่ายระดับ
จังหวัดและภูมิภาค กำหนดกลุ่มลูกค้าเป้าหมายชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นสายสุขภาพ ปรับขนาดและ
รูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัย และส่งเสริมการตลาดออนไลน์และบริการเดลิเวอรี่ (3) ขั้นตอนการสร้าง
แนวทางปฏิบัติ (Control : C) ได้แก่ แบ่งหน้าที่ชัดเจน เช่น ฝ่ายวัตถุดิบ ฝ่ายผลิต ฝ่ายขาย และฝ่ายบัญชี
กำหนดระบบแบ่งผลตอบแทนอย่างเป็นธรรม บริหารสต็อกสินค้าให้สอดคล้องกับคำสั่งซื้อ และเน้นการทำงาน
แบบร่วมแรงร่วมใจ ไม่ผลักภาระให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2.2 เทคนิคการเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) เป็นกระบวนการที่ระดมความคิดเห็นและ
ถกประเด็นเพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้นำเสนอแผนที่ความคิด ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่จะนำสู่
การฟื้นฟูการพัฒนาที่ดีขึ้น มีการวางขั้นตอนการชักชวนสมาชิกให้มาร่วมกัน สร้างภาคีเครือข่ายให้มีความ
เข้มแข็ง วางแผนการทางงบประมาณสนับสนุนและวัตถุประสงค์ การเจาะกลุ่มลูกค้าใหม่ การทำตลาดออนไลน์
และการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ

2.3 การใช้เทคนิควิเคราะห์ SWOT Analysis ประกอบไปด้วย (1) จุดแข็ง (Strengths)
ได้แก่ มีความมุ่งมั่นต้องการฟื้นฟูยอดขายผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน มี
ความพร้อมเพรียงกันและความสามัคคี การมีวิสัยทัศน์และมุมมองการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ดีของประธาน
กลุ่ม และการมีความเข้มแข็งและความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย (2) จุดอ่อน (Weakness) ได้แก่ จำนวนสมาชิก
ภายในกลุ่มไม่คงที่ การมีงบประมาณเงินทุนเพื่อการฟื้นฟูมีจำนวนจำกัด ขาดบุคลากรหรือที่ปรึกษาด้านอาหาร

และโภชนาการ และโรงเรียนไม่ได้มาตรฐานตามข้อกำหนดขององค์การอาหารและยา (อย.) (3) โอกาส (Opportunity) ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันกับเครือข่าย การทำการตลาดออนไลน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์กลุ่มวัยรุ่นใหม่ และการบริการส่งสินค้าแบบจัดส่งเร็วและส่งถึงบ้าน (Delivery) (4) อุปสรรค (Threat) ได้แก่ สภาพจิตใจที่มีความหวาดระแวง ความวิตกกังวลเกี่ยวกับการประกาศของรัฐบาล การได้รับการรับรองคุณภาพจากองค์การอาหารและยา (อย.) และเงินทุนสำรองมีน้อย

2.4 กิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปลุกขวัญกำลังใจ ต่อสู้กับความท้อแท้ ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า ให้ลุกขึ้นมาสู้ ต่อสู้กับอุปสรรค เพื่อให้ความยากลำบากสามารถผ่านพ้นไปด้วยดี ด้วยกิจกรรมชื่อว่า “อึด ฮึด สู้” (1) การปลุกกำลังใจ “พลังฮึด” พุดคุยระบายความรู้สึกให้ผ่อนคลายอารมณ์ หมั่นให้กำลังใจตัวเอง บอกตัวเองว่าฉันทำได้ มองหาแง่มุมหรือสิ่งที่ดี ๆ ที่เกิดขึ้น (2) การปลุกกำลังใจ “พลังฮึด” ฉันทิสิ่งล้ำค่าที่เป็นกำลังใจ สร้างกำลังใจ มีความหวัง กำลังใจที่สำคัญทำให้มีพลังฮึด คือ การสนับสนุนและกำลังใจจากคนในครอบครัว เป็นผู้ที่ให้กำลังใจเมื่อยามที่ท้อแท้ (3) การปลุกกำลังใจ “พลังฮึด” ปรับวิธีการ เป้าเป้าหมายใหม่ หาทางออกใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา ทบทวนเรื่องราวในอดีตแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สามารถผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบาก

การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่

1. การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์

1.1 การสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ใช้ฐานคิดบริบทเชิงพื้นที่ ใช้ฐานคิดการเป็นพื้นที่ของเมืองเก่า หรือ ราชธานีเก่าของคนไทย สร้างแบรนด์สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี ฟอนต์และตัวอักษรสีขาวสื่อถึงความเรียบง่าย เจตีย์สามองค์สื่อถึงสัญลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปการ์ตูนผู้หญิงใส่ชุดไทยสื่อถึงสตรีชาวบางปะหัน

1.2 การสร้างตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ช่วยทำให้สินค้าและผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ ลูกค้าน่าเชื่อถือหรือจดจำได้ง่าย ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ หรือ โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน มี 2 ตราสัญลักษณ์ ได้แก่ (1) น้ำปลาหวานออเจ้า ตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ คือ รูปการ์ตูนผู้หญิงใส่ชุดไทย บุคลิกคล้ายกันกับแม่เกาะเกิด นางเอกในละครที่ชอบทำอาหาร มีคำอธิบายบ่งชี้ให้เห็นว่าเป็นสินค้าน้ำปลาหวาน และระบุรสชาติต่าง ๆ เช่น น้ำปลาหวานออเจ้า (กะปิ กุ้งแห้ง ปลาปน) (2) หมี่กรอบโบราณบ้านศิริแม่บุญชู ตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ คือ รูปการ์ตูนผู้หญิงชากับเส้นหมี่กรอบ พร้อมตัวอักษรบ่งชี้ข้อมูลและรายละเอียด ซึ่งหญิงชราในรูปภาพนั้น คือ คุณแม่บุญชู อินชรัญ เจ้าของสูตรลับหมี่กรอบโบราณ

1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำการต่อยอดพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ น้ำปลาหวานออเจ้า และหมี่กรอบโบราณบ้านศิริแม่บุญชู เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและได้มาตรฐาน มีความปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค (1) บรรจุภัณฑ์ (Packaging) เพิ่มรูปแบบให้มีความหลากหลาย เปลี่ยนกระปุกน้ำปลาหวานแบบพลาสติกธรรมดาเป็นแบบกระปุก PET เปลี่ยนหมี่กรอบใส่กล่องให้เป็นแบบซองขนาดเล็กบรรจุในโตเจนรักษาคุณภาพและถนอมอาหาร (2) วัตถุดิบ (Ingredient) สนับสนุนจัดหาวัตถุดิบเพื่อให้อัตราต้นทุนไม่เกิดเชื้อรา ทำให้เก็บได้นานขึ้นและลดต้นทุนการผลิต (3) สุขอนามัย (Hygiene) เปลี่ยนภาชนะสำหรับใส่วัตถุดิบทั้งหมดเป็นแบบภาชนะสเตนเลส 316 เพื่อป้องกันการปนเปื้อนสารเคมีและสารตกค้างจากภาชนะ (4) การผลิต (Production) กั้นห้องแบ่งโซนการผลิตให้เหมาะสม และจดคำนวณสูตรที่แม่นยำ เพื่อป้องกันความคาดเคลื่อนของรสชาติ ไม่ให้รสชาติเปลี่ยนหรือรสชาติไม่เหมือนเดิม

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ เป็นการนำเอาเอกลักษณ์และความเป็นตัวตนในพื้นที่ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี สังคม เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต การดำรงชีพ องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน ก่อเกิดอาชีพและสร้างรายได้ ได้แก่

2.1 วัตถุดิบที่ยังไม่แปรรูป ได้แก่ ข้า ตะไคร้ มะกรูด มะขามเปียก มะม่วงดิบรสเปรี้ยวทุกชนิด พริกสด พริกแห้ง ปลาแห้ง ปลาป่น กุ้งแห้ง ฯลฯ

2.2 วัตถุดิบแปรรูป ได้แก่ ไชร์ปจากข้าว ไชร์ปจากหญ้าหวาน เป็นวัตถุดิบที่ได้รับการแปรรูปจากการเพาะปลูกในพื้นที่อำเภอบางปะหัน

3 การส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่ เพิ่มช่องทางการทำการตลาดและการขายที่มีความหลากหลายและมีความทันสมัย มีความรวดเร็วและตอบโจทย์การบริโภคในยุคดิจิทัล

3.1 การตลาดแบบออฟไลน์ เป็นการตลาดแบบเดิม คือ เปิดหน้าร้านขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ ผู้ซื้อจะต้องเดินมาซื้อที่ร้าน อาศัยพื้นที่ตั้งร้านและเครือข่ายจัดกิจกรรมและงานโชว์สินค้า

3.2 การตลาดแบบออนไลน์ ทำการไลฟ์สด ทำคอนเทนต์ นำเสนอคลิปวิดีโอและภาพนิ่งเสนอแบรนด์สินค้าและผลิตภัณฑ์ เขียนข้อความและแคปชั่น (Caption) ดึงดูดใจคนดู ผ่านสื่อโซเชียลตามแพลตฟอร์มต่าง ๆ นำส่งสินค้าเป็นพัสดุผ่านบริษัทขนส่ง

3.3 การบริการส่งสินค้าแบบจัดส่งเร็วและส่งถึงบ้าน (Delivery) ส่งสินค้าและผลิตภัณฑ์ให้กับลูกค้าและผู้บริโภคฟรี ที่อยู่ใกล้เคียงกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในบริเวณรัศมี 1-2 กิโลเมตร

3.4 การฝากวางสินค้าจำหน่าย (Consignment) วางเงินค้ำมัดจำการวางสินค้าและผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า เช่น ร้านกาแฟ ร้านสะดวกซื้อ ร้านค้าชุมชน และร้านค้าที่เป็นเครือข่าย

อภิปรายผลการวิจัย

การฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อมและยกระดับการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนด้วยนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ โดยการขับเคลื่อนกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีศรีบางปะหัน ฟื้นฟูสภาพจิตใจและร่วมกันต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจากการศึกษาบริบทเชิงพื้นที่และสร้างการมีส่วนร่วมและทำงานร่วมกันตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้ พบว่า

1. การส่งเสริมการฟื้นฟูสภาพจิตใจและสร้างพลังบวกให้ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า (1) ผลกระทบต่อสุขภาพจิตใจและสภาพปัญหาของผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหลังจากสถานการณ์วิกฤติโรคระบาดโควิด 19 ได้แก่ ขาดรายได้เนื่องจากขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ไม่ได้ สมาชิกภายในกลุ่มแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพอื่น ผู้ประกอบการแบกรับค่าใช้จ่ายและรับสภาพขาดทุนไม่ไหว เกิดภาวะเครียดสะสม สุขภาพจิตใจบอบช้ำส่งผลให้สภาพจิตใจแย่ และหยุดการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ชั่วคราว (2) การสะท้อนความคิดและปรึกษาหารือระดมความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อฟื้นฟูกำลังใจผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้นำเอาเทคนิค AIC สะท้อนคิดและแสดงความคิดเห็น ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation : A) ได้แก่ หาเงินทุนสนับสนุนเพื่อเป็นกองทุนผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์รวบรวมสมาชิกเดิมให้กลับมารวมกลุ่ม เร่งสร้างภาคีเครือข่าย เพิ่มช่องทางการตลาดที่หลากหลายมากขึ้น ขึ้นสร้างแนวทางพัฒนา (Influence : I) ได้แก่ ฟื้นฟูสภาพจิตใจสมาชิก สร้างความเข้มแข็งระหว่างเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กำหนดกลุ่มลูกค้าให้ชัดเจน ปรับเปลี่ยนขนาดของผลิตภัณฑ์ เพิ่มช่องทางการตลาดรูปแบบใหม่ (3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) ได้แก่ การแบ่งความรับผิดชอบ และการตกลงใจใน

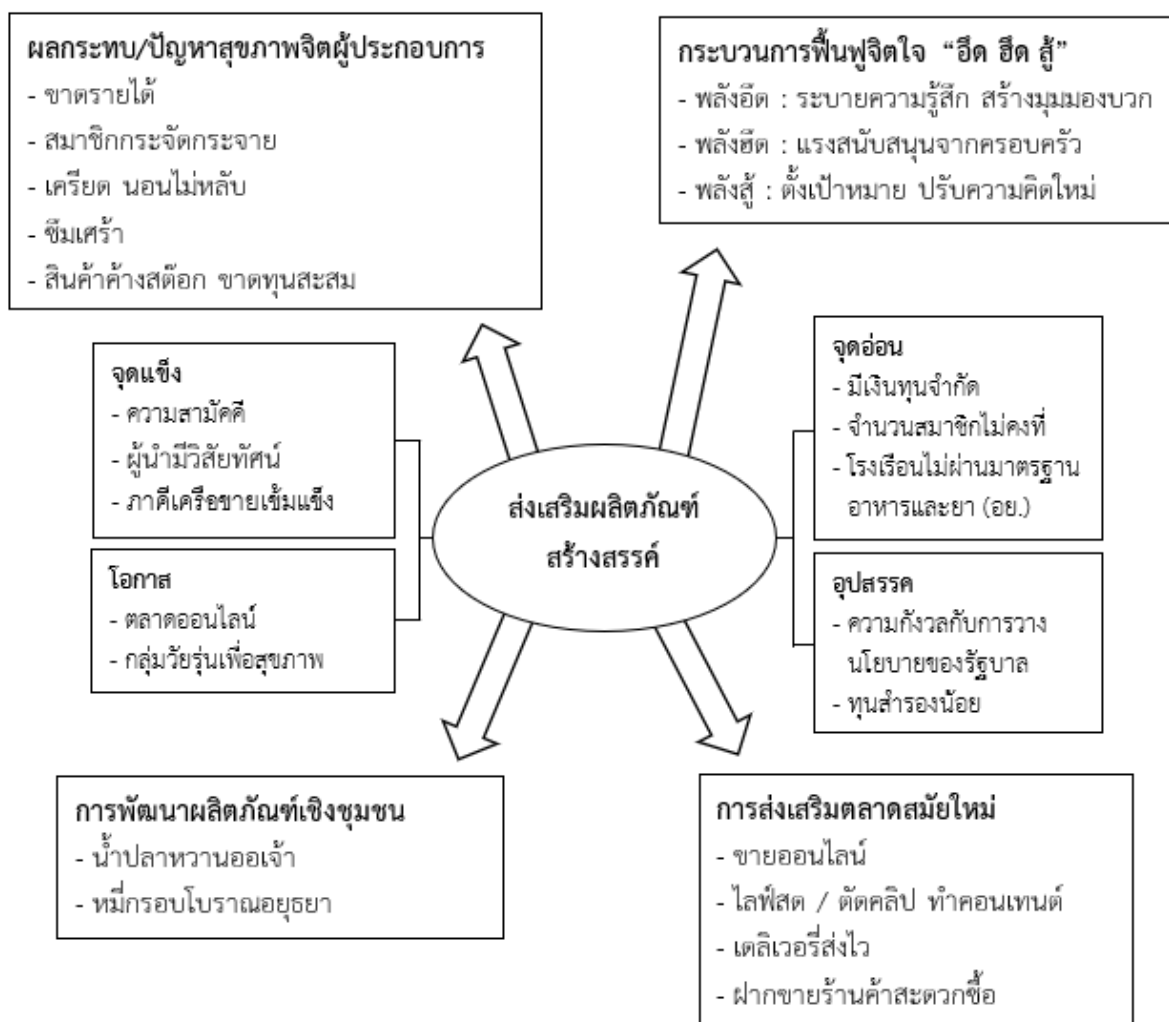
รายละเอียดของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เทคนิคการเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) เขียนวาดภาพแนวทางที่จะนำสู่การพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น วางขั้นตอนการหาสมาชิก การสร้างภาคีเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง การวางแผนการทางงบประมาณสนับสนุนและวัตถุประสงค์ และการเจาะกลุ่มลูกค้าใหม่ การใช้เทคนิควิเคราะห์ SWOT Analysis ประกอบไปด้วย จุดแข็ง (Strengths) ได้แก่ มีความมุ่งมั่นต้องการฟื้นฟูต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน มีความพร้อมเพรียงกันและความสามัคคี การมีวิสัยทัศน์และมุมมองการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ดีของประธานกลุ่ม และการมีความเข้มแข็งและความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย จุดอ่อน (Weakness) ได้แก่ จำนวนสมาชิกภายในกลุ่มไม่คงที่ การมีงบประมาณเงินทุนเพื่อการฟื้นฟูมีจำนวนจำกัด ขาดบุคลากรหรือที่ปรึกษาด้านอาหารและโภชนาการ และโรงเรียนไม่ได้มาตรฐานตามข้อกำหนดขององค์การอาหารและยา (อย.) โอกาส (Opportunity) ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันกับเครือข่าย การทำการตลาดออนไลน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์กลุ่มวัยรุ่นใหม่ และการบริการส่งสินค้าแบบจัดส่งเร็วและส่งถึงบ้าน (Delivery) อุปสรรค (Threat) ได้แก่ สภาพจิตใจที่มีความหวาดระแวง ความวิตกกังวลเกี่ยวกับการประกาศของรัฐบาล การได้รับการรับรองคุณภาพจากองค์การอาหารและยา (อย.) และเงินทุนสำรองมีน้อย ดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ปลุกขวัญกำลังใจ ด้วยกิจกรรมชื่อว่า “อิด อิด สู้” การปลุกกำลังใจ “พลังอิด” หมั่นให้กำลังใจตัวเอง บอกตัวเองว่าฉันทำได้ การปลุกกำลังใจ “พลังอิด” ฉันมีสิ่งล้ำค่าที่เป็นกำลังใจ การสนับสนุนและกำลังใจจากคนในครอบครัว การปลุกกำลังใจ “พลังอิด” หาทางออกใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา ปรับเปลี่ยนวิธีการคิดใหม่และวางเป้าหมายใหม่ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ของ สุวพัชร วุฒิสเสน (2566) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครนายก ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า การสร้างประสบการณ์ให้กับลูกค้าด้านช่องทางการขายสามารถขายได้ทุกที่ และสร้างผู้ติดตามในตราสินค้า ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พัชร ฤกษ์แก้ว และคณะ (2563) ที่ได้ศึกษาและพัฒนาแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและฟื้นฟูสุขภาพกายใจแบบบูรณาการของครูและบุคลากรทางการศึกษาบนฐานวิถีชีวิตใหม่ พบว่า ภาวะหมดไฟในการทำงาน เกิดจากสาเหตุการตอบสนองต่อความเครียด ความอ่อนล้าทางอารมณ์ มีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะโรคซึมเศร้า ใช้รูปแบบการฝึกอบรมกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ “อิด อิด สู้” แก้ไขปัญหาควบคุมอารมณ์ การมีอารมณ์ขัน จะเอาชนะอุปสรรคในชีวิต ส่งผลช่วยให้มีพลังสุขภาพจิตที่เพิ่มขึ้นได้ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Ovharhe & Chukwuemeka (2023) ที่ได้ศึกษาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน: การประกอบการเพื่อการบำบัดและภาวะสุขภาพจิต พบว่า การที่ได้รับการบำบัดและฟื้นฟูภาวะสุขภาพจิต จะช่วยให้ฟื้นฟูสุขภาพจิตของผู้ประกอบการได้อย่างมาก ฝึกฝนใจให้รับมือได้ทุกอุปสรรค มองหาตัวช่วยหรือนักให้คำปรึกษา เพื่อกระตุ้นความคิด อารมณ์ความรู้สึก และมุมมองที่ตนเองอาจมองไม่เห็น ซึ่งจะสามารถช่วยเยียวยาและบำบัดฟื้นฟูจิตใจผู้ประกอบการได้

2. การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ และการส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่ พบว่า (1) การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ การสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สื่อถึงบริบทและสัญลักษณ์เชิงพื้นที่ การสร้างตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยเอกลักษณ์ท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณค่าและได้มาตรฐาน มีรสชาติคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงรสชาติดั้งเดิม (2) การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ บ่งบอกตัวตนด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาที่ก่อเกิดอาชีพและสร้างรายได้ ประกอบไปด้วย วัตถุดิบที่ยังไม่แปรรูป ได้แก่ ข้าว ตะไคร้ ปลาแห้ง ปลาป่น กุ้งแห้ง ฯลฯ วัตถุดิบแปรรูป ได้แก่ ไชร์ปจากข้าว ไชร์ปจากหญ้าหวาน (3) การส่งเสริมการตลาดสมัยใหม่ เพิ่มช่องทางการตลาดและการขายที่มีความหลากหลายและมีความทันสมัย เช่น การตลาดแบบออฟไลน์ การตลาดแบบออนไลน์ การบริการส่งสินค้าแบบเดลิเวอรี่ และการฝากวางสินค้า

จำหน่ายตามร้านสะดวกซื้อและร้านค้าทั่วไป สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นุชนาถ ทับครุฑ และคณะ (2563) ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดตรังเพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จ พบว่า กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ร่วมทุนกับเพื่อน ใช้เงินทุนส่วนตัว และกู้ยืมจากสถาบันการเงิน หน่วยงานของรัฐต้องการให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิดา แจ่มประจักษ์ (2558) ที่ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษากลุ่มซอสพริกป่าพุ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พบว่า กลุ่มมีศักยภาพด้านคุณภาพสินค้าและแกนนำมีความสามารถ แต่มีปัญหาด้านต้นทุน การตลาด การเปลี่ยนแปลงในชุมชน สมาชิกมีส่วนร่วมไม่ครบทุกขั้นตอน ขาดองค์ความรู้และขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางให้คำปรึกษา

องค์ความรู้จากผลการวิจัย

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อมและยกระดับการออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนด้วยนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

1. ผลกระทบต่อสุขภาพจิตใจและปัญหาของผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การขาดรายได้ สมาชิกกระจุกตัว เครียด นอนไม่หลับ ซึมเศร้า สินค้าค้างสต็อก และขาดทุนสะสม
2. กระบวนการฟื้นฟูจิตใจให้กับผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การใช้กิจกรรมสร้างพลังบวก “อิต อิต ลู้” ประกอบไปด้วย (1) พลังอิต คือ ระบายความรู้สึก สร้างมุมมองบวก (2) พลังอิต คือ ตั้งแรงบันดาลใจจากครอบครัว (3) พลังลู้ คือ ตั้งเป้าหมายและปรับความคิดใหม่เพื่อไปสู่เป้าหมาย
3. จุดแข็งของกลุ่ม คือ ความสามัคคี ผู้นำมีวิสัยทัศน์ และมีภาคีเครือข่ายเข้มแข็ง จุดอ่อน คือ มีเงินทุนจำกัด จำนวนสมาชิกไม่คงที่ และโรงเรือนไม่ผ่านมาตรฐานอาหารและยา (อย.) โอกาส คือ ตลาดออนไลน์ และกลุ่มวัยรุ่นเพื่อสุขภาพ อุปสรรค คือ ความกังวลกับการวางนโยบายของรัฐบาล และทุนสำรองน้อย
4. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงพื้นที่ ใช้เรื่องอัตลักษณ์เชิงพื้นที่นำมาสร้างแบรนด์สินค้า เช่น น้ำปลาหวานออเจ้า ได้แรงบันดาลใจจากละครเรื่องบุพเพสันนิวาส หมี่กรอบโบราณอยุธยา เป็นอาหารประจำถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นำมาปรับปรุงสูตรให้กลมกล่อมถูกลิ้นและรสชาติที่ถูกใจของคนยุคปัจจุบัน
5. การส่งเสริมตลาดสมัยใหม่ ประกอบไปด้วย ร้านค้าออนไลน์มีหน้าร้านและเปิดร้านในงานเทศกาลต่าง ๆ การขายออนไลน์ทำคอนเทนต์นำเสนอผลิตภัณฑ์ไลฟ์สดขายสินค้า ตัดคลิปสั้นขายสินค้าผ่านช่องทางแอปพลิเคชัน เช่น TikTok, YouTube, Facebook การบริการเพื่อความรวดเร็วโดยการส่งสินค้าแบบเดลิเวอรี่ในพื้นที่รัศมีที่ใกล้เคียง และนำสินค้าฝากขายตามร้านค้าหรือร้านสะดวกซื้อต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1.1 ควรส่งเสริมการฝึกอบรมด้านการใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์แก่ผู้ประกอบการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะสมาชิกสูงอายุ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการประชาสัมพันธ์และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านช่องทางสมัยใหม่
- 1.2 ควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือภาคีเครือข่ายให้การสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวิชาการ การให้คำปรึกษา การติดตามเยี่ยมเยียน และการเสริมกำลังใจ เพื่อให้กลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองและดำเนินงานได้ในระยะยาว
- 1.3 ควรสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับความจำเป็นของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และการตลาด เพื่อให้สามารถขยายกลุ่มลูกค้า เพิ่มมูลค่าสินค้า และปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่
- 1.4 ควรพัฒนาความรู้ด้านการบรรจุหีบห่อ การขนส่ง และการบริการหลังการขาย เพื่อป้องกันความเสียหายของสินค้า ลดต้นทุนจากการเคลมสินค้า และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกค้าและตัวแทนจำหน่าย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยใช้เทคนิคการถอดแบบวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นพัฒนาเป็นแบรนด์สินค้าชุมชน

2.2 ควรศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำการเก็บรวบรวมประเด็นหรือปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

2.3 ควรศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและเก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.4 ควรศึกษาขีดความสามารถและศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเก็บข้อมูลจากขีดความสามารถของเทคโนโลยีที่ใช้ทำการผลิต เช่น เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ ฯลฯ และขีดความสามารถทักษะฝีมือของผู้ประกอบการและสมาชิกภายในกลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว. (2565). ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อดัชนีชี้วัดระดับสันติภาพของสังคมไทย. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*. 4(3). 74-75.
- โนธิตา หวานชื่น, วรุตม์ นาที, และศุภรัตน์ พินสุวรรณ. (2564). ผลกระทบโควิด 19 และการปรับตัวของผู้ประกอบการค้าขายในตลาดเก๋นตึง บริเวณพื้นที่ชายแดน ตำบลสุโงโก-ลก อำเภอสุโงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติด้านภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยในภาคใต้ ครั้งที่ 1*. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นุชนาถ ทับครุฑ, ศุภพิชญ์ บุญเกื้อ และ อรอนงค์ อำภา. (2563). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดตรัง เพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จ* (รายงานผลการวิจัย). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- พัชรี ฤกษ์แก้ว, วินิธรณ์ ทศนะเทพ, เสาวรัตน์ ทศตะ และ พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ. (2563). *การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและฟื้นฟูสุขภาพกายใจแบบบูรณาการของครูและบุคลากรทางการศึกษาบนฐานวิถีชีวิตใหม่* (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา.
- พัฒนกุลม อ่อนสำลี. (2564). การปรับตัวของวิสาหกิจชุมชนในสภาวะการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*. 23 (1). 197.
- สุธิดา แจ่มประจักษ์. (2558). *กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษากลุ่มซอสพริกป่าทุ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี* (รายงานผลการวิจัย). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุวพัชร วุฒิเสน. (2566). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครนายก ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์* (รายงานผลการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- Ovharhe, O. H., & Chukwuemeka, S. P. (2023). Sustainable development goals: Therapeutic entrepreneurship and mental health conditions. *British Journal of Multidisciplinary and Advanced Studies*. 4(1), 81–119. <https://doi.org/10.37745/bjmas.2022.0107>

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวและความสัมพันธ์เชิงพื้นที่
ต่อพื้นที่น้ำท่วมในจังหวัดนนทบุรี
Changes in Green Areas and their Spatial Relationship
to Flood Areas in Nonthaburi Province

¹วรุฒ ทับแสง*, ²สุธาทิพย์ ชวนะเวสสกุล และ ³ชูเดช โลศิริ

¹Warut Tubsang, ²Sutatip Chavanavesskul, ³Chudech Losiri

¹Email: warut.tubs@g.swu.ac.th

Received: December 17, 2025 Revised: March 14, 2026 Accepted: March 31, 2026

บทคัดย่อ

จังหวัดนนทบุรีซึ่งเป็นพื้นที่ปริมณฑลที่มีการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว กำลังเผชิญกับความท้าทายจากปัญหาน้ำท่วมที่ทวีความรุนแรงขึ้นควบคู่ไปกับการลดลงของพื้นที่สีเขียวซึ่งมีความสำคัญต่อการดูดซับและชะลอน้ำ งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรีระหว่าง พ.ศ. 2545-2565 และคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไปจนถึง พ.ศ. 2575 และ 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สีเขียวกับพื้นที่น้ำท่วมในอดีต การศึกษาได้ใช้เทคนิคทางภูมิสารสนเทศในการจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินจากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat ร่วมกับการสร้างแบบจำลอง Cellular Automata Markov Chain เพื่อคาดการณ์แนวโน้ม และใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-Square) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า ตลอดระยะเวลา 20 ปี พื้นที่สีเขียวได้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญจาก 387.45 ตารางกิโลเมตร (60.89%) ใน พ.ศ. 2545 เหลือเพียง 300.22 ตารางกิโลเมตร (47.18%) ใน พ.ศ. 2565 และแบบจำลองคาดการณ์ว่าหากแนวโน้มยังคงเดิม พื้นที่สีเขียวจะเหลือเพียง 279.92 ตารางกิโลเมตร (43.99%) ใน พ.ศ. 2575 ผลการทดสอบทางสถิติยืนยันว่าพื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์กับการเป็นพื้นที่รองรับน้ำท่วมอย่างมีนัยสำคัญ ($X^2 = 8.30, p < 0.05$) โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมฝั่งตะวันตกของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำสำคัญตามธรรมชาติ ข้อค้นพบนี้ได้ให้หลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนยุทธศาสตร์ของกรมชลประทานและกรมโยธาธิการและผังเมืองในการกำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตชะลอน้ำ (แก้มลิง) ดังนั้น การวางแผนนโยบายอนุรักษ์และจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างเร่งด่วนจึงไม่ได้เป็นเพียงมาตรการเชิงสิ่งแวดล้อม แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงด้านการจัดการอุทกภัยให้แก่จังหวัดนนทบุรี

คำสำคัญ: พื้นที่สีเขียว; การจัดการน้ำท่วม; การขยายตัวของเมือง; แบบจำลอง CA-Markov; ภูมิสารสนเทศ

¹ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

² ดร., อาจารย์, ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Dr., Lecturer, Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์, ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Assistant Professor Dr., Lecturer, Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

ABSTRACT

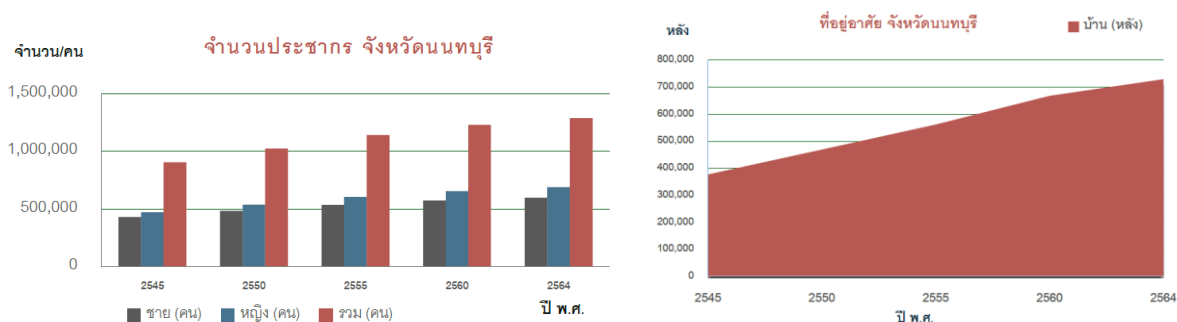
Nonthaburi province, a rapidly urbanizing metropolitan area of Bangkok, faces increasing flood challenges in parallel with the decline of green spaces crucial for water absorption and retention. This research aims to: 1) analyze the spatiotemporal changes of green areas in Nonthaburi from 2002 to 2022 and forecast the trend to 2032, and 2) analyze the relationship between green areas and historical floodplains. The study employed geoinformatics techniques, classifying land use from Landsat satellite imagery, utilizing a Cellular Automata Markov Chain model for future projection, and applying Chi-Square statistics to test the relationship. The results reveal a significant decrease in green areas over the 20-year period, from 387.45 km² (60.89%) in 2002 to 300.22 km² (47.18%) in 2022. The model forecasts a further decline to 279.92 km² (43.99%) by 2032 if current urbanization trends continue. The statistical analysis confirmed a significant relationship between green areas and floodwater retention ($X^2 = 8.30$, $p < 0.05$), particularly in the agricultural zones of the province's western region, which serve as natural water receiving areas. This finding provides empirical evidence supporting the strategic plans of the Royal Irrigation Department and the Department of Public Works and Town & Country Planning to designate this area as a water retention zone ("Kaem Ling"). Therefore, the urgent implementation of green area conservation and management policies is not merely an environmental measure but a critical strategic tool for ensuring the long-term flood management security of Nonthaburi province.

Keywords: Green Space; Flood Management; Urbanization; CA-Markov Model; Geoinformatics

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ปริมณฑลรอบกรุงเทพมหานคร เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นหนึ่งในจังหวัดปริมณฑลที่มีความเจริญและมีการเชื่อมต่อกับกรุงเทพมหานคร ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง สาเหตุหลักเกิดจากการย้ายถิ่นฐานของประชากรเพื่อแสวงหาโอกาสและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ส่งผลให้จำนวนประชากรโดยรวมของจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2564 เพิ่มขึ้นถึง 383,440 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 42.36 (กรมการปกครอง, 2565) (แผนภูมิที่ 1)

การเติบโตของประชากรนี้ สอดคล้องโดยตรงกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนที่อยู่อาศัย จากสถิติในปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2564 พบว่ามีจำนวนที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจาก 377,222 หลัง เป็น 728,953 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 93.24 (กรมการปกครอง, 2565) (แผนภูมิที่ 1)

แผนภาพที่ 1: สถิติที่จำนวนประชากรและที่อยู่อาศัยจังหวัดน่าน (ที่มา: กรมการปกครอง, 2565)

การเจริญเติบโตของสังคมเมืองดังกล่าว ได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว) ซึ่งเป็นพื้นที่ซึมน้ำได้ (Permeable Surface) กลายเป็นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง หรือพื้นที่ที่บดน้ำ (Impermeable Surface) การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อตรงต่อความสมดุลของธรรมชาติ และศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำ

ปัญหาสำคัญเกิดขึ้นเนื่องจากบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ของจังหวัดน่าน ตามนโยบายผังเมืองและแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้กำหนดให้พื้นที่ฝั่งตะวันตกของจังหวัด (ครอบคลุม อ.ไทรน้อย อ.บางใหญ่ และ อ.บางกรวย) เป็น “ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม” หรือ “โซนสีเขียว” (กระทรวงมหาดไทย, 2566) และมีความสำคัญในฐานะ “พื้นที่รองรับน้ำนอง” หรือ “แก้มลิงธรรมชาติ” ที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง เพื่อทำหน้าที่รับและหน่วงน้ำหลากปกป้องพื้นที่เศรษฐกิจ (กรมชลประทาน, 2561; กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2567)

ดังนั้น การสูญเสียพื้นที่สีเขียวจากการขยายตัวของเมือง จึงเป็นการทำลายบทบาทดังกล่าวโดยตรงและส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการเป็นแก้มลิงของพื้นที่ แม้จะเป็นที่ทราบกันดีว่าการสูญเสียพื้นที่สีเขียวย่อมส่งผลกระทบต่อปัญหาน้ำท่วม แต่ยังคงขาดการศึกษาเชิงปริมาณที่ชัดเจนเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและความสัมพันธ์ที่มีต่อพื้นที่น้ำท่วมในจังหวัดน่าน

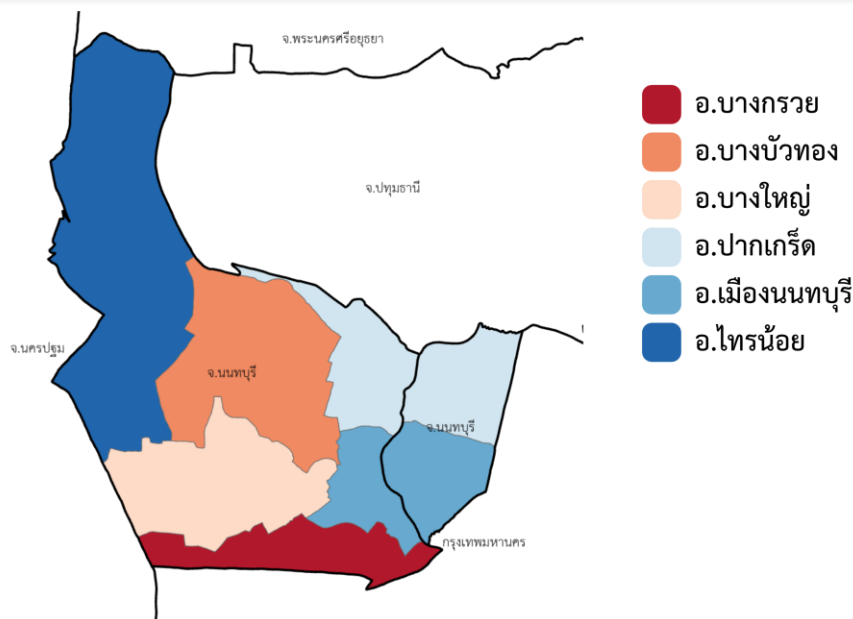
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่สีเขียวกับพื้นที่น้ำท่วม

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่บริเวณจังหวัดน่าน ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองน่าน อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง และอำเภอไทรน้อย (ภาพประกอบ 1)

ภาพประกอบที่ 1: ขอบเขตพื้นที่ศึกษา จังหวัดนันทบุรี

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนันทบุรี โดยใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat ประกอบการจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในช่วงปี พ.ศ. 2545 2555 และ 2565 และใช้แบบจำลอง CA-Markov ในการคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตจนถึงปี พ.ศ. 2575 นอกจากนี้ยังทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สีเขียวกับพื้นที่น้ำท่วม โดยใช้ข้อมูลพื้นที่น้ำท่วมย้อนหลังจากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi-Square Test)

ขอบเขตด้านเวลา

1. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและความสัมพันธ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2565 โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง (2545-2555 และ 2555-2565)
2. คาดการณ์แนวโน้มและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2575 เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงระยะเวลาการศึกษาทุก 10 ปี และรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคต

ทบทวนวรรณกรรม

1. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use Change) หมายถึง การดัดแปลงสภาพทางกายภาพของพื้นที่อันเป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการอยู่อาศัย เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น จึงมักเกิดการเปลี่ยนสภาพจากพื้นที่ทางธรรมชาติและพื้นที่เกษตรกรรมไปสู่การเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2565) ทั้งนี้ เพื่อเป็นมาตรฐานในการศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ กรมพัฒนาที่ดินได้จำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินของประเทศไทยในระดับที่ 1 ออกเป็น 5 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 2) พื้นที่เกษตรกรรม 3) พื้นที่ป่าไม้ 4) พื้นที่แหล่งน้ำ และ 5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญในการประเมินและบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2567)

2. พื้นที่สีเขียว (Green space area) หมายถึง พื้นที่ทางธรรมชาติหรือพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นในบริเวณเมืองและชุมชน ซึ่งปกคลุมด้วยพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลัก โดยมีบทบาทสำคัญในการรักษาสสมดุลของระบบนิเวศ ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับและบรรเทาผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม ตลอดจนยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2565) ทั้งนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามของพื้นที่สีเขียวให้ครอบคลุมถึงพื้นที่เปิดโล่งสาธารณะและพื้นที่ส่วนบุคคลที่มีพืชพรรณปกคลุม รวมไปถึงพื้นที่เกษตรกรรมสวนสาธารณะ และพื้นที่รกร้างว่างเปล่า

3. แบบจำลองการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

3.1 แบบจำลอง Cellular Automata (CA) เป็นแบบจำลองเชิงพลวัตที่ผสมผสานมิติพื้นที่และเวลา ประกอบด้วยโครงสร้างของเซลล์สี่เหลี่ยม (Grid/Cell) โดยสถานะของเซลล์ (Cell States) ในอนาคตจะขึ้นอยู่กับ "กฎการเปลี่ยนแปลง" (Transition Rule) และอิทธิพลจากเซลล์รอบข้าง (Neighborhood) (ชลิตา เกยศิริ, 2560)

3.2 แบบจำลอง Markov Chain เป็นแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ที่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็นเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมในปัจจุบันและคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต โดยประเมินโอกาสที่สถานะหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นสถานะอื่น ๆ ผ่าน "ความน่าจะเป็นของการเปลี่ยนแปลง" (Transition Probability) (พนิต นานู ไพโรจน์, 2555)

3.3 แบบจำลอง CA-Markov เป็นกระบวนการที่ประยุกต์รวมหลักการของ Cellular Automata และ Markov Chain เข้าด้วยกัน โดยใช้ Markov Chain ในการคำนวณ "ปริมาณ" และ "ความน่าจะเป็น" ของการเปลี่ยนแปลง (Transition Areas) และใช้ CA filter ในการจำลอง "ตำแหน่ง" หรือการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงนั้น แบบจำลองนี้มีข้อดีคือมีความเรียบง่ายและมีประสิทธิภาพสูงในการวิเคราะห์การใช้ที่ดิน (ชูเดช โลศิริ, 2559)

4. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบไคสแควร์ (Chi-Square)

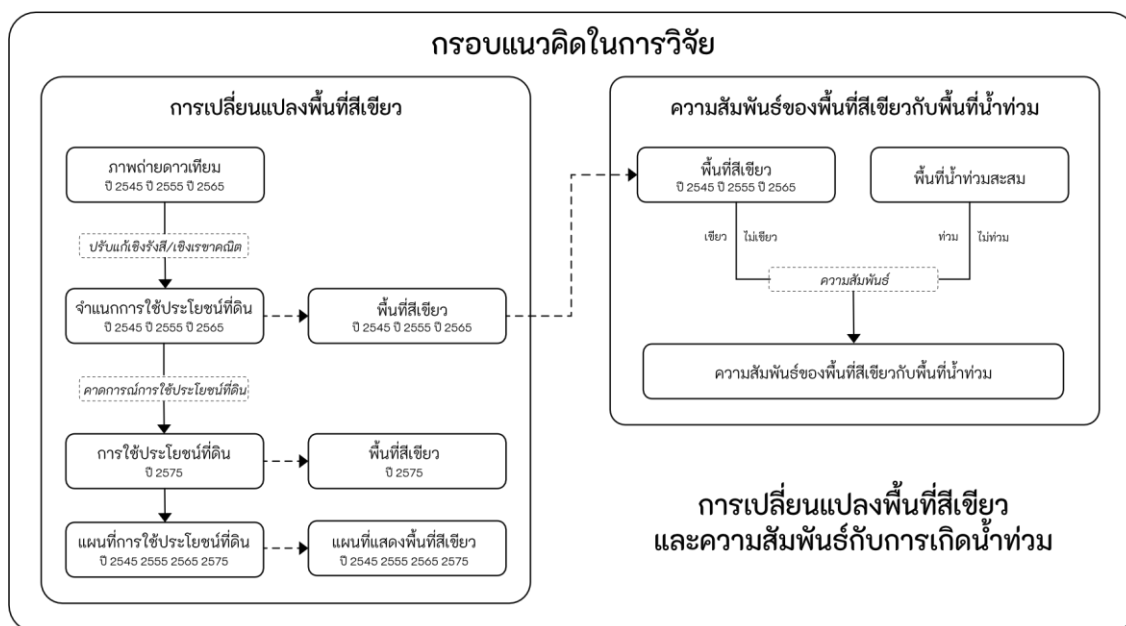
การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) เป็นสถิติทดสอบที่นิยมนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกลุ่มหรือข้อมูลประเภทจำแนก (Categorical Data) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยอาศัยหลักการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความถี่ที่สังเกตได้จริง (Observed Frequency: O) กับความถี่ที่คาดหวัง (Expected Frequency: E) ภายใต้สมมติฐานหลักที่ว่าตัวแปรทั้งสองเป็นอิสระต่อกัน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2563) หากความแตกต่างระหว่างค่าที่สังเกตได้และค่าที่คาดหวังมีค่ามากเกินไปจะเกิดจากความบังเอิญ จะนำไปสู่การปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0) ซึ่งแสดงว่าตัวแปรที่ศึกษามีความสัมพันธ์กัน โดยการคำนวณค่าสถิติไคสแควร์สามารถทำได้ตามสมการดังนี้

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

เมื่อคำนวณค่า χ^2 ได้แล้ว จะนำไปเปรียบเทียบกับค่าวิกฤตที่เปิดจากตารางการแจกแจงไคสแควร์ตามระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ (เช่น $\alpha = 0.05$) และค่าองศาอิสระ (Degree of Freedom: df) หากค่า χ^2 ที่คำนวณได้มีค่าสูงกว่าหรือเท่ากับค่าวิกฤต จะทำการปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0) และสรุปได้ว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2563)

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดในการดำเนินงาน 2 ส่วนหลักที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งสามารถแสดงได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1: กรอบแนวคิด

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์เชิงพื้นที่ที่ร่วมกับการพยากรณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat เพื่อจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดนนทบุรีในช่วงปี พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2555 และ พ.ศ. 2565 การประยุกต์ใช้แบบจำลอง CA-Markov เพื่อคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2575 และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สีเขียวกับพื้นที่น้ำท่วมย้อนหลัง โดยใช้ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA) ร่วมกับการทดสอบทางสถิติด้วยไคสแควร์ (Chi-Square Test) ดังนี้

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียว

เริ่มจากการนำเข้าภาพถ่ายดาวเทียม 3 ช่วงเวลา (พ.ศ. 2545, 2555, 2565) มาปรับแก้เชิงรังสีและเรขาคณิต เพื่อจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน จากนั้นนำผลลัพธ์มาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง และใช้แบบจำลอง CA-Markov เพื่อคาดการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต (พ.ศ. 2575) และสกัดข้อมูลเฉพาะ "พื้นที่สีเขียว" มาใช้ประกอบการศึกษา

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์

นำผลลัพธ์ "ข้อมูลพื้นที่สีเขียว" จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับ "ข้อมูลพื้นที่น้ำท่วม" โดยใช้สถิติไคสแควร์ เพื่อสรุปความสัมพันธ์ของพื้นที่สีเขียวกับการเกิดน้ำท่วม

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

1. ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 TM (พ.ศ. 2545, พ.ศ. 2555) และ Landsat 8 OLI/TIRS (พ.ศ. 2565) ความละเอียด 30 เมตร จาก USGS Earth Explorer (ตาราง 1)
2. ข้อมูลพื้นที่น้ำท่วม ข้อมูลพื้นที่น้ำท่วมย้อนหลัง (พ.ศ. 2545-2565) จากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA)

ตาราง 1 ตารางแสดงข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม

ข้อมูล	รายละเอียด	แหล่งที่มา
Landsat 5 TM พ.ศ. 2545	Path 129 Row 50 ความละเอียด 30 เมตร	USGS Earth Explorer
Landsat 5 TM พ.ศ. 2555	Path 129 Row 50 ความละเอียด 30 เมตร	USGS Earth Explorer
Landsat 8 OLI/TIRS พ.ศ. 2565	Path 129 Row 50 ความละเอียด 30 เมตร	USGS Earth Explorer

การวิเคราะห์ข้อมูล

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียว

1. การเตรียมข้อมูลภาพ นำภาพถ่ายดาวเทียมทั้ง 3 ช่วงเวลา มาปรับแก้เชิงรังสี (Radiometric Correction) และปรับแก้เชิงเรขาคณิต (Geometric Correction)
2. การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ใช้วิธีการจำแนกข้อมูลแบบกำกับดูแล (Supervised Classification) ด้วยเทคนิคความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood) โดยกำหนดกลุ่มข้อมูลตัวอย่าง (Training Area) และจำแนกการใช้ที่ดินออกเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) ตัวเมืองและสิ่งปลูกสร้าง 2) พื้นที่เกษตรกรรม 3) แหล่งน้ำ และ 4) พื้นที่อื่นๆ (พื้นที่รกร้าง/พืชพรรณธรรมชาติ)
3. การกำหนดพื้นที่สีเขียว สกัดข้อมูลพื้นที่สีเขียวโดยการรวมกลุ่มการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2 ประเภท คือ "พื้นที่เกษตรกรรม" และ "พื้นที่อื่นๆ (พืชพรรณธรรมชาติ/รกร้าง)"
4. การประเมินความถูกต้อง ประเมินความถูกต้องของการจำแนกในแต่ละปี โดยใช้จุดตรวจสอบภาคสนามและภาพถ่ายทางอากาศ คำนวณค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall Accuracy) และค่าสัมประสิทธิ์ Kappa (Kappa Coefficient)
5. การคาดการณ์ด้วย CA-Markov:

5.1 การทดสอบความแม่นยำ (Validation) ของการจำแนก จะใช้ข้อมูลการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2555 เพื่อสร้างแบบจำลองคาดการณ์ พ.ศ. 2565 จากนั้นเปรียบเทียบนำผลลัพธ์ที่ได้จากการคาดการณ์มาเปรียบเทียบกับข้อมูลจริง ในปี 2565 เพื่อประเมินความถูกต้องของแบบจำลอง

5.2 การคาดการณ์ในอนาคต (Prediction) เมื่อแบบจำลองมีความแม่นยำเพียงพอจึงใช้ข้อมูล พ.ศ. 2555 และ พ.ศ. 2565 เพื่อคาดการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต ปี พ.ศ. 2575

ความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วม

1. การเตรียมข้อมูล นำข้อมูลพื้นที่น้ำท่วม (จาก GISTDA) และข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน (พื้นที่สีเขียว/ไม่ใช่พื้นที่สีเขียว) ในแต่ละช่วงปีมาจัดเตรียม
2. การสุ่มตัวอย่าง ทำการสุ่มจุดตรวจสอบ (Random Points) ตามสัดส่วนของพื้นที่สีเขียวและพื้นที่อื่นๆ ในแต่ละช่วงปี (พ.ศ. 2545, 2555, 2565)
3. การวิเคราะห์ไคสแควร์ (Chi-Square) นำจุดตัวอย่างที่ได้มาสร้างตารางการถ่วง (Contingency Table) เพื่อเปรียบเทียบความถี่ที่สังเกตได้ (Observed) และความถี่ที่คาดหวัง (Expected) ระหว่างตัวแปร 2 ตัว คือ (พื้นที่สีเขียว/พื้นที่อื่น) และ (น้ำท่วม/น้ำไม่ท่วม)
4. การทดสอบสมมติฐาน คำนวณค่า X^2 เพื่อทดสอบสมมติฐาน H_0 (พื้นที่สีเขียวไม่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วม) และ H_1 (พื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วม)

ผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียว

1. สถานการณ์การใช้ที่ดินและพื้นที่สีเขียวในอดีต (พ.ศ. 2545 - 2565)

จากการวิเคราะห์ภาพถ่ายดาวเทียม พบการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของจังหวัดนนทบุรีอย่างมีนัยสำคัญในทุกช่วงทศวรรษ

พ.ศ. 2545 ในอดีต พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม (52.47%) ส่งผลให้ พื้นที่สีเขียว (พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่รกร้าง) มีสัดส่วนสูงถึง ร้อยละ 60.89 (387.45 ตร.กม.) ขณะที่พื้นที่สิ่งปลูกสร้างมีเพียง ร้อยละ 25.75 การจำแนกในยุคนี้นี้มีความแม่นยำสูง (Overall Accuracy = 91.00%, Kappa = 84.05%)

พ.ศ. 2555 ในช่วง 10 ปีต่อมา พบการขยายตัวของเมืองอย่างก้าวกระโดด พื้นที่สิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 42.54 ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมลดลงเหลือ ร้อยละ 49.63 ส่งผลให้ พื้นที่สีเขียวรวมลดลงเหลือ ร้อยละ 51.61 (328.40 ตร.กม.) (Overall Accuracy = 91.00%, Kappa = 85.90%)

พ.ศ. 2565 ในปัจจุบัน พื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (ร้อยละ 49.16) ได้กลายเป็นสัดส่วนการใช้ที่ดินที่มากที่สุด รองลงมา คือ พื้นที่เกษตรกรรม (ร้อยละ 44.16%) ทำให้ พื้นที่สีเขียว ลดลงต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งจังหวัด เหลือเพียง ร้อยละ 47.18 (300.22 ตร.กม.) (Overall Accuracy = 89.00%, Kappa = 82.62%)

2. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง (Change Analysis) พ.ศ. 2545 – 2565

เมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงเวลา พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นที่สุดคือ การเปลี่ยนจาก "พื้นที่เกษตรกรรม" ไปเป็น "พื้นที่สิ่งปลูกสร้าง" โดยในช่วง พ.ศ. 2545 - 2555 มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถึง 84.93 ตร.กม. (ร้อยละ 13.35 ของพื้นที่ทั้งหมด) และในช่วง พ.ศ. 2555 - 2565 เกิดขึ้นอีก 75.70 ตร.กม. (ร้อยละ 11.90 ของพื้นที่ทั้งหมด) (ตาราง 2)

ตาราง 2 ตารางสรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สำคัญ

การเปลี่ยนแปลง	พื้นที่ (ตร.กม.) 2545 - 2555	พื้นที่ (ตร.กม.) 2555 - 2565
เกษตรกรรม -> สิ่งปลูกสร้าง	84.93	75.70
พื้นที่รกร้าง -> สิ่งปลูกสร้าง	26.61	6.59
สิ่งปลูกสร้าง -> เกษตรกรรม	26.11	39.02
การสูญเสียพื้นที่สีเขียวสุทธิ (ประมาณ)	~59.05 ตร.กม.	~36.88 ตร.กม.

3. ผลการคาดการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่สีเขียว พ.ศ. 2575

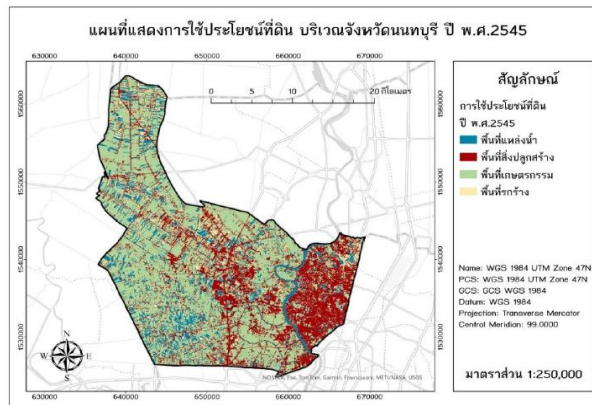
การประเมินความถูกต้องของแบบจำลอง: แบบจำลอง CA-Markov ที่สร้างขึ้นเพื่อการคาดการณ์มีความน่าเชื่อถือสูง โดยผลการทดสอบความแม่นยำจากการทำนายปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีความถูกต้องโดยรวม (Overall Accuracy) ร้อยละ 90.00 และมีค่าสัมประสิทธิ์ Kappa ร้อยละ 81.34

ผลการคาดการณ์ พ.ศ. 2575 เมื่อใช้แบบจำลองคาดการณ์ไปในอนาคต พบว่าแนวโน้มการขยายตัวของเมืองจะยังคงดำเนินต่อไป พื้นที่สิ่งปลูกสร้างจะเพิ่มขึ้นเป็น 338.16 ตร.กม. (ร้อยละ 53.15) ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมจะลดลงเหลือ 258.80 ตร.กม. (ร้อยละ 40.67) ส่งผลให้ พื้นที่สีเขียว ที่คาดการณ์ในปี พ.ศ. 2575 จะลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 43.99 (279.92 ตร.กม.)

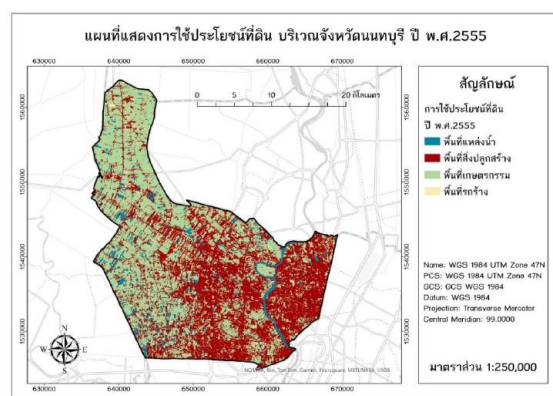
การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่สีเขียวทั้งหมดตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ถึง 2575 (ภาพประกอบที่ 2 และ ภาพประกอบที่ 3)

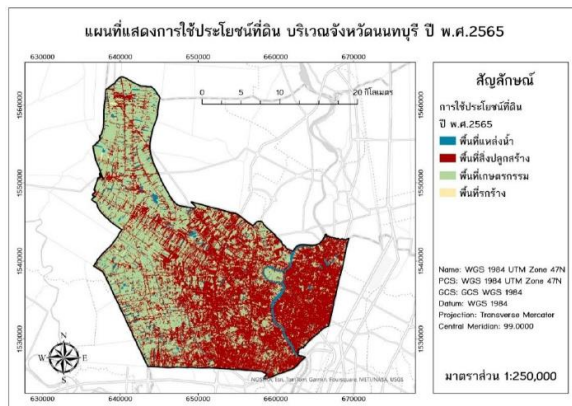
A) พ.ศ. 2545

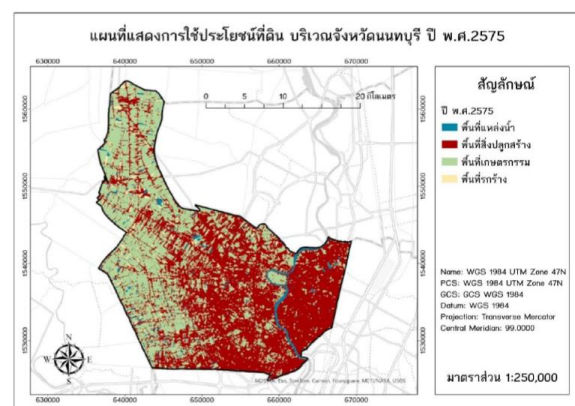
B) พ.ศ. 2555

C) พ.ศ. 2565

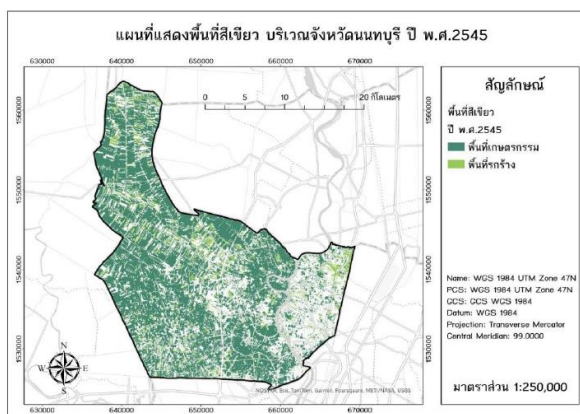
D) พ.ศ. 2575

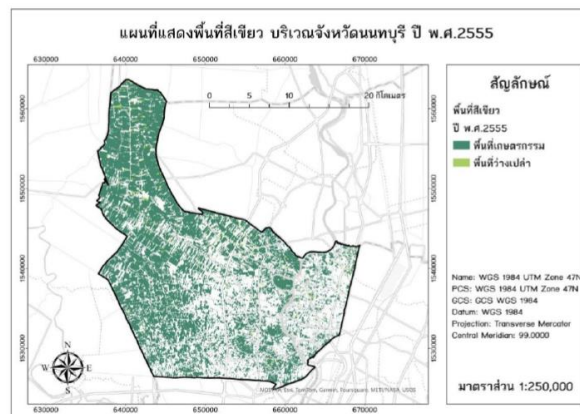
ภาพประกอบ 2: แผนที่การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Composite Map)
(คำอธิบายภาพ: การใช้ประโยชน์ที่ดิน 4 ช่วงเวลา A) พ.ศ. 2545, B) พ.ศ. 2555,
C) พ.ศ. 2565, D) พ.ศ. 2575 [คาดการณ์])

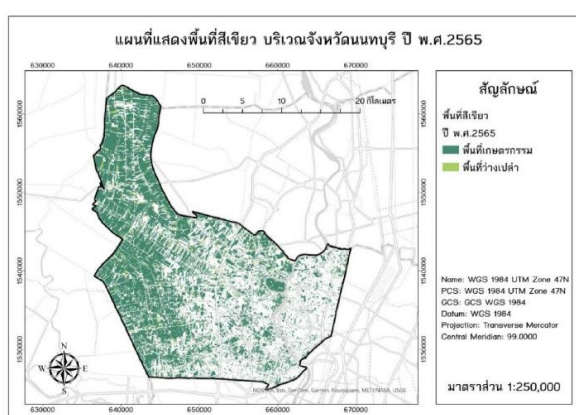
A) พ.ศ. 2545 (60.89%)

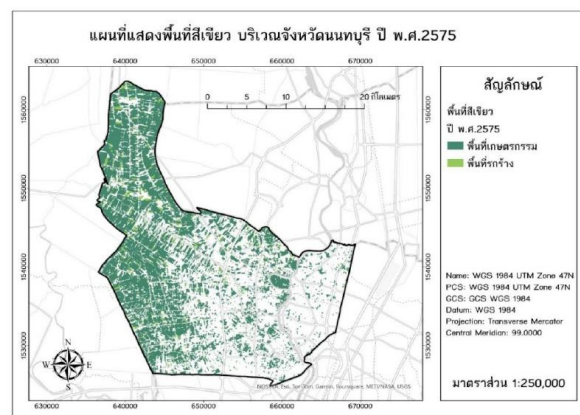
B) พ.ศ. 2555 (51.61%)

C) พ.ศ. 2565 (47.18%)

D) พ.ศ. 2575 (คาดการณ์ 43.99%)

ภาพประกอบ 3: แผนที่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียว

(คำอธิบายภาพ: พื้นที่สีเขียว 4 ช่วงเวลา A) พ.ศ. 2545 (60.89%), B) พ.ศ. 2555 (51.61%),
C) พ.ศ. 2565 (47.18%), D) พ.ศ. 2575 [คาดการณ์ 43.99%])

4. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่สีเขียวกับพื้นที่น้ำท่วม

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สีเขียวและการเกิดน้ำท่วม ได้มีการทำการสุ่มจุดตรวจสอบ (Random Points) โดยอิงตามสัดส่วนของ "พื้นที่สีเขียว" และ "พื้นที่อื่น" ในแต่ละช่วงปี จากการวิเคราะห์ สัดส่วนพื้นที่ และนำจุดที่สุ่มได้มาเปรียบเทียบกับข้อมูลน้ำท่วมสะสม (พ.ศ. 2545 - 2565) เพื่อคำนวณค่าความถี่ที่สังเกตได้ (Observed) และค่าความถี่ที่คาดหวัง (Expected) ซึ่งได้ผลลัพธ์ดังตาราง (ตาราง 3)

ตาราง 3: ตารางค่าความถี่ที่สังเกตได้ (Observed) และค่าที่คาดหวัง (Expected) ระหว่างพื้นที่สีเขียวและพื้นที่น้ำท่วม

พื้นที่	สถานะน้ำท่วม	Observed (เฉลี่ย 3 ปี)	Expected
พื้นที่สีเขียว	น้ำท่วม	28.00	20.98
	น้ำไม่ท่วม	25.33	32.36
	รวม	53.33	53.33

พื้นที่	สถานะน้ำท่วม	Observed (เฉลี่ย 3 ปี)	Expected
พื้นที่อื่นๆ	น้ำท่วม	11.33	18.36
	น้ำไม่ท่วม	35.33	28.31
	รวม	46.67	46.67

5. ผลการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test)

การตั้งสมมติฐาน

H_0 : พื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรี ไม่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วม

H_1 : พื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรี มีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วม

การกำหนดค่าวิกฤต

กำหนดระดับนัยสำคัญ (α) = 0.05

องศาอิสระ (df) = (2 - 1)(2 - 1) = 1

ค่าวิกฤต (Critical Value) จากตารางไคสแควร์ ที่ df=1, α = 0.05 คือ 3.84

การคำนวณค่าไคสแควร์:

$$x^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}$$

$$x^2 = \frac{(28.00 - 20.98)^2}{20.98} + \frac{(25.33 - 32.36)^2}{32.36} + \frac{(11.33 - 18.36)^2}{18.36} + \frac{(35.33 - 28.31)^2}{28.31}$$

$$x^2 = 8.30$$

เนื่องจากค่าไคสแควร์ที่คำนวณได้ ($X^2 = 8.30$) มีค่าสูงกว่าค่าวิกฤต (3.84) จึงปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H_0) และ ยอมรับสมมติฐานรอง (H_1) สรุปได้ว่า พื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรีมีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลกระทบจากการลดลงของพื้นที่สีเขียว

ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรีมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 60.89 ในปี พ.ศ. 2545 เหลือร้อยละ 47.18 ในปี พ.ศ. 2565 และจากการคาดการณ์ด้วยแบบจำลอง CA-Markov พบว่าพื้นที่สีเขียวอาจลดลงเหลือเพียงร้อยละ 43.99 ในปี พ.ศ. 2575 แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองที่เข้ามาแทนที่พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

ผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use Change) ซึ่งระบุว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรและการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่เมืองมักนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ธรรมชาติหรือพื้นที่เกษตรกรรมให้กลายเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2565) โดยเฉพาะในพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานครที่มีการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชวนัฐร์ เกลี้ยงแก้ว, 2562) ที่พบว่าการขยายตัวของเมืองในพื้นที่ปริมณฑลส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยและโครงสร้างพื้นฐานในเขตเมือง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ระบบนิเวศและสมดุลทางธรรมชาติของพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ธรรมชาติเป็นพื้นที่ที่น้ำสามารถซึมผ่านได้ (Permeable Surface) ขณะที่พื้นที่สิ่งปลูกสร้างหรือพื้นผิวคอนกรีตเป็นพื้นที่ที่กั้นน้ำ (Impermeable

Surface) ดังนั้น เมื่อพื้นที่สีเขียวถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง ความสามารถในการดูดซับน้ำตามธรรมชาติของพื้นที่จะลดลง ส่งผลให้ปริมาณน้ำไหลบ่าบนผิวดิน (Surface Runoff) เพิ่มขึ้น และอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความเสี่ยงในการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่เมืองเพิ่มขึ้น

2. บทบาทของพื้นที่สีเขียวในการรองรับน้ำท่วม

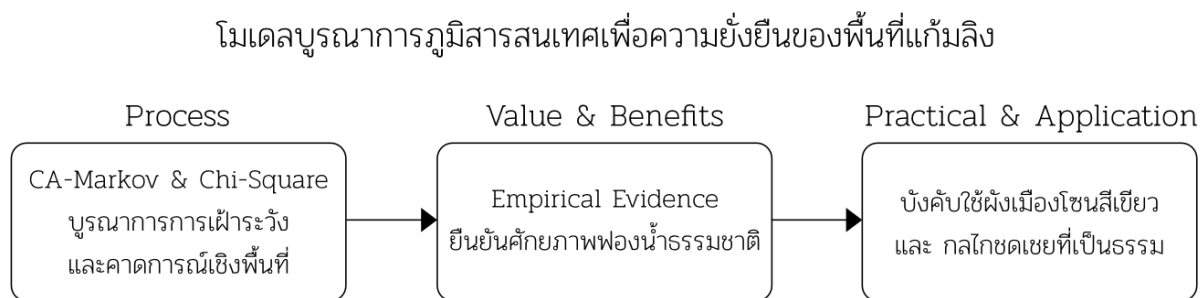
ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยสถิติโคสแควร์พบว่า พื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์กับพื้นที่น้ำท่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($x^2 = 8.30$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวมีบทบาทสำคัญในการรองรับและชะลอน้ำในพื้นที่ศึกษา ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพื้นที่สีเขียว (Green Space) ในระบบนิเวศเมือง ซึ่งระบุว่าพื้นที่สีเขียวมีความสำคัญในการช่วยดูดซับน้ำฝน ลดปริมาณน้ำไหลบ่าบนผิวดิน และช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เมือง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2565) นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับการศึกษาของ Hyomin et al. (2016) ที่พบว่าพื้นที่สีเขียวมีอิทธิพลต่อความน่าจะเป็นของการเกิดน้ำท่วมในเขตเมือง โดยพื้นที่ที่มีพื้นที่สีเขียวมากจะสามารถช่วยลดความรุนแรงของน้ำท่วมได้ เนื่องจากพืชพรรณและดินสามารถช่วยดูดซับและชะลอน้ำฝนก่อนที่จะไหลลงสู่ระบบระบายน้ำ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าบางพื้นที่ เช่น อำเภอไทรน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีพื้นที่สีเขียวจำนวนมาก กลับมีพื้นที่น้ำท่วมสะสมในระดับสูง ซึ่งอาจดูเหมือนขัดแย้งกับบทบาทของพื้นที่สีเขียวในการลดความเสี่ยงจากน้ำท่วม แต่ในความเป็นจริงปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าวในฐานะพื้นที่รองรับน้ำหลากหรือพื้นที่แก้มลิงตามธรรมชาติตามแผนการบริหารจัดการน้ำและแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของจังหวัดนนทบุรี พื้นที่ฝั่งตะวันตกของจังหวัดโดยเฉพาะอำเภอไทรน้อยถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับน้ำหลากเพื่อช่วยลดผลกระทบจากน้ำท่วมในพื้นที่เศรษฐกิจและพื้นที่ชุมชนชั้นใน (กรมชลประทาน, 2561; กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2567) ดังนั้น การที่พื้นที่ดังกล่าวมีการเกิดน้ำท่วมจึงอาจสะท้อนถึงบทบาทของพื้นที่ในการทำหน้าที่เป็นพื้นที่หน่วงน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการน้ำในระดับลุ่มน้ำ

3. ผลกระทบเชิงสังคมและการพัฒนาความยั่งยืนของพื้นที่เมือง

จากผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มการลดลงของพื้นที่สีเขียว ซึ่งคาดว่าจะเหลือเพียงร้อยละ 43.99 ในปี พ.ศ. 2575 การสูญเสียนี้ไม่ได้สร้างผลกระทบเพียงมิติทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อเชิงสังคมอย่างลึกซึ้งและหลีกเลี่ยงไม่ได้ การที่ยุทธศาสตร์และผังเมืองกำหนดให้พื้นที่ฝั่งตะวันตก (เช่น อำเภอไทรน้อย) ทำหน้าที่เป็น "แก้มลิงธรรมชาติ" เพื่อรับและหน่วงน้ำหลากปกป้องพื้นที่เศรษฐกิจชั้นในและกรุงเทพมหานคร สะท้อนให้เห็นถึงภาระและความเสียสละของประชาชนและภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าวที่ต้องแบกรับความเสี่ยงจากอุทกภัยแทนคนเมือง เมื่อพื้นที่เมืองขยายตัวและเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมให้กลายเป็นพื้นที่น้ำซึมผ่านไม่ได้มากขึ้น ปริมาณน้ำหลากที่ถูกผลกระทบมายังพื้นที่แก้มลิงก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้น หากการรุกรานพื้นที่รับน้ำยังดำเนินต่อไปโดยปราศจากการควบคุมและไม่มีมาตรการรองรับ จะยิ่งทำให้ประชาชนในพื้นที่แก้มลิงต้องเผชิญกับภาวะน้ำท่วมที่รุนแรงและยาวนานขึ้น ก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน และตอกย้ำปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้รุนแรงขึ้น ดังนั้น การบริหารจัดการน้ำและการรักษาพื้นที่สีเขียว จึงไม่สามารถพึ่งพาเพียงมาตรการทางกฎหมายผังเมืองได้ แต่จำเป็นต้องดำเนินไปควบคู่กับการขับเคลื่อนนโยบายเชิงสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ภาครัฐควรเร่งพัฒนากลไกการชดเชยที่ยุติธรรม (เช่น การจ่ายค่าตอบแทนระบบนิเวศ หรือ Payment for Ecosystem Services) ให้แก่ประชาชนที่ช่วยรักษาสภาพพื้นที่รับน้ำ รวมถึงการส่งเสริมเทคโนโลยีและรูปแบบการทำเกษตรกรรมที่ทนทานต่อน้ำท่วม เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่แก้มลิงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษา งานวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของ "โมเดลที่บูรณาการภูมิสารสนเทศเพื่อความยั่งยืนของพื้นที่แก้มลิง" (Geo-Informatics Integration Model for Sustainable Water Retention) ซึ่งเป็นผังมโนทัศน์ที่แสดงความเชื่อมโยงตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์ ไปจนถึงการนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำท่วมและการขยายตัวของเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 โมเดลบูรณาการภูมิสารสนเทศเพื่อความยั่งยืนของพื้นที่แก้มลิง

1. การบูรณาการเครื่องมือวิเคราะห์ เชิงกระบวนการ (Process)

การเฝ้าระวังและคาดการณ์ (Spatial Monitoring & Prediction) ใช้เทคโนโลยีภาพถ่ายดาวเทียม ร่วมกับแบบจำลอง CA-Markov เป็นเครื่องมือเชิงรุกในการติดตามและคาดการณ์การสูญเสียพื้นที่สีเขียว เพื่อชี้เป้าพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่กำลังถูกรุกกล้ำจากการขยายตัวของเมือง

การพิสูจน์ศักยภาพเชิงประจักษ์ (Empirical Validation) ใช้เครื่องมือทางสถิติไคสแควร์ (Chi-Square) เพื่อเปลี่ยนข้อสมมติฐานเชิงพื้นที่ให้เป็นหลักฐานยืนยันทางสถิติว่าพื้นที่สีเขียว (พื้นที่เกษตรกรรม) สามารถทำหน้าที่เป็น "พองน้ำธรรมชาติ" ที่ช่วยลดซับและชะลอน้ำได้จริง

2. การสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ คุณค่าและประโยชน์ (Value & Benefits)

ก่อให้เกิดระบบฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ที่จับต้องได้ ซึ่งช่วยให้หน่วยงานภาครัฐและผู้กำหนดนโยบายมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการสูญเสียพื้นที่สีเขียว และความเสี่ยงอุทกภัยที่เพิ่มขึ้นได้อย่างชัดเจนและมีน้ำหนักทางวิชาการรองรับ

3. การแก้ไขและพัฒนา รูปแบบแนวทางการนำไปใช้ปฏิบัติ (Practical Application)

การปกป้องและบังคับใช้ (Protect & Enforce) ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการบังคับใช้ผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรี (โซนสีเขียวประเภทชนบทและเกษตรกรรม) อย่างเคร่งครัด ในการยับยั้งการรุกกล้าพื้นที่แก้มลิงธรรมชาติ

การชดเชยและส่งเสริม (Compensate & Promote) การศึกษาครั้งนี้ สามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงประกอบการกำหนดนโยบาย "กลไกชดเชยที่ยุติธรรม" ให้แก่ประชาชนที่ช่วยรักษาสภาพพื้นที่รับน้ำ รวมถึงส่งเสริมรูปแบบการดำรงชีพที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ (เช่น การเกษตรที่ทนทานต่อน้ำท่วม) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเกิดการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้บรรลุวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนนทบุรี มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก ร้อยละ 60.89 ในปี 2545 และคาดว่าจะเหลือเพียง ร้อยละ 43.99 ในปี พ.ศ. 2575 โดยมีสาเหตุหลักมาจากการขยายตัวของเมืองที่เข้าไปแทนที่พื้นที่เกษตรกรรม และ 2) พื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์กับการเกิดน้ำท่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($X^2 = 8.30$) ซึ่งยืนยันบทบาทของพื้นที่สีเขียวฝั่งตะวันตก (อ.ไทรน้อย) ในการทำหน้าที่เป็น "แก้มลิงธรรมชาติ" ตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำของจังหวัด การสูญเสียพื้นที่สีเขียวที่กำลังดำเนินอยู่นี้ จึงเป็นความท้าทายโดยตรงต่อความมั่นคงในการป้องกันอุทกภัยของจังหวัดนนทบุรีและพื้นที่เศรษฐกิจโดยรอบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการวางผังเมือง

1.1 การบังคับใช้ผังเมืองรวมอย่างเคร่งครัด หน่วยงานภาครัฐควรเร่งรัดการบังคับใช้ผังเมืองรวมนนทบุรี พ.ศ. 2566 (กระทรวงมหาดไทย, 2566) อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการคุ้มครอง "ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม" (โซนสีเขียว) บริเวณฝั่งตะวันตก ซึ่งผลการวิจัยยืนยันแล้วว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการป้องกันน้ำท่วม

1.2 การบูรณาการโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure) ในการพัฒนาพื้นที่เมืองใหม่ ควรมีนโยบายบังคับให้โครงการต่าง ๆ นำแนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวมาใช้ เช่น การกำหนดสัดส่วนพื้นที่สีเขียวขั้นต่ำ, การใช้พื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้ (Permeable Pavement) หรือสวนฝน (Rain Garden) เพื่อช่วยเพิ่มการซับน้ำในเขตเมือง

2. ข้อเสนอแนะด้านการบริหารจัดการน้ำและโครงสร้างพื้นฐาน

2.1 การเพิ่มประสิทธิภาพพื้นที่แก้มลิงและสร้างกลไกชดเชย กรมชลประทานควรเพิ่มประสิทธิภาพการทำหน้าที่เป็น "แก้มลิง" ของพื้นที่ฝั่งตะวันตก (กรมชลประทาน, 2561) และที่สำคัญที่สุดคือภาครัฐต้องสร้าง กลไกชดเชยที่เป็นธรรมและยั่งยืน ให้กับเกษตรกรที่ต้องเสียสละพื้นที่เพื่อรองรับน้ำหลากให้กับส่วนรวม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

3.1 การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ควรมีการวิจัยเพื่อประเมิน "มูลค่า" ของบริการทางนิเวศ (Ecosystem Services) ที่ได้จากพื้นที่สีเขียวฝั่งตะวันตก โดยเฉพาะมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ในการป้องกันน้ำท่วม เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย

3.2 การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่รับน้ำ ควรวิจัยหารูปแบบอาชีพที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในพื้นที่แก้มลิง (อ.ไทรน้อย) เช่น การส่งเสริมเกษตรกรรมที่ทนทานต่อน้ำท่วม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ควบคู่ไปกับการทำหน้าที่เป็นพื้นที่รับน้ำ

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. (2565). สถิติจำนวนประชากรปี 2545 - 2564. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2568, จาก https://stat.bora.dopa.go.th/new_stat/webPage/statByYear.php
กรมชลประทาน. (2561). แผนหลักการพัฒนาหลุ่มน้ำจังหวัดนนทบุรี. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2567). แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนนทบุรี. กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงมหาดไทย. (2566). ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ผังเมืองรวมนนทบุรี พ.ศ. 2566. กระทรวงมหาดไทย.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2563). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS (พิมพ์ครั้งที่ 20). สำนักพิมพ์ปิสซิเนซาร์แอนด์ตี.
- ชลิตา เกยศิริ. (2560). รูปแบบการขยายตัวของพื้นที่เมืองและการกระทบต่อพื้นที่เปราะบางในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วิทยานิพนธ์การผังเมืองมหาบัณฑิต). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชวนัฐร์ เกลี้ยงแก้ว. (2562). ผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองต่อโครงสร้างพื้นที่สีเขียวของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์การผังเมืองมหาบัณฑิต). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูเดช โลศิริ. (2559). แบบจำลองการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินกับการคาดการณ์พื้นที่เมืองในอนาคต. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 19, 340-357.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2565). รายงานสภาพการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2565. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2567). คู่มือการปฏิบัติงานการจัดทำแผนที่การใช้ที่ดิน (Land Use Mapping). กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- พนิตนาฏ ไพโรจน์. (2555). การประยุกต์ภูมิสารสนเทศศาสตร์และแบบจำลอง Markov Chain เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กรณีศึกษาอำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). คณะภูมิสารสนเทศศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). แนวทางปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566 - 2570). กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- Hyomin, K., Dong-Kun, L., & Sunyong, S. (2016). Effect of urban green spaces and flooded area type on flooding probability. *Sustainability*. 8(2), 134.

ซอฟต์แวร์เมอร์ มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างคามเข้มแข็งโดย
มีวัดเป็นฐาน กรณีศึกษา วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
THE SOFT POWER OF ARTISTIC AND CULTURAL HERITAGE AS A TEMPLE-BASED
APPROACH TO COMMUNITY EMPOWERMENT: A CASE STUDY OF
WAT THONGNOPPAKHUN, KHLONG SAN DISTRICT, BANGKOK

^{1, 2} พระมหาอำนาจ สุทธิญาณเมธี

Phramaha Amnat Sutthiyanamethi

E-mail sutthiyanametee2095@hotmail.com

Received: June 26, 2025 Revised: April 30, 2026 Accepted: April 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพ บริบทเชิงพื้นที่ชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 2. ศึกษาซอฟต์แวร์เมอร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างคามเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน 3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริม ซอฟต์แวร์เมอร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างคามเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐานโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาวเคราะห์ทั้งข้อมูลในพื้นที่และข้อมูลจากเอกสาร การถอดบทเรียน และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ทำการศึกษา โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดจำนวน 40 รูป/คน ประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์วัดทองนพคุณ จำนวน 5 รูป ประชาชนในชุมชนวัดทองนพคุณ จำนวน 5 คน โกวินาเทีย จำนวน 5 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน 25 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเนื้อหา และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณมีรากฐานวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง เป็นชุมชนไทยดั้งเดิมที่หลอมรวมระหว่างคนไทยและไทยเชื้อสายจีน โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ สะท้อนซอฟต์แวร์เมอร์ ผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลและประเพณีท้องถิ่นที่ยังดำรงอยู่ เช่น การใส่บาตร การสวดมนต์ และการอบรมจริยธรรมให้เยาวชน 2) มรดกทางวัฒนธรรมของวัด เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง สื่อสารคุณค่าทางศิลปะและศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกัน พิธีกรรมท้องถิ่นและบทบาทของพระสงฆ์ยังเป็น ซอฟต์แวร์เมอร์ ที่ส่งผลต่อจิตใจและวิถีชีวิตของชุมชน 3) แนวทางที่เสนอ ได้แก่ การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พิพิธภัณฑ์วัด เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแปลงมรดกทางวัฒนธรรมของวัดให้เป็น ซอฟต์แวร์เมอร์ ที่ยั่งยืนและขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ: ซอฟต์แวร์เมอร์; มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม; การสร้างคามเข้มแข็ง

¹ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย;
Master's Degree Student, Master of Arts Program in Social Development, Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² วัดทองนพคุณ; Wat Thong Noppakhun

ABSTRACT

This article aimed to: 1) study the conditions and spatial context of the community surrounding Wat Thong Noppakhun, Khlong San District, Bangkok; 2) study the soft power of artistic and cultural heritage for temple-based community strengthening; and 3) propose guidelines for promoting the soft power of artistic and cultural heritage for temple-based community strengthening. This study employed a qualitative research methodology, focusing on the analysis of both field data and documentary data, lesson learned, and interviews with key informants in the study area. Semi-structured interviews were used with a total of 40 key informants, consisting of 5 monks of Wat Thong Noppakhun, 5 people from the Wat Thong Noppakhun community, 5 tour guides, and 25 Thai and foreign tourists. The data were analyzed using content analysis and synthesized to answer the research objectives.

The research findings revealed that: 1) the community surrounding Wat Thong Noppakhun had a strong cultural foundation. It was a traditional Thai community that integrated Thai people and Thai people of Chinese descent, with the temple serving as a spiritual center and reflecting soft power through supportive social relationships and local traditions that continued to exist, such as offering alms to monks, chanting, and providing ethical training for youth; 2) the cultural heritage of the temple, such as architecture, sculpture, and mural paintings, deeply communicated artistic and moral values. At the same time, local rituals and the role of monks also served as soft power that influenced the minds and ways of life of the community; and 3) the proposed guidelines included organizing cultural activities continuously, using digital technology, developing a temple museum, promoting the creative economy, and building collaborative networks in order to transform the temple's cultural heritage into sustainable soft power and drive community development.

Keywords: Soft power; Artistic and Cultural Heritage; Empowerment

บทนำ

ในปัจจุบัน คำว่า ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) เป็นที่พูดถึงกันในวงกว้างทั่วโลก แท้จริงแล้วมนุษย์ไม่ได้ทำการตัดสินใจให้มูลค่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากคุณค่าเชิงการใช้งาน (Functional Value) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หลายครั้งคุณค่าทางอารมณ์ (Emotional Value) กลับเป็นปัจจัยสำคัญ และสิ่งนี้เองนำมาซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่ม และสามารถตั้งราคาที่สามารถทำให้คนยอมจ่ายเงินให้กับสินค้าและบริการชนิดเดียวกัน ในราคาที่ต่างกัน หากในระดับสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปเรียกสิ่งนี้ว่า การสร้างมูลค่าและประสบการณ์ใหม่ผ่านเรื่องราว (Story Telling) ในขณะที่หากจะสร้างแบรนด์ให้แก่ประเทศ เราจะใช้กลยุทธ์ที่คนทั่วไปเรียกว่า ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ซึ่งเป็นคำยอดนิยมในช่วงเวลานี้ โดยคำนี้เป็นที่แพร่หลายในต่างประเทศ ตั้งแต่ช่วงประมาณปี ค.ศ. 1980 โดยผู้ที่เริ่มต้นนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการโน้มน้าวผู้อื่นโดยปราศจากกำลังทหาร คือ ศาสตราจารย์โจเซฟ เอส. เนย์ จูเนียร์ (Joseph S. Nye Jr.) นักวิชาการด้านนโยบายต่างประเทศของอเมริกาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยภายหลังได้พัฒนาแนวคิดจนมาสู่คำว่า “ซอฟต์พาวเวอร์” หมายถึง ความสามารถโน้มน้าวให้ผู้ถูกกระทำ เต็มใจทำตามสิ่งที่ผู้ใช้อำนาจต้องการ ด้วยวิธีการละมุนละม่อม ที่ชวนให้คล้อยตาม ไม่ใช่การบังคับขู่เข็ญ” (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2567) เน้นอนว่า

ปัจจุบันมีการนิยามไว้ในหลายมิติ คำว่า ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) หมายถึง ความสามารถของประเทศองค์กร หรือบุคคลในการสร้างการยอมรับ ความนิยม หรือการคล้อยตามจากผู้อื่นผ่านพลังแห่งการดึงดูดและการโน้มน้าวใจ มากกว่าการใช้อำนาจบังคับหรือการให้ผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งแตกต่างจาก ฮาร์ดพาวเวอร์ (Hard Power) ที่อาศัยการบังคับ การกดดัน หรือการจ่ายเงินเป็นเครื่องมือสำคัญ แนวคิดซอฟต์พาวเวอร์ครอบคลุมมิติทางวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยมีทรัพยากรพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ (Nye, 2008) ในบริบทของการท่องเที่ยว ซอฟต์พาวเวอร์มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ เมือง หรือประเทศให้เกิดความน่าสนใจและเป็นที่จดจำในสายตาของนักท่องเที่ยว อันนำไปสู่การดึงดูดนักท่องเที่ยว การสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ และการยกระดับชื่อเสียงของประเทศโดยรวม ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบแบบทวีคูณต่อเศรษฐกิจ สังคม และภาพลักษณ์ของประเทศในระยะยาว (Casado Claro et al., 2023)

แนวคิดเกี่ยวกับ “ซอฟต์พาวเวอร์” ได้ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และแนวคิดนี้ถูกนำไปใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และสร้างภาพลักษณ์ของประเทศต่าง ๆ ผ่านการออกแบบยุทธศาสตร์ประเทศ และการระบุเป้าหมายอย่างเป็นระบบ หรือมองได้ว่าเป็นการวางตำแหน่งทางการตลาดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่ง หรือ “Market Positioning” โดยกลยุทธ์นั้นต้องผ่านการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบท อีกทั้งยังต้องสอดคล้องกับคุณค่า อัตลักษณ์ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในประเทศนั้น ๆ (Lifestyle Asia, 2567) เนื่องจากการปลูกฝังค่านิยมและการวางแผนการสื่อสารนั้น จำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่คำนึงถึงมิติที่หลากหลาย และกลุ่มผู้รับสารที่มีความแตกต่างในหลายรูปแบบ ถึงแม้ว่าสิ่งเหล่านี้จึงอาจจะไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถสร้างได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่สามารถศึกษาจากประเทศที่ประสบความสำเร็จด้านการผลักดันซอฟต์พาวเวอร์ และประเทศไทยเป็นหนึ่งในหลาย ๆ ประเทศที่มีนโยบายในการผลักดันและนำซอฟต์พาวเวอร์มาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคงและยั่งยืนโดยการนำทุนทางเศรษฐกิจทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคมวัฒนธรรม มาพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยได้ริเริ่มมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) และแผนการพัฒนาด้านซอฟต์พาวเวอร์ เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเน้นนำเอาความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาทางนวัตกรรมเพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) นโยบายเกี่ยวกับซอฟต์พาวเวอร์ได้บรรจุอยู่ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งบรรจุเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านซอฟต์พาวเวอร์ ไว้เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีจุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ในการพัฒนาสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ของรัฐบาลในสมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาได้มีการส่งเสริมให้แต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะของซอฟต์พาวเวอร์เพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานในแต่ละท้องถิ่นนำไปสู่การมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมให้แต่ละท้องถิ่นมีการเผยแพร่โฆษณา มรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาเพื่อให้แต่ละท้องถิ่นเกิดรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมมีดังนี้ 1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม 6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังได้ผลักดันวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาที่มีศักยภาพภายใต้โครงการ 5 F ซึ่งประกอบไปด้วย 1) อาหาร (Food) 2) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film) 3) ผ้าไทยและการออกแบบแฟชั่น

(Fashion) 4) มวยไทย (Fighting) 5) การอนุรักษ์และขับเคลื่อนเทศกาลประเพณีสู่ระดับโลก (Festival) (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) เพื่อสร้างเป็นซอฟต์แวร์ออกสู่สายตาชาวโลก โดยที่ความสำเร็จของ ซอฟต์แวร์จะขึ้นอยู่กับ ชื่อเสียงของตัวแสดงในชุมชนระหว่างประเทศตลอดจนการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีกระแสวัฒนธรรม และสื่อสารมวลชนเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอวัฒนธรรม ไทยผ่านการออกแบบแฟชั่นของ ลิซ่า มโนบาล หรือ ลิซ่า ศิลปินไทยสมาชิกวง BLACKPINK ที่ได้นำ วัฒนธรรมไทยออกสู่สายตาชาวโลกผ่าน MV เพลง “LALISA” จนทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยและ งานออกแบบแฟชั่นไทยเป็นที่รู้จักและได้รับการเผยแพร่สู่ระดับโลก รวมทั้งดนตรี ภาพยนตร์ หรือ “มิลลิ” ศิลปินแร็ปเปอร์ของไทยได้ขึ้นแสดงบนเวทีระดับโลกที่สหรัฐอเมริกาโดยมีฉากเด็ดคือการกิน “ข้าวเหนียว มะม่วง” บนเวทีการแสดง ส่งผลทำให้ “ข้าวเหนียวมะม่วงไทย” ดังไกลไปทั่วโลกเพียงชั่วข้ามคืนและทำให้ ข้าวเหนียวมะม่วงขายดีจนสินค้าขาดตลาดทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่กัวันชาวสวนต้องเอามะม่วงไปทิ้งเพราะ ขายไม่ออก (ไทยรัฐออนไลน์, 2565) นอกจากนี้นักแสดงชื่อดังชาวอเมริกา ‘รัสเซล โครว์’ (Russell Crowe) ได้มาถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “The Greatest Beer Run Ever” ในประเทศไทยรวมถึง การเดินทางท่องเที่ยวชิมอาหารไทยพร้อมทั้งเขียนข้อความเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ประเทศไทย และลงภาพสถานที่ท่องเที่ยวอันสวยงามในอินสตาแกรมของเขา ส่งผลทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เดินทางมาท่องเที่ยวและชิมอาหารไทยตามสถานที่ที่ระบุ (MGR Online, 2564) ซึ่งจากตัวอย่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับศิลปินไทยและเทศทั้ง 3 คนที่ได้นำพลังของ ซอฟต์แวร์ทางด้านอาหารไทย กับการออกแบบแฟชั่นไทยที่เป็นมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญามาต่อยอดสร้างสรรค์สินค้าและประสบ ผลสำเร็จ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจจนทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากจากทั่วทุกมุมโลก เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยและต้องการชิมอาหารไทยส่งผลทำให้ประเทศไทยมีรายได้จาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนซอฟต์แวร์ของไทยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะอาหาร แฟชั่น ภาพยนตร์ ดนตรี หรือบุคคลที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติเท่านั้น หากแต่ยังสามารถพัฒนาได้จากทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะวัดและชุมชนเก่าแก่ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คน วัดในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนจึงมีศักยภาพในการแปรเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม การเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้บริบทดังกล่าว วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร จึงเป็นพื้นที่ศึกษาที่สะท้อนให้เห็นการใช้มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นฐานของซอฟต์แวร์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมในระดับพื้นที่ จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับ “ซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมสร้างความเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน : กรณีศึกษา วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร” เนื่องจากผู้วิจัยได้มีความสนใจในการที่จะพัฒนาและออกแบบการท่องเที่ยวของวัดทองนพคุณ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติที่ได้เดินทางมาเยี่ยมชมวัดทองนพคุณ โดยอ้างอิงถึงหลักของ ซอฟต์แวร์ (Soft Power) เพราะวัดทองนพคุณนั้น มีพระอุโบสถที่มีเอกลักษณ์ พระวิหารที่มีพระพุทธรูปที่สำคัญ มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นต้น เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ให้เกิดประโยชน์แก่ วัดทองนพคุณและชุมชนวัดทองนพคุณต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ บริบทเชิงพื้นที่ชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างความเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน

3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริม ซอฟต์แวร์เมอร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้าง ความเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Qualitative Case Study Research) มุ่งศึกษา บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ วิเคราะห์ซอฟต์แวร์เมอร์ด้านมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมที่ มีบทบาทต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีวัดเป็นฐาน และสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์เมอร์ดังกล่าวให้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม การวิจัย นี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตภาคสนาม และการถอดบทเรียนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในพื้นที่ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสังเคราะห์เป็นแนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์เมอร์ด้าน มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของวัดทองนพคุณ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 40 รูป/คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ความเกี่ยวข้อง ประสบการณ์ และความสามารถในการให้ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดทองนพคุณ มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม ชุมชนโดยรอบวัด และการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. พระภิกษุสงฆ์วัดทองนพคุณ จำนวน 5 รูป
2. ประชาชนในชุมชนวัดทองนพคุณ จำนวน 5 คน
3. ไกด์นำเที่ยวหรือผู้เกี่ยวข้องกับการนำเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 5 คน
4. นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน 25 คน

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับวัดทองนพคุณหรือ ชุมชนโดยรอบวัด มีความรู้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว หรือการ ใช้พื้นที่วัด และยินดีให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม และแบบบันทึกการถอดบทเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล เช่น บทบาท สถานะ ความเกี่ยวข้องกับวัดทองนพคุณ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือการท่องเที่ยว
ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับสภาพและบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ เช่น ประวัติชุมชน วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน และบทบาทของวัดต่อประชาชนในพื้นที่
ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับซอฟต์แวร์เมอร์ด้านมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมฝาผนัง พิธีกรรม ประเพณี บทบาทของพระสงฆ์ และคุณค่าทาง ศิลปวัฒนธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
ตอนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์เมอร์โดยมีวัดเป็นฐาน เช่น การจัด กิจกรรมวัฒนธรรม การใช้สื่อดิจิทัล การจัดทำพิพิธภัณฑ์วัด การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ และการต่อยอดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของวัดทองนพคุณ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ศิลปกรรมภายในวัด กิจกรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการใช้พื้นที่วัดเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม

3. แบบบันทึกการถอดบทเรียน ใช้สำหรับสรุปประเด็นสำคัญจากการสัมภาษณ์และการสังเกตภาคสนาม เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นบทเรียนเกี่ยวกับการใช้มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของวัดเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือโดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน วัดกับชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากนั้นกำหนดกรอบประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

หลังจากสร้างเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสังเกตเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษา และความครอบคลุมของประเด็นคำถาม โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม/มรดกวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน

จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และทดลองใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างหลัก เพื่อพิจารณาความชัดเจนของคำถาม ความเหมาะสมของลำดับคำถาม และความเข้าใจของผู้ตอบ ก่อนนำเครื่องมือไปใช้เก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย เอกสารราชการ แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม วัดทองนพคุณ ชุมชนเขตคลองสาน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกรอบการวิจัยและประกอบการวิเคราะห์

2. การลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร และชุมชนโดยรอบวัด เพื่อสังเกตสภาพพื้นที่ ลักษณะทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัด ชุมชน และนักท่องเที่ยว

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์ดำเนินการในสถานที่ที่เหมาะสมและสะดวกต่อผู้ให้ข้อมูล ก่อนสัมภาษณ์ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอมในการให้ข้อมูล และขออนุญาตบันทึกเสียงหรือจดบันทึกข้อมูลตามความเหมาะสม

4. การถอดบทเรียน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และข้อมูลเอกสาร เพื่อนำมาถอดบทเรียนเกี่ยวกับบทบาทของวัดทองนพคุณในฐานะแหล่งซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงแนวทางการส่งเสริมให้วัดเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

5. การตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล หลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลแต่ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูล หากพบว่าประเด็นใดยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยดำเนินการสอบถามเพิ่มเติมหรือทบทวนข้อมูลจากเอกสารและบันทึกภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามขั้นตอนดังนี้

1. ถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเรียบเรียงบันทึกภาคสนามอย่างเป็นระบบ
2. อ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของข้อมูล
3. จำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ ซอฟต์แวร์ด้านมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม และแนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์โดยมีวัดเป็นฐาน
4. จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ เช่น บทบาทของวัดต่อชุมชน มรดกทางศิลปกรรม พิธีกรรมและประเพณี บทบาทของพระสงฆ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และเครือข่ายความร่วมมือ
5. วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูลกับแนวคิดซอฟต์แวร์ มรดกทางวัฒนธรรม และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
6. สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมโดยมีวัดทองนพคุณเป็นฐาน
7. ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือมากขึ้น

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. สภาพ บริบทเชิงพื้นที่ที่ชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าวัดทองนพคุณตั้งอยู่ในเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ซึ่งถือเป็นย่านชุมชนดั้งเดิมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยคนไทยเชื้อสายจีนและไทยพื้นถิ่นที่อยู่ร่วมกันมาหลายชั่วอายุคน ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบไทยดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือนไม้ ร่องรอยของตลาดน้ำ การคมนาคมทางน้ำ และศาสนสถานที่สำคัญ โดยเฉพาะวัดทองนพคุณ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อจิตใจของประชาชนในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล พบว่า ชาวบ้านมีความผูกพันกับวัดอย่างแน่นแฟ้น วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถานที่จัดงานประเพณี และเป็นพื้นที่การเรียนรู้ของเยาวชน นอกจากนี้ วัดยังเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับคนทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน คนชรา หรือแม้แต่ผู้ป่วย วัดจึงกลายเป็นพื้นที่ชีวิตที่ผูกโยงกับวิถีของชุมชน อีกทั้งยังมีการสืบทอดกิจกรรมแบบดั้งเดิม เช่น การใส่บาตรยามเช้า การบวชเณรในช่วงปิดเทอม การสวดมนต์เย็น และพิธีกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้คนรุ่นใหม่ได้สัมผัสและเข้าใจวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกัน วัดยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การให้คำปรึกษาเรื่องครอบครัว และการจัดอบรมจริยธรรมให้กับนักเรียนในโรงเรียนใกล้เคียง จากบริบทเหล่านี้สามารถกล่าวได้ว่า วัดทองนพคุณไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายความสัมพันธ์ในระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเครือข่าย กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชน อาสาสมัคร และผู้นำท้องถิ่น ที่ทำงานร่วมกันเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่และสร้างความสามัคคีทางสังคม ดังคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“วัดทองนพคุณไม่ใช่แค่ที่ไปทำบุญ แต่เป็นเหมือนศูนย์กลางของชุมชน เวลาจัดงานทำบุญ งานประเพณี หรือมีเรื่องที่ต้องช่วยกัน ก็มักจะมารวมตัวกันที่วัด” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 15 พฤษภาคม 2568)

“โยมในชุมชนยังมีความผูกพันกับวัดมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุและครอบครัวที่พาลูกหลานมาทำบุญ วัดจึงเป็นทั้งที่พึ่งทางใจและเป็นพื้นที่ปลูกฝังคุณธรรมให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 15 พฤษภาคม 2567)

ภาพที่ 1 กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรม
ให้กับนักเรียนในโรงเรียนใกล้เคียง

ภาพที่ 2 ประชาชนร่วมกิจกรรม
ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ที่ 2. ศึกษาซอฟต์แวร์พาวเวอร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างเสริมความเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่า Soft Power หรืออำนาจละมุน หมายถึงพลังที่สามารถโน้มน้าวและสร้างแรงดึงดูดโดยไม่ใช้การบังคับหรือกำลัง ซึ่งในบริบทของวัดทองนพคุณ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ได้ปรากฏผ่านมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมที่มีความงดงาม ลุ่มลึก และทรงคุณค่าทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และจิตวิญญาณ ทั้งนี้หนึ่งในรูปธรรมที่ชัดเจนของ Soft Power ในวัดคือ ปฏิมากรรมและสถาปัตยกรรม ของวัด เช่น พระพุทธรูปศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น จิตรกรรมฝาผนังที่เล่าถึงพุทธประวัติและเรื่องราวของทศชาติชาดก ซึ่งล้วนแต่สร้างความประทับใจและจุดประกายความศรัทธาให้แก่ผู้ที่ได้มาเยือน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมี พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น ที่สอดแทรกแนวคิดทางพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชน เช่น พิธีเวียนเทียน ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา งานสลากภัต และการทำบุญกลางบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจิตวิญญาณของชุมชนผ่านการกระทำและการมีส่วนร่วม อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การใช้ศิลปะเพื่อจรรโลงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชน การฟังพระสวด การดูรำไทย การวาดภาพพุทธศิลป์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยลดความเครียด สร้างสมาธิ และพัฒนาอารมณ์เชิงบวก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าซอฟต์แวร์พาวเวอร์ (Soft Power) ในรูปแบบวัฒนธรรมมิได้มีเพียงผลกระทบเชิงนามธรรม แต่ยังส่งผลต่อสุขภาวะทางกายและใจของชาวบ้านอย่างแท้จริง และการดำรงอยู่ของ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ยังปรากฏชัดในบทบาทของพระสงฆ์ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศีลธรรม เป็นครู และเป็นผู้นำชุมชนทั้งในยามปกติและในภาวะวิกฤต เช่น การระดมทุนช่วยเหลือผู้ยากไร้ช่วงโควิด-19 หรือการใช้ศาลาวัดเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวเมื่อเกิดน้ำท่วม สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนว่าวัดมิใช่แค่โบราณสถาน แต่เป็นแหล่งพลังทางสังคมที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งได้ผ่านพลังทางศิลปะ วัฒนธรรม และศีลธรรม ดังคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“เวลามองสิ่งก่อสร้างหรือพระพุทธรูปในวัด จะรู้สึกว่าเป็นของเก่าที่คนรุ่นก่อนฝากไว้ มันไม่ใช่แค่ความสวยงาม แต่เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกผูกพันกับวัดและอยากช่วยกันรักษาไว้” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 16 พฤษภาคม 2567)

“นักท่องเที่ยวหลายคนสนใจรายละเอียดของภาพจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมในวัด เพราะสิ่งเหล่านี้เล่าเรื่องพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตไทยได้โดยไม่ต้องอธิบายยาวมาก เพียงแต่ต้องมีคนช่วยเล่าเรื่องให้เข้าใจมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 16 พฤษภาคม 2568)

ภาพที่ 3 นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมวัด
และชุมชนโดยรอบวัด

ภาพที่ 4 การนำชมและบรรยายข้อมูลด้านต่าง ๆ
แก่คณะผู้แทนจากหน่วยงานราชการ

วัตถุประสงค์ที่ 3. แนวทางการส่งเสริมซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างเสริมเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่าจากการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอแนวทางการพัฒนา ซอฟต์แวร์โดยใช้วัดทองนพคุณเป็นฐานที่มั่นคงสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นหลายมิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

1. การสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน วัดจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น งานแสดงศิลปะพื้นบ้าน เวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การอบรมศีลธรรมสำหรับเยาวชน ตลอดจนการรื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่นที่กำลังเลือนหาย เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเกิดการสืบสานวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

2. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารวัฒนธรรม ให้มีการจัดทำเว็บไซต์ของวัด จัดทำสารคดีออนไลน์ หรือเปิดเพจในโซเชียลมีเดียเพื่อเผยแพร่ประวัติของวัด งานศิลปะ และกิจกรรมที่จัดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวต่างชาติ

3. การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้และพิพิธภัณฑ์วัด การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กในพื้นที่วัด เพื่อแสดงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โบราณวัตถุ และงานหัตถกรรมพื้นถิ่น จะช่วยให้เยาวชนและนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมอย่างมีระบบ และสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวได้

4. การส่งเสริมเศรษฐกิจวัฒนธรรมและการพัฒนาอาชีพ การจัดเวิร์กช็อปงานศิลปะ การอบรมทำของที่ระลึกจากลายศิลปกรรมของวัด หรือการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวแบบ วัด-ชุมชน-ตลาด เป็นแนวทางในการเปลี่ยนทุนวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณค่า

5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ให้มีความร่วมมือระหว่างวัด หน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษาในการขับเคลื่อนกิจกรรมวัฒนธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ เช่น การตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมชุมชน การระดมทุนผ่านกิจกรรม หรือความร่วมมือด้านการฝึกอบรม และการส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ควรถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในนโยบายการพัฒนาชุมชน โดยควรมีแผนปฏิบัติการรายปี กำหนดเป้าหมายชัดเจน เช่น จำนวนกิจกรรมวัฒนธรรมที่จัดขึ้นต่อปี จำนวนนักท่องเที่ยว หรือจำนวนผู้เรียนรู้จากศูนย์วัฒนธรรมของวัด เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนโดยรอบวัดทองนพคุณ พบว่า พื้นที่นี้มีลักษณะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ชุมชนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตคลองสาน ซึ่งเป็นย่านเก่าของกรุงเทพมหานครที่เต็มไปด้วยร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานของคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยพื้นถิ่น และชนกลุ่มน้อยอย่างมอญ ลาว ฯลฯ บริเวณนี้เป็นแหล่งอยู่อาศัยของผู้คนที่ดำรงชีวิตแบบวิถีชุมชน มีการค้าขายริมแม่น้ำ ประกอบอาชีพประมง รับจ้าง ค้าขายรายย่อย และการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม วัดทองนพคุณเป็นพื้นที่ทางสังคมของชุมชน โดยชาวบ้านเข้ามาใช้พื้นที่วัดทั้งในกิจกรรมทางพุทธศาสนาและกิจกรรมทางโลก เช่น งานบุญประเพณี งานศพ งานบวช การอบรมคุณธรรม จริยธรรม การแจกของอุทิศให้ และกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชน สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างวัดกับชุมชน ที่ยังคงมีความยึดโยงกันอย่างลึกซึ้ง และวัดทองนพคุณมีสถานะเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม ซึ่งช่วยหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชนที่ยังคงเข้าวัดเพื่อประกอบศาสนกิจ และร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ มีการส่งต่อความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสะท้อนถึงกลไกทางวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต และมีพลังในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, พระครูปลัดปัญญาวรรณ และอุทัย สติมั่น (2567) ชี้ให้เห็นว่า วัดในบริบทเมืองสามารถดำรงบทบาทเป็นพื้นที่เชิงสังคมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมีการปรับตัวและสร้างกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนทุกช่วงวัย เช่น การเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ศิลปะท้องถิ่น หรือแม้แต่การเป็นพื้นที่สำหรับพ่อค้าแม่ค้าร่วมกันจัดตลาดวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่วัดทองนพคุณเริ่มดำเนินการบ้างแล้ว และควรส่งเสริมต่อยอดให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น อีกประเด็นสำคัญคือ พื้นที่โดยรอบวัดแม้จะเริ่มถูกแทรกแซงด้วยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เช่น โครงการอสังหาริมทรัพย์ โรงแรม และคอนโดมิเนียม แต่ชุมชนโดยรอบยังคงความเป็นชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ วัดทองนพคุณจึงมีบทบาทสำคัญในการธำรงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ไม่ให้ถูกกลืนไปกับกระแสทุนนิยมเมือง จึงกล่าวได้ว่า สภาพบริบทของชุมชนรอบวัดทองนพคุณเป็นชุมชนเก่าที่มีทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมเข้มแข็ง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงผู้คน กิจกรรม และคุณค่า ผ่านวิถีศาสนาและวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต และสามารถพัฒนาให้เป็นฐานรากของพลังอ่อน (Cultural Soft Power) ที่มีศักยภาพในอนาคต

2. การศึกษาวัดทองนพคุณผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) พบว่า วัดมีศักยภาพในฐานะแหล่งพลังอ่อนทางวัฒนธรรมที่สามารถส่งอิทธิพลต่อจิตใจและพฤติกรรมของผู้คนได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ที่เกิดจากมรดกทางศิลปกรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม

จิตรกรรม ปฏิมกรรม และลวดลายอันวิจิตรที่มีอยู่ในพื้นที่วัด องค์ประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นภาพแทนของ ความศรัทธา ความงาม และคุณค่าทางจิตวิญญาณอย่างชัดเจน ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ในวัดทองนพคุณอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การสร้างแรงบันดาลใจ และการส่งเสริมความผูกพันของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การอบรมธรรมะ การเรียนรู้ศิลปะการทำบายศรี การฟังพระเทศน์ หรือการเรียนรู้จิตรกรรมไทยแบบโบราณ กิจกรรมการเรียนรู้แบบนอกห้องเรียนผ่านประสบการณ์จริง และซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ยังปรากฏผ่านการเล่าเรื่อง (narrative) ของวัดที่บอกเล่าผ่านตำนานท้องถิ่น ตำแหน่งที่ตั้ง และบุคคลสำคัญที่เคยบวชอยู่ในวัด ทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ที่มีเรื่องเล่าที่ผู้คนภายนอกอยากมาเยี่ยมชม และผู้คนภายในรู้สึกภาคภูมิใจ มีคุณค่าในฐานะแหล่งทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็น ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) สร้างชื่อเสียง สร้างอิทธิพล และสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน สอดคล้องกับวิจัยของ เบญจศักดิ์ เจริญหาวิทย์ (2567) พบว่า การใช้ศิลปกรรมในวัดเป็นเครื่องมือ Soft Power สามารถทำให้คนรุ่นใหม่กลับมาให้ความสนใจวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ หากมีการนำเสนออย่างมีนวัตกรรม เช่น การใช้สื่อดิจิทัล หรือกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น Soft Power ในบริบทของวัดทองนพคุณควรถูกพัฒนาและส่งเสริมให้กลายเป็นกลไกเชิงกลยุทธ์ในการสร้างพลเมืองวัฒนธรรมที่มีภูมิรู้ มีความเคารพในรากเหง้า และมีพลังในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้มั่นคงและยั่งยืน

3. แนวทางในการส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) โดยมีวัดเป็นฐานนั้นควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ วัด ชุมชน ท้องถิ่น เยาวชน และหน่วยงานรัฐ ทั้งนี้ เพื่อให้ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ไม่หยุดอยู่เพียงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม หรือศิลปกรรมในพื้นที่เท่านั้น หากแต่สามารถพัฒนาไปสู่คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีบทบาทในปัจจุบัน ซึ่งประชาชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ทั้งในด้านการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดความต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1) การสร้างพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัยในวัด วัดควรเปิดพื้นที่ให้ชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านศิลปะ เช่น การแสดงดนตรีไทยพื้นบ้าน การสอนงานฝีมือ การวาดภาพ การร้อยมาลัย ฯลฯ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงวัดกับชุมชนผ่าน ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) อย่างเป็นธรรมชาติ ส่งผลให้วัดเป็นเวทีแห่งการถ่ายทอดความรู้และคุณค่าทางวัฒนธรรม ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จงกลดี พงษ์ศรี (2565) ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างพื้นที่วัฒนธรรมในวัดที่มีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ จะช่วยฟื้นฟูและส่งต่อทุนวัฒนธรรมในชุมชนให้มีชีวิต พร้อมทั้งสามารถประยุกต์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเผยแพร่ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) การนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการผลิตสื่อเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม และเรื่องราวของวัดทองนพคุณ เช่น การจัดทำระบบนำชมวัดแบบเสมือนจริง (VR Tour) ภายในวัด การผลิตวิดีโอเล่าเรื่องจิตรกรรมฝาผนัง หรือการจัดทำฐานข้อมูลศิลปวัตถุ สามารถช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจคุณค่าของวัดในมิติที่ทันสมัย เข้าถึงง่าย และเป็นที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารเช่นนี้ ถือเป็นการเปลี่ยนจากการอนุรักษ์แบบเก็บไว้ดูเป็นอนุรักษ์เพื่อแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน แนวทางนี้สอดคล้องกับนโยบายของ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (2567) ที่ระบุถึงแนวทางส่งเสริมอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Economy) โดยการใช้ ซอฟต์พาวเวอร์

(Soft Power) ด้านวัฒนธรรมเป็นฐาน และส่งเสริมการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ในกระบวนการเรียนรู้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) การบูรณาการ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) กับการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีวัดทองนพคุณเป็นจุดศูนย์กลาง โดยเชื่อมโยงกับวัดอื่น ๆ หรือแหล่งวัฒนธรรม รอบบริเวณ เช่น บ้านไม้เก่า ตลาดเก่าคลองสาน และศาลเจ้าจีนในละแวกเดียวกัน จะช่วยเสริมพลัง ซอฟต์ พาวเวอร์ (Soft Power) ในระดับพื้นที่ ขยายผลทางเศรษฐกิจ และสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมแบบองค์รวม การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวควรควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรม เช่น การทำดอกไม้ไทย การแสดงดนตรี และ นิทรรศการศิลปกรรมในวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ นริศรา กรุดนาค (2566) แสดงให้เห็นว่า หากมีการ พัฒนาแหล่งชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวควบคู่กับกิจกรรมวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม จะสามารถเพิ่มรายได้ให้ ชุมชน และสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่สนใจศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

4. การสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐและเอกชน หากมีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ หรือ ความร่วมมือจากภาคเอกชน เช่น การร่วมจัดกิจกรรมนิทรรศการ การอบรมครูสอนศิลปวัฒนธรรม หรือการ จัดทำสื่อสร้างสรรค์ วัดทองนพคุณจะสามารถเป็นต้นแบบของการส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ที่ ขับเคลื่อนโดยชุมชนและศาสนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของ องค์กรท้องถิ่น (กทม.), สำนักงาน วัฒนธรรมเขต, และ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่จะช่วยเป็นกลไกในการบูรณาการทรัพยากรทาง ปัญญา งบประมาณ และเครือข่ายกับวัด เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนผ่านมรดกวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

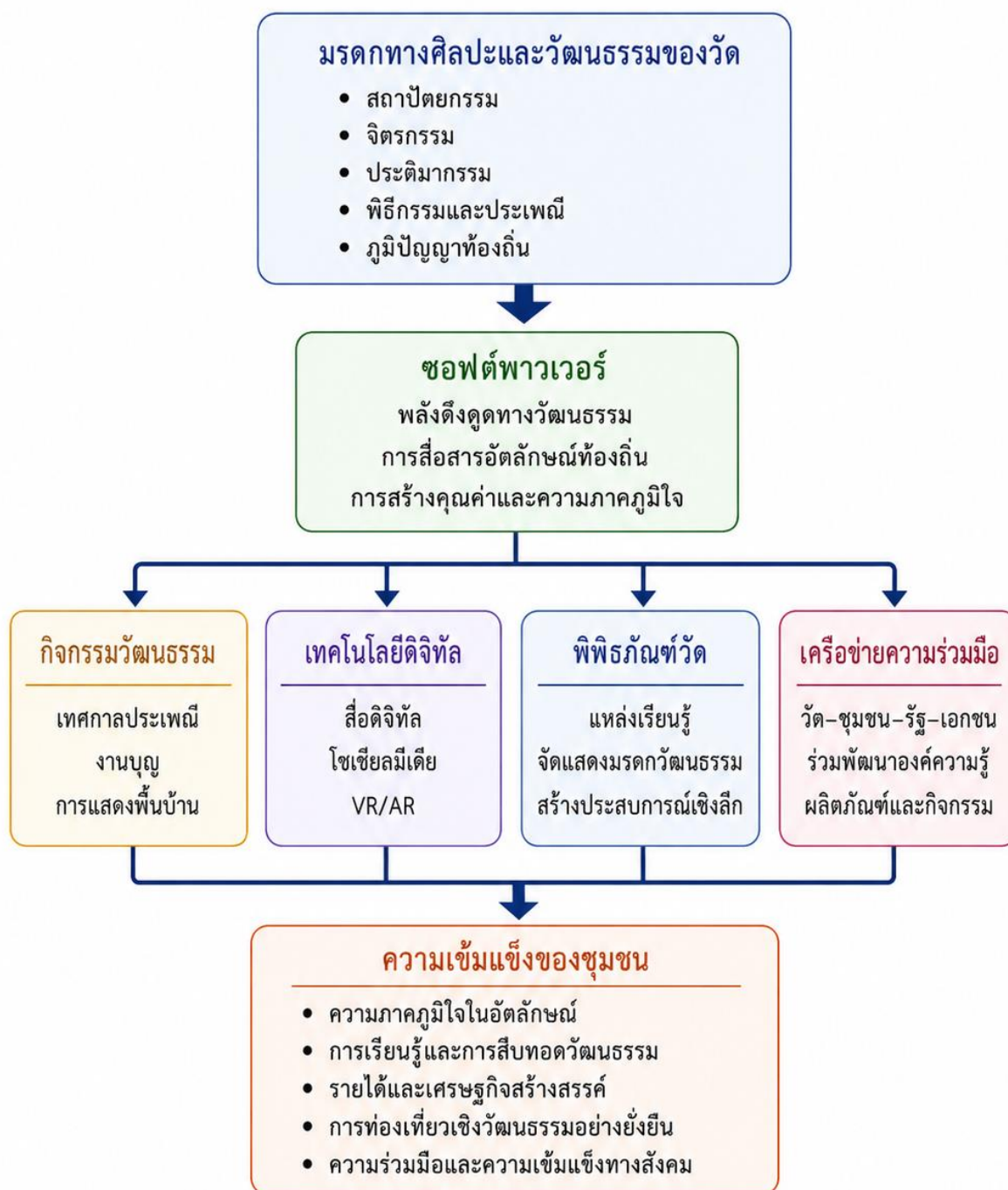
แนวทางการส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) โดยมีวัดเป็นฐานรากนั้นสามารถสังเคราะห์ได้ ว่า วัดควรเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงศิลปะ ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับชีวิตของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เทศกาลประเพณี งานบุญ หรือการแสดงพื้นบ้าน ตลอดจนการใช้สื่อ ร่วมสมัยอย่างสื่อดิจิทัล เทคโนโลยีเสมือนจริง (VR/AR) และโซเชียลมีเดีย เพื่อเผยแพร่เอกลักษณ์ของวัดและ ชุมชนไปสู่สาธารณะในวงกว้าง

ในด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัดสามารถเป็นต้นแบบในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากแรงบันดาลใจทาง ศิลปกรรม เช่น ของที่ระลึกหรือของใช้ที่มีลวดลายจากจิตรกรรมหรือสถาปัตยกรรมของวัด รวมถึงการพัฒนา บริการด้านจิตวิญญาณ เช่น การฝึกสมาธิ ท่องเที่ยวเชิงธรรมะ หรือกิจกรรมเรียนรู้ธรรมะ ซึ่งสามารถต่อยอด เป็นรายได้ของชุมชนและกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวควรถูกออกแบบ ในลักษณะของการเชื่อมโยงวัดกับสถานที่ทางวัฒนธรรมอื่นในชุมชน โดยมีการประชาสัมพันธ์อย่างมี ประสิทธิภาพและมีกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์เชิงลึกให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความ ศรัทธาในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ การส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมืออย่างรอบด้าน ทั้งจากวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ ผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมที่สอดคล้องกับ บริบทพื้นที่ การสร้างเครือข่ายระหว่างวัดกับชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้วัดสามารถเป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนอัตลักษณ์และความเข้มแข็งทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ซอฟต์แวร์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมการสร้างความเข้มแข็งโดยมีวัดเป็นฐาน :
กรณีศึกษา วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

การส่งเสริม ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) โดยใช้วัดเป็นฐาน คือ การปลูกฝังให้มรดกนั้นสามารถสื่อสาร ถ่ายทอด สร้างแรงบันดาลใจ และขับเคลื่อนสังคมในแนวทางที่สร้างสรรค์ วัดทองนพคุณมีศักยภาพ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต หรือความศรัทธา หากมีการพัฒนาอย่างมียุทธศาสตร์ และใช้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ย่อมสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีวัดเป็นฐานได้อย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. วัดทองนพคุณสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เน้น ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) เช่น การจัดแสดงศิลปกรรมประจำวัด การจัดนิทรรศการเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การฝึกอบรมมัคคุเทศก์เยาวชนในชุมชน
2. ควรมีการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงลึก (Cultural Route) ที่เชื่อมโยงวัดทองนพคุณกับแหล่งมรดกใกล้เคียง เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้กับชุมชน
3. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้จัดทำหลักสูตรหรือคู่มือการอบรมสำหรับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และเยาวชนในพื้นที่ เพื่อเสริมความรู้ด้าน ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) และการสื่อสารคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ เช่น สื่อดิจิทัล

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังวัดอื่นในเขตกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการใช้ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ของแต่ละวัด และสังเคราะห์แนวทางที่เป็นแบบแผนร่วม
2. ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ชาวบ้าน และนักท่องเที่ยว ในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเข้าใจพลวัตของ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ในมิติที่หลากหลาย
3. ควรใช้วิธีการวิจัยแบบสหวิทยาการมากขึ้น เช่น ผสมผสานการศึกษาด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และการสื่อสาร เพื่อให้ได้ความเข้าใจเชิงลึกถึงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งผ่านมรดกวัฒนธรรมในบริบทวัด

เอกสารอ้างอิง

- จกกลดี พงษ์ศรี. (2565). การมีส่วนร่วมของวัดกับชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโดนด อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี (สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบญจภักค์ เจริญหาวิทย์. (2567). ซอฟต์พาวเวอร์ มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยของ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา. 16(1), 84-101.
- นริศรา กรุดนาค. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ “ย่านเมืองเก่า” จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ไทยรัฐออนไลน์. (2565). *ปรากฏการณ์แร็ปเปอร์สาวมิลลิ กับภารกิจ “ข้าวเหนียวมะม่วง”*. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/2371135>
- พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, พระครูปลัดปัญญาวรรณ, และอุทัย สติมั่น. (2567). รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางที่พึงพอใจของชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวร: ศึกษากรณีชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(4), 49–64.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2567, 20 พฤศจิกายน). *Soft Power กลยุทธ์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ประเทศไทยจาก Emotional Value*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2567, จาก <https://www.nia.or.th/Soft-Power-Emotional-Value>
- สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550–2554)*. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-tenth-plan/>
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *มรดกวัฒนธรรมและ เศรษฐกิจสร้างสรรค์: soft power เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์จำกัด
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2567). *.แผนกลยุทธ์การส่งเสริมซอฟต์แวร์พาวเวอร์แห่งชาติ เพื่อประโยชน์ด้าน เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงแห่งชาติ*. สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- Casado Claro, M. F., Pastrana Huguet, J., & Saavedra Serrano, M. C. (2023). Tourism as a soft power tool: The role of public diplomacy in Japan’s country and destination branding. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-being*. 11(2), 66–80. <https://doi.org/10.34623/snwy-ec89>
- Lifestyle Asia. (2567, 20 พฤศจิกายน). *Soft Power คืออะไร? เหตุใดจึงสำคัญกับการท่องเที่ยวมากขนาดนี้* สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.lifestyleasia.com/bk-th/culture/people/what-is-soft-power-why-is-it-so-important-to-tourism/>
- MGR Online. (2564). *“รัสเซีย โคโรนา” ประทับใจไทย พร้อมโปรโมตการท่องเที่ยวอีกครั้ง ยันคนไทยให้การต้อนรับที่อบอุ่น*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2568, จาก <https://mgronline.com/online/section/detail/9640000106935>
- Nye, J. S., Jr. (2008). Public diplomacy and soft power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 616(1), 94–109. <https://doi.org/10.1177/0002716207311699>